

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ӨНЕР УНИВЕРСИТЕТИ
ҚОРҚЫТ АТЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ

ҚАЗАҚ ӨНЕРІНІҢ АНТОЛОГИЯСЫ

АЙТЫС

IV
ТОМ

«КҮЛТЕГІН»
АСТАНА
2014

ӘОЖ 821.512.122
КБЖ 84(5Қаз)-5
Қ 17

*Қазақстан Республикасы Мәдениет министрлігі
«Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін
басып шығару бағдарламасы» бойынша жарық көрді.*

Жобаның авторы: М. Жолдасбеков
филология ғылымдарының докторы, профессор

Редакция алқасы:

*М. Жолдасбеков (төраға),
А. Мұсақожаева, С. Қасқабасов, Ш. Ыбыраев, С. Негимов,
Р. Әлмұханова, Ж. Ерман, А. Әлтаев, С. Дүйсенгазин,
Ш. Қойлыбаев*

Қ 17 **Қазақ өнерінің антологиясы. 25 томдық. Құраст.**
М. Жолдасбеков, С. Негимов. – Астана, «Күлтегін» баспасы.
ISBN 978-601-7318-40-6
Айтыс. Т. IV. (Кеңестік кезеңдегі айтыс). – 2014. – 400 б.
ISBN 978-601-7318-44-4

Қазақ өнері антологиясының бұл томына 1957-1991 жылдары өткен айтыстар енгізілді. Кеңес дәуіріндегі еңбек адамының дәріптелуі, өркендеген өндіріс ошақтары, кеншілердің қажыр-қайраты, тың игеру жылдарындағы ел тынысы, техникалық прогресс мәселесі айтыс жырларында кеңінен көрініс тапқан. Атап айтқанда, 1961 жылы өткен Халық ақындарының республикалық кеңесінің, Қазақ ССР-нің 50 және 60 жылдығына арналған республикалық айтыстардың материалдары ұсынылды.

«Қайта құру» жылдары мен Желтоқсан көтерілісінен кейінгі атамұра өнердің жаңғыру кезеңінің басында тұрған Е.Жақыпбеков, Ә.Қалыбекова, Ә.Беркенова, Қ.Әбілов, Ә.Жанқұлиев, Е.Асқаровтардың айтыстары да хронологиялық тәртіпке сай осы томға еніп отыр.

Антология консерваторияның, өнер университеттерінің, өзге де жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, музыка мектептерінің мұғалімдері мен оқушыларына, айтысты зерттеушілерге, сондай-ақ, қазақ өнерін қастерлейтін қалың оқырманға арналады.

ӘОЖ 821.512.12.2
КБЖ 84 (5Қаз)-5

ISBN 978-601-7318-4-4 (Т. IV.)
ISBN 978-601-7318-40-6 (ортақ)

© «Күлтегін» баспасы, 2014
© М. Жолдасбеков
© С. Негимов

БІРІНШІ БӨЛІМ
(1957-1969)

ФАЙЗОЛЛА МЕН ӘБЛАХАТ

Халық ақыны Шаймерденнің айтысты ашқаны:

Атақты болмасам да артық, озық,
Дүбірге шыдамадым арқам қозып.
Міне, отыр облыстың саңлақтары,
Бәйгені алатындар басып озып.

Бас иіп сәлем бердім ақындарға,
Мұндайда қызбай қалар ақын бар ма?
Күріштің сушысы едім совхоздағы,
Мінеки, мен де шықтым сахнаға.

Ардақты ақындықтың ақтап атын,
Терең ой, сөз маржанын ақтаратын.
Кел, енді, ағызайық жыр бұлағын,
Есіткен ел сүйсініп шаттанатын!

Шырынмен секілденіп ауыз шайған,
Сұңқардай көкке самғап қанат жайған.
Ой, қиял, сенен де ұшқыр зат бар ма екен,
Бір сәтте хабар алған аспанда айдан?!

Кел, енді тұғырыңа қайта қонып,
Теңіздің тереңіне сүңгіп шомып.
Не көрдің, нені білдің, сал ортаға,
Төреші төрт жағыңа бірдей болып.

Ашылған тыңнан қоныс «Тағай», «Боздақ»,
Қой қоздап, жатыр қаптап түйе боздап.
Бал бұлақ, шөбі шүйгін, ен жазира,
Әркімді-ақ ақын қылар ойды қозғап.

«Шыбынтай», «Босағақұм» – Қызылдағы¹,
Тірілді қан жүгіріп Қызыл жаны.
Тағысын табиғаттың бағындырып,
Аталды меңгеріліп «Қызыл бағы».

¹Қызыл – қызылқұм.

«Жаутөбе» өзбекпенен шектеледі,
Жайылған сан мың малы көк төсегі.
Бүгінде «Жаутөбе» емес, «Бейбіттөбе»,
Жәннат боп жайған гүлдей кетті есебі.

Пірман қарт «Белқудықтың» басындағы,
Көгерген қолдан еккен жасыл бағы.
Өзі қарт жетпіс үште болса-дағы,
Әлі жас жиырма бесте асыл жаны.

Күн батса, электрі жарқыраған,
Көшеде жайдары жүз, жарқын адам.
Айнала алтын қазына, есік ашық,
Елімнің сүйсінгендей салтына жан.

Алқапты ақ күрішті төңірегі,
Құлпырған масатыдай өң, реңі.
Күрішін Қызылорданың бір жерге үйсек,
Асқақтап Алатаудай көрінеді!

Ақындар, жаңа ашылған тыңды жырла!
Қылыштай кесер алмас шыңды жырла!
Келтірген елдің көркін, жердің көркін,
Қасиетті толқып аққан Сырды жырла!

Табысқа мақтанамын, шаттанамын,
Аспанға көтеріліп кетті адамым!
Табыс бар асқар таудай тағы алдында,
Көркейтер көркі болып астананың.

Кіршіксіз болсын ақын таза көңіл,
Тербетіп жан бесігін барады өмір.
Мақсатқа коммунизм қол жеткенше,
Шалқысын, толсын нұрға салалы өңір!

Файзолла:

Жайылып жатыр далаң дастарқандай,
Қарсы алған құшақ ашып достар қандай!
Жайдары, ғазиз жандар мінездері,
Әлемге нұр шапағын шашқан таңдай!

Қармақшы маған таныс қарт пен жасың,
Оларды көрсен қайтып шаттанбассың?!
Өйткені, біз егіздің сыңарындай,
Бірге емдік сұлу Сырдың ақ мамасын.

Жасымнан бауыр басқан бұл мекенім,
Жұртқа аян – өскен ұлың бірі екенім.
Сондықтан қасиетті Қармақшы – Ана,
Мен сені жарқылдата жыр етемін!

Айтпақшы ақын қайда Әбдікәрім¹,
Көп таттық өлеңінің тәтті нәрін.
Ез бар ма, ерлер бар ма ел ішінде,
Әбекең түк қалдырмай айтты бәрін.

Қармақшы мекені бұл ақындардың,
Әрине білесіздер атын бәрің.
Оқысам Омар, Жүсіп, Базарларды²,
Арманның асқарына шарқ ұрамын!

Әбілахат:

Төрт түлік малды ауылдың өрісінде,
Алтын дән ақтарылған еңісінде.
Жырлайды Қазалыны мақтан етіп.
Әр ақын, әрбір малшы сол үшін де.

Малшым бар ел сенімін ақтайтұғын,
Дикан бар егінші арын сақтайтұғын.
Жастар бар жалын оты жүрегінде,
Ерлерше етер еңбек, таппай тыным.

Ақын бар жұлде аларлық суытты ерен,
Соңынан мен де бүгін қуып келем.
Па, шіркін, ақын жаны сезімтал ғой,
Іркілмей жазды неше уытты өлең.

¹Әбдікәрім Оңалбаев (1900-1963).

²Омар Шораяқов (1878-1924), Кете Жүсіп (1871-1927).

Базар жырау (1842-1911) – Сыр бойының белгілі ақындары.

Бәйекең¹ Қазалының майталманы,
Демейді ешкім: «Сөзін айта алмады».
Ақылшы сөзге шебер ақын аға,
Отыр ғой ортамызда жайсаң жаны.

Жырлаған сонау заман дүлейінде,
Ән қандай асқақ еді, үрей үнде!
Ерімбет² жүзден жүйрік аталынды,
«Сымбатты Сырдың сұлу сүлейінде³».

Жер бетін аймалайды таң самалы,
Әркімнің осы еді ғой аңсағаны.
Қазалы, Қармақшының жайлауы бір,
Қырлы алап төрт түліктің майса жалы.

Достарға Қызылқұм мен Қырдан сәлем,
Алқабы ақ күрішті Сырдан сәлем!
Белгілі Тұрмағамбет, Жүсіп, Омар,
Кейінгі тастап кеткен жырдан сәлем!

Бәріңе ізгі тілек алып келдік,
Адал ой, ақ жүректен жарып келдік.
Жарыстас Қазалының қалың елі,
Сыртыңнан табысыңа қанып келдік.

Файзолла:

Ақын дос, Қазалыны араладың,
Сүйсініп жырға қостың бар алабын.
Қол соғып қуанышпен құттықтадың,
Үлгісін әсемдіктің тарағанын.
Құба жон, құмайт дала Қарақұмда,
Электр жарқыраған қала барын.
Мұнтаздай киініп ап оқып жүрген,
Ардагер малшы, шопан балаларын.
Көрдіңіз: «Бозкөл», «Ленин», «Байқожада»,
Орнаған мәдениет салаларын.

¹Бәйекең – Байназар Өтепов, Қазалы ауданында тұратын халық ақыны.

²Ерімбет Көлдейбеков (1844-1916) – Сыр бойының белгілі ақыны.

³Халық ақыны Қуаныш Баймағамбетовтың жұртқа кең жайылған шығармасының аты («Пернедегі термелер», А., 1965, 87-92-б).

Қызығып ақ ниетпен риза болды,
Мұзарап, Шаймердендей¹ ағаларың.
Өзің-ақ, айта қойшы, Әбілахат,
Назарлап бұған неғып қарамадың?

Қазалым қандай сұлу сәнді қала,
Сүйетін ұлы думан, әнді ғана.
Аққудай тізіліскен ақша құздар,
Қарайды тамашалап таңды мына!
Сіміртіп, жұпар иіс бал ауасын,
Табиғат игі анадай қалды тына.
Жайқалған, тал-терегі, алма бағы,
Жастарды жайраң қағып алды ығына.

Бұрқырап жатса шаңы кешелері,
Қараңыз, қазір қандай көшелері?!
Сан құрыш салтанатты сұңғақ үйлер,
Күн санап тұлғаланып өсе берді.
Ғажап-ау, әсіресе, жазды көрсең,
Қоңырқай самал желі есер еді!
Киноға барғың келсе, клуб анау,
Орнаған өнерпаздың неше өнері.

Қармақшы тым-ақ кедей көк дегеннен,
Талдары биыл тіккен көктемеген.
Бұл-дағы әсемдіктің бір белгісі,
«Әншейін, жалбыраған шөп» дегенмен.
Бастығы поссоветтің мұны сезбей,
Тал-терек тұрғындарға ек демеген.
Ағашты көше сайын отырғызып,
Жайқалтып өсіруге беттемеген.
Дегенді: «Қол тимейді», желеу етіп,
Басшылар көңіл бөлмей кеткен екен.
Ақыным кәне, осыған жауап берші,
Ұмытқан қала сәнін неткені екен?

Екі-ақ күн болып едім қонақ үйде,
Білдің бе түскенімді қандай күйге?

¹Мұзарап Жүсіпов, Шаймерден Шегебаев қармақшылық халық ақындары.

Аз ғана сын айтамын осы жайда,
Мейлің сүй, ақын досым, мейлің сүйме.

Бөлмені қара суық жайлап алған,
Көмірді қайда апарып пайдаланған?
Түн бойы дедек қағып, дірілдедік,
Жылытса басшылары қайда қалған?

Шалдығып жол жүрсем де күніменен,
Ұйқы жоқ, өлең жаздым түніменен.
«Тынықсам бірер сағат» деп-ақ едім,
Жағдай ғой талап еткен мұныменен.
Шыққанда кім ойлапты қонақ үйді,
Осындай болады деп шыныменен.

Болды екен неге мұндай айтшы, құрбым,
Білейік бар екенін қандай сырдың?
Әбілахат, елдің сенген ақынысың,
Тілімен баяндап бер отты жырдың.

Әбілахат:

Айтулы болмасам да асқақ ақын,
Менің де ретім жоқ жасқанатын.
«Сүлейлер» туып өскен елден келдім,
Қомдап ап жыр-сұңқардың қос қанатын!

Елім бар ақ алтынды үйіп жатқан,
Жерім бар көк барқытты киіп жатқан.
Жастар бар аса жарқын жүрегінде,
Интернационалдығы сыйып жатқан.

Аулымда мәдениет тасқыны бар,
Әр үйде бақытты елдің дәстүрі бар.
Саналы әр семьяда жеміс бағы,
Қоймада көптен жиған астығы - бал.

Сәулетті болашақтың ұл-қыздары,
Аттанды табыстан тау тұрғызғалы.
Еңбектің коммунистік екпінінен
Жарқ етті шамшырақтың жұлдыздары.

Теп-тегіс нұрға біткен алтын аймақ,
«Сыр» жатыр ортасында шалқып, ойнап!
Балауса, балғын шөптен асар соғып,
Малшым жүр келер қыстың артын ойлап.

Көрсеңіз малды ауылды «Тағайдағы»,
Бір жылда-ақ гүлге оранған «Тағай бағы».
Қалайша үлгі алмайды осы жайдан,
«Қазалы» совхозы сол маңайдағы?

Саламын ортаға әкеп көптің сөзін,
Шындықты дәлдеп айтар жетті кезім.
Ауданым қарқынды іспен тұрғызуда,
Бақытты болашақтың «көк күмбезін»!

Жерім бай, жемісім мол бақшадағы,
Көктемде қандай көркем ақ сабағы!
Екпепті Қазалының көп колхозы,
Көшетін бізбен бірдей тапса-дағы.

Ауылың бар мақтан етер тал-шыбығын,
Ешкің жүр мойнына артып бар шығынын.
Көп жерде бойы түзу көшең де жоқ,
Есіңе сен де осыны алшы бүгін!

Жарқыным, қонақ күнде қонып жатса,
Жылытармыз күзде кісі тоңып жатса.
Ал, қане, айта қойшы, қалай екен,
Өзіңнің қонақ үйің оңып жатса?

Лайға айналасы бөгіп жатса,
Күл-қоқыс қорасына төгіп жатса,
«Шым үйден, көрінбе» – деп меймандарға,
Қайтер ең кезекшің кеп, сөгіп жатса?

Көңілсіз ол үйіңде қап-қараңғы,
Өзіңнен көрсең тәуір артпағанды,
Тез түзе, ақын досым, келсе әлің,
Көріксіз, лай кешкен, «қарт қалаңды»!

Айтысқа болмасам да баста маман,
Ақынмын да бір ауыз сөз тастамаған.
Файзолла, осыдан-ақ аңғарарсың,
Бірісің сен де өлеңге жас жаны алаң.

Файзолла:

Дұрыс қой кемшілікті сынағаның,
Әрине, шындық болса құп аламын.
Ойда жоқ ол қылықтың бетін ашсақ,
Мен оған сүйсінемін, қуанамын.
Ал, бірақ, асыра айтсаң ренжимін,
«Япыр-ау, қайткені, - деп, бұ баланың?».
Ақын ең әрі сыншыл, әрі сыршыл,
Ондайдан әзірше жоқ түк алаңым.
Айта бер, қанатыңды еркін қағып,
Көңіліңе «қолайлы» деп ұнағанын.

Қадірлі, Әбілахат, замандасым,
Көпке аян, сендей құрбы таба алмасым.
Әйтсе де, көзім көрген кемшілікті,
Жасырып, жаба тоқып қала алмаспын.
Қылмысты Қасымбеков Төлегенге,
Сермеймін жалын жырдың ақ алмасын.

Болса да кіші өзінен жарым жасы,
Кінәсіз Несібелі қарындасты,
Еріксіз әйел етпек ойда болып,
Аяққа адамшылық арын басты.
Аяусыз жас қанатын қайыруға,
Қиды екен қалай ғана қарлығашты?
Сүймеген Несібелі наразы боп,
Аузынан «аһ» деген де жалын шашты.
Ақыры өз үйіне қайта оралып,
Төлеген санасының шаңын басты.
Көрмедік зорлауменен сүйіскенді,
Осылар көзге неге шалынбас-ты?

Ал, енді, ақын досым, өкпелеме,
«Орынсыз олқылықты төкті» деме.
Халқымыз ғазиз жанды болсын десек,
Айтпаймыз кемшілікті бетке неге?

Сырларын Аманкелді жігітіңнің,
Бермейсіз түсіндіріп көпке неге?
Үйленіп Тынышгүлдей жап-жас қызға,
Ұяттан ада болған неткен неме?
Ақыным, сіз айтпасаң, біз айтайық,
Бар әлі... Осыменен шектеле ме?

Қапсанов қызға үйленді он бестегі,
Қараңыз сұмдық ойлап ол не істеді?
Көндірген алдап-арбап Кеңескүлді,
Жан болса ақыл қосар, көнбес те еді.
Сондағы комсомолдар комитеті,
Бұл жайды алдын ала білмес пе еді?
Болар іс болып қалып қапияда,
«Ақырын күтейік» деп үндеспеді.

Ауылыңда ақын құрбым, Әбілахат,
Қылықтар кездеседі осындай жат.
Әлгідей өрескелдік көзге түссе,
Кімде-кім өкінеді басын шайқап.
Ұятқа қалың көпті ұшыратпақ,
Мұндайды жүрмесеңіз, досым, байқап.

Әбілахат:

Шарқ ұрып шабытты ойлар жарысқанда,
От жүрек, өр кеуделер тоғысқанда,
Арнайы асқақ қиял қағысқанда,
Ақындар онай, сірә, ұғысқан ба?

Әркімнің досқа тартар сыйы бөтен,
«Жолдас» деп сын айтпау да қиын екен.
Файзолла неде болса кездестік қой,
Өзіңдей нөсер сөзбен құйып өтем.

Жат қылық болса ақын сөз етпегің,
Өзіңде жоқ па, неге безектедің?
Бізде олар әлдеқашан «сыйын» алған,
Болмаса тағы сондай кезектегің.

Мен айтсам «энгельстіктер» бастамасын,
Көтере даусыңды сен қостағансың.

Ал, көрші: «Мұратбаев», «Қызылтуға»
Айтыңдар, ауырсынып тастамасын!

Менде ме, сенде ме тал көктемеген,
Сөзің бе әлде өзіңе өкпелеген?
Көрсең де бақтарымды, бір айтпайсың,
Біз бе едік саған жеміс екпе деген?

Көтердің «кәрі» талды дәл иектен,
Отыр ғой әр түбінде әр үй еппен.
Қарағаш, қайың, терек бары рас,
Оларды баяғыда Ғани еккен.

Жақсы ғой өз қалаңды мақтағаның,
Кей жерге мен де арнайы тоқтағанмын.
Сәнге сән, кеміне өткір сын айтуды,
Өзіңдей мен де артқа сақтағанмын.

Көшеңде асфальт та бар, батпақ та бар,
Сәні әзір көрінбейді жат таң қалар.
Қой, достым, көп айқайлап, даурықпашы,
Бір-екі құрылысың да тоқтап қалар.

Кей көшең жатса-дағы шырайланып,
Бауырына тартты көп жер лайланып.
«Арқырап» алып күшті автобустар,
Шыға алмай ортасында тұр айналып.

Ақын, дос, кітап ақын, кітап дана,
Айтатын көргенімді сыр ақтара!
Баяғы «Жетібайдың жер кепесі»,
Айтшы өзің, қай колхозда кітапхана?

Жаңылдың ауыз судың есебінен,
Басшың жүр «водовоздың» өсегімен.
Жете алмай жолда қалды Аяп қарттың –
Арбасы су тасыған есегімен.

Халқыңыз суға тапшы, барып көрсек,
Жағдай мол, жоспарыңды алып көрсек.

Жарыстас, қатар жатқан аудан едік,
Қайтер ед «водокачка» салып берсек?

Осындай сынды көрсем жасырмаймын,
Жағдайшыл, жарамсаққа бас ұрмаймын.
Ақын дос, мақтанудың реті бар,
Құр босқа даурықпаңа қосылмаймын.

Файзолла:

Мен өзім көпшілікке сыр сақтаман,
Жігітпін шындық сөйлеп, жыр баптаған.
Әшейін, қуыс кеуде біреулерді,
Жан емен, дабыра ғып құр мақтаған.
Ойлашы, қалай ғана жырламассың,
Ұстазды алғыс алған ұрпақтардан.
Әлмәмбет, Жұмамұрат, Жәлкен, Шәріп,
Еш адам қызметінен кір таппаған.
Ақ ниет адамзаттың баласы үшін
Мәңгілік жүрегіне нұр сақтаған.
Мектепте ширек ғасыр ұстаздық қып,
Баяғы қарқынынан бір қайтпаған.
Ұл-қызы қыр гүліндей толқып өссе,
Көңілін қай адамның марқайтпаған?

Сақтаған ар-намысын мектептердің,
Ұстазды Қармақшыдан көптеп көрдім.
Балалар білім нұрын жарқыратып,
Мәуелеп жемістері көктепті ердің.
Балапан қанаттанып ұшып жатса,
Барлығы нәтижесі төккен тердің.
Алайда, аздаған бір кемшілікті,
Баршаға келіп отыр жырлап бергім.

Баланы айыратын анасынан,
Ананы айыратын баласынан.
Білесің, арақ дейтін эзезіл бар,
Аздырған асып кетсе қанасынан.
Табылса өкінішті-ақ ішушілер –
Мұғалім, тәрбиеші арасынан.
Дәлірек болу үшін лебізіміз,
Фактілер келтірейік тағы осыған.

Абытов безектеген арақ іздеп,
«Айда, жүр, асханаға барамыз!» - деп.
Балалар ду күледі оны көрсе,
«Ағайды, ана жүрген қараңыз!» - деп.

Ишуді Бөрібаев қойды ма екен,
Тағы да бір «ақ басты» сойды ма екен?
Ғазизов, Ахметов, Ысқақовтар,
Қойыпты-ау ішкіліктен ойды бөтен.
Береді қалай үлгі ұрпақтарға,
Ұстаздық абыройды жойды ма екен?

Халықтың халі қалай «Наурызбайда»,
Ондағы ақша ұрлаған дәрігер қайда?
Алдамшы Колыганов деген біреу,
Қалаға шошқа сатып тапқан пайда.
Ауданда бас дәрігер Құлмұратов,
Зер салып тұрмайды екен осындайға.
Әндетіп Ковалевін тағы кетті,
Бұл қалай болды деп ел шошымай ма?
Ол жалған дипломды қайдан алған?
Байқатпай кете берсе тосын айла.
Ақыры неге соқпақ бұл қылмыстың,
Алдымен, ақын досым, осыны ойла.

Әбілахат:

Шындықты дұрыс, досым, бүкпегенің,
Жалған сөз мен де сенен күтпегенім.
Қалайда, ретсіздеу: «Түйе үстінде
Отырып, жердегіге бүк» дегенің.

Келіпсің өз кемінді жауып қана,
Көрсетіп Қазалыңды «сауық қала».
Піржан мен Тілеубаев дегендердің,
Мектеп деп жүргендері «тауық қора».

Ойнақшып елден бөлек «үркерлене»,
Сенде де көп қой «сылқым» бір көрмеге.
Көптілеу соның бірі «Жаңайдағы»,
Ұятын, арын сатқан селтең неме.

Үш бірдей жас баласын қиып кетті,
Жемістің қылмаңына бұйып кетті.
Адамдық ар-ожданы, қасиеті,
Құзғынның уысына сыйып кетті.

Осындай «әбжылан» көп ойнақтаған,
Қиянат қарттарға да ойлапты адам.
Ақ шашты, әзиз жаны сүйретіліп,
Қайтерсің, сокқы көрсе ардақты анаң.

Бұрын да болғаны анық, жария осы,
Түңілген халқыңның жас, қариясы.
Сабаған: «дәрі ішіп, алжыды» деп,
Анасын Ысмағұлдың Мәриясы.

Кезекпен өтіп жатыр айлар епті,
Сенде де осындай көп жайлар өтті.
Өзі жас, өзі оқушы, осы жазда,
Тоғыз қыз бір мектептен қайда кетті?

Күйеулер «ұрын» кеп жүр қалыңдыққа,
Түйе мен биелер жүр «қалыңдықта».
Сонда да төрт әйелін қоя берген,
Сырғатай тимей кетті Сағындыққа.

Гүл еді ол, биыл ғана он бестегі,
Сақалды кәрі шалға көнбес те еді.
Түрткіден оқу тастап, қашып кетті,
Мал-жанды, әкесін де көрмес тегі.

Әбенев, Өміртаев аш болды ма?
Тал түсте дүкен тесті мас болды да.
Асанов, Қанасовтар күріш ұрлап,
Ұрлыққа жол бергізді бас болды да.

Қайтесің, арамтамақ Мұратыңды,
Қасқырдай көрінгенге тұра ұмтылды.
Нұғыман, Әзберген мен Қаракеден,
«Маскүнем» деген жайсыз сыр ашылды.

Жерің аз, маған досым, ұнап жатқан,
Сақшың кем, жөнсіз істі сұрап жатқан.
Көрдің ғой осы жазда милицияңды,
Мас болып, төбелесіп, құлап жатқан.

Бұларға не айтар ең, ақын досым?
Түзеуге мен де азырақ ақыл қостым.
Сынға сын, сыпайыға нәр бергендей,
Қабыл ал, бұл тілегін жақын достың.

Файзолла:

Кім білмес Жұмагүлді Аралдағы,
Рулін трактордың ол алғалы.
Ел үшін еңбек етіп, терін төгіп,
Атағы өлкемізден таралды әрі.
Қалыспай Бағдагүл мен Күмісай қыз да,
Қайыстай жерді тіліп барады әні.
Бұл қыздар Отан-Ана жүрегінен,
Өзіне жылы мекен табады әлі.

Еңбекке кілең жастар аттануда,
Тұрмай ма Әбілездер мақтануға?
Орынбай, Көшербай мен Әли достар,
Табысын туған елге ақтаруда.
Күресіп коммунистік еңбек үшін,
Жеңістің зор дабылын қакты ауылға.
Ақыным, болса осындай өрен жасың,
Баяндап жүйрік тілмен айт қауымға.
Кемшілік болса жастар арасында,
Амал не, тура келер тоқталуға.

Бижұма жап-жас жігіт «Калининде»,
Жүр ме екен еңбек етпей әлі күнге?
Қоғамның жұмысына қайда барсын,
Төрт сиыр, тоғыз қойдың әлегінде.
Күйбендеп, мал қайтарып жүргенінде,
Қалың ел аттанады бәрі егінге.
Бұл күнде Бижұма жүр шаруа жайлап,
Мәз болып бақшасының пәлегіне¹.

¹Пәлек – қауынның сабағы, жапырағы.

Қармақшы еш міні жоқ аудан болса,
Ақыным, айта қойшы, кәне, бұл не?

Аймырза, Тен, Нұрбаев, Шарапаттар,
Өзінің шаруасын қырағаттар.
Саятшы серісіндей баяғының,
Қорада қаңтарылып тұрады аттар.
Қоғамға бір тамшы да пайдасы жоқ,
Қайлықта қандай ғана рахат бар?

Демей ме осыларды арамтамақ?
Ойлары халықты да бар алдамақ.
Өтірік бірі ауру, бірі сырқау,
Жүреді пайдасына жалаңдап-ақ.
Көп үшін еңбек етер азамат боп,
Өздерін енді қашан адалдамақ?

Аз ғана сөз етейін Қиназарды,
Қиназар көрген екен көп азарды.
Аяулы анасы оның Ардахан қарт,
Сыр айтпай баласына көп сазарды.

Келіні Зүбайрадай қатал адам,
Айтуға көрген ісін бата алмаған.
Ақыры Ардаханды келіні ұрған,
Аузына келген сөзін аталаған.
Үстіне келіп қалған баласы да,
Жол таппай, не істерге қапаланған.
Оған да бес тырнағын түгел салып,
«Кәнеки, сотқа жүр?» деп шаталаған.
Өз бетін өзі жыртып, ойбай салып,
Әйтеуір, сүйегіне тақамаған.
Ақыры Ардаханды қуып шықты,
«Осылар не істейді, – деп, – нақа маған?».

Бір кезде нәресте едік қол басындай,
Ана ғой адам еткен бізді осындай.
Кімде-кім сыйламаса ұлы ананы,
Адамдық қатарынан шық, қосылмай.
Болыпты осы оқиға Қармақшыда,

Есітсе тұрар еді кім шошымай?
Бұл сыным, ойлағанға қатты батар,
Ақын дос, кетермісің бір тосылмай?

Әбілахат:

Файзолла ақын, барлық сының орынды,
Әр сөзіңнен ұшқыр ойлар көрінді.
Жақсы талап сөзсіз қарап жатпайды,
Орындауға серт береміз сенімді.

Оған толық мүмкіндік бар, сыр мәлім,
Сол үшін де батылырақ жырладым.
Алып күш ол – ауданымның жастары,
Қалап жатқан болашақтың шыңдарын.
Жас егінші Люба, Залдар секілді,
Ашып жатыр ен күріштің сырларын.
Кенішбай мен Әбжәлидей ерлер бар,
Бағбандықпен аялаған гүл-бағын.
Тусыраған жоны жалпақ кең алқап,
Билеп алдық Қызылқұмның қырларын.
Қос дария ортасында сәулетті,
Ағыны зор алып, күшті тұлғамын.
Мақтандың деп кінә тақпа, ақын дос,
Әр совхозда көрдің қызыл ту барын.

Арамтамақ, маскүнемге сын айттым,
Мен де біраз ойларымды тыңайттым.
Кешірім жоқ, сыбағасын беріндер,
Өзі дәрігер, Жұмашевтай суайттың!

Тұңғыш түлек қазалылық Ғаниды¹,
Бір біз емес, барлық Шығыс таниды.
Қараңдаршы, сол есімді колхозға,
Кім де болса көркін көріп налиды.

Біраз сөздер айттық, қолмен санасақ,
Аянбайық халық ісіне жарасақ.
Бейбіт өмір – бақыт алға сілтейді,
Шақырып тұр, алда балғын болашақ.

¹Ғани Мұратбаев – (1902-1925) Қазалы ауданында туған.

Нансаң досым, мендегі сыр осы енді,
Халық сыншы, тыңдамайды бос әнді.
Басшыларың бұл сындарды ескерсін,
Ал, Файзолла, көріскенше қош енді!

1957 жыл.

ХАМИДОЛЛА МЕН ХАМИТ

Хамидолла:

Хамитжан, қуанамын келгеніңе,
Жүйріктей ентелетіп желгеніңе.
Ақ Жайық, әсем Орал саған да ортақ,
Рахмет ел сәлемін бергеніңе!

Айтпаймын өлең-сөзді шыңдалмаған,
Әрқайда ондай өлең тыңдалмаған.
Ынтық боп қалың жұртым отырғанда,
Жақсы ғой қошеметтен құр қалмаған.

Жыр десе шабытым бар тартынбаған,
Суындай Ақ Жайықтың сарқылмаған.
Сенемін қосыларын бір күндерде,
Теңізге осы жырым жалтылдаған.

Сондықтан бола алмаспын жырға сараң,
Қаланың салтанатын сынға салам,
Пушкиннің, Чапаевтың, Толстойдың,
Көшемде өкшесінің ізі қалған.

Білесің ауданыңның басшыларын,
Қаладан көмек күткіш «жақсыларың».
Төрінде салтанатты театрдың,
Өзің де келіп бүгін бас құрадың.

Алма ағаш ажарлы ғой бұтақпенен,
Білімнің бұлағы бар кітап деген.
Тек, әттең, малшыларға апарылмай,
Жатып қап ауданыңда жұтап келген.

Үш мың тал отырғыздық қия белге,
Қатысып комсомол да, пионер де.
Жалынды жастық күшін аямадық,
Жүректің махаббатын сыйлап елге.

Үй салдық горькийліктер үлгісімен,
Барып көр сенбесеңіз бір кісімен.
Өткен жыл пайда болды жаңа көше,
Көзіңнің нұрын алар түр-түсімен.

Хамит:

Ауданым мал өсіріп, даңқы шыққан,
Елімнің еңбек сүйгіш салтын ұққан.
Ыстық пен суықтарға төзе білген,
Еңбектің күрескері бар шыныққан.

Зерттедік ауданымның болашағын,
Табысқа биыл тағы жол ашамын.
Алғашқы совхоз болған қадамымда,
Еңбекті бұрынғыдан мол жасадым.

Салынды Қалдығайты су жүйесі,
Кең байтақ шабындықтың біз иесі.
Жұмылып мал азығын жинап алып,
Ауданның артып отыр шөп үлесі.

Әрине, Орал ортақ бәрімізге,
Оралдың үлесі бар сәнімізде.
Бірақ та бұл Оралдың бергенінен,
Беретін жақтары көп әлі бізге.

Сөз етсек автобусты қаладағы,
Жұмысын әлі жөнге сала алмады.
Қасынан кезек күткен арылмайды,
Балықтай тізіп қойған «Аралдағы».

Облыс орталығы – Оралынды,
Дейміз ғой қуаты көп, зор алымды.
Кезек көп дүкендерде, пәтер тапшы,
Жасырып қоясың ба соларынды?

Ақыным ел дәстүрін сақтай келдің,
Сөйтіп сен Оралыңды мақтай бердің.
Қаншама мақтасаң да Оралыңды,
Өзіңе бір пәтер үй таппай келдің.

Егерде бөлген болсаң назарыңды,
Тәртіпке келтірмес пе ең базарыңды.
Базарда саудагер бар, жымқырма бар –
Қалтаңды кірсең онда таза қылды.

Сонда да мақтай бердің баспананды,
Өзіңше қызықтырдың басқаларды.
Қалалық станция жарық бермей,
Шет көшең әлі неге тас қараңғы?

Моншаңның жайын да бір ескермейсің,
Сонда да біздің Орал өскен дейсің.
Жаз болса белуардан балшық кешпей,
Көшеңе неге тасты төсемейсің?

Ақсаусақ қалаңда бар айта алатын,
Қыдырып машинамен шайқалатын.
Мінеки, осындай көп олқылықты,
Ойлаймын, басшыларға айтар ақын.

Хамидолла:

Рахмет, олқылықты сынағанға,
Тағы кел қорытынды одан шығарғанда.
Одаққа Оралымның аты мәлім,
Жол беріп кемістікке тұра алам ба?!

Ол рас, сайла дейсің пәтеріңді,
Көңілім бұған біраз көтерілді.
Бір күні аламын деп сеніп жүрмін,
Секілді алыс емес жетер күні.

Хамитжан, жел сөзіңнің жүйесі бар,
Мен айтсам саған айтар тиесі бар.
Мақтаған Қаратөбең «қалыс аудан»,
Дейтұғын: жұғып кетер күйесі бар.

Бірақ та, халқың батыр еңбек сүйген,
Десе де «ескішілдік» қалмай жүрген.
Сенемін ертеңіне ауданыңның,
Жасарып, жарқырағын жақсы білем.

Тағы да сын айтамын шын сүйгеннен,
Ешкімнен әнші Мұқан кем сүймеген.
Келгенде ән мен күйге мақтасам да,
Шаруанды жәрдем беріп мен сүйрегем.

Сондықтан үйрен біздің өнегені,
Саған да көп кемшілік ере келді.
«Монша жоқ, медпункт жоқ, клубым жоқ» –
Деп талай газетіңіз ағай берді.

Өткен жыл орындалмай міндеттемен,
Сүріндің өте алмастан күнде өткелден.
Мақтар ем келер жылы тағы айтысып,
Құтылсаң мынадай бір «індеттерден».

Малыңды жайып семіз баға алмадың,
Мұқтажын малшылардың таба алмадың.
Берем деп сәнді үй салып, товар әкеп,
Оларды барған сайын тағы алдадың.

Су тартып шыңыраудан шелекпенен,
Малшы аз ба қыс-боранда безектеген?
Оларға шығыр салып бермей жүрсің,
Басшы бар ауданыңда сөз өтпеген.

Баска аудан өсіргенде жүгеріні,
Сен оған сала алмадың жігеріңді.
Қалайша ет өнімін молайтасың,
Қойған соң күзде-ақ таусып сүрлемінді.

Өліп қап тоқсан үш қой декабрьде,
Салғаны есінде ме әбігерге?
Жиырма төрт сиыр мен тоғыз жылқың,
Жүр дейді «сайран салып» о дүниеде.

Салақтау кейбір сенің мамандарың,
Газетің айтып берді маған бәрін.
«Қалдығайты» совхозынан есіткенмін,
Будаковтай зоотехник ағаң барын.

Жүйрік тіл айтарынан жаңылмаған,
Хамитжан, кезек бердік тағы саған.
Ерлерін енді еңбектің жырлап көрші,
Бар қандай ауданыңда дарынды адам?

Хамит:

Өткен жыл болғаны рас кемістіктің,
Жасайды алғашқыда тегіс қып кім?
Өткен жыл ұйымдасып, алдағы жыл –
Айтарлықтай алдыңызда жеңіс күттім.

Ермеков отыз жылдан бері қойда,
Көп жылдық тәжірибе жинап бойға.
Айтарлық үлес қосып еңбегімен,
Жүлде алды мерекелік талай тойда.

Жас шопан Жолдығали, Аққозы да,
Жайылды даңқы оның совхозына.
Тоғыз жүз қойды аман өсіруде,
Көктемде ие болмақ көп қозыға.

Совхозым алды мығым күшін жиып,
Жаңадан клуб салды кең де биік.
Сахнада өнерпаздар концерт беріп,
Жұмысшы тыңдайды оны кеште ұйып.

Тұрғын үй көбейтілді өткен жылы,
Ауданда клуб салдық түсін мұны.
Жөнінде мәдениет Қаратөбе
Оралға теңеседі бір күн түбі!

Жыр менен әнге бөлеп қонағыңды,
Мақтады, Хамидолла, Оралыңды.
Қалаңда сенің қандай озаттар бар,
Тыңдайық, айтып өтші, соларыңды?

Хамидолла:

Қаламның еңбекқұмар дәстүрі бар,
Жүйріктер мыңнан озған көп табылар.
Осындай бесжылдықтың ардагерін,
Жырласам қырандаймын көкке самғар.

Жырымның ең асылын арнағаным,
Кестелі жыр айтуға толғанамын.
Озатпен дәйім ақын жақсы сырлас,
Жөн емес жалқаулықты қорғағаның.

Ақыным, озатты сен мақтадың да,
Жалқауға пікірінді айтпадың да,
Әлі де арамызда ақсаусақ бар,
Біреудің ортақ болар тапқанына.

Рас қой сендерде көп ағай, жеңгей,
Батырлар қиындықты қоймас жеңбей.
Бірақ та көше кезгіш кербездерді,
Жүрсің-ау, досым әлі тізгіндемей.

Қақсайды кей совхоздың басшылары,
Тапшы деп фермада сауын құнарлы.
Таранған тоты құстай кей жеңгейлер,
Секендеп еңбек десе, шошынады.

Кейбірі күйеуі әкім тарс ұрады,
Түсінбей еңбек мәнін арсынады.
Мұндайды сөзбен түйреп, ақыл үйрет,
Демекпін жұртымыздың бұл сұрағы.

Міндеттің бүгін қарап биігінен,
Мезгілдің озып кеткен жүйрігінен.
Жайылбай, Зағыпар мен Бористерім,
Еңбектің батырлары елім сүйген.

Тоқталмай кете алмаспын Қалидаға,
Бақытын еңбектегі таниды о да.
Отанның саясында бақыт тапқан,
Атақты депутат ол республикадағы.

Хамит:

Қуаныш біздерге де табыстарың,
Демеймін, шет ауданмын, алыстамын.
Тек қана қол жеткенге тоқырамай,
Алда да арта түссін жарыстарың.

Қаладан село болып үлгі аламыз,
Қазірде жақындасып тұр арамыз.
Бірақ та кей жерлерде кемшілікті,
Біздерге көрсетіп те жүр қалаңыз.

Дарынсыз Оралда мех комбинатың,
Сапасыз көп бұйымын шығаратын.
Белгілі директоры Боголюбов,
Әрдайым жиналыста сыналатын.

Немкетті тіккен киім жараспайды,
Пайдаға көп былғары тағы аспайды.
Зауыт пен комбинатың не себепті,
Халықтың қажетімен санаспайды.

Бірінен-бірі төмен пималардың,
Көргенде осыларды қиналамын.
Дүкенде кейбір мебель қирап жатыр,
Осы ма еңбекші елге сыйлағаның.

Бөлінген бір автобус біздің жаққа,
Келеді сағындырып сирек шаққа.
Жалпылдап брезенті жол шыққанда,
Ұқсайды бұл автобус нар тайлаққа.

Қалаңыз неге сенің жол салмайды,
Болмаса жарата ма ол сондайды?
Лақтырып бір шетінен бір шетіне,
Машинаң жолға шыққан қисандайды.

Жүрмейді көп жерінде дұрыс сауда,
Товарлар жең ұшымен жылыстауда.
Қаланың басшылары дәрменсіз бе,
Бағыттап, осыларды дұрыстауға?

Сансыз бақ сүт аласың ауыл жақтан,
Сен емес, бірақ оны дұрыс сатқан.
Үйіне қонақ барса әрбір үйің,
Базарға шөлмек алып тұра шапқан.

Оғаш қой, Хамидолла, осыларың,
Айтыста мінін айтпас досына кім!
Мақтаймын табысыңды мен де жырман,
Қалайша кемшілікке қосыламын.

Хамидолла:

Білесің биыл берер миллиардты,
Орындауға тиіспіз, партия айтты.
Егінді аз салсаң да үлесті қос,
Тағы да былтырғыдай болма ұятты.

Директоры «Қаратөбе» совхозының,
Жұмақаев ағаңызға көп қызындым.
Жарыста мал қыстату кейін қалып,
Қойыпты «Қызыл Туға» қол созуын.

Намыс қой «Қызыл тудан» айырылған,
Тезірек құтылсыншы айыбынан.
Сәлем де туды қайта жеңіп алсын,
Ел-жұртын жұмылдырып дайын тұрған.

«Қалдығайты» совхозында автолавка,
Міндетін атқармайды көп уақытта.
Қаратөбе совхозында яслиің,
Жұмыссыз көптен бері тұрған жоқ па?

Тоңса да оқушылар әр күн мейлі,
Интернат Аққозыда салқын дейді.
Қоскөлде клубың мен кітапханаң,
Жөндеусіз ішінде жел уілдейді.

Ауданның басшысына сәлем дерсің,
Сауда мен оқу ісін тез жөндесін.
Шонаев, Ілиясов ағаларың,
Жақсартсын ауданыңды жұрт сенгесін.

Ақынсың, әрі тілші газетіне,
Дөп келді, «Еңбек туы» сөз етуге.
Тап басып кемшілікті сынағанмен,
Байқаймын, дәрменсіз-ау түзетуге.

Айтыстық әлімізше кезек сайрап,
Шарына өткір сынның тілді қайрап,
Жұртшылық өзі берер төрелігін,
Тең тартып таразыға, орын сайлап.

Хамит:

Орынды сындарыңа – алғысымыз,
Жұмсалар жетістікке бар күшіміз.
Ақыным, қала халқын сендіремін,
Үнемі болады деп алда ісіміз.

Қалған ел қызыл туды қайта алады,
Есесін жібергеннің қайтарады.
Өзің де, газетің де сонда менің,
Табысын ауданымның айта алады.

1957 жыл.

АМАНЖОЛ МЕН БЕКБОЛАТ

Аманжол:

Қабыл ал сәлемімді жиын халық,
Бастайын бүгін тойды домбыра алып.
Кеудемнен жарып шыққан осы жырды,
Тыңдар деп отырған жұрт ынталанып.

Бар халық өлең десе елеңдейді,
Көңілді көтереді өлең дейді.
Шымырлап, бойды билеп, ол әкетсе,
Балқиды жүрек түгіл денең дейді.

Абайды, Ыбырайды кім білмейді,
Қонған ғой соларға шын өнер дейді.
Уағыз ғып ұлы Горький өзі де айтқан,
Жақсы өлең ажалды да жеңер дейді.

Үйіріп тыңдаушының жан сезімін,
Сұлу жыр келіншектей көлеңдейді.
Көтерсек елдің даңқын, жердің даңқын,
Бұл адам, сөз жоқ, ғажап терең дейді.

Уа, Бәке, айтысуға, құшақ жаям,
Даңқыңыз Қараөткелге болған аян.
Қарт Бәке, сұлу сөздің шынарысыз,
Кең еді жас ақынға салқын саяң.
Еркіндеп Еркіншілік өсті ме екен?
Ақкөңіл асыл аға, етші баян.
Өзіңді аға тұтып сыйласам да,
Қалайша кемшілікті айтпай қалам.

Бекболат:

Мақтаса іні ағаны серпіледі,
Толқындай менен де жыр жөңкіледі.
Болғанда аға терек, іні бұтақ,
Ежелден балғын жастар көркім еді.
Еркіндеп Еркіншілік еркін жастар,
Теңіз боп астық селі көлкіп еді.
Ауданың әлсіз болса кезек бер деп,
Қарт қыран тояттауға сілкінеді.
Шам алып, тітіркенбе бала бүркіт,
Ұйқыңнан оятайын түртіп енді.
Байлығың асып жатса таласым жоқ,
Шарықтап, шығандап бір сілкін енді.

Еркін ғой Еркіншілік аспандай кең,
Келе алмас Вишневкаң бізбенен тең.
Жарыста социалистік артта қалып,
Шегіртке болып жүрме босқа әндеткен.

Аманжол:

Дегенде елім қандай, көлім қандай!
Құлпырған масатыдай жерім қандай!
Еркелеп төсін сүйіп, аймаласам,
Барады туған жерге шөлім қанбай.

Жайылған атағы зор Арқаға да,
Ерекше тау емес пе Балтағара!

Бұл Бекең, осыма да дау айтады-ау,
Мен биік, сенен де деп жорта ғана.

Білемін Бекең аға күш сарқарын,
Көрсен де біздің аудан үш шалқарын.
Соғады-ау, сол көлін де қызғыш жоқ деп,
Мақтан ғып барлы-жоқты құс, арқарын.

Бұл Бекең, кейбір сөзді ұлғайтады,
Айтшы өзің тауың жоқ деп кім айтады?
Қоянды, Қоңырадыр, Жалғыззағаш,
Біздерді білмейсіз деп сол айтады.
Жанқұла, Тана, Жақып қамыстары,
Шулаған айдынбыз деп көл айтады.
Мамырлап қазы қалған семіздіктен,
Көкпенкөк қаз отылы жері айтады.
Жер бар ма Вишневенкенің жеріндей деп,
Мадақтап мен емес-ау, көп айтады!
Осындай байлығымды білмей Бекең,
Қараңдар қазір маған жөн айтады.

Бекболат:

Айттың ғой, Аманжолым, жер байлығын,
Бір-екі қақсымақтың көл байлығын.
Жалғыз тұрған ұшқынды сонша мақтап,
Тау ма еді Балтақара елге әйгілі?
Тауым деп төбешікті мақтағанша,
Бар болса, неге айтпайсың кен байлығын?
Алқалы алтын жерді мен жырласам,
Атақты Ереймен бар елге әйгілі.

Ереймен – көркем сурет, жерұйығы,
Алыстан көрінеді шың биігі.
Аңдары құз басында ойнақтайды,
Құланы, арқары мен тау киігі.

Кербез ғой кермаңғаздай Күншалғаным,
Ақдінді қатарыңа қоса алғаның.
Сыртың егін болғанда, ығың пана,
Мал кіндігі аталған бауырларың.

Бүркітті, Тұрымтайлы егіз болған,
Бетегелі, жусанды адырларым.
Жырлаған талай ақын сені мақтап,
Бұл емес жаңа ауызға алынғаның.
Өзен, бұлақ, көлдерім және есепсіз,
Су сұрап сізге барып жалынбадым!
Жыр құйды көкейіме осы өнерім,
Шабытпен міне де мен ағындадым.

Тауларым Алатаудың шатқалындай,
Бұлағым асау терек аққанындай.
Тұзым бар сырқаттарды емдейтұғын,
Бір түссең дертке дауа тапқанындай.

Атақты аты шыққан жерлерім бар,
Алтынды Бестөбедей кендерім бар.
Оңтүстігін Өлеңті алып жатыр,
Аңқиды шөптерінің иісі жұпар.
Токтатқан неше жерде бөгетім бар,
Дариядай көзді тартып тасып шалқар.
Шыққанда балаусасы бұйраланып,
Жеріңе Вишневка жеке татыр.

Солтүстігін Сілеті орап аққан,
Бал деп айтар суының дәмін татқан.
Орныққан колхоз, совхоз өңіріне,
Брыс боп дәулетіме майдай жаққан.

Көлім бар, тауым бар деп қоқақтайсың,
Мен желсем ілесе алмай шоқақтайсың.
Ақыным ауданыңды мақтасаң да,
Жаныңда Еркіншілік ноқаттайсың.

Аманжол:

Уа, Беке, қададыңыз тың тұяқты,
Өмірді өрлемесек бізге ұят-ты.
Кемсітіп қанша бізді айтсаңыз да,
Күтпейміз ешқашанда ұтылмақты.

Байлықты мен де өзіндей еркін қаздым,
Жүрген соң саясында өмір жаздың.

Халыққа басқармадай есеп берген,
Жайынан мен сөйлейін мал мен баздың.

Тоқтайын малдарыма көзің көрген,
Мыңғыртып кең жайлауы өріске өрген.
Қол басса сүбесіне қозғалмайды,
Жері жоқ бақташымнан кеміс көрген.
Болған да жерім де бай, елім де бай,
Көденің әр түбінен қозы терген.
Бұл Бекең, қалай-қалай шайқандайды,
Қапы қап отырғам жоқ мен де төлден.
Аппақ май тұла-бойы кере қарыс,
Белгілі шошқамыздан өнім өнген.

Көрдің бе, мамық жүнді құстың санын,
Сары үрпек, қызғалдақтай балапанын.
Шұбырып Мәрияға еріп жүрер,
Дегендей, мен де сенің балақаның.

Елімді еркін жүріп араладым,
Мен көрдім малға толған аралдарын.
Түлігім түгелімен семіз шықты,
Ал, Беке, сіздің қалай қадамдарың?

Жақсыға ақыл айтса аңғарады,
Бұл Бекең табысыма таң қалады.
Марқайса жетістікке көңіліміз,
Кемдікке ақын жаны шамданады.

Сыйлаймын еркелетіп ақын шалым,
Болса да ақындығың жұртқа мәлім.
Кемістігін басшының бір айтпасаң,
Соларға болып па едің жақын, шалым?

Атқарды міндеттерін мамандарым,
Мен айтсам сізге соның сан алуанын.
Қойлардан қозы әперді артығымен,
Сейіт, Әкім, Боранбайдай шопандарым.

Әбу, Рахым, Нұрғали, Қабылдарым,
Малдан бір қозғамады табандарын.

Артықбай, Сатыбалды, Мәжиттердің,
Артып тұр ел алдында дабылдары.
Және бар Зәкәрия, Даниярлар,
Е, аға, соларды сіз көре алмадың.

Қоянды-Қойтасым тұр жердің құты,
Дерсің бір мың құлпырған сұлу тоты.
Қарақокты, Қарасу, Жарсорынан,
Арылмас еш мезгілде жердің оты.

Ысмағұл аман сақтап, қорғай білді,
Шығармау сыртқа шашау жылқы малын.
Неше күн тас боранда белін шешпей,
Жүреді жігерленіп Баймұқаным.
Қозы мен қой өрісін көргің келсе,
«Изобильный» совхозына келгін, шалым.

Бәрі шын дей алмаймын айтқаныңыз,
Кемдікте бүркемелеп жасырмаңыз.
Өзіңіз түсінерсіз мән-жайына,
Болмаса мойынға алып тоқталыңыз ...

Бекболат:

Ауданым көп орталық ағасындай,
Құндызды пұшпақ ішік жағасындай.
Көрікті мектептер мен мекеме бар,
Атақты Ақмоланың қаласындай.

Па, шіркін, орталықта клуб қандай,
Халқы бір облыстың тыныққандай.
Жаңа үйлер қысы-жазы салынууда,
Өскенім осы емес пе толыққанды-ай.
Неше қабат зәулім үй сәулеттенер,
Электр жарқыраса күн шыққандай.
Аудан түгіл ферманың көбі осындай,
Үлгіні бір-ақ жерден қорытқандай.
Көргенде сәулетімді Вишневка,
Шайлығар жүрегің де қорыққандай.
Он жылдық он бір жерде мектебім бар,
Білімнің ордасына молыққандай...

Жаным-ау, мен де көрдім ауданыңды,
Көргеннен білдім артта қалғаныңды.
Үйің бар көз тартатын төрт-бес қана,
Құр бекер айтпасаңшы жалғаныңды.

Бар екен ауданыңда ескі клуб,
Қойыпсың әйнегіңді тағып-тағып.
Есігі ашық жатыр шалқасынан,
Жүр екен ешкі-лақтар кіріп-шығып.
Ауданның игілігін бір ойламай,
Кей басшы отыр екен қалай бұғып.
Жалғыз-ақ көзге түсер бір ісің бар,
Салыпсың аурухана оғып-бұғып.

Ал маған шындығыңда айтсаң етті,
Көп сумма тексерісте қайда кетті?
Басында ауданыңның суың да жоқ,
Тасисың алыс жерден шаршап тіпті.

Кей балаң тартылмапты мектебіңе,
Шегініп артқа қарай кеткенің бе?
Онжылдық үш-ақ жерде мектебің бар,
Аманжол, осы маған жеткенің бе?

Аманжол:

Болмайды мұндай жайды елемеске,
Кемшілік, Беке, Сізге ар емес пе?
Арақтың желігінен желдей ескен,
Мұғалім Бейсенбайың бар емес пе?

Көрдің бе «Өрнек» тәртіп бұзғандығын?
Ұйымын төбелестің құрғандығын.
Қалың жұрт еңбектеніп жүрген шақта,
Жол беріп баптистерге тұрғандығын.

Бұл сынау бірін-бірін соққан жоқ па,
Таяқпен бірін-бірі соққан жоқ па?
«Ленин» атындағы совхозыңда,
Үш жігіт жараланып жатқан жоқ па?

Ауданның заң адамы көрмеген бе,
Болмаса бұған көңіл бөлмеген бе?
Маскүнем адамдарға тыйым салу,
Олардың қолдарынан келмеген бе?

Кісінің жақсыларын асырарсың,
Қу, сұмды қалай бірақ жасырарсың.
Серпухов, Сагтар менен Саркездерді,
Мен айтсам «айтпашы» деп бас ұрарсың.

Жыр айтсам жұмыссыз жан жатпасын деп,
Айтқам жоқ көшені бос таптасын деп.
Колхоздың бастығының әйелдері,
Кім айтты еңбеккүнді таптасын деп?

Осындай әлі де бар қарап жүрген,
Аяғын кербез басып санап жүрген.
Міндетсіп басындағы орамалын,
Ерінің табысына қарап жүрген.

Жүніңіз желге ұшып толмаған ба,
Болмаса қымқыруды қолдаған ба?
Қоян да беруші еді бес жүз грамм,
Қойыңыз қоян құрлы болмаған ба?

Бекболат:

Аманжол, баяндайын егіс жайын,
Артылған салған егін жыл-жыл сайын.
Сапалы салмағымның арқасында,
Миллиардқа үлес қосу тұр ғой дайын.
Ауданың ұлы тойға шегіншектеп,
Таусылды маған қарап көзден майым.
Еңбекте ерінбестен алға шығып,
Оздырды тракторын Сердюк дәйім.
Слован, Мовчан атты шоферларым,
Үнемдеп үздік шықты жанар майын.
Жоспарын артығымен және орындап,
Алда тұр Еркіншілік ағатайың!

Ақыным, айқайлайсың елім бай деп,
Сақадай бес түлігім бәрі сай деп.

Қой, сиыр, шошекең мен құстарымда,
Шығын жоқ, жылқымнан да құлын, тай деп.
Кемшілік ауданыңда болған жоқ па?
Сондықтан жоспарың да толған жоқ та.
Санауға атын атап ұяламын,
Қарағым, мақтанудан енді тоқта.
Жданов, Киров атты колхоздардың,
Шығыны қанша болды сен ұмытпа.
Теріден тон, елтірі ішік кисең,
Ақыным, сонда саған жаман боп па?
«Владимир» совхозы мінін айтсам,
Басқандай секіресің жалын шоққа,
«40 жылдық» колхозында бар ғой кемдік,
Жасырып осыларды текке бұқпа.

Сұлу жырсыз ешқашан жатпайтынмын,
Ауданың төмен болса айтпайды күн.
Шарықтап шартарапқа құлаш жайдым,
Өтірік Бекең қартың айтпайтұғын.

Аманжол:

Ал енді егіс жөнін хабарлаймын,
Есіме мол дәулетті неге алмаймын.
Балбырап жүрегімді қуантады,
Сары алтын көкке бойлап өскен сайын.

Жеріміз сыналатын алдымызда,
Ерінбе егін көре бардыңыз ба?
Өнімін қарағанда көңіл жылып,
Үміт зор шығам деген алдыңызға.

Атақты комбайнер Мещановты,
Өмірден дей алмайсыз кеш қалыпты.
Москвадан екі барып орден алды,
Еңбегін зор бағалап, еске алыпты.

Ал аға, әділ сынды кектемессіз,
Өкпелеп, айтылмасын текке жел сөз.
Сынадық жұрт алдында бар менен жоқ,
Сондықтан мені, Бәке, жек көрмессіз.

Атағын әлем білген бақшамыздың,
Саны көп одан өнген ақшамыздың.
Осыдан табысыңды айтып берші,
Алдына үздік шыққан басқаңыздың.

Өнімін көп алған соң огородтан,
Қызметін анамыздың көп ұнатқан.
Облыс көлеміне даңқы шығып,
Сол үшін омырауына орден таққан.

Мінеки, бұдан тағы асамыз біз,
Өнбейтін кер жұмыстан қашамыз біз.
Миллиардқа ортамыздан үлес беріп,
Тонналап таразыны басамыз біз.

Бұл айтыс игілікті күресіміз,
Маңызын өзіңіз де білесіңіз.
Мақтауда, сынауда да көп табыс бар,
Біз берген осы болар үлесіміз.

Осымен сұлу жырым тамам болды,
Інім деп санарсыңыз Аманжолды.
Ауырлау кеткен жерім болса-дағы,
Жеңермін миллиардта әкел қолды.

Бекболат:

Жырладық елімізді, жерімізді,
Табиғат сый ғып тартқан кенімізді.
Еңбекте ерлік етіп орден таққан,
Үлгілі халық алдында ерімізді.
Бірлесіп, қол ұстасып жігерленіп,
Жоялық жұмыстағы кетімізді.
Ұранын бейбітшілік ту қып ұстап,
Жырлайық еңбек сүйген елімізді.

Отанға міндеттен тыс астық беріп,
Атағын халқымыздың көтерейік.
Отанға ең қымбатты алтын дән ғой,
Сол үшін шырқата біз жыр төгейік.

Мың рахмет, миллион рахмет партияға,
Бастаған қиын жолдан, нұсқап алға.
Бірлесіп екі аудан бір кісідей,
Алайық облыстық туды қолға.

Елім бай, бейбітшілік жерім құтты,
Салса да көтеремін қандай жүкті.
Қуанып маз-мейрам боп, судай тасып,
Береміз Ұлы Отанға миллиард пұтты.

1957 жыл.

БИКЕН МЕН ӘКПАР

Бикен:

Ардақты ұлы Отан аясында,
Ер жеттім туған өлкем саясында.
Қорғалжын алтын бесік елім сенен,
Өр қызың өткір жырын аясын ба.

Арқаның жер сұлуы Қорғалжыным,
Көтеріп атағыңды қорғар жырым.
Бүркіттей түлкі көрген шүйіл-дағы,
Қырбайды өткір тілмен қолға ал бүгін.

Осы бір сұлу жердің қызы едім,
Байлыққа қойны толған дүзі де едім.
Екі аудан айтыспақ деп естігенде,
Намысты қорғаймын деп қызып едім.

Ағызған сұлу жырдың дариясын,
Жаттап ап біз шырқаған ариясын.
Көтерген достық туын бірінші рет,
Кім білмес Қорғалжынның Мариясын.

Әкпар-ау, қалдырамын жолда сені,
Қорғалжын ен байлықтың орда кені.
Жырымды асқақтата шырқағанда,
Шолпан мен Мария апай қолдар мені.

Әкпар:

Естуші ем Қорғалжынның ақын қызын,
Көрінді бүгін, міне, жарқын жүзің.
Таласпа Баранкөлдің байлығына,
Қорғалжын, сенен менің озат ісім.

Қалқам-ай, шыға шауып омакастың,
Көрсетіп шырт мінезін олақ жастың.
Жоқ па еді жасы үлкенге амандығың,
Жүйріктей ауыздықпен жағаластың.

Уа, Бикен, құр сөзіңмен алдамайсың,
Өзің де шаңда отырып қалмағайсың.
Кәнеки, асып жатқан жеріңді айтшы,
Өйтпесең алысқа ұзап самғамайсың.

Сыйғыздың Қорғалжынға сұлулықты,
Сонда да шыға қоймас сының мықты.
Сен бүркіт бола қалсаң, мен – саятшы,
Кигізер сан бүркітке тұмылдырықты.

Шын айтсам Баранкөлді нардай дер ем,
Ешкімнен шынтуайтта қалмай келем.
Қорғалжын қырықтағы қырма сақал,
Озамын жас болсам да талай желем.

Жерім кең шалғай жатыр дала сәнді,
Шектескен Қостанай да, Қарағанды.
Терісаққан, Есіл өзен, Сандықсуым,
Нәр беріп ой-қырына таранған-ды.

Бикен:

Ал енді айтысып қал қапы қалма,
Тезірек домбыранды қолыңа ал да.
Жүремін алып кетіп көкпардай ғып,
Осал қыз ер жігітті шақырар ма!

Шапсаң да оза алмайсың Қорғалжыннан,
Жисаң да байлығыңды ой мен қырдан.

Әй, Әкпар, білмеуші ме ең құр қалғанын,
Бойына сенемін деп түйе жылдан.

Құты мол, алқабы зор анам Нұра,
Тоя ма Нұра десек жүрек жырға,
Мақтасам жер-суымды асып түсем,
Тек қана қалтырамай сынға шыда.

Нұраның бір саласы – Құланөтпес,
Жеріңнің бар өзені бұған жетпес.
Шөбі май, ағып жатқан суы балдай,
Таңданбай бір көрген жан сірә кетпес.

Қорғалжын тебіrentкен ақын жанын,
Туғызған жас жолбарыс Рақымжанын.
Қазақтың адал жүрек батыр ұлы,
Ел үшін, бақыт үшін қиған жанын.

Көрсетпей кемшілікті қаламын ба,
Еліңде жақсы да бар, жаманың да.
Көл-көсір Баранкөлде олқылық тұр,
Байыптап көз жіберіп қарадың ба?

Клубы директорға өкпелейді,
Көрсеттім талай кино көпке дейді.
Ескеріп, ренжітпей жөндей салса,
Бір шелек ақ лайы көп пе дейді.

Отырып есінде ме құлағаның,
Сүзе кеп қабырғаны сұлағаның.
Шошынып бес тақтайдың кескінінен,
Ұялып басқа орындық сұрағаның?

Әкпар:

Нұраны таласым жоқ ана десем,
Есілді қателестің бала көрсең.
Арқаның Есіл ару еркесі ғой,
Қадалып көзің тоймас қарай берсең.

Нұрада көпірің жоқ қарыс жарым.
Қайықпен алғашқы рет танысқаның.

Өтерде зәрең кетіп ұмытылмас.
Бауырыма ағатайлап жабысқаның.

Шалқисың мақтай беріп жер, сағымды,
Сонымен бүркейтіндей кем жағыңды.
Еліңде жеріне сай жақсы үй аз-ау,
Жарытпас пана болып тең жарымы.

Сән түзеп тұрған жоқ қой орталығың,
Майысқан көрдім көп үй арқалығын.
Теректей жаңбыр өтсе екі жауып,
Жояды көз алдында бар қадірін.

Райкомхоз кемшілік бар сынай қалсам,
Көрсетер ол не көмек сұрай барсаң.
Уа, Бикен, сыры кеткен жерлерің көп,
Қайтеді, қыз емес пе ең, сылай салсаң.

Моншаң тұр құр қаңқиып жоқ жылуы,
Жұрт қойды Ізтілеуге жолығуды.
Ауыз су әрі тапшы, әрі лай,
Байлайды батпақ көше тобығыңды.

Сөйлесе телефонмен Байгілесов,
Жұрт ұғар керісінше қателесіп,
Жөндесе несі кетер байланысты,
Жүргенше өтірікті желдей есіп.

Жанбайды әлі күнге электрің,
Таусылмас теріп айтсам себептерін.
Ескі ауыл тәріздісің бүгінгі емес,
Тұрмысқа талайы жоқ керектердің.

Таңдағы тамсандырған шұғылаға,
Бөленген бәйшешекке бүгін қала.
Өмірге жаңа келген балғын бөбек,
Қарайды келешекке күлім қаға.

Оранған жасыл жібек көшелерім,
Көбейтіп биыл тағы еселедім.

Үйлерім шебер салған суреттей ғой,
Уа, Бикем, қоныстауға келсең едің.

Тағы бар бір көрнектім стадион,
Қорғалжын ол не демей ұқса да жөн.
Тең келмес бар құрылысың, Тассуатқа,
Жасайтын жезден алтын ұстаға тең.

Сүйкімді мектеп, клуб бәрі жаңа,
Бикенжан, жабырқамай бермен қара,
Осындай Қорғалжынның көркі қайда,
Мойындап кемдігінді берік сана.

Бикен:

Мақтайсың ауданыңды баса-көктеп,
Бүлкілдеп өсек айтып, желдей өкпек.
Былтырғы үй құрылысың ғажап екен,
Ішінде ербиіп тұр жусан көктеп.

Одан да жырласаңшы байлығыңды,
Қой, Әкпар, налып мұнша қайғыруды.
Мен салсам оңды-солды сөз семсерін,
Көрсетпе көп алдында тайлығуды.

Жетпей қап кей кербезге папкаларың,
Жөн емес жұмыссызды сақтағаның.
Қоймады Бөкенов пен Ахметовтер,
Жұп жазбай әр конторды ақтағанын.

Баздарың былығып тұр құлап қалған,
Қисайып қабырғасы сұлап қалған.
Құдықтай маңайында шұңқырлар көп,
Оңдамай дәтің қалай шыдап қалған.

Еңбекте біздің жастар ерінбейді,
Кердендеп кер маралдай керілмейді.
Шайпау тіл Асанова секілді олар,
Жұмыстан ешқашан да жерінбейді.

Көруге байлығымды бармайсың ба?
Жарады төтеп берсең талмай сынға.

Тұзың жоқ дүкенінде арнап келіп,
Қарызға бір салым тұз алмайсың ба?

Көлімнің бір байлығы – ондатырым,
Көрмеген мұндай аңды Арқа бұрын.
Жайнаған жарқ-жұрқ етіп жанат түсті,
Өзің де таңданарсың көрсең түрін.

Жасайтын неше түрлі дәмді тамақ,
Жейтұғын аңсағанда етке балап.
Ақмола, Қарағанды асханасын,
Балығым мекендеген қашаннан-ақ.

Байқасаң ойым теңіз, сөзім кеме,
Бұл топта екеуімізге халық төре.
Көрінер ой жүйрігі жырымыздан,
Көрсетіп жеңіл мінез желпектеме.

Әкпар:

Ей, Бикен, ашынасың қалай-қалай?
Сылдырап сылдыр сөзбен алдымды орай.
Мініңді қалың топтан жасырсаң да,
Айтайын есіңді бір тандырғандай.

Демеймін жеріңе сай малынды көп,
Жайқалып текке жатыр шалғының көк.
Шіркін-ай, қой мыңғырар сол өрісті,
Етті ғой кей бастығың табысы жоқ.

Қайда жүр Қанатбеков құйқылжыған,
Шақпақтап әрбір сөзден қиқым жиған.
Алса да жұмасына жеті сөгіс,
Кей істің басқара алмай сиқын бұзған.

Білеміз айтпасаң да Арықтыны,
Малдарын биыл қыста арық қылды.
Бірталай Садырбайда қозы да өлді,
Кетесің, Бикен, қалай танып мұны.

Айып жоқ болса-дағы қонысынан,
Байлыққа еркін батпай қонышынан.

Бірқатар колхоздарың ет пен жүннің,
Әлі отыр құтыла алмай борышынан.

Бар екен “Ушаковта” бес-ақ жылқы,
Емес пе өзің айтшы осы күлкі?
Көрмеден көргендей боп бастықтар жүр,
Өсірер сірә олардың жоқ-ау құлқы.

Қайсыбір колхозыңда былықтар көп.
Түйіліп талдап айтсам сұрыптай кеп.
Әлжанов қарта десе жан береді,
Әр үйдің берген асын суытпай жеп.

Белгісіз бір табын қой қайда екені,
Әзірге ашылып тұр қайғы екені.
Шөп іздеп жылы жаққа кеткен шығар,
Жоқтықтан қыстан шығар жай-мекені.

Айызың мен шырқасам қанар ма еді,
Ауданым ен дәулеттің қайнар кені.
Дос болсаң біздің елдің басымдығы,
Өзгедей ренжітпес халқым сені.

«Есілім» ел аузында екпіндеген,
Жарыста жетістікті көпсінбеген.
Қызыл ту қызықтыра желбіреді,
Шақырып, мен мұңдалап жетсін деген.

Немесе, «Шолаксандық» өзің көрген,
Жыл сайын асып мұнда төлім өрген.
Атақты Бекбай шопан көптен бері,
Бір қойдан қос қозыдан өсім берген.

Тағы айтсам таңданарсың ет пен жүнді,
Шын табыс деп ойларсың өткен күнді.
Алты айда жылдық жоспар орындадық,
Қорғалжын қалар тыңдап өктем үнді.

Фермада қой қырқады электрім,
Бұл жөнде Арықтыңнан ерек тұрмын.

Ковалев, Ахмет пен Ишанбектер,
Көрсеткен шын өнердің керектігін.

Одақта аты әйгілі бір совхозым,
Атында ұлы Ленин комсомолдың.
Совхозград деп атайды сүйсінген ел,
Көргенде гүл жайнаған оң мен солын.

Саналар мұнда байлық миллионмен,
Жас батыр келеді өсіп қиын жолмен.
Табысы селдей ағып, судай тасып,
Ұласар биылғы жыл жиын, тоймен.

Басқарған Демиденко жас ұланым,
Комсомол, кеудесінде сөнбес жалын.
Көргенде көңілің толып дер едің ғой,
Болсайшы дәл осындай сүйген жарым.

Бикен:

Тоғытсам тамсандырып тілдің майын,
Тыңдай бер табысы мол елдің жайын,
Есілген мұнайлы өңір Естембетте,
Көпірген көбік атқан кенім дайын.

Қорғалжын шөпке де бай, суға да бай,
Малға ық қалың қамыс, нуға да бай.
Қайтейін, кейбір бастық кесірінен,
Жатырмыз әлі күнге пайдаланбай.

Мыңғырған отарымда сансыз қойым,
Еңбекпен араласар бақыт тойым.
Жанған соң адал еңбек аса түсіп,
Көркейіп, сол арқылы өсті ойым.

Қажымай қой өсірген Зағи апам,
Сескеніп елемейді қысты қатаң.
Тең келмей табысына бұл ісінің,
Қалпақтай ұшып түсер талып адам.

Дос болсаң, мен достықтан қашайын ба,
Бетіңнен достық үшін қақпаймын да.

Арыған малдарыңды маған жібер,
Сен түгіл басқа ауданды сақтаймын да.

Мақтандың Арықтымнан күшің көптей,
«Донской» жүрген жоқ па соған жетпей.
Белгісі осалдықтың сол емес пе,
Қалыпты жоспарланған сүті жетпей.

Екпіндеп «Ишимді» айтып есілдің бір,
Шешенсіп көп көргендей көсілдің бір.
Жүргенде ырғалумен Бертай аған,
Астықтан артта қалған былтырғы жыл.

Ауылына «Баян Сұлу» Қозы келді,
Олардың жан тербетер сөзі келді.
Көрсетіп Ғабит жазған пьесаны,
Жастарым жадыратты таман елді.

Кем жерін өз еліңнің сынамайсың,
Қайда деп жамандықты сығалайсың.
Жерінде Шолақсандық радио жоқ,
Мәнісін оның неге сұрамайсың.

Түрінен баспахана адам шошыр,
Шашылып қиқым қағаз қоқыр-соқыр.
Рататор, әліптергіш, редакторың
Үйіліп, үйме-жүйме бір жерде отыр.

Әкпар:

Қалқам-ай, қыз екенсің қызба мінез,
Таусылар алыс кетпей шыдамың тез.
Түймеден түйе жасап әңгірлейтін,
Болмашы жас басыңнан тым қатыгез.

Өзіңше бұзып-жарып шығандайсың,
Сонда да көңілден бір шыға алмайсың,
Ауданың артта екені айдан анық,
Сабырмен сын сөзіме шыдағайсың.

Қуанам көптігіне мал басының,
Қайдан сен асырайсың ел жасығын.

Отарда шөп шабылмай өткен жазда,
Ақпанда Ақмоладан жем тасыдың.

Толтырмас миллиардқа дайындығың,
Жолыңның тар көпірдей жайын ұғын.
Шашылса ақ бидайың тасығанда,
Жасырып қоямысың жауып жоғын.

Әлі де үйренбепсің тың жыртуды,
Қоймай жүр бастықтарың тымырсуды.
«Күшті екен Баракөлде тың толқыны»
Деген бір ауданыңда сыбыр туды.

Баракөл тың дәнінің қазынасы,
Құлпырған жаз гүлінің жазирасы.
Бермесін табиғаттың тартып алу,
Тыңдағы ерлерімнің қағидасы.

Секілді жасыл кілем сан алқабы,
Сарқылмас құт бұлағы Сарыарқаның.
Қосатын миллиардқа үлесім көп,
Жақын ғой шаттық әнге салар шағым.

Бикен:

Қорғалжын топырағы май, суы қаймақ,
Өсірген тәрбиелеп талай саңлақ.
Жүлде алған топтан озып талай ер бар,
Еңбекте өнерлері еліме айғақ.

Вера қыз жас сауыншы комсомолка,
Екінші үлес қосқан ұлы тыңға.
Мәпелеп жас төлдерді Құлпан да жүр,
Озам деп Баранкөлден осынау сында.

Бидайы орын тепкен қысқы қардан,
Әлі де бастықтар жоқ есіне алған.
Өткен жыл сарайларың жоқ болған соң,
Астықтан аудандарың артта қалған.

Мақтарлық «Львовты» айтып сыйқың да жоқ,
Дөп тиер әрқашанда атылған оқ.

Шіркін-ай, текке кетті-ау есіл еңбек,
Себілген жүгеріден қиқым да жоқ.

Сұлу жер Сабындыдай колхозды елім,
Өрбіткен шопандарым егіз төлін.
Шаруасы іс жүзінде өркендеген,
Басшысы елі сүйген Төлен ерім.

Қақ жарып қара жердің тас бауырын,
Тілімдеп трактормен тың сауырын.
Қажымай қайраттанып еңбек еткен,
Қалабай, Сайлаулардай жас бауырым.

Көрдің ғой біздің жердің көркемдігін,
Толқыған алтын бидай өлкем түрін.
АҚШ-ты басып озу мақсатымыз,
Асқақтап әдемі әнді шерттім бүгін.

Жырласам ел туралы, тың туралы,
Теңіздің толқынындай тың шулады.
Қызығып тыңды өлкем келбетіне,
Тасқындап жүрегімде жыр тулады.

Тау болып тың астығы тасқындаса,
Көркеймек Ұлы Отаным алға басса.
Бастаған Ұлы іске Компартия,
Жасай бер, бейбітшілік жаса, жаса!

Табысқа біздің елдер мақтанбайды,
Бас иіп жаудан ешбір жасқанбайды.
Аралап әлем жүзін еркін жүзіп,
Шалықтап Жер Серігім аспандайды.

Құрметпен ардақталсын алтын ана,
Жасқанбай ер боп өссін сәби бала.
Атомның бомбасына жол бермейміз,
Бақытпен өсе берсін сәнді қала.

Шақырам келер жылы кездесуге,
Кел бізбен күшің жетсе белдесуге.

Мойындап айтқан сынды істі түзе,
Менімен дәмең болса теңесуге.

Елімде етек алған сан миллиард,
Тау-тасты тебіrentкен тың миллиард,
Көргенде миллион, миллиард жойқын күшін,
Аузына дұшпандардың құм құйылад.

Әкпар:

Сарқылмай төгіл жырым тау суындай,
Отанға бакыт нұры жаусын нұрдай.
Ел даңқын миллиардпен асырайық,
Дұшпандар көре алмаған қалсын былай.

Қорғалжын, Баранкөлмен бір тілекте,
Бір мақсат, бірге соққан бір жүректе,
Айтыстық, Бикен қалқам, әр жағдайды,
Жасқанбай әділ сынмен сыр білмекке.

Күтемін келесі жыл сабан тойды,
Жүректен сақтамақпын саған төрді.
Қош, сау бол, көріскенше қуанышпен,
Қорғалжын қуып жетсін Баранкөлді.

1957 жыл.

ТЕМІРБЕК ПЕН ЖҰМАБАЙ

Темірбек:

Алайын көпшілікке сәлем беріп,
Отырмын жүздерінді жаңа көріп.
Құттықтап бүгін думан мерекенді,
Бұлақтай ағызайын сөзді теріп...
Жалпақ тіл, қара сөзбен қошеметтеп,
Өзіммен үйлесетін келсе серік.
Жиналған тамашаға үлкен-кіші,
Шашудан татсын деймін мейіз, өрік.

Шығады айқайласам оттың лебі,
Көрінед байқағанға сөздің демі.

Ақыны Обағанның, Жұмабайым,
Келдің бе айтысуға іздеп мені.

Болады түсінгенге сөзден нұсқа,
Сен жүйрік көрінесің сөзің ұста.
Ақынның жаны тату деген бар ғой,
Сөйлейік жағдайласып облыста.

Аударған ақындыққа ықыласың,
Көрінед менен кіші сенің жасың.
Алдыña елестетіп көрсетейін,
Ауданның табысы мен дәрежесін.

Жолына коммунизм түстім беттеп,
Көркейсін қолы жеткен жемістен жеп,
Жайқалған жеті көлдің ортасында,
Ат койған сол себептен Семиозер деп.

Дейтұғын Аманағаш орманым ну,
Көлінде қиқулаған қаз бенен қу.
Миуасы жанға, шөбі малға жайлы,
Көлеңке бір жағы ағаш, бір жағы су.

Ақыным, таңқалмайсың бұған неғып,
Сылдырап сұлу қыздай теңге тағып.
Тауынан Құсмұрынның мөлдір бұлақ,
Жатады қысты күні жылжып ағып.

Менде көп жетістіктің қолда бары,
Қалмаңыз бейқам болып әрі-сәрі.
Байламай, қауғаламай аяғынан,
Шұбыртып ішіп жатад малдың бәрі.

Барынды айтпайсың ба сен жасырып,
Қалады көтермесе сөз басылып.
Жерінен Құсмұрынның көмір шығып,
Жаңадан жатқан жоқ па шахта ашылып.

Мен сізді түйремейін сөзбен шалыс,
Дейді екен сүйем жақын, қарыс алыс.

Мал байлық, ел байлығын қоя тұрып,
Айтып бер болса егер өзге табыс.

Арттырар білім, өнер ердің бағын,
Кемістік көрінбейді Сізде шағын.
Ауданың облыста нешінші орын,
Айтыңыз мәдениет үлгі жағын...

Жұмабай:

Айтайын, ей Темеке, малдарымды,
Шаттандырып көтерген бойларымды.
Қой басы артығымен орындалды,
Төрт түлік түгел бізде аңғарылды.

Тасмағамбет, Дәуренбек шабандарым,
Қашаннан қойды баққан мамандарым,
Жүз саулықтан жүз отыз қозыны алып,
Еңбекпен таңдандырған жердің шарын...

Темеке, қосыларсыз сіз де бізге,
Шегі жоқ мақтаныштың мың ба, жүз бе.
Алдағы коммунизм мақсатымыз,
Көп табыспен жетелік сіз де, біз де.

Шөп орнына қойыңыз сабан жеген,
Комиссия барғанда көзі көрген.
Базыңның есігінен тесігі көп,
Бастықтар мұны көрмей қайда жүрген.

Сексен сегіз қосыңыз тағы жүдеу,
Таңырқап қарай қалад барса біреу.
Қисайып базыңыз тұр құлайын деп,
Сыртынан жиырма-отыздан қойған тіреу.

Құймақкөл совхозында жалғыз құдық,
Айдайды сиыр, бұзау, қойды тізіп.
Сиыр тұр суға қанбай басын шайқап,
Бұзау, қой судан қайтты күдер үзіп.

Процент жүзден артық бердім жүнді,
Сапалы әрі құнды, әрі пұлды.

Үкіметке бізде қалған бересі жоқ,
Темекең мұны анықтап өзі білді.

Темірбек:

Сізбенен айтысуға түстім сынға,
Үлгілі болып отыр елге тұлға.
«Сұлукөл» совхозында шопандарым,
Жеткізді қойдың басын елу мыңға.

Көрмейді шығын болып төлінде жас,
Жарымай болған емес уыздан аш.
Бір жылда күз бен жаздың арасында,
Өскені бір мың бір жүз он жеті бас.

Еңбектің істегенге алды жарық,
Қалады кейінгіге сөз боп тарих.
Сағиым Дәуренбеков озат шопан,
Малшылар слегіне қайтты барып.

Елімде айта берсем озаты көп,
Наград, медальменен тағылған шоқ.
Қалима еңбекшіге үлгі болып,
Сайланды облысқа депутат боп...

Жақсыны демейтін бе ед қатық алды,
Кім айтад жалқаулықтан заты бар-ды.
Бейсенбай, Әбжан деген қарияның,
Жазылып алтын кітапқа аты қалды.

Болады өнерлінің артық ісі,
Шықпасын жаңылыс боп сөздің мысы.
Аяғын соза бермей тоқтатайық,
Сөзіңнің түгел болсын қорытындысы.

Жұмабай:

Тыңдаңыз, мен айтайын табысымды,
Темекең сынаса да шабысымды.
Болғанда жерім құнды, малым бұлды,
Адал дос түсінеді айтқан сынды...

Қарасаң қолдан еккен ағашыма,
Пұл жетпес сатып алсаң бағасына.
Бұлбұлдың сүйкімді үні сүйсіндіріп,
Шаттықта жастарым жүр арасында.

Мен-дағы айтар сөзге бөгелмедім,
Темеке, тыңнан шыққан өлеңдерім.
Асқабақ, қарбыз, қауын, қиярларға,
Реттеп желі тартып көгендедім.

Темеке, келтірмеші намысымды,
Айтайын жұрт алдында табысымды.
Мал мен бас, жер мен суда кемісім жоқ,
Алдыңа салып өтер бар ісімді.

Сенің де айтқаныңда жоқ қой кеміс,
Қалдырмай мақтап өттің бәрін тегіс.
Егер де мендей жалқау, жаман болса,
Аларсыз бұл үлестен сіз де бөліс.

Елімде толып жатыр табыстарым,
Шапса да қандай жүйрік қалыспадым.
Тұқымы жеткілікті совхоздардың,
Табыспен басып озам жарысқанын.

Темеке, айтқаныңның бәрі дұрыс,
Егіс те келешекке керек жұмыс.
Қамына бітік егін ерте бастан,
Жұмылды ауданымның бәрі тегіс.

Дейсіңіз тұқымының бәрі дайын,
Тексеріп мен де өттім тұқым жайын.
Жалғызкөлде тұқымың шіріп жатыр,
Жасырып көргенімді не қылайын.

Жүйрікпін озып шыққан шаршы топтан,
Темеке, ауырлама сөзім батқан.
Тағы бар «Ново-Нежин» совхозыңды,
Тұқымдық астықтарың шіріп жатқан.

Бар екен қар астында астықтарың,
Сұрасаң бірі білмейд бастықтарың.
Тұқымсыз «Тимофеев» отырғанда,
Шірігені жарай ма, қолда бардың.

Бар ма екен тексергенде менде кеміс,
Тұқымды құйып алдық бәрін тегіс.
Егіске ертеңгі күн не себесің?
Темеке, ойлағаның болмас теріс.

Бұл сөзді әдейі сізге қастағам жоқ,
Кемістің бетін рас ашпаған көп.
Кезінде астығымды жинап алдым,
Астықты қар астына тастағам жоқ.

Зябінді толықтырмай орындадың,
Облыста нешінші орын алдың.
Таранның үндеуіне жауап бермей,
Әшейін бетін бүркеп қоя салдың.

Жүз сексен мың гектардай егін егем,
Көбіне баданадай бидай себем.
Әр гектардан жүз пұттай өнім алып,
Он миллион пұт қоймаға астық берем.

Темірбек:

Айта бер ақын інім, толысыңды,
Байқармын мен де сенің шолысыңды.
Берермін сұрауыңа кейін жауап,
Айтайын сәулеттенген қонысымды.

Бос жатқан еді бұрын жапан дала,
Астынан жеміс өнді бара-бара.
Таусылмас кенді қазып копаруға,
Салынды шахтерлерге жаңа қала.

Қатарласа қарашы бойың көтер,
Мұндайға сенің қашан қолың жетер.
Үш көше сәулеттеніп жарқырап тұр,
Үй салдым көлемі үш мың шаршы метр.

Мен жатыр ем деп жүрме өзі тиді,
Өнім артық алады берген сыйды.
Ауданның көлемінде сексен мектеп,
Бұл мектепте сегіз мың бала оқиды.

Ішінде оқушының өскені бар,
Білімнің жаңалыққа көшкені бар.
Дайындап білімпазды шығаратын,
Ауданда механизм мектебі бар...

Біздің ел озамын деп байып отыр,
Құлашын жарысам деп жайып отыр.
Дайындап бар сайманды жаңа жылға,
Жоспарды орындауға дайын отыр.

Ақынның таусылмайды айтса жыры,
Керемет түгел айтса іштің сыры.
«Победа» колхозында тегіс бітіп,
Дайын тұр жер жыртуға тракторы.

Айтпаймын аз жұмысты ауыз толмас,
Басқалар жетемін деп әуре болмас.
Істеген басшылықты ынтасымен,
Дейді жұрт «бригадир Инчук жолдас».

Кемістік неге айтпайсың бар шыныңды,
Жоспардан біз береміз артық мыңды.
Күшімен механизм қопарамыз,
Жаңадан жүз мың гектар қара тыңды.

Сәулетті көрінбейді салған үйің,
Барлығын жасырмаңыз қандай күйін.
Ауданда тамағы жоқ шайхана тұр,
Қонаққа қайда сенің қылған сыйың.

Орынсыз дей көрмеңіз мені сөкті,
Ауданда баратұғын қонақ көп-ті.
Тамақты мезгілінде пісірмепті,
Жоқ дейді істейтұғын продуктті.

Тарады дәнеме ішпей жиылған көп,
Басшылар ойламапты тамағы тоқ.
Айтылар мұнан кейін тағы бәрі,
Жайылған столында дастархан жоқ...

Мен сондай аралауға болдым құмар,
Сезімнің жиылған көп мінін сынар.
Бар екен екі дүкен, қызыл бұрыш,
«Демалыс, ашылмайды», – дейді бұлар.

Қараңғы көріп едім, барған түнде,
Дүкені жоқ демеймін басқа мүлде.
Жазбай-ақ дежурка деп ат қойыпты,
Ас сатып тұр трактор вагонында.

Болдыңыз ауыр жүкті көтерген жан,
Келмейсіз қай жағынан сіз маған пар.
Клубымда күні-түні ойын-сауық,
Он жеті Семиозерде магазин бар...

Алдымда зымырайсыз желген аттай,
Өткір тіл өлтірмей ме жанға батпай,
Жетерлік енді Сізге болған шығар,
Тоқтайық сөздің артын көп ұзатпай...

1957 жыл.

МҰСА МЕН ҚҰДЫКЕН

Мұса:

Жүрсің бе сау-саламат, ақын құрбым?
Сен-дағы бұлағы едің сұлу жырдың.
Атым – Мұса, танысалық қол алысып,
Ақындық дәстүрімен, сөзден бұрын.

Ал, құрбым, жөнелейін толқындатып,
Маржандай сөз асылын түптен тартып.
Мен болсам Көкшетаудан қалағаның,
Өленді жіберейін көшіңе артып.
Шақырсаң майдан жерге, жекпе-жекке,
Қорғалап Чистопольдай қалман жатып.

Ақыным, әділ сын ғой көңілге алма,
Өткір тіл шымбайыңа кетсе батып.
Салайық таразыға екі ауданның,
Байлығын ақ алтындай жатқан шалқып.

Құдыкен:

Өзің де амансың ба, ақын Мұса,
Жасыңнан өлең-жырға жақын Мұса.
Келіпсің айтысуға Айыртаудан,
Сұңқардай шабытыңды шақыр, Мұса.
Менімен айтысам деп дәмелендің,
Отырып қалып жүрме тақыр мұзға...

Мұса:

Ал, сайра, бұлбұл құстай қызыл тілім,
Сайрайтын келді кезек саған бүгін.
Қолбасшым партияның нұрыменен,
Ырғалып қанат қақсын асқақ жырым.

Партия десем бойды жігер кернеп,
Құйылар сөз асылы жүрек тербеп.
Қайнайды бойда қуат, қайрат күшің,
Жайлайды жайлауымыз ерлік еңбек.

Қонысым Саумалкөлдей жер шұрайы,
Шалғыны кең суатты, малға жайлы.
Бес түлік малдарымның бәрі күйлі,
Шығады түгін тартсаң қарыс майы.

Кешегі сері Ақанның туған жері,
Ән салып, сауық-сайран құрған жері.
Ұрпақтың ұрпағына аңыз болған,
Топ жарған тұлпар тұяқ Құлагері.

Қос өркеш, нар келбетті Айыртауым,
Ерге азық, тарыққанда болған сауын.
Туғызып талай батыр саңлақтарды,
Ән-күйден алқа жапқан омырауын.

Отыз бес мың гектар жерге егін салып,
Көшіне коммунизм алтын артып.

Айыртау атындағы совхозымыз,
Ен жайып, жарқын келіп жағыр шалқып!

Сүті мол сиырларым – асыл тұқым,
Келісті, еті қалың майлы құтым.
Лықсып арнам толды ақ қаймаққа,
Болған соң жылы қора, жақсы күтім.
Үш жылғы табысыңды алады орап,
Тек қана өткен жылғы сауған сүтім.
Қазына, құт орнаған Саумалкөлім,
Ақтайды құнарымен ел еңбегін.
Орденді, Еңбек Ері атын алған,
Соның бірі - атақты Тұрлыбегім!

Көрсетіп қадамынан үлгілі істі,
Еңбек десе бел шешіп алмас демін.
Қайыржан, Төлеу, Өтеш, Әбділмандар,
Ісіне бәрі маман, өңшең өрім.

Құрылған шым болаттан берік шебім,
Құр мақтан емес сөзім айтқан менің.
Кем емес жұмсақтығы құс төсектен,
Оранып ақ бөстекте жатыр төлім.

Құдыкен:

Болса да ауданым жас жасқанбаймын,
Жыр менен өлең десе аспандаймын.
Толтырып сырлы сөзбен кемдігімді,
Мен сендей жай олжаны жастанбаймын.
Айыртау дедің маған жер шұрайым,
Қазаннан жерің бар ма асқандайын?
Білесің бізде де бар ондай көрік,
Қалайша мен оныма мақтанбаймын.

Табысы артып отыр жылдан-жылға,
Жаңадан бораздалар тартып тыңға.
Биыл да зор байлықты игермекпіз,
Дабылға біз көтерген қанықсың ба?
Еңбекке еселеген, жігер қосқан,
Ауданның үндеуімен таныстың ба?

Тұқымды құйып алған қамбасына,
Күтіп тұр колхоздарым жазды асыға.
Аламыз әр гектардан артық өнім,
Менімен шамаң бар ма сайысуға?

Үйлерің шымнан салған, шалаш күрке,
Неге сен жөндемедің шамаң келсе.
Селкілдеп тіреуі тұр құлағалы,
Мектебің, астық қойма, ескі кеңсе.

Егіске дайындалу жоқ ойыңда,
Өлеңмен алқымыңнан алайын ба?
Шашылып айыр, тырма, жарма, қамыт,
Жөнделмей әлі жатыр сарайыңда.

Аулыңда көз тартатын жалғыз клуб.
Оның да терезесі қалған сынып.
Ішінде не бар, жоғын кім біледі,
Бір адам маңайламас халін біліп.

Қысы-жазы кино көрмей колхозшыңыз,
Ренжулі көрінгенге арыз қылып.
Алты ай бопты ішіне жан кіргізбей,
Есігін күзеткелі қара құлып...

Барайын енді аяңдап Сартүбекке,
Салайын кемшілікті жалпы көпке.
Алады ертеңгі күн қандай өнім,
Тұқымды сол қалпымен барып сепсе?

Қоймасы астығыңның тұрған қалт-құлт,
Кетпей ме күн жылынса суға қалқып?
Бидайда сапа болмас оған жиған,
Өзі шым қабырғасы ашық-тесік.

Астықты жатыр інге тышқан тасып.
Осындай кемшілікті көзбен көріп,
Мұның да көмегі бар игі іске,
Кінәлап ешкім бізді жатпас сөгіп.

1957 жыл.

БАЙМҰҚАШ ПЕН ШАБАЛЫ

Баймұқаш:

Қырандай қалықтаған қиядағы,
Аққудай қанат жайған тұмадағы.
Жез тандай, жыр жебеген сылдыр көмей,
Асқақ ой ақын жаны бұла-дағы.
Толғанса төгілмей ме сөз тасқыны,
Өзендей жөңки тартқан құламалы,
Ашпаса ән арнасын осындайда,
Ақынға кешірмейтін күнә-дағы.
Айқайға алайын бір басып-басып,
Шашуым болсын көпке ұнағаны,
Мұндайда күйбең қағар күшеншек жан,
Шалшықтай жылап аққан жырадағы.
Телегей теңіз егіп шалқытайын,
Халқымның өлең болса сұрағаны.
Ардақты малшылардың арқасында,
Шалқымай жаным қайтып тұра алады?!
Күміс көл көбік атқан, жерім жәннат,
Балқұрақ, көкорайлы шығанағы.
Ақ көлім, ақ ару ғой аршын төсті,
Қаусырған құшағымен сай-саланы.
Құлшынған еңбек десе, ерлерім көп,
Мал, егін қайыстырған кең даланы.
Бергендей соның нағыз куәлігін,
Отырған мына жиын мың қаралы.
Келіпті көктей өтіп колхозынан,
«Советтің» шаң жұқпайтын мұз табаны.
Ежелден салғыласқа жаны құмар,
Сөз сауған қира кезік бұл Шабалы.
Қояды қозғалақтап қарап маған,
Мін тауып, ілік іздеп сынағалы.
Несіне дүр атандым Баймұқаш боп,
Тартпасам төрт есе қып сыбағаны?!

Шабалы:

Советтік ұлы дәурен заманында,
Мен өстім жыр тамылжып тамағымда.
Шоқтығы өркеш-өркеш тау тізбегі,
Арқаның аулым жатыр алабында.

Сеңгір тас Аққайыңға иек артып,
Кер құлжа асыр салған алаңында.
Дәулетім өрбіп күнде етек жайған,
Өлкемнің сыймай шалқып табанына.

Сәлемім Сеңгір тастың сөресінен,
Құт қоныс, кең жайлауы дөңесінен.
Шетіне көз жетпейтін көк орайы,
Өзеннің аққан асау көбесінен.
Жіберген өкілдерін осы тойға,
Шаршы топ колхозшының келесінен.
Коллектив болып шешкен барлық істі,
Ауылым Ақтайлақтың кеңесінен.
Айбынды Совет аттас колхозымның,
Мыңғырып мыңдар өрген белесінен.
Ерлер мен еңбектегі аруымнан,
Халқымның көпті көрген кеңесінен.
О, Байке, жаңа мені шалдың неге?
Қанжардай өткір тілдің жебесімен,
Төрт есе сыбағаны сіз тартқанда,
Боларын қайдан таптың бересі мен?

Баймұқаш:

Еске алып Октябрьдің ұлы күнін,
Шаттықтың шабытымен шалқыр үнім.
Толысып тұрғанымда қысым жаз боп,
Жетілді сағат сайын өнер-білім.
Жасанды Жер Серігі жүрген жоқ па,
Түгендеп дүниенің бар түкпірін.
Лениндік партияның жебеуімен,
Бақытпен масайрады өмір-гүлім.
Отырмыз қырық жылдың қарсаңында,
Ойыңда бар ма, сірә, Шабал інім.

Тартуға бар жақсыны соған арнап,
Дайындап жатыр едім онан парлап.
Табыстың салтанатын көштей тізіп,
Колхозшым түгелімен тойға бармақ.
Алуға шаршы топтан төрден орын,
Кәрі-жас бірі қалмай ұмтылды андап.

Облысын толтыруға белін буып,
Білегін түріп алды өңкей саңлақ.
Тап қазір қызу жұмыс үстіндеміз,
Өйткені жатыр жұртым соны қамдап.
Жарыста жеке-дара шығып алға,
Той күні топты жарып бәйгені алмақ.

Құт шалған колхозымның көркемдері,
Балауса, шұрайлы шөп, барқыт белі.
Keң далам шеті ұласып көкжиекке,
Туырылған топырағының құнар сөлі.
Құяды рақатын жүрегіңе,
Keң айдын шалқып жатқан шалқар көлі.
Толқиды жаныңды бір тербеткендей,
Желпісе тұнық бетін самал желі.
Қаз-үйрек еркелетіп балапанын,
Сұңқылдап әнін төгер аққу сері.
Ойнақтап асау тайдай еркін жүзген,
Ақ балық айдынында өскен төлі.
Жерімнің арғы шетін Ақжол бастап,
Қосқопа құшақ жаяр онан бері.

Қызылту даласының алып төрін,
Жаз көрсең жайқалады толқып егін.
Күз көрсең дәннен үйген ақ шоқылар,
Еріксіз есің шығып кетер сенің,
Бойкүйез, ықылас жоқ еңбек десе,
Көрдім мен қырсауыңның бос жүргенін.

Шабалы:

Домалап өрге тасым бірден-бірге,
Бөленген ұл мен қыздар қызыл гүлге.
Шаттықтың дариясы жатыр шалқып,
Октябрь қуат етіп ну өмірге.
Бақыттың кемесімен жүзді халқым,
Дайындап өз тартуын ұлы күнге.
Атымен партияның қуаттанып,
Тұлпардай еті қызып алған мүлде.
Ұмтылған әр саладан озаттардың,
Айқайы қосылып тұр бір-ақ үнге.

Екпіні ескен желдей үдей соғып,
Жарыстың желісімен тепкен ірге.
Тым асып кетпе жеке, Байкен аға,
Белгісіз тиері әлі кімге жүлде.
Шабалды осы жақтан сүрінтем деп,
Көптігін көлдеріңнің алға салдың.
Қопанды қара шірік көкорай деп,
Тоқтаусыз жәннатқа да барып қалдың.

Баймұқаш:

Құр мақтан кенеуі жоқ жығар жарға,
Өзің айт куәлігін салып арға.
Әр жүзден жүз он жеті қозы өсірген,
Шәмердей колхозыңда қойшың бар ма?

Әрінов Кәмен сынды жас шопаным,
Мыңғыртқан әр жыл сайын өз отарын.
Міндеттен қабат асып қозы мен жүн,
Шайлатты қалың майға баққан малын.
Адамым осы тектес, бәрі сондай,
Емес жай айта кетер бірді-жарым.
Айтқожа, Уәли, Нығмет, Уақас, Сыздық,
Қаларсың есеңгіреп тізсем бәрін.
Ал сен де жоспарыңа төрт мың жетпей,
Шабандап, Шабал інім, кейін қалдың.
Жаным, сен ширатсаңшы адамыңды,
Ұясы бола бермей жалқаулардың.

О, Шабал, тауың қатар, жерің бөктер,
Сырт көзден шалғай жатқан едік шектер.
Осындай қалтарыстың кесірі ме,
Неге көп колхозыңда еріншектер?
Артынан алты адамды еліктіріп,
Шұбатқан Шортанбайды өзің тексер.
Жүргенде жорғалыға жол бермейтін,
Ақ саусак, бойы сылаң келіншектер.

Шабалы:

О, Байке, тым дардитып, сандағыңды,
Сүрінер ойламайсың аржағыңды.

Қозының санын ғана ұстап бетке,
Мақтайсың биыл артық алғаныңды.
Мен емес бөспе сөзге бос жармасар,
Білемін бұл жағынан қалғанымды.
Егер де таразыға түсер болсақ,
Баспайсың тас салсаң да салмағымды.

Баймұқаш, жайың бар ма оналғандай,
Өнеге мал жағынан бола алғандай.
«Қыс көзі қырау» деген мәтел де бар,
Қарашы таяп қалды қораң қандай?

Баймұқаш:

Ізденіп міндер таға келгенінде,
Қызығып Қызылтуды көрмедің бе?
Қамыстан салған қорам ұнап кетіп,
Ішіне жылдам басып енбедің бе?
Жалғас деп, сенен көмек сұрамаймын,
Қорамның кемдік болса жөндеуінде.
Колхозшым істеп шыққан одан зорды,
Қысылшаң не қарбалас кездерінде.
Өткіздім қой қырқудың бәрін қолдан,
Уақыт жеме-жемге келгенінде.
Былығып жатар едім, әлде болса,
Қарқаралы МТС-на сенгенімде.

Ерлерім жыл басынан өрге самғай,
Жұмысқа сыбанған-ды бірі қалмай.
Ісінің қорытындысын жасау үшін,
Келеді сол қарқыннан әлі танбай.
Шөп шапты он бес жасар Мәру қызым,
Үш айда бір күн тоқтап дамыл алмай.
Ортаңа өнегеге жіберер ем,
Күз болды, күн қытымыр, жерің шалғай.

Суреттеп айтылса да әрі батым,
Фактысыз сөз шіркінде болмас татым.
Клубты күмбірлетіп орталыққа,
Орнаттым киноның да аппаратын.

Осының өзінен де ұқсаң, Шабал,
Тұрғанын көрсетпей не шығып атым.
Малшыңа қыстақ сайын жеткіз соны,
Шынымен патриот болсаң ақын.

Шабалы:

Дәуірлеп әр сөзіңмен, Байкен аға,
Клубым күмбірлеп тұр дедің жаңа.
Жақсы істі кім бекер деп жазғырады,
Мен айтам ондайларды енді ғана.
Малшыма қос бөлмелі бес үй салдым,
Солардың қамын ойлап алдын ала.
Магазин, жетіжылдық мектеппенен,
Бір жазға жеті қора аз ғана ма?

Жайқалған баққан қойы топты жара,
Жетпіс үш жасқа шыққан қойшы қара.
Шыққысыз кірсең үйі жайнап тұрған,
Мұнтаздай іші таза, шамы жаңа.

Баймұқаш:

О, жаран, құдіретті күшті, халқым,
Біздерді кездестірген сенің салтың.
Ортаңда құрдық күрес сөз майданын,
Орындап міндеттердің барлық шартын!
Тағы бір бас қосалық ендігі жыл,
Сөзіңнен ісің асып, артсын даңқың.

1957 жыл.

ЕРЖАН МЕН ӘЗМҰХАМБЕТ

Ержан:

Көріп пе ең Қараталдай біздің жерді,
Мәуелі неше түрлі жемістерді?
Көтерген тоғайымен сәнді көше,
Көз тартып көруге әсем, көріктенді.

Жайлауым Алыбай-Боқан, Сауыр, Сайқан,
Жарқырай көліменен Сәмен жатқан.

Малымыз төрт түлігі түгел сыйып,
Малшылар масайрап жүр оны баққан.

Әзмұхамбет:

Ақындыққа жөн емес бөгелген соң,
Тоқтамай сөйлеу керек жөнелген соң.
«Ақжардың» совхозынан сөз сөйлейін,
Көпшілік көңіл қоштап жіберген соң.

Ер қанаты арғымақ асыл қандай,
Біркелкі жылқыларым сай тасындай.
Қора-қора қойларым жайылғанда,
Тарбағатай, Маңыраққа жатыр сыймай.
Диханымның түсімді алтын дәні,
Десем болар Мичурин алмасындай.
Шаруашылық дамыды, өркендеді,
Ертістің көз жеткісіз арнасындай.

Ержан:

... Пункт жоқ тоғытатын қойыңызда,
Қотыр болар дейтін жоқ ойыңызда.
Тоғытпаған қойларың тақыр жалақ,
Айтасыз енді не деп соныңызға?

Пункт салсаң, колхозда күш жетпей ме,
Қолға алса, еңбекшілер іс бітпей ме?
«Ақжарда» адамдардың көбі бос жүр,
Басшылар оған айтып істетпей ме ?

«Қандысу», «Жетіарал» мен «Ластыюзен»,
Салынған диірмен бар неше жерден.
Болмас па ед тартып берсе жемді соған,
Малыңа ас болмай жүр бітеу жеген?

Әзмұхамбет:

Ауданнан алсаңыз да талай нұсқа,
Қойдан бердің көп шығын осы қыста.
Қалпына шаруаны келтіре алмай,
Дабылың жетіп жатыр облысқа.

Ақыным, сөз сөйлейсің желдей шауып,
Құр сөзбен озған бар ма еңбек тауып?
Совхозда клуб жоқ па, жастар жоқ па?
Алты ай қыста болмапты ойын-сауық.

Басшың жоқ кемшілікке назар салған,
Мәдениет жұмысын ойына алған.
Алтыншы товарлы сүт фермасының,
Жөнделмей клуб үйі құлап қалған.

Тастама тере сөйле кенедейді,
Безентіп домбырамен тіл-көмейді.
Мұжықсу, Көкадайдағы оқу үйі,
Неліктен дұрыс жұмыс істемейді?

Емшілік Қараталда аз емес қой,
Тұқымың шашып жатқан таза емес қой.
Егісің, өгіз аяң аз алдында,
Көрген жан жұмысына риза емес қой.

Ержан:

Коммунист Бапақовтай шопаным бар,
Еткен жоқ оған әсер биылғы қар.
Шығынсыз талай жылдар мал бағуда,
Еңбекпен озып алған ордені бар.

Байғали Жексенбаев малын баққан,
Сайқанның саясында күлім қаққан.
Қойлары семіз, етті, жібек жүнді,
Жарқырап ер кеудесін медаль жапқан.

Әзмұхамбет:

Широков үздік озат Еңбек Ері,
Көктемде сапалы айдап жер игерді.
Еңбек Қызыл туын да алды бірде,
Бар оның медальдан да жүлделері...

Миллиардқа қосты үлес Әубәкіров,
Отыз жыл еткен еңбек ешбір тынбай.
Жиырма бес центнерден түсім алған,
Айта қойшы, аулыңда кім бар мұндай?..

Ержан:

Әзеке, кемшіліктің айттың жөнін,
Шындыққа дау айтуға шықпайды үнім.
Басшылар салақ қарап, жем-шөп жетпей,
Рас-ақ, қозыдан да болды шығын.

Айттың ғой Қармақ пенен Қатаровты,
Малды олар салқындықпен қаңтарыпты.
Қыс тұрғай, жазда малды шығын еткен,
Сіздегі Омарғазин қайда бұқты?

...Қотыр, көнтек көбейген қойыңызда,
Емдету жоқ па Сіздің ойыңызда?
Сіздерде үйде «емдейтін» дәрігер бар,
Әзеке, соны қозға, соны қозға!

...Фермалы шошқа жоқ қой сіздің елде,
Бағудан безіп жүрген себебі не?
Бізде оның талайы бар, өнімі мол,
Өспей ме, әлде шошқа сіздің елде?

Басшылар әлде оны бақтырмай ма?
Өсіріп, одан табыс таптырмай ма?
Шіркін ау, тым болмаса бір шошқаң жоқ,
Басшыңыз әлде оны жақтырмай ма?

1957 жыл.

КЕНЕН МЕН ХАЛИМА

Кенен:

Ақ серке ай мүйізді қой бастаған,
Анық батыр жорықта жол бастаған.
Атамыз қазақ халқы өлмес-өшпес,
Торқалы міне осындай той бастаған.
Батырымыз Компартия жол бастаған,
Бұлжытпай нұсқауларын ел қостаған.
Ақ отау Отан тіккен орда мынау,
Отанның ақынымын ойқастаған.
Айталық партияға сансыз алғыс,

Кедейді ең алдымен алға ұстаған.
Халима, әріптесім бері отыршы,
Шал едім келінге көп жамбастаған.

Келінжан, шайқасуға бар ма шамаң,
Көпшілік сөз бастауды берді маған.
Әуелі есендесу елдің салты,
Халима, бала-шағаң бар ма аман?

Атыңды жүруші едім сырттан біліп,
Естуші ем өнеріңді оқып-біліп.
Шал екен деп Халимаш, күдер үзбе,
Көп ішінде бетімнен қойшы сүйіп.

Сырымды мына жұртым білген қайдан,
Адамның дос болмағы осындайдан.
Тоғыз келін, қырық балдыз қоршап отыр,
Халқымнан айналайын қолын жайған.

Мен өзім кешке дейін жалықпаймын,
Айтыс десе ақ сұңқардай шарықтаймын,
Латипа, Мөртай және Бәтимамен,
Айтысып талай елді анықтадым.
Халима, атыңды естіп құмар едім,
Кәрі деп енді мені налытпағын.

Ат арғымақ бола ма,
Алыс ұзап шаппаса?
Батыр ұран бола ма,
Бастап шеру тартпаса?
Ақын – ақын бола ма,
Халық ішінде осындай
Төгіп өлең айтпаса?
Мерген – мерген бола ма,
Жауды көздеп атпаса?
Шопан жақсы бола ма,
Өсіріп қойды бақпаса?

Көп ұзартпай сөзімді
Сізге кезек берейін,

Қызығыңды көрейін.
Айып етпе, ел-жұртым,
Бұдан артық не дейін.
Әйел құмар Кенен ем,
Бетіңнен келін, өбейін.

Қазақстан шатты күн,
Айтысып жатқан сәтті күн.
Өрендерім, ұрпағым,
Ойнап-күлер тәтті күн.
Осыменен тоқтайын,
Қызып кетер аптығым.
Ал келінжан, Халима,
Сен де айтып бір көрші,
Өнердің ашып қапшығын.

Халима:

Шіркін-ай, ауыр екен өлім деген,
Бұл ажал еш пендеге көрінбеген.
Кешегі асқар таудай Мұхтар қайда,
Адам жоқ естігенде егілмеген.

Бұл фәни дүниеден мен де кетем,
Өлгенше көргенімді жырлап өтем.
Балауса жас өмірім өтті-кетті,
Кенеке, сол күнімді арман етем!

Көпшілік қаумалап тұр іштен, сырттан,
Бағалап сынай білер сөзді ұққан.
Қызымын Исатай мен Махамбеттің,
Ерлікпен, ақындықпен аты шыққан.

Кенеке, сәлем бердім өлеңменен,
Құрбысыз заманың бір дегенменен.
Бас қосқан ақын-әнші осындайда,
Қағыспай қалуымыз бола ма жөн.

Сен бе едің Қордайдағы ақын Кенен,
Құлағым «Кенен» десе елеңдеген.
Түсімде үш ұйықтасам бар ма менің,
Кенеке, қатарыңа келем деген.

Сен бе едің, ақын Кенен Қордайдағы,
Шалдардың жуан мойын, сер бойдағы.
Кешегі теңдіксіз күн еске түссе,
Қайнайды зығырданым қай-қайдағы.

Кәнеки, енді жүрші маңайымнан,
Қарт қыздың шошынарсың ырғайынан.
Жүйріксің жетпісіңе желіп жеткен,
Терінді шұбыртайын самайыңнан.

Қолымда праволы документім,
Жазылды қамшы тиген жаралы етім.
Келгенде кемпір жасқа қайрат беріп,
Көтерді қолтығымнан үкіметім.
Келсең-кел, Кенен құрбы, қолыңды бер,
Қарт қыздың көрсетейін кереметін...

Әуеде бір жұлдыз бар, жұптамадым,
Кененжан, уәденді мықтамадың.
Аузыңнан «жаным» деген бір сөз естіп,
Дөңбекшіп өткен түні ұйықтамадым.

Әуеде бір жұлдыз бар ай көзіндей,
Шоқ шашпай, алтын айдар мен де өзіндей.
Кенен сал, аяғыңды ширақтау бас,
Сүйретпей байдың жалқау кербезіндей.

Жарасқан құндыз бөркің басың қандай,
Күмістей жылтылдаған шашың қандай.
Біздермен тағдыр қосып дәмдес болсаң,
Кененім, болар көңілің тасығандай.

Ішінен осынша жұрт мені қалап,
Отырмын мен де сізді ерге балап.
Әркімнің өз қатары өзіне алтын,
Мен үшін жас жігітсің жаңа талап.

Кенен:

Өлеңің Халимажан, қандай тәтті,
Қартайған жүрегімнің шамын жақты.

«Дөңбекшіп» төсек жайын айта кеттің,
Болсын сол уәдеміз енді нақты.

Сөз табылса айтайын,
Қуатыңды байқайын.
Жұмыртқа бол Халимажан,
Бауырыма салып шайқайын.

1961 жыл.

БОЛМАН МЕН ЖЕЛЕУ

Болман:

Уа, мереке болды қызық, жұртты жиып,
Айтуға аузым толып, жатыр сыйып,
Бақ қонған, қыдыр орнап астанамда,
Бәріңе сәлем берем, басымды иіп.

Өйткені, менің жырым елдің жыры,
Ел үшін еңбек еткен ердің жыры.
Қара алтын, сары алтынмен көмкерілген,
Көк майса, көделі өскен жердің жыры.

Ақыны оңтүстіктің келгеннен соң,
Қозғалсын жүрегімнен ойдың сыры.
Мінекей, естен қалмас өмірімде,
Мәңгілік партияның төккен нұры.

Қозғайын әңгімені жүрегімнен,
Өзімнің міндетті ісім тілегіммен.
Ал енді, Желеу ақын кезек бердім,
Өзіңнің шын сөйлеші, жүрегіңнен.

Сөз келді бас-басыңа табылатын,
Даусыңды жұртың отыр сағынатын.
Бұрынғы көзің көрген кәрі тарлан,
Жері жоқ табан тайып жығылатын.

Желеу:

Ассалаумағалайкүм, ақын Болман!
Ақынсың шын шежіре қойның толған.

Мысалы өміріне таусылмайтын,
Халқым бар биік өсіп, берік қорған.

Ақындар құтты болсын, бас қосқаның,
Үлгілі қарт, білімді жас достарым!
А, Бөлеке сөзді біраз қозғайықшы,
Өлеңнің кеңнен жайып дастарқанын.

Екеуіміз келген жоқ ек айтысқалы,
Мінекей, сөзіңе сөз қайтысқаны.
Мерт болсақ екеуіміздің біреуіміз,
Адамның жамандамайд қай дұшпаны!

Сондықтан алды-артыңды сөйле байқап,
Кетпесін табысыңды кесір шайқап.
Халқым ең Қарағанды берекелі,
Әлі де кемшілікте жүрсің малтып.

Ақсақал, түсіндің бе, мен не дедім,
Кездесіп бұдан бұрын көрмеп едім.
Сөйлейік тәртіппенен көп алдында,
Жұмысын істемейік сенбегеннің.

Деменіз Желеу сөзді тәмамдады,
Бұл сөзден осынша жұрт хабарланды.
Жасыңның үлкеніне бас иемін,
Ақсақал, енді міндет саған қалды.

Болман:

Шырағым, жолға түскен жорғадайсың,
Шекердей көктен тамған сорғалайсың.
Мінімді айтат деген кісідей-ақ,
Ағалап мұнша неге қорғалайсың.

Айтайын жерім менен елдің жайын,
Көп созып сөз аяғын не қылайын.
Ұлытау, Қарқаралы қатар жатқан,
Ағызған төрт түліктен малдың майын.

Болғанда малым сондай, кенім қандай,
Дүние сәулеленіп нұр жанғандай!

Кетеді, о, шіркін-ай денем қызып,
Толғанып домбыраны қолға алғанда-ай.
Өндірісін Қарағанды айтып өтсем,
Болады қорқып жүрек қозғалғандай.
Сен-дағы кезегінде айтарсың сөз,
Мәнісі табысыңыз болса сондай.
Ер мінез ер көңілі түзеле ме,
Осындай атағы асып, бақыт қонбай!
Шырағым, жасың кіші баласың ғой,
Кетпеңіз жығылдым деп осы жолда-ай.

Қарағанды – Қазақстан босағасы,
Олардың бірдей өскен мал мен басы.
Бұл күнде жұрттың бәрі жырлап отыр,
Солардың қанша қазына, ықыласы.

Жезқазған ар жағында жедел жатқан,
Ағады алтын болып таудың тасы.
Сөзіңді өлшеп сөйле, қарақтарым,
Олардың болмас тіпті қатарласы.

Желеу:

Уа, Бөлеке, мен сөйлейін берсең кезек,
Сөйлеме, жоқты-барды тілді безеп!
Барды бар, жоқты жоқ деп, шын сөйлейік,
Орынсыз келіспейді сабын езбек.

Халыққа отыр сөзің жария боп,
Бұрыннан келе атыр ең дария боп.
«Жарымым» деп ініңді кемітесің,
Мен сізді сыйлап едім «қария» деп.

Көрейін ерегессең ерегісіп,
Көрген жоқ ем бұрын да ісім түсіп.
Нәрінен қарт кісінің түңілсеңіз,
Көрейін келсеңіз кел арқаң қышып.

Өтеді сөз сүйектен, таяқ еттен,
Ұрынар аруаққа елді сөккен.
Әйтеуір сыпайгершілік жасап тұрмын,
Бұрынғы ағамыз деп нардай шөккен.

Інісі еркелейді ағасына,
Жақсының жаман жетпейт бағасына.
Өзіңді үлкен, басқаны кіші біліп,
Біреудің қап жүрмеңіз табасына.

Бөлеке, мына сөзге біраз тоқта,
Біреу үшін күймейді біреу отқа.
Әлгінде сіз айттыңыз, бір кемшілік,
Ол жағдай бізде бар да, сізде жоқ па?

Отырмыз кемшілікті сынағалы,
Өлеңнің таяғына шыдағалы.
Егер де жаламенен ерегіссен,
Беремін шындық сөзбен сыбағанды.

Бөлеке, қариясыз көпті көрген,
Табамыз таппасақ та, жоқты жерден.
Абайлап алды-артыңды байқап сөйле,
Кемі жоқ деген сөз бар ердің ерден.

Балалар сөз тыңдасын есіктегі,
Жұмыстың жарамайды кешіккені.
Үгіттеп сізді енді не қылайын,
Білмейтін бала емессің бесіктегі.

Болман:

Кетеді сөйлегенде қызып арқам,
Ерлерім жаңалықтан өскен дарқан.
Өзіңнің ерте шапқан ардагерің,
Сөзіме құлақ салып тыңда, қалқам!

Көрдің бе Қарақұм мен Қоңырқұмды,
Талайға осы күннен берген сынды.
Өреді өлкесінде үш жүз мың қой,
Айтсам мен жан шыдамас Қарағанды.
Сен-дағы жоғарылап көтеріле бер,
Осындай еткен ісің, талабыңды.

Қоңырқұм, Қарақұммен қатар жатқан,
Құзында қыран шалқып қанат қаққан.

Сендерге табысымды көрсетпекке,
Мінекей, бетім осы-ау келе жатқан.

Балқашпен қатар жатқан Теміртауым,
Жан сүйер Қазақстан, біздің қауым.
Осындай дәлдеп айтшы табысыңды,
Термейік қазақшылық құрғақ дауын.

Көрсеңіз таң қаларсың болатымды,
Ұшан-құйрық қонатын қанатымды.
Мінекей, қарсы келме бұл ағаңа,
Шығарған сол кендерім ұлы атымды.

Ал қалқам, сендер жассың бердім кезек.
Сөйлеп көр, көп ішінде тілді безеп.
Шыныңды айт, былтырғы өткен, биылғымен,
Мінекей, болсаң жасым адал жүрек.

Желеу:

Оңтүстік облысы үлкен орда,
Байлығы таусылмайтын ескі қорда.
Байқайсың, есітесіз көрмесең де,
Табыстың барлық түрі жатыр сонда.

Елім бар күміс қазан, алтын қасық,
Алтынды күнде ұстаймын жалтылдатып.
Бере алмай алтын түгіл көмірінді,
Сіз отырсыз планды кейін тартып.

Ақсақал, алды-артыңды сөйле байқап,
Далаға жаққан оттан кетпе шалқып.
Мен сізді «қария» деп сыйлап тұрмын,
Кетер ем басқа болсаң бір-ақ шарпып.

Елімнің қасиетті кісілері,
Бастырып абыроймен істі ілгері.
Отанның бар керегін беріп тұрмын,
Табысы кем демейді ешкім мені.

Құлақпен естігенді көзің көрер,
Табыс үшін жұмсалды барлық өнер.

Әрі-бері ортамызда поезд жүріп,
Кеп жатыр неше түрлі машиналар.

Орнатып бұл табысты Ленин берген,
Бұрыннан ел емес пе ек кешеулеген.
Жағынан мәдениет бос қалмаңыз,
Бөлеке, ойың болса өсем деген.

Елімде шалқып өскен мал менен бас,
Құлпырып, бәйшешектей үлгілі жас.
Шыққанда бір-екі леп парад түзеп,
Әскери тәртібіне боласың мас.

Айтайын айыбыңды енді тыңда,
Өтірігі жоқ, Бөлеке, тұрсаң шынға.
Тауығыңның планын толтыра алмай,
Үйден жинап сен жүрсің осы жылда.
Алды бес жүз, аяғы жүз елуден,
Жеткен колхоз көрінет қойы мыңға.
Кебенек кеп ешкісін қырып жатыр,
Ауданның «Қызыл туы» қалып шуға.

Айтайын Нұра ауданның масқарасын,
Келіспейт көрген істі ашпаған соң.
Тұрғанда ойсыраған олқылықтан,
Неменеңе жетісіп мастанасың.
Алашадан кигізіп қамыс күрке,
Малшыңның көріп келдім бас панасын.
Береке малдарыңа қайдан кіред,
Тоқтың қоздап, шыбышың қашпағасын.

Шет аудан, бір колхозың «Ұзынарық»,
Жылап тұр күш-көлігің көрмей жарық.
Активтер оларыңды жіберме деп,
Өгізің көтеремнен болды кәріп.
Ақсақал, бұл жерге кеп айқайлама,
Болмай ма, өзің үшін бетке салық.

Болман:

Әй, Желеу, жас бала едің білед деген,
Ер күшін еңбекпенен білектеген.

Айтқаны бұрынғының осы емес пе,
«Жығылған сүрінгенге күлет» деген.

Айтайын жұмысыңды сынап тағы,
Ақын да сөз аяғын ұзатпады.
Он жеті мың бас қойың былтыр өліп,
Сенделіп адамдарың бұлғақтады.

Тағы да айтып өтем мақта жағын,
Мақтамен сен де шырақ не ақтағаның.
Былтыр да борасынды толтыра алмай,
Осы ма маған әкеп сақтағаның.

Паш етем байлығымды алдарыңа,
Үлкен-кіші қыздар мен шалдарыңа.
Өтірік айтпа шырақ, жас басыңнан,
Топалаң келгені жоқ малдарыма.

Мінеки, осы отырған білер халық,
Кім кемін, кім артығын бәрін анық.
Шіркін-ай, сөз кезегі кейін қалды,
Толғанып домбыраны қолыма алып.
Созақтың былтырғы қыс жұтағанын,
Отырсыз өзіңіз-ақ мойныңа алып.
Бұл күнде үш жүз мыңға қойым жетті,
Қойым бар мыңғыраған егіз тауып.
Мен Болман, Жезқазған мен Қарағанды,
Жұрт жинап отыратын құрметпенен.

Сөйлесем таусылмайтын көмірімді,
Көмірім өркендеткен өмірімді.
Қарағым, жас та болсаң қатар болдың,
Сөзіңмен қалдырма өзің көңілімді.
Мен әлі айтқаным жоқ оннан бірін,
Шалқыған, қайнап аққан теңізімді.

Ал енді кезек бердім өз басыңа,
Аңдып айт, байқап сөйле жолдасыңа.
Жаңағы айтқан сөзің бәрі өтірік,
Ақыры келіп қалар өз басыңа.

Желеу:

Халқымсың өсіп-өнген Қарағанды,
Қандырдың табысыңмен бар адамды.
Азырақ сол жеріңе өкпелеймін,
Жаратпай отырсыздар жарағанды.

Айтайын Оңтүстіктің алыптарын,
Өздерін алыптықпен танытқанын.
Қамырдай қара тасты күшпен илеп,
Береке еңбегіне дарытқанын.

Елімнің қасиетті кісілері,
Бастырды абыроймен істі ілгері.
Осындай бар табысты шындық айтсам,
Бұл жерде кінәламас ешкім мені.

Айтайын Нартаевтың жеке басын,
Жеті айда орындады жыл нормасын.
Мұндай алып сіздерде табыла ма,
Елімнің күшпен ашқан қазынасын.

Онан соң Бидайбаев забойшігім,
Босатып күшпен тартып таудың жігін.
Бес айда жылдық ісін орындады,
Баянды етуменен істің түбін.

Қолында машинасы дүрілдеген,
Жас жігіт жарқын жүзді күлімдеген.
Отанның туылған ер тілегіне,
Ешқандай кемшілікке сүрінбеген.

Отанның туғызып біз тілегіне,
Күші бар арыстандай білегінде.
Шешесі жерік болып туған екен,
Басында жолбарыстың жүрегіне.

Өзі де жолбарыстай туған нағыз,
Әр топта жырға қосып айтар аңыз.
Туады алып анадан, ат биеден,
Дегендей ел аузында боп жүр аңыз.

Осындай ерлерім бар елге ырыс,
Жау мойнын қырқатын өткір қылыш.
Екпінді ерің болса, сіз де атағын,
Еңбегін батырлардың айтпақ дұрыс.

Жұмыстың басқарамыз ауыр жағын,
Көздейсіз жеңіл ұшып тәуір жағын.
Бар болса, батырыңды тағы айтып бер,
Осында, Алматыда Бауыржаным.

Болман:

Шопан ер, естіп пе ең Мұқан ерді,
Неше рет осы топқа талай келді.
Омырауда қос ордені жарқылдаған,
Шіркін-ай, жақындатқан алыс жерді.
Жүз қойдан он мың қойды өзі өсіріп,
Осындай бір тамаша өнім берді.

Осындай жақын қылған алысыңды,
Жіберме бұл жарыста намысыңды.
Өсиет-үлгі берген талай жанға,
Мен-дағы айтып өтем Қанышымды.

Ертеден естіп пе едің Ықыласты,
Олардың жұрағаты өрге басты.
Өсірген партиядан айналайын,
Қойғанын жарыстырып кәрі-жасты.

Отырмыз қызықпенен нұрға батып,
Әр сөзге сөйлемейік басты шатып.
Шырағым, байлығыңды салыстырма,
Бір қорған мысымменен алам сатып.

Сенің де кем демеймін табысыңды,
Сыртыңнан естіп жүрмін дабысыңды.
Өзің де таппадым деп айта алмассың,
Мінекей, көмір менен сол мысымды.

Кетесің кейде өзінді өзің мақтап,
Қалдырма бар сөзіңді ішке сақтап.

Онымен өзің мақтап шыға алмайсың,
Шаршы топ көп ішінде кетсем ақтап.

1961 жыл.

ҚАЛИХАН МЕН ӘБІКЕН

Қалихан:

«Өлең сөздің патшасы» – деген Абай,
Қиыннан қиыстырып айтқан талай.
Абайдың бас шәкірті – дана Мұхтар,
Арысы әр қазақтың қарқарадай.

Сұлу сөздің сұңқары ұшқан түлеп,
Тоқтатпай елін сүйген үлкен жүрек.
Төгілді естігенде көзден жаңбыр,
Кеуденде найзағайдай бұлт күркіреп.

Салт емес бірақ бізде әуел бастан,
Отыру жоқ таянып, бекер жүдеп.
Мұқаңның аруағы үшін мына айтыста
Шабытым өршеленсін, дауылша үдеп.

Ежелден ел серкесі Семей еді,
Өнерге Семей қашан кедей еді?
Дауысымен Еуропаны таң қалдыра,
Ән төккен Әміренің көмейі еді.

Ат беріп, ақын деген өзіме де,
Жіберді осы топқа арнап халық.
Болғанда сіз ақ шортан, мен балықшы,
Ал кеттім, Ертіс бойлай қармақ салып.

Әбікен, аманбысың, замандасым,
Ерекше ұнап кетті маған басың.
Тұлпар болсаң шығарсың суырылып,
Мәстек болсаң белгілі шаба алмассың.
Мынадай салтанатты бас қосқанда,
Неғылып ақын қиял шабандасын.
Татырлық бір адамға азаматсың,
Қызықпай қыздар қалай жамандасын.

Кешегі үш орденді ақын Жамбыл,
Секілді шелектеген төкпе жаңбыр.
Жәкеңнің жүріп өткен ізін бастың,
Боларсың өзің-дағы үлкен даңғыл.
Сүбелі өлең керек мына топқа,
Не керек көке жасық болса шандыр.
Кетіп ең кеше біраз іліп-қағып,
Ал енді құмарыңды бүгін қандыр!

Жер өтпес жер жәннәті Жетісудан,
Ілияс, ақын Сара, Ғали туған.
Алдыңда ұстазың бар Үмбетәлі,
Жасынан өлең дарып, өнер қуған.

Ардағы Алатаудың ақын Кенен,
Айтысып, «ақ ешкімен» күңіренген.
Құлағың ептеп қана шалған шығар,
Деді ғой кеше бізді құнан, дөнен.

Сен кімсің, құнанбысың, дөненбісің,
Үйірден ерте жеріп шығармысың?
Соқтырсам Сарыарқаның егіз желін,
Көбендей күйі кеткен ығармысың?

Тағы да бір ұстазың – ақын Қалқа,
Жетісу даңқын білген Сыр мен Арқа.
Сабалап сөз ұйқасын сапырғанда,
Тыңдайтын тына қалып, ел құмарта.
Тырнағы мұқалды деп естуші едік,
Тынымсыз домбырасын тарта-тарта,
Қарқыны ақсақалдың әлі күшті,
Сен сөйле, иегінді соған арта.

Өзенің Лепсі, Ақсу, Іле, Сарқан,
Ені бар кей жерінің ұзын арқан.
Өзенің жеті түгіл, жетпіс болсын,
Өңешіне сыйғызар Ертіс дарқан.

Семейден шыққан емес қораш ақын,
Бәрі де ортан қолдай тамаша ақын.

Біз емес баяғының сасық кеуде,
Рушылы төбелеспен тарасатын.
Кесте біздей сыпайы өткір келсе,
Әзілің атаңмен де жарасатын.
Ортамда ет комбинат алыбым бар,
Атағы шекарадан әрі асатын.
Білектей шұжығынан татқан кісі,
Жөні жоқ, қисын тауып таласатын.
Өмірге жаңа жоба жасап берген,
Ал жырла, партияның саясатын.

Әбікен:

Аяндап сегіз перне түстім жолға,
Барлығымыз бас қостық астанада.
Айтысқын меніменен жөнін тауып,
Әбікен бір кеткен соң түспес қолға.

Домбыра алдым қолыма,
Ақынның түсіп жолына.
Сілтеп біраз көрейін,
Оңы менен солына.
Айтыспай қалай кетеміз,
Үмбетәлі, Қалқаның
Ілескен соң соңына.
Жаңбырдай құйып төгейін
Сөз асылын терейін,
Айналсын алтын қорына.
Риза боп халайық,
Аз айтсақ та барына.

Мына отырған Семейім,
Семейге сәлем берейін.
Бұл Абайдың ұрпағы,
Соңынан мұның ерейін.
Әкең¹ бастап келіпті,
Ту астанаға еніпті.
Келгеннен соң ақындар,
Сөйлеуіне беріпті.
Қыздарды қосып Қалихан,

¹Әкең деп – Әкірем Ысқақовты айтады.

Қалайша бұл желікті.
Жамандамас қыздар деп
Әбікен соған сеніпті.
Жетісудың ақынын,
Атын түгел атадың.
Сенде де ақын аз емес,
Әлемге жеткен атағың.
Сапакеңнің² жиені
Сен емес пе ең қатарым.
Шәкір³ атты ағаң бар,
Біледі түгел Отаным.
Айтысуға келіпсің,
Сәтті болсын сапарың.
Қаратал, Көксу, Ілені
Халқым түгел біледі.
Жетісудың бас қосқан,
Болады Балқаш жүрегі.
Балқаш көлім Ертіспен
Қатар өмір сүреді.
Ұйымдасқан бірлестік –
Еліміздің тілегі.

Астананың төрінде,
Бақытты туған елімде,
Жүйріктер кеп жарысты,
Домбыраны қағысты,
Екі жақтан екеуі,
Жібермейді намысты,
Қалихан құрбым, айта бер,
Еліңдегі табысты.

Қалихан:

Қозы өскен, Баян өскен, Аякөзде,
Оқып па ең, хикаясын бала кезде?
Бұл күнде сәнді шаһар қанат жайды,
Қазақ жоқ баяғыдай дала кезбе.

Мақтамай тұра алмаймын «Қарақолды»,
Бір өзінен төрт адам герой болды.

²Халық ақыны – Сапарғали Әлімбетов.

³Халық ақыны – Шәкір Әбенов.

Жүзінен жүз алпыстан қозы өсіріп,
Ерлікке бірінші боп салды жолды.

Батырдан құр емеспіз, таза-тақыр,
«Абайдың» бір өзінен он төрт батыр.
Тымақ киіп алмасаң мұнан былай,
Батырлық тақияңа тап кеп жатыр.

Естідім Жаркентінде бар деп мешіт,
Арабша жазу жазған қақпалы есік.
Шұжық жеп бұл дүниеде біз жүрейік,
Жұмаққа сендер-ақ бар түгел көшіп.

Бір тұтам біздің совхоз «Шалабайды»,
Бәріңді мал жағынан ағалайды.
Өсірген ақ бас сиыр асыл тұқым,
Мән беріп бүкіл Одақ бағалайды.
Астаудай әукесі бар бұқасының,
Салмағы бір тоннаны жағалайды.
Сәйгел қуып сыпсифан сиырларың,
Біздің жақ мал деп оны санамайды.

Құйма алтын қақырығы Шар ауданым,
Қадаған шахтасына жалауларын.
Озады өндірістен баса-көктеп,
Жинасаң Алматының бар ауданын.

Жеріңнен алтын түгіл жез шықпайды,
Алтынсыз адымы аршын сөз шықпайды.
Тауыңды бес жыл қарап, он жыл тінтсең,
Қайнаған бақыршықтай көз шықпайды.

Бөке, Даубай, Еспе мен Суықбұлақ,
Бар шығар естігенің ұзынқұлақ.
Ыстығың көтерілсе қолтыққа қыс,
Шығады біздің жерден мөлдір сынап.

Дән қоймасы Көкпекті, Үржар, Жарма,
Астығын күнде тасып жүр отарба.
Гагарин аспанға ұшқан бұл заманда,
Салынған Қоғалыңда тас жол бар ма?

Сарқанттың кеңшілігін айтам таңдап,
Ағайында Журишкин екі саңлақ.
Жұрт жұмылып жатқанда жазғы еңбекке,
Оларың жүреді екен балық аулап.

Айтайын Алакөлдi тура нұсқап,
Ондағы жағдайың да қиын-қыспақ.
Алажаздай бiр рет суармапты,
Жүрмеңдер жүгерiден жүген ұстап.

Қапалдың ауданынан таптым шындық,
Шөбiң бар жиырма процент, бұл не сұмдық!
Сендерге мал азығын дайындауға,
Керек пе тағы да бiр жетi жылдық?

«Коммунизм» совхозында шошқа малын,
Жек көрiп жүргендерiң маған мәлiм.
Жүз грамның артынан асханада,
Көрер ем закускаға татпағаның.

Әбiкeн:

Заулайын мен ылдидан салып өрге,
Қалихан кезек бастап шықтың белге.
Естiрттiң ауылыңның мамандарын,
Бар екен он төрт батыр сiздiң елде.
Он төртке он төрттi мен қосайын,
Көрiп қайт өз көзiңнен бiрге жүр де.
Елiм бар еңбек сүйгiш, қажымайтын,
Еңбектен озып алған талай жүлде.
Сен айттың мақтан етiп кендерiңдi,
Жететiн жерiң бар ма Текелiге.
Байлығын Текелiнiң бiр көрсетсем,
Адасып жете алмассың мекенiңе.

Айтасың мешiт бар деп жалған сөздi,
Қай жерде мешiтiмдi көзiң көрдi?
Әлде сен молда болып тұрып па едiң,
Жауап бер, айтатұғын кезiң келдi.
Иман боп сол мешiтте елдi жинап,
Қалихан, алып па едiң боз iнгендi?

Музейді түсінбестен мешіт дейсің,
Бұл жөнде, Қалиханым, таяқ жейсің.
Үзіліп менің мойным қалар болса,
Сен де сондай боларсың кешікпейсің.

Басшы барса сендерге,
Тиянақтап тұрмайды.
Ойыңда қазір бар шығар,
Білемісің мұндайды.
Сендерге ұқсап Алматым,
Басшыларын қумайды.
Семейге бар деп жұмсасаң,
Бармаймыз деп шетінен,
Жүректері зулайды.
Айтып айтпай не керек,
Бұларыңыз болмайды.
Ағыттым, ал, Қалихан, тілді безеп,
Тіредім аттың басын саған тежеп.
Тынықтың бір сағаттай демінді алып,
Сөзіңді бастай бергін, бердім кезек.

Қалихан:

Қайткенмен мешіттерің бетке шіркеу,
Жарамас домбырасын көкке сілтеу.
«Сасқан үйрек артымен сүңгиді» деп,
Етіпсің музей деген сөзді бүркеу.

Бұрынғы фамилияң Талдықорған,
Ұмыт боп осы күнде қалды қорған.
Қайталап ерге шыққан жас әйелдің,
Күйеуіне жазылу салты болған.
Сондай-ақ Алматы боп жазылыпсың,
Қонысың құтты болсын, ірге қонған.
Собығын жүгерінің шикі сатып,
Ел екен Сарыөзегің әккі болған.
Күніне үш-төрт мезгіл поезды аңдып,
Кейбірі қалта сауып, тиын сорған.
Кәрі тұрсын, саудагер қыздарыңның,
Шіріген жұмыртқаға қойны толған.
Іле халқы сатса егер шикі шабақ,

Талғарыңның тағы жоқ қымызы оңған.
Іріткі ме, шалап па біле алмадық,
Ақша санап берсек те мына қолдан.
Облыс өз алдына шалқыған ел,
Шаңқан боз, сегіз қанат Семей ордам.
Семеймен терезең тең болу үшін,
Облыс бол, өз алдыңа келсе қолдан.
Әйтпесе малтаңды езбей сөзді доғар,
Мен қонақ шаршап келдім алыс жолдан.

Деген бар көп сөз күміс, аз сөз алтын,
Әр жүйрік жүгіретін байқап шарқын.
«Токсан ойдың түйіні тобықтай сөз»,
Қазақтың ұстанайық осы салтын.
Исадай шалқар емес, шағын едім,
Демеймін қара Ертістей ағын едім.
Жүрекке Программа шабыт берді,
Сиынып домбырамды қағып едім.
Әбеке, осыменен қош болып тұр,
Араздасып айрылар не ғып едім?
Ғапу ет, ақсақалдар, артық айтсам,
Өзі тиісті аузымды бағып едім.
Болашақ бас қосатын күндер туса,
Күшімді көресіндер тағы менің.

Әбікен:

Желпініп желіп отыр бала ақын,
Сөзімді қабыл алсын барша халқым,
Семейдің бар жағдайын түгел айтып,
Көрсетті білгенінше шама-шарқын.

Көрсеттің қырын қарап ызғарыңды,
Келгеннен байқағанмын ызбарыңды.
Семейден талай келіп Сарыөзекке,
Ұрлаған сатып едің былғарыңды.

Кеттің ғой саудагер деп мені шарпып,
Сөйлесем сөз қала ма түптен тартып.
Өзінің саудагерін өзі көріп,
Отыр ғой пайдакор деп, маған артып.

Саудагер анық Семей сен емес пе?
Жерім жоқ, сауда қылған сенен артып.
Ойыңда жүргеніңді айтып бердің,
Келгенде астанаға қолма-қолтық.

Әрине, облысым Талдықорған,
Өзі мығым, шаруаға жайлы болған.
«Қосылсын екі облыс бір жерге» – деп,
Орталық Комитеттен қаулы болған.

Қайтпаған жас баласың талабыңнан,
Кенен айтқан емес пе ең бала құнан.
Қосылдың Алматыға деуің қате,
Сен де соның тарайсың тарабынан.
Әлде өзің елеуреп қалғанбысың,
Алматының ішіп ап шарабынан.
Ақын деген, әрине, ел еркесі,
Ақын ақын болмайды елеуресе.
Бес облыс қосылып осы күнде,
Қарашы, болып отыр Тың өлкесі.

Мен де жақсы көремін ұғынуды,
Көрсеткен тату-тәтті қылығыңды.
Суатта су болмаса, Қалиханым,
Айтпаспын саған қаз деп құдығымды.
Көп сөзден аз сөз дәмді дегенің рас,
Ағытып алып жүрме тығыныңды.

Айтпадың ауданыңның табыстарын,
Ат салып жеті жылға жарысқанын.
Айтпасаң, өз жерімді мен айтайын,
Жақсы ғой «Күреңбелмен» танысқаның.

Батырдың жиырма сегіз бәрі бізде,
Еңбектің жайнап тұрған сәні бізде.
Соғыста «Гвардия» атақ алған,
Батырлар – өзек біздің әнімізге.

Көшенің Шоқан жатыр жағасында,
Матайдың асқар биік сағасында.

Орыстан білім алып, үлгі пішкен,
Қазақтың теңдік іздеп баласына.

Шоқанның орнаттық біз ескерткішін,
Жоғары бағалаймыз ердің ісін.
Айтпадың «құтты болсын» ескерткішке,
Өзіңе ұнап тұр ма, осы ісің?!

Житняк – Еңбек Ері бізден шықты,
Қайратты, жылы жүрек болды мықты.
Табысы колхозымның он бір миллион,
Еңбекпен сүйсіндірді барлық жұртты.

Тамаша таусылмайтын Көксу кенім,
Шалқыған Балқашымдай бар ма көлің.
Кәнеки, жақсы жаймен қоштасалық,
Құрбыға ренжімей қолың бергін.

1961 жыл.

ТАУБАЙ МЕН АМАНЖОЛ

Таубай:

Аманжол, Тың өлкенің ардагері,
Қызыл тіл, қиялдың да бар көмегі.
Кеңесті келістіріп сөз бастайық,
Көп болды сау жүрмісің, көрмегелі.
Партия ақындарға қанат беріп,
Қалыспай жігіттерден самға, деді.
Жасыңнан қалыспайды қажырлы қарт,
Таңданба, теліді деп шалға мені.
Шабыстан қартайса да қалмай жүрген,
Бұл ағаң бір облыс тарланы еді.

Ағаға талантты іні құт болады,
Жақсыға жаман іні жұт болады.
Сөзге бай көрінесің тілге шешен,
Айтыссаң Аманжолжан, құп болады.

Інімсің отаудағы тік тұратын,
Айта отыр, барың болса ұқтыратын,

Тілінді жарқыным тек тарта сөйле,
Мен емес жасық шалың ықтыратын.

Аманжол:

Сермеймін құлашымды қанат қағып,
Көпшіліктің алдында шабыттанып.
Кезекті Тәукең аға бергеннен соң,
Көрнекті жыр төгейін құмарланып.
Сыртыңнан айтысыңды талай көріп,
Ынталанып оқушы ем айызым қанып.
Бәйгеден талай келген тарлан едің,
Адалдықпен жүретін еңбек жанып.
Әзілім ауырлау боп кетіп қойса,
Жүрмессіз ондай іске бос шамданып.
Көп алдында көсіліп айтысуға,
Келдім жаңа ойланып, аз қамданып.
Ерінбей байлығымды айтып берсем,
Тамсанып тыңдамақшы жұрт таңданып.
Жасы кіші ініммен тірестім деп,
Үлкендікті білдірме құр арланып.
Ен жатқан еркін байлық арқасында,
Келмей ме өз-өзінен сөз жалғанып.
Толғау сөз болып жатыр айта берсе,
Мұндайға бөгелмейтін құр алданып.

Сондықтан ең алдымен өлкемді айтам,
Сарыарқада даңқты еркемді айтам.
Көп түлік малдарымды семіртемін,
Мың жусан бетегелі өртеңді айтам.

Қопарып терең жыртқан тыңымды айтам,
Алтын кен таусылмайтын қырымды айтам.
Жаңа бет, жаңа тілек Тың өлкенің,
Даңқына ерекше арнап жырымды айтам.

Биылғы бітік шыққан егінді айтам,
Бірінші шамшырақтай ерімді айтам.
Екінші астана боп атақ алған,
Қарқынмен қанат жазған елімді айтам.

Мыңғырып малға толған даламды айтам,
Жайнатып жаңа салған қаламды айтам.
Барлығын техниканың күшіменен,
Меңгеріп еркін жеткен шамамды айтам.

Асыра аяқтатқан планды айтам,
Өсірген өлкемізде қыранды айтам.
Халқымыз әлді-ауқатты халге жетіп –
Делінген партиялық ұранды айтам.

Еңбектен қалыспаған қартымды айтам,
Бөгетсіз жүріп жатқан қарқынды айтам.
Сәулетті, салтанатты, сәнді тұрмыс,
Орнаған байлық кернеп халқымды айтам.

Көре алмайтын күншілге қарғыс айтам,
Таң қалтқан жердің жүзін табысты айтам.
Жеңіс пен табысымның жетекшісі
Ардақты партияға алғыс айтам.

Таубай:

Аманжол, жауабынды есіттірдің,
Ерте айттың демейді ағаң, кешіктірдің.
Үлкен деп әлпештеген сөздеріңе,
Тоқмейіл шақты бастан кешіп тұрмын.
Кежірлік, кейінірек жасай ма деп,
Қауіп қып кей жеріңнен шошып тұрмын.
Екеудің жарысқанда бірі келер,
Тарланның тартып белін қосып тұрмын.

Әуелі өзім айтып білдірейін,
Деп тұрсаң Сыр бойынан сыр білейін.
Табысқа таңғажайып жете қарап,
Кеуліңді қош қылайын, күлдірейін.

Сұрасаң облысым Қызылорда,
Сан түрін шаруасының қойған жолға.
Еңбекке елім тегіс ұйымдасып,
Ұстады жеңіс туын берік қолда.

Аңқылдап алға қарай осы күнде,
Қарқын бар өмірінде, өсуінде,
Тамаша таудай үлес қосып жатыр,
Съездің жеті жылдық шешіміне.
Еңбекте озған талай ерлерім бар,
Ержеткен партияның бесігінде.

Аманжол:

Уа, Тәуке, ақын сөздің кені емес пе,
Өлең деген жүректің емі емес пе?
Қияға қанат қағып ұшатұғын,
Белгілі Аманжолың мен емес пе?
Күріштен Қызылорда бұлақ болса,
Тың өлкем бір мұхитпен тең емес пе?
Секілді бұйра толқын піскен бидай,
Елімнің сарқылмайтын кені емес пе?
Платинаң бұзылса жазатайым,
Сіздерде ұлтандай жер кем емес пе?
Жүгерім жайқалып тұр Тың өлкемде,
Малымның таңдамалы жемі емес пе?

Тың өлке – елім атақ алған жоқ па,
Екінші астана боп қалған жоқ па?
Бұрынғы құлазыған құба жонға,
Егін мен зәулім үйлер салған жоқ па?

.....
Хрущев өзі барып көрген жоқ па,
Келешектің сарайы кемімейтін,
Жеріме жетік баға берген жоқ па?

Тың жатқан қазынамды ашқан жоқ па?
Кедейлік маңдайымнан қашқан жоқ па?
Одақтың алды болып өткен жылы,
Атағын қызыл дәнмен шашқан жоқ па?

Талай ер мал өсіріп баққан жоқ па?
Ерінбей еңбегімен жаққан жоқ па?
Шам-шырағым Самаев Алпысбайға,
Үкімет алтын орден таққан жоқ па?

Облыс қарауында он бес аудан,
Ереймен жайлау алған биік таудан.
Құйқалы жері соны, шөбі шүйгін,
Боз жусан, кер бетеге бітік қаудан.

Сондықтан бізге жұт жоқ, Тәукең аға,
Жете ме ойлаңызшы, бұған баға.
Келіңіз, көрем десең Тың өлкемді,
Қонақты қарсы аламыз құшақ жая.

Таубай:

Байлығы Қызылорда мал мен егіс,
Еңбек қып жейді халқым содан жеміс.
Ақындық көз жеткенмен сөз жетпейді,
Шалқыған шаруамды айтсам тегіс.

Ортадан Сырдария ағып жатқан,
Халқымыз арық қазып жолын тапқан.
Көк шалғын екі жағы майса құрақ,
Сонікі орған егін, шөбім шапқан.
Қаратау, Сарысуды жазда жайлап,
Азбайды қыста малым Сырда баққан.
Ар жақта қой қыстайтын Қызылқұм бар,
Қорам мол қауіпті емес боран соққан.
Осындай жер байлығым арқасында,
Қойларым жылына екі егіз тапқан.

Егеді жүз мың гектар елім күріш,
Дәрілеп тұқымдарын күтіп дұрыс.
Алтындай ақ күріштің арқасында,
Халқыма жылдан-жылға қосылды ырыс.
Атанған еңбек ері ерлерім көп,
Ерінбей еңбек етіп істеп жұмыс.
Ұстазы Еңбек Ері күрішімнің,
Жақаев Ыбырайым қолы құрыш.

Сол қартты қайда десең «Қызыл туды»,
Көз тартып көк күріші тұрған суда.
Ыбекем «Қызыл тудың» қызырындай,
Гектардан жүз центнер берген жылда.

Қайтпайды қатты еңбектен қолын сілкіп,
Жеңімен маңдайының терін сүртіп.
Санасаң жүзден артық болар соя,
Бір дәннен өнген күріш болар бір түп.
Тамыры тал шыбықтай кеткен терең,
Бір талы үзілмейді тартсаң жұлқып.
Әлемге аты еңбекпен мәлім болды,
Естіген бір көруге болады ынтық.

Аты асыл, ақ күріштің өнегелі,
Қызығын жиып-терген көреді елі.
Үлгі алып ұстаз тұтып Ыбекеңді,
Ерлікке талай шәкірт ере келді.

Ыбекем ел дәулеті үйді дәнді,
Еліме еңбегіме үлгі салды.
«Бейнеттің түбі – рахат» деген осы,
Мемлекеттік Лауреат боп сыйлық алды.

Мінезі Ыбекеңнің тал жібектей,
Сөйлейді күле қарап жан жүректей.
Күріштің жайын біреу сұрай қалса,
Үйретіп жібермейді мәлім етпей.

Айналды қарт жүрген жер рахатқа,
Өшпейтін қалдырды атақ жұрағатқа.
Қазақстан Жоғары Советіне,
Сайланды үш мәртебе депутатқа...

Кейбір жас жігітпін деп жылмаңдайды,
Ақынсып той-думаннан құр қалмайды.
Шалсынып шалып жығып кетейін деп,
Аяғын сырттан алып бұлғаңдайды.
«Піскенше бура басы, жас ботаның
Басынан, – деген сөз бар, – дым қалмайды».

Аманжол көп айтасың, байлығыңды,
Жатыр деп Таубай біліп қай мінімді.
Жарқыным, жала жауып көп тиіспе,
Сыйласып жақсы көрсең жәй жүруді.

Аманжол:

Ой, шіркін, кеудеге кеп қамалады,
Әр түрлі сөз жүрекке жамалады.
Елімнің өткен күнгі өмірлері,
Көз алдыма тізіліп саналады.

Қазір бізде ойлашы, арман бар ма,
Қанағыш қаскүнемнен қалған бар ма?
Не тапсаң соның бәрі өзіңдікі,
Қолыңнан бүгін тартып алған бар ма?
Алғашқы жарық көрген кезімізден,
Игілікті таза жол салған бар ма.
Бейбітшілік жолымен біз келеміз,
Уа, Тауке, осымызда жалған бар ма?
Әрі ақын, әрі қоғам қайраткері,
Ардагер Сәкен ақын туған жері.
Артына өлмес тура сөз қалдырған,
Баяндап не қылайын, біледі елі.

Қажымұқан, Балуан Шолақ сонда туған,
Палуандық, батырлықтың жолын қуған.
Алысып алыбымен талай елдің,
Белдескен белі сынып, бетін жұмған.

Уа, Тәуке, таласарлық күшің қандай,
Тиісіп, өзің келіп, қышынғандай.
Көлемің Қорғалжыннан аса алмайды,
Толғаншы, өзің қандай, түсің қандай!

Алтынды Бестөбедей кендерім бар,
Белгілі Жүкеновтай ерлерім бар.
Отырған қазық қағып қарауылдап,
Көмбелі көмір, темір дәндерім бар.

Іс болса міне осындай мақтанайық,
Саудагер, жалқаулардан сақтанайық.
Көз көрмей кемшілікті сырттан пішіп,
Бірімізді-біріміз даттамайық.
Партия жол көрсетіп – «алға!» – деді,
Ал, Тәуке, қалыспайық, аттанайық!

1961 жыл.

ҚАЛҚА МЕН ЕСДӘУЛЕТ

Қалқа:

Ақиқат асыл сөзі кемел шынға,
Отырған осы халық бәрі сынға.
Сөйлейін хал келгенше қабырғалап,
Ел жүрсін көз жіберіп, таза тыңға.

Жырлайық Ленин алыпты,
Жасаған жаңа тарихты.
Білімін жұрттың көтеріп,
Қоғамды, елді дамытты.
Көзім көрген ел-жұртым,
Айтайын енді анықты.
Ленин менен Калинин
Декретке қол қойып,
Түсірді бізге жарықты.
Жиырмасыншы жылында,
Қазақты дербес ел етіп,
Дүниеге танытты.
Біздің қазақ баласы,
Қалған екен алыста.
Қырық жылдың ішінде,
Қол жетті мұндай табысқа.
Қатарлас туыс халықпен,
Түстік бәйге жарысқа.

Атанды Қазақстан алтын өлке,
Бақыттың базарындай артық өлке.
Жерінде мың бір түрлі жеміс бітіп,
Иісі қалампырдай аңқыды өлке.
Кешегі құс қонбаған шөлдерінің,
Айдын көл ортасынан шалқыды өлке.
Торқалы қырық жылдық тойың болып,
Жайылды жер шарына даңқың, өлке.
Басынан атам қазақ шаруа атанып,
Мал баққан, егін еккен салтың, өлке.

Қырық жылдық тойыңды,
Компартия өткізді.

Бақытқа қазақ халқының
Қолын қазір жеткізді.
Қазақстан ел болдық,
Берекелі көрікті.
Алматыға алыстан
Ақын достар келіпті.
Астанаға шақырып,
Ғалымдар көңіл бөліпті.

Есдәулет батыр айтайын,
Шаяннан ащы тіліңіз.
Мойның жуан антұрған,
Күрессең жығар түріңіз.
Осы отырған халайық,
Өнерін жұрттың сынайық
Кел, Есдәулет, сөйлейік,
Халыққа сөзбен ұнайық.
Елдің салты ежелден,
Амандық жағын сұрайық.

Есдәулет:

Ай жарық болды, Қалқа, бұлт шыққандай,
Боп тұрмыз жас баладан тіл шыққандай.
Кешегі өтіп кеткен сұм заманда,
Болмап па ек қасіретке тұншыққандай.
Бақытқа ұлы Ленин жол бастады,
Боп отыр шөл даладан су шыққандай.
Үш жүздің баласымен басым қосып,
Көңілім болып отыр тыншыққандай.

Бір жаста бала күліп талпынады.
Бес жаста торғай қуып алқынады.
Он жаста ерте оянып, оқу оқып,
Он бесте өнер іздеп шарқ ұрады.

Келгенде жиырмаға жігіт жасы,
Ауады алуан іске ықыласы.
Байлық, бақыт, береке басына орнап,
Бекиді отау үй мен босағасы.

Жиырма бес мүшелінде кірер күші,
Ой толып, ақыл тоқтап болар кісі,
Орнығып отыз бесте ақыл, қайрат,
Жігіттің әр нәрсеге түсер ісі.

Қырықта қырға шығып қырындаған.
Жұмыс жоқ ер жігітке қиындаған,
Сол жасқа келді, міне, Қазақстан,
Топ үні басылған жоқ дуылдаған.

Партия бастап отыр халықты алға,
Шаттықпен шаруашылық шарықтауда.
Қалқа ақын, колхозыңды көре алмадым,
Жетістік, кемістігін анықтауға.

Арман ғып, ақын Қалқа, танысуды,
Айт дедің амандық пен табысыңды.
Сұрасаң Жамбыл менің облысым,
Қалайша естімедің дабысымды.

Жамбылдың қоңыр тауы көлбеп жатқан,
Өзен, көл сай-саласы сел боп аққан.
Ақтылы қой, ақ бас сиыр айналасы,
Ежелден момын елміз шаруа бакқан.

Жайылған тау төсіне қойым семіз,
Туады семіздіктен үнемі егіз.
Жаз жайлап Аңырақай, Сарыарқаны,
Құлжа мен Хан тауын да күзетеміз.

Қыстауым Қызылқұм мен Түлкіліде,
Қыста мал қисаймайды бір түгі де.
Боз жусан, қызыл изен, жасыл еркек,
Шығады бие тойып бір түбіне.

Есе бермес Есдәулет,
Домбыраны бұраса,
Елдің жайы осылай,
Тағы да айтам сұраса.
Еліңді, Қалқа, таныстыр,
Жатармыз кейін сұраса.

Қалқа:

Есдәулет, осы арада халық отыр,
Құлағын сіз бен бізге салып отыр.
Шырағым, бұлақ пенен малыңды айттың,
Айтылмай бір әңгіме қалып отыр.
Қалқа ақын қандай сөзді сұрайды деп,
Осы топ құлағын сап бағып отыр.

Жамбылдың жаңбыры мен желі қандай?
Талас, Шу өзенімнің селі қандай?
Болып тұр біздің жақта құрғақшылық,
Айдаған арпа, бидай егін қандай?
Мал түгіл адамның да даруанасы,
Жеріңнің биыл шыққан шөбі қандай?
Төтелеп, төпей бермей, турасын айт,
Дәл биыл төрт түліктің жәйі қандай?

Есдәулет:

Көңіліме айтатұғын бір сөз келді,
Кейіннен салыстырам артық-кемді.
Келеді енді қызып бұл Есдәулет,
Халайық, сыр шертейін тыңда, енді.

Ақыным жақсы болды табысқаның,
Халықтың баяндайық табыстарын.
Қалқа ақын, қандырамын құмарыңды,
Асығып жарғанатша жабыспағын.
Түсемін түлкі болсаң қыран болып,
Егер сен қасқыр болсаң – арыстанмын.

Сен маған неше түрлі бердің сұрау,
Жөн болар домбыраны енді бұрау.
Көпшілік үлкен-кіші қарап отыр,
Байқаймын көңілдері бізді сынау.

Ауаның білесің ғой құбылысын,
Байқадым ақын Қалқа, сөзге ұрысың.
Астықтың жайын менен сұрай берме,
Өзіңнің қандай күйде құрылысың?

Орынсыз әзіліңе шыдамаймын,
Бекерге тағы сені сынамаймын.
Сұрайсың жүн, жұмыртқаң толды ма деп,
Жұмыртқа Алматыдан сұрамаймын.

Орденді ерлерім көп Сарысуда,
Қалайсың, Қалқа, барып танысуға?
Үш рет Ленин орден сыйлық алған,
Ер бар ма Ормановпен жарысуға.
Сайланды екі мәрте депутат боп,
Ерлігі елге үлгі боп ауысуда.
Және бар Көктеректе Жәнібегім,
Ерлерім еңбегімен табысуда.

Ей, Қалқа, тоқталарсың болса санан,
Есдәулет тірі есе бермес саған.
Сарысу, Талас малды екі ауданда,
Орден мен медалі жоқ сирек шабан.
Ал, ақын, кезек бердім табысыңды айт,
Қарт тарлан қалма аянып, болса шамаң.

Қалқа:

Бұл айтыс былтыр емес, биыл болды,
Қалқаға қартайғанда қиын болды.
Шыдамай шымшығанға Есдәулетім,
Көп сөзің көкейіме түйін болды.

Бар қанша әркім болар гауһар тастай,
Әркім жақсы болмайды батыр жастай.
Ананың екі емшегін емгеннен соң,
Дүниеде пенде қалмас қателеспей.

Бір емес ақын, әнші, серіменен,
Сөйлессе көңіл ашылар теңіменен.
Сан жүйрік, сан тұлпармен танысқанбыз,
Жарысқан жүйрігің жоқ тегі менен.

Есеке, мына сөзге шыдамадың,
Қалқаның халін сұрап сынамадың.
Сұрадым Жамбыл жайын мен екі рет,
Қалайша Алматыны сұрамадың.

Есдәулет:

Шабады қару алып батыр жауға,
Жүйріктен әркім сұрар ақыл-сауға.
Сен сұрадың, мен толық жауап бердім,
Ойладым шықпайын деп қарсы дауға.

Не пайда сөзің жұртқа ұнамаса,
Несі ақын сөзді тура құрамаса.
Айтшы енді, өз жайыңды ақын Қалқа,
Мен сұраймын сен екінші сұрамасаң.

Талаймен мен де өзіңдей жарысқанмын.
Әлқадыр өз шамамша алысқанмын.
Халайық қартайғанда топқа салды,
Ал, ақын, барың болса қарыштағын.

Қалқа:

Домбыраны сөйлеткен,
Он саусақтың саласы.
Ақындарды сайратқан.
Алматының қаласы.
Сен – сұңқар да, мен – торғай,
Абайлап бір қарашы.
Бұлбұл деген торғай бар,
Сұңқардан кем бе бағасы.
Байқап сөйле, Есдәулет,
Тілеп алған арудың,
Табылмай жүрер дауасы.

Есдәулет:

Мен әлі кемігем жоқ, үдемесем,
Тиістің өзің неге тілемесең?
Кер кетіп кемпіріңнен қашар ма едің,
Бойыңнан қуат кетіп сен жүрмесең.

Мені әлі тәуір көрер келіндерім,
Шақырса келін шайға ерінбедім.
Қауқарсыз қарттық жеңген жылуың жоқ,
Шынын айт, күйің қалай сенің бүгін?

Қалқа:

Бұл айтыс атамыздан қалған мирас,
Сөйлесе тіл ауыздан шығар құлаш.
Есеке-ау, әлі сенен шабыттымын,
Бұл өсек болғанымен түбі рас.

Бозбала едім бір күнде,
Түнемейтін күнде үйге.
Қаратал, Көксу жерінің,
Қариясы болдым бұл күнде.
Қазынасы болдым елімнің,
Атасы болдым келіннің.
Есдәулет, сенен сақтасын.
Баса алмай жүрген желігін.
Немере сүйдім жібіді,
Құдайға шүкір, ерінім.
Кемпірімнен жалықтым,
Келіндерден ұялдым,
Кер кеткем жоқ, шегіндім,
Көрінген соң немере,
Кемпір деген немене,
Баламды сүйіп бөліндім.

Ей, Кенен мен Есдәулет,
Келіндерді ептейсің,
Жал, жамбасқа жетпейсің,
Әр қыраға ат байлап,
Тапсаң да жөнді өтпейсің.
Азғырма мені, Есдәулет,
Өз жөніңмен кеткейсің...
Естерің болса екеуің,
Өздеріңді сөккейсің.

Есдәулет:

Ежелден, ақын Қалқа, сырың мәлім,
Мініңді мойындадың, бұрылмадың.
Күлдірген қылығыңды айтып тұрмын,
Желіктен мен де қашан тыйылғанмын.

Дүние келерінде сынаптайсың,
Он жаста жарға ойнаған лақтайсың.

Он бесте бала болып бәрің тегіс,
Кезінде тал шыбықтай бұлғақтайсың.
Жеткен соң жиырмаға жігіт болып,
Көргенде құрдасыңды қылжақтайсың,
Отыз бесте тоқтайтын, ақыл тауып,
Көктемде көзі аршылған бұлақтайсың.
Қырықта қылшылдаған қылыштайсың.
Елуде ерлер мінер құр аттайсың.
Алпыста ақыл ауып, қайрат кеміп,
Әйтеуір ат жейтұғын құрақтайсың.
Жетпісте немеренді сылтау қылып,
Қалқаша кемпіріңнен жырақтайсың.
Өмірі адамзаттың, міне, осындай,
Сөзімді қалай, жұртым, ұнатпайсың.

Қалқа:

Бақ қонбай адамға адам бағынбайды,
Қызыл тіл сөйлегенде ағындайды.
Осында Үмбетәлі, Кенен отыр,
Айт десең, тау суындай сарылдайды.
Азырақ әзіл айтып көңіл аштық,
Шалдарға мұндай күн көп табылмайды.
Айна алып өзіне бір қарап көрші,
Есеке, сонда көңілің қабынбайды.
Халайық, рақмет ықыласыңа,
Ақындар осыменен дамылдайды.

1961 жыл.

КЕНЕН МЕН ЕСДӘУЛЕТ

Кенен:

Көсем адам сөз бастар,
Көпті көрген жол бастар.
Батыр адам қол бастар,
Көсем серке қой бастар.
Ақын адам той бастар,
Ал, тыңдаңдар, жолдастар!

Қордайдағы қос ақын,
Қозғамаса болар ма!

Домбырасы – жан жолдас,
Қолға алмаса болар ма.
Ұл-қыздарға үлгі айтып,
Жол салмаса болар ма.
Халық ақыны бұл көпке,
Сөз салмаса болар ма.
Ел алдында сол үшін
Айтысқалы отырмыз.
Жетістік пен кемшілік
Салысқалы отырмыз.
Көп алдында көсіліп,
Жарысқалы отырмыз.
Сексен жасқа келгенде
Тірескелі отырмыз.
Қоғам үшін қос ақын
Күрескелі отырмыз.
Жетістікті жырла деп,
Кемістікті сына деп,
Домбыранды бұра деп,
Тапсырған соң келгенім,
Халқыма сәлем бергенім.
Ардақты елім «Ақтерек»,
Ел-жұрты маған көп керек.
Қатар жатқан ауылмыз,
Туысқан аға бауырмыз.
Колхоз, совхоз тілектес,
Еңбекте бірге білектес.
Ауылымыз аралас,
Қойларымыз қоралас.
Даласы мен тауымыз.
Өсірген елім мәпелеп,
Қызықты көрдім еркелеп,
Асын ішіп, ат мініп,
Түйелерді жетелеп.
Тұзынды ақтап айтпасам,
Қаларсыздар өкпелеп.
Жан жолдасым, Есдәулет,
Шық майданға, жекпе-жек!
Әліңді білмей алыссаң,
Мыжылайын желкелеп.

Қара бура секілді,
Жер тарпына күжілдеп,
Күзгі желдей уілдеп,
Атты алысқа айдаса,
Ал жарыстық төтелеп.
Қарабайыр сен едің,
Қазанаты мен едім.
Қашан маған тең едің?!
Тұрып қалма күрсілдеп,
Жастан бірге жүрсек те,
Айтысқанымыз жоқ еді.
Қалжың-әзіл болмаса,
Қағысқанымыз жоқ еді.
Келді міне, бір кезек.

Есдәулет:

Келсең кел, енді батыр, коян-қолтық,
Шын жорға қамшыласа кетеді орғып.
Осы жұрт рұқсат берді екеумізге,
Тұрам ба шешінген соң сенен қорқып.

Енді біз қызбалықты жыр айталық,
Қазыналы ұлан-байтақ жерді айталық.
Мыңғырып кең далада сыймай жатқан,
Төрт түлік асыл тұқым малды айталық.
Сол шаруаға еңбек қып атақ алған,
Үлгілі озат шыққан жанды айталық.

Енді мен сөз бастайын тұрғын тындап,
Халқымыз қарап отыр бізді сынап.
Қасыма кәрі дауыл келді білем,
«Мені айтқын», «мені айтқын» деп бәрі шулап.

Жайлаудың басы бізде Қасқабұлақ,
Жүз метр бар-ақ қарғып жатыр құлап.
Ақтерек, Ырғайты мен Жамантыдан,
Күмістей жарқыраған су сарқырап.
Жайылған сол жайлауға асыл қойлар,
Ақша бұлт секілденіп будақ-будақ.

Сол өрісте бес түлік мал өседі,
Қозы мен қой бірдей боп тең өседі.
Жүйріктің шапқан сайын қозар желі,
Аянбай айқасудың келді кезі.
Темірді қақтағандай қызып тұрған,
Өзіне сенген батыр келсін бері.

Бастадық, міне ақыным, жарысуды,
Байқағын жібермеуге намысыңды.
Көп алдында әйгілеп айтып берші,
Төрт түлік малдан алған табысыңды.
Егістен қандай өнім алдыңыздар,
Көрейін, Кенен батыр, шабысыңды?!

Кенен:

«Киров» атты колхозым,
Жетпіс мың гектар жері бар.
Егінге бай, малға жай,
Тау мен дала белі бар.
Төрт колхоздан құралған,
Бес жүз үйлі елі бар.
Қоңыр салқын Қордайдың,
Дертке шипа желі бар.
Қордай батыр тарихта,
Атағы асқан ері бар.
Бұл өңірдің қалыпты,
Баға жетпес кені бар.
Сағасында салынған,
Шалқып жатқан көлі бар.
Аққу, қазы саңқылдап,
Балықтары бұлтұлдап,
Қыз-бозбала ән шырқап,
Жолаушылар шомылып,
Ары-бері тоғылып,
Жанға рахат лебі бар.
Алма-өрігі жайқалған,
Бұлбұлдары сайраған,
Барған халық сауықтар,
Жұмыртқасы жұдырықтай,
Ақ қайыңдай тауықтар.

Осындай көркем жайыңды,
Ақындықпен тауып қал!

Есдәулет:

Ойладым енді саған танысуды,
Мен айтайын көрсетіп табысымды.
Көрген соң совхозымның мол табысын,
Қоярсың мойныңа алып жарысуды.

Көрсетем шопандардың табыстарын,
Ардақты еңбек адам данышпанын.
Сыйлыққа үш мың үш жүз ақша алды,
Еңбек еткен әйгілі Арыстаным.

Көрсетем қой өсірген саңлақтардан,
Кімің бар Шәдікбектей ардақталған?
Алтынмен жазған кітап алып отыр,
Осындай шопан бар ма ел мақтаған?

Тайыптың таң қаласың өрнегіне,
Совхозға қандай табыс бергеніне.
Отыз екі қозы алды қосымша ақы,
Көрнекті үздік шыққан еңбегіне.

Байжүніс пен Қапар да озат шопан,
Қолайлы шаруаға қандай маман.
Жиырма екі қозы алды ол да үстеме,
Бір бас шығын болмаған малы да аман.

Ей, Кенен, бойыңды өлшеп өзіңді біл,
Долданса құлаш болар бұл қызыл тіл.
Табысын совхозымның білмеп пе едің,
Бетінде Құрмет тақта жазулы тұр.

Көресің тағы менен қызықтарды,
Есекеңнің табаны қызып қалды.
Одаққа ерке болдың жемісін жеп,
Колхоздың жағдайымен танысқың жоқ.
Ауылдың жағдайларын шын білмейсің,
Үйде бес күн тұрмайсың, өрісің көп.

Кенен:

Бар шығар ел болған соң, балшық монша,
Жатпайды мәдениетке мұның онша.
Топырлап үйге сыймай отырады,
Бас қосып бес-он кісі қатар барса.

Асыл сөз ақтарылар сермеген соң,
Бұл Кенен, сөзін қояр терлеген соң.
Халықтың бізге көңілі шат бола ма,
Еңбегін екі еселеп бермеген соң.

Есдәулет, Кенен болдық егіз ақын,
Біздерде өлең толған теңіз ақын.
Халыққа қызбалықты жырламасаң,
Айқайлап құр бекерге неміз ақын.

Ақтерегің, Есдәулет,
Он жыл бұрын орнаған.
Ірге теуіп қорланған,
Сонда да бізден озбаған.
«Киров» колхоз соң келді,
Соң келсе де оң келді.
Көркейіп көше гүлденді,
Сәулетті үйлер түрленді.
Апорт алма албырап,
Бау-бақшасы маужырап,
Күні-түні өшпейді,
Ильич шамы жарқырап.
Өрендері ұл-қыздар,
Он бір жылдық мектепті,
Көрген адам қызығар.
Шофер-токарь өзінен –
Колхозға мүше кезінен,
Қос диірмен гүрілдеп,
Электр көрік дүрілдеп,
Ақтерегің кеп жатыр,
Қызыққаннан ұнын жеп.
Магазині өрнекті,
Монша, кеңсем көрнекті.

Кітапхана, қызыл отау,
Балабақшам тұр анау.
Перзентхана үйінен
Таба алмассың бір саңлау.
Қой қырқатын агрегат,
Жабдықталып тұр әне.
Малға сарай, қамбалар,
Шиферлаулы тұр бәрі.
Ауылыма келді мөлдір су,
Фонтаннан атқып күміс бу,
Комсомолдан құрылған,
Көркемөнер думан-ду.
Он жыл бұрын келсең де,
Озатұғын түрің жоқ.
Алпыс адам сиятын,
Әлі күнге клуб жоқ.
Ақтеректе өнерпаз,
Ұлың менен қызың көп.
Мен құсатып үйретер,
Есдәулетім, қырың жоқ.

1963 жыл.

ЕКІНШІ БӨЛІМ
(1970-1980)

КӨКЕН МЕН ҚАЛИХАН

Көкен:

А, құйыл жыр көмекейден келші саулап,
Уа, сүйсінтші тыңдаушыңды бірден баурап.
Арналсын алғашқы сөз шын жүректен.
Өсірген партияға бізді баулап.

Уа, сөз қозғап жүрегімнің тереңінен,
А, тыңдаушым Қазақстан көлемінен.
Көкшенің еңбекшілдер аттарынан,
Сол елдің шашу шаштым өлеңінен.

Елуде Қазақстан туған елім,
Жүз жаста ұлы Ильич кемеңгерім.
Қос тойың қарсы аламын шашу шашып,
Жеңістің еңбек пенен теңеулерін.

Сіздер де жаңалықтан қалмай қалыс,
Қарсы алу ұлы тойды емес алыс.
Ғалымдар, ақындар мен тыңдаушылар,
Тіліңмен сөйлерліктей бақыт табыс.

Уа, ақынның тыңда жырын, бастамасын,
Жараса бір кәдеңе, тастамассың.
Ал кәне, шын жүректен құттықтаймын,
Алматы, Қазақстан астанасын.

Сүйенер әрқашанда халқым тірек,
Біз болсақ жасарамыз күнде түлеп.
Көп ұлтты Отанымыз мақсат бірге,
Коммунизм деп соғар біздің жүрек.

«Адамға адам дос» деген ұранымыз,
Марксизм-ленинизм құралымыз.
Өзін емес өзгені де ойлайтұғын,
Өсірген партияның ұланымыз.

Қалихан, сенің өзің жүрсің бе есен,
Ал, жігітсің естуімше сөзге шешен.

«Ерден ердің кемі жоқ» деген халық,
Ауыз сөзге келгенде кетпес есем.
Сайраған бір бақшаның бұлбұлымыз,
Жол берген Компартия ұлы көсем.
Біздерге атақ берген, бақыт берген,
Көп болмас миллион жылдар жаса десем.

Айтысуға келгенде
Жеңілуді көрмеген.
Аттың басын асыл жол
Бірдей болсын сермеген.
Күші артықтың ісі артық,
Ұша қоймас желменен.
Менің күшім халықта,
Бірге болдым елменен.
Жақсы бастық кездесе
Халқы болмас ермеген.
Халықтың жақсы белгісі,
Біздің берген астықты,
Он жылда елің бермеген.

Уа, келдің бе енді алшыңа Қалиханым,
Таң қалдыр өнеріңмен жұрттың бәрін.
Көгілдір экраннан кеше көрдім,
Бүгін сол құлағымда салған әнің.

Қалихан:

Айтыстан семейліктер бас тартпаған,
Әуелден шоқтық биік асқақтаған.
Атақты Төлеу менен Сапарғали,
Айғайсыз жүрегіне ас батпаған.
Баласы Түнғатардың қарт Нұрғали,
Жері жоқ төменшіктеп жасқақтаған.
Қайтпаған қара боран қайран ерлер,
Кетіпті сарқытынан тастап маған.

Бір тау бар біздің жақта Қара Қалба,
Түксиіп түсі суық қарағанда.
Ақтүтегі ат құлағын көрсетпейді,
Шатқалы қобыз тартып борағанда.

Ал сол таудың көкжал арлан бөрісі бар,
Түңліктей алсаң соғып терісі бар.
Бірақ қашан терісін сыпыртқанша,
Жем көрсе жайнап кетер «перісі» бар.

Тап солмын бой ұрмаймын асылыққа,
Әпігім ақпа-соқпа басылып па?
Кәнеки, момындықпен шықса мүйіз,
Асығып Асқар киді жақсылыққа!
Қолыма он үшімнен домбыра алдым,
Кездесіп көрген емен тапшылыққа.

А, борасынын солтүстіктің ойқастайын.
Жаманға үрей, жақсыға ой тастайын,
Айтыстың Рүстем дастан палуанымын,
Қалайша мына топта айқаспаймын.

Қалихан менің атым суырып салма,
Бірі деп жай ақынның қапыл қалма.
Қасыңа серіктікке ерт Мұсанды,
Жаның қысылып бара жатса алда-жалда.

А, жатып ем екі күндей бұқпантайлап,
Келген соң өңкей дәулер қауіп ойлап.
Қырық жыл қырғын болса ажалды өлер,
Тәуекел, шықтым міне, белді байлап.

Айтыста ағат кетсем кешіріңіз,
Қажымұқан секілді екен кесіміңіз.
Жалғыз-ақ осы жұртқа ұнамай тұр,
Екі ұшты Көкен деген есіміңіз.

Еркек пе, әйел ат па Көкен деген,
Не нәрсе әрі-сәрі секендеген.
Көкен-ау, шыққан затың кім болады,
Саялы қандай жерді мекендеген.

Қойды екен құдай атқан қандай молда,
Ат қойып бір тоқтыны жеді-ау сонда!
Кел Көкен, есіміңізді өзгертелік,
Қағазы ауыл совет біздің қолда.

Көкен:

Несі бар атым болса Көкен деген,
Жігіт емес сен бірақ бөтен деген.
Өзіңнен мені кемге санай берме,
Мен де өзіңдей азамат ойнап-күлген.

Ал, жарысқа шақыруда бар ма еді айып,
Ойлап ем қарсы алар деп құшақ жайып.
Барлығымыз партия жаршысымыз,
Жақсыны жария ету бізге лайық.

Ал, бірақ та Қалиханжан, асып кеттің,
Өзіңше сондай болып тасып кеттің,
Бүгін емес, кеше мен шақырғанда,
Домбыранды алдың да қашып кеттің.

Ал, сен жас боп, мен кәрі боп қалғаным жоқ,
Айқаймен мені ұстайтын қармағың жоқ.
Түптен тартып орнымнан қозғалмайтын,
Дәл өзімдей қарасам салмағың жоқ.
Көкшетаудың атында облысым,
Көтерсем Көкше даңқын арманым жоқ.

Таң қалған көрген адам Көкше қандай?
Ауданы бар оның да Руздайдай.
Елімнің Айыртауы, Шортандысы,
Астықтың, еттің, сүттің фабрикасы.
Бар ма сізде, Қалижан, сондай жағдай?

Байқаймын көп жазыпсың сорып қалам.
А, ауыл мен айырғысыз қазір қалам.
Байлығы Көкшетаудың бөлек қой деп,
Қарағандай болады-ау Ленин бабам.

Қалихан:

Айтыссам маған кімдер тап бергендей,
Тап берсем ол өзіме бақ бергендей.
Бұқтырма тасқынынша буырқансам,
Қай тоспа, қай бөгетің шақ келгендей?

Алыппын сүрінсем де сыр бермейтін,
Арқалап Толағайды ап келгендей.
Көсіліп күнде мініп ақ жосамен
Қара Ертіс, Көк Зайсан деп ат бергендей.

Көкенжан, айтқан сөзге ашуланба,
Бұртиып өтіңменен күйіп-жанба.
Бұл жерге төбелеске келгіміз жоқ,
Әзілдесіп қойған жөн анда-санда.

Ал, менің кенім Алматы, Қарағанды,
Кәдеге солар ғана жараған-ды.
Көкше деген облысты, тіпті көзге ілмеймін,
Орынсыз асқақтауың жарамайды.

Темір мен цемент тапқан Ақтауынан,
Мал ішкен миллиондап бастауынан.
Табасыз әсем сырлы лириканы,
Қалақшаны аударып тастауынан.
Үстінде этажды үйдің қыздарым жүр,
Төгіліп күміс күлкі шашбауынан.

Ал, бұл Көкен мақтанады Көкшесімен,
Көкшенің сандық-сандық текшесімен.
Айыртау, Зерентауды қоса қоссаң,
Бір басар біздің Шыңғыс өкшесімен.

Ежелден қол дарытпай денесіне,
Антейді тік көтерген төбесіне.
Алып қой Геркулестей біздің Семей,
Ертерек саған әлі теңесуге.
Сексен көл, тоқсан көлің – бәрін қоссаң
Ертістің жұғын болмас өңешіне.

1970 жыл.

МҰҚАШ ПЕН МОЛДАБАЙ

Мұқаш:

Жеті өзен Алатаудан құлап түскен.
Жосиды тура төмен жойқын күшпен.

Суынан Жетісудың жұтқан адам,
Кісідей манаурайды қымыз ішкен.

Балқашқа барлық өзен құйып жатқан,
Өнбойы шалқар байлық тұнып жатқан.
Балқашым ежелден-ақ байлық көзі,
Жағаға атқан таңмен сазан атқан.
Қыры мал, Жетісудың койны күріш,
Көксу мен Қараталды етем мақтан.
Бір жылда қызылшаны мол өсіріп,
Отыз ер омырауына жұлдыз таққан.

Бәрін де біріктірген бір ғана күш,
Сен-мен деп ашылған жоқ шекарамыз.
Табысқа желпінбейміз, желікпейміз,
Бірімізден біріміз үлгі аламыз.

Озаттан оза шапқан үйренеміз,
Еңбек пен іскерлікке шыңдаламыз.
Сан жұртқа «Сарыарқа» деп аңыз болған,
Алтын дән қазынасы тың даламыз.

Қорғасын Текелім бар ақтарылған,
Ғасырда қазынам көп сақталынған.
Алтын көп Алатауда ашылмаған,
Талай кен қопарармыз шатқалынан.

Қыры мал Жетісудың, койны күріш,
Тауынан ақтарылып жатыр мырыш.
Жайқалған жапырағы қызылшаның,
Бұл-дағы халқым үшін біткен ырыс.

Үш алып заводым бар қант қайнаған,
Бағым көп балаусалы құс сайраған.
Өрбітіп өзен суы өркенінде,
Беліңе бедер белбеу шорт байланған.

Keң жайық, Талдықорған керегелі,
Ортамнан отау тікті дөдегелі.
Лениннің өзі бастап, ұран тастап:
«Еңбек – атақ, абырой» деген еді.

Орындап ұлы Ленин өсиетін,
Беріп тұр Компартия өнегені.
Данышпан партияның бастауымен
Еңбекте өрге өрледі ел ерені.
Тұрмыстан қысылмайды, қиналмайды,
Халқымның бәрі дайын, не керегі,
Алтын дән, аяқты мал тел өсіріп,
Асырдың міндетімді межедегі.
Жері кең, жемісі мол Талдықорған,
Күн санап көгереді төңірегі.
Құмқойлы, Талшақ қалың малға сыймай,
Мың-мыңдап әр қорадан төл өреді.

Жасаған бар байлықты асыл адам,
Қиналып қиындыққа жасымаған.
Бұл елім Нұрмолдадай ұл туғызды,
Табысқа мастанбаған, тасымаған.

Екі рет ер атағын алған Нүкен,
Парсы мен Индияға барған Нүкен.
Бар еді-ау мол талабы, зор талабы,
Деуші еді: «Мол табысты алдан күтем».

Талайға үлгі болды оның ісі,
Оның да алға жеткені білім күші.
Ғылымның озаттарын, жетістігін,
Үйреніп жатыр елдің білімдісі.

Қиялым – қыран құстай ұшты-дағы,
Ой жетелеп бойыма күш құрады.
Ой жетпеске қолыңды жеткізетін,
Еңбек қой ер мұраты, күш-құралы.
Үлгі алған Нұрмолдадан ерлерім көп,
Олар үлгі секілді күш бұлағы.
Соның бірі Түтілбай, Тілеужаным
Қадырлы Қараталдың қос тұлпары.

Шұбарда ескерткіш боп қалды мүсін,
Сатпаймыз елімізге ер бейнесін,
.....
Төсінде қос жұлдызы ерлігі үшін.

Жырласам Жетісудың кең алабын,
Жадырап көңілім толып дем аламын.
Еңбекте ерлігінді еске сақтар,
Жас ұрпақ ұл менен қыз, балаларың.

Бұрыннан қалған бір сөз ұзын-ырға,
Ер туса деген сөз бар елге тұлға.
Жемісті Жетісудың қазынасын,
Біз де үлес қосамыз молайтуға.
Ер өзін, ақын сөзін көрсететін,
Еңбектің түскен кезі үлкен сынға.

Алпыстың болсам-дағы алтауында,
Халқыма жалықпаймын ән салуға.
Жемісті жетістігін Жетісудың,
Өлеңмен айтып берем бар қауымға,
Қуанышты қос мереке қарсаңында,
Мүмкін бе қартайдым деп шаршауыма.

Озғанбыз, жүлде алғанбыз жарыстарда,
Сөзбенен бойда қуат, намыс барда.
Айға да аспандағы талай бардық,
Жетпейтін жер шарында алыс бар ма?
Лениннің жүз жылдығы құрметіне,
Жетерміз әлі талай табыстарға.

Молдабай:

Жырыммен бастап жиынды,
Тісіме тілді қайрайын.
Көпшіліктің алдында,
Бір азырақ сайрайын.
Табиғаттың табысы,
Көкіректің қағысы.
Екі көздің аясы,
Басатұғын шабысы.
Ал, енді Мұқа көрейін,
Сізге аяндап келейін,
Өсе берсін мерейің.
Социалды даласы.

Миуалы жемісі,
СССР-дың арасы.
Жиылып отыр бұл жерде,
Қарашы, міне, халайық,
Ойдан, қырдан ақын бар
Қазақстанның баласы,
Он алты облыстан жиылды,
Астанаға құйылды,
Сөйле деп бізге бұйырды.
Неше күннен бері қарай,
Кезек күтіп сөйлеуге
Отыр едім қысылып,
Мойным кетті ұмсынып.
Жаңа жетті мінеки,
Сөз берілді ұсынып.
Қалайын бір ұмтылып,
Сөйлейін бір құтырып,
Бала құстай жұтынып,
Әуелінде тамсанып,
Көзім салдым Мәкеңе,
Кезек бер деп аңсарып,
Айтысам деп қасында,
Бақ-дәулетім басымда;
Енді жұртқа термелеп
Сөз сөйледім осында.

Мұқаш:

Ұлы совет халқында,
Лениннің нұры бар.
Құлағыңа құйып ал,
Компартия үні бар.
Елжіреткен жүректі
Бақытты елдің тілі бар.
Барлық тілде жырланар
Өмірінің жыры бар,
Бұл жырымның ішінде
Тоқсан толғау сыры бар.
Жырымның аты – «Ленин»
Сырты жұмыр, іші бал.

Көктен көркем, көлемді,
Қолымда Ленин туы бар.
Ту астында топталған
Ұлы менен қызы бар.
Қос мереке қазақта
Қалыс емес ұл-қызым
Есен болсам бұрылар.

Ал Молдеке, шақырдың,
Мені бүгін ортаға.
Білген жанға сыйласу,
Біреуден біреу қорқа ма?
Дәм-ризық болмаса
Мезгілсіз адам жорта ма?
Асқар ақын алдында,
Мына отырған Қалқа ағай,
Әнеу күні бір сөзін,
Сипап өтті-ау байқамай.
Ұядан құс ұшпайды,
Бала болып шайқалмай.
Іші тар екен Игібай,
Отыр екен айта алмай.
Жасынан бірге өскен соң
Алатауда аршадай
Қоңды, биік наршадай.
Есітіп білген он жырын
Игібай барсын Арқаға-ай.
Баласымен кездесіп,
Құмары кетті тарқамай.
Ал, домбырам, зарылда
Ор қояндай бұттылдап,
Тіл-көмейім, сөйлей көр,
Май жаққандай жылпылдап.
Оң саусағым, ойнап бақ
Шақпақ тастай жылтылдап.
Ән мен жырға кейбіреу
Шебер келер қутындап.
Қартайған соң буының
Келмейді екен сыртылдап.
Қыз, бозбала мазактар

Азар болса сынқылдап,
Ақын келсе аузымнан
Сөз төгілсе сусылдап,
Анда-санда тозаңым,
Бір көрінсін бұрқылдап.
Төрт күн жазып газетке
Мазамды алды-ау қыңқылдап.
Біреудің сөзін жақтап ап,
Ақынмын дейсің сұңқылдап.

Молдабай:

Жетпіс алты жасым бар,
Көпті көрген басым бар,
Сөйлегенде көпіртіп,
Таситұғын нашым бар.
Пролетардың ұраны,
Лениннің кешегі,
Тастап кеткен құралы.
Екі көзі маңдайда,
Жайнап тұрған партия
Комсомолдың шырағы.
Байқа десең мінеки,
Домбыраны қолға алып,
Ақындарың ұрады.
Түп нағашым Сүйінбай,
Өз нағашым Жамбыл-ды,
Айтар сөзге даңғыл-ды.
Осылардың ұранын.
Қолына алды Молдабай,
Әрлі-берлі ағылды.
Қызыл тілім, сайрағын,
Абайдың ұранын шалқытып,
Қызыл тілім бұлтылдап,
Отырмағым былқылдап.
Мұқаш келген кезінде,
Қайтармағым жылпылдап.

Мұқаш:

Ақындар домбырасын қолға алмаса,
Қырандай екі иығын қомданбаса.

Өрге өрлеп, өрге сүйреп, қияға ұшып,
Атқан оқ, жанған өртпен қорғанбаса.
А десе аузынан маржан төгіп,
Сөзінде айтылмаған сөз қалмаса.
Тыңдаушыны балқытып қорғасындай,
Отырған жан орнынан қозғалмаса.
Уа, шіркін пәлен ақын дегендей-ақ,
Кәрі, жас бола ма екен таңданбаса.
Батыр менен ақынның тілегі бір,
Оза шауып бола ма олжа алмаса.
Қалың халық қарайды басшысына,
Басшы ма қара суды қақ жармаса?
Басшы да батыр еді-ау ақын да сол,
Адасар енді ақылдан аңғармаса.

Алатау көкорайлы асқар әнің,
Бәрің де дәмін таттың астананың.
Тәтті жыр, сұлу күйді толқытасың,
Қуанышы кәрі менен жас баланың.
Әрқайсың өнер еңбек иесісің,
Қасыңа келмесем де шаттанамын.
Халықтың тілегіне тілім жеткен,
Білгенде мұны нағып жасқанамын.
Ой өрбіп, қиял ұшты қанат қағып,
Көкіректен көп сөзді ақтарамын.
Коммунизм таңының тамашасы,
Елімнің дәулетіне мақтанамын.
Бейбітшілік белгісі – Ленин туы,
Осы тудың түбіне топталамын.
Бүкіл елдің бейнесі Компартия,
Алдым ашық мен неге тоқталамын.
Дәулетіне халықтың өлеңім сай,
Қолға алып домбырамды атқарамын.

Алматы облысын аңғарыңыз,
Жамбыл баба атында ауданыңыз.
Талдықорған еліне жолаушылап,
Молдеке, бар ма өмірде барғаныңыз?
Ауылыңнан айналып шықпай жүрсің,
Көңілінде кетеді-ау, арманыңыз.
Өткен жылы, хал-жайың қалай болды?

Қырылды деп естідім бар малыңыз.
Абыройды алғанның біреуі едің,
Жерден ауыр бұл күнде салмағыңыз.
Шопандарды қыдырып жүруші едің,
Сіздің де қайырлы екен барғаныңыз.
Қанша шопан қалыпты таяқ ұстап,
Қазір қалай болып тұр хал-жайыңыз?

Малыңның биыл қалай жемге құлқы,
Керекті ауыз судың бар ма сиқы?
«Отыз жылдық», «Қарасу» колхозынан
Базарға айдатыпты төрт жүз жылқы.
Барар жерге жете алмай ақ қар басып,
Болғаның есінде ме елге күлкі?!

Молдабай:

Айтыссаңыз, келіңіз
Алдымен кезек беріңіз,
Сонан кейін, Мұқашым,
Біздің өнерді көріңіз.
Күлме, Мұқа, ақыным,
Алыс емес жақыным.
Осынау қыстың бораны.
Талай елді орады.
Қаптай жауып қалың қар,
Жапты тегіс даланы.
Ақбөкен, марал маңырап,
Ауылға келді дала аңы.
Ақ бораны Арқаның
Ақырып алты ай борады.
Жабылды жолдар торабы.
Самолетпен жем тасып,
Вертолетпен шөп шашып
Бұзып бердім қораны.
Болмаған соң оған да,
Бөліп алдым үй сайын
Аналық малды балалы.
Мал басын сөйтіп сақтадым,
Жаппа, ақыным, жаланы!
Қайдан білсін қалалық,

Тұз шашатын көшеге,
Тайса қардан табаны.
«Гаяк ұстап қалды деп»
Табалама малшыны.
Асың үшін алғыс айт,
Ақын болсаң саналы.

1970 жыл.

МАНАП ПЕН ӘСІМХАН

Манап:

Ассалаумағалайкүм!
Қадірменді, халайық,
Ата салтпен әуелі,
Сәлемдесіп алайық.

Думанды той, тамаша,
Отауы ғой астанам.
Тыңдаушы жұрт қаласа,
Төгейін жыр, асқақ ән!

Мерекелі күнінде
Жыр алыбы Жәкеңнің,
Арқам қозып менің де,
Арқалы жыр әкелдім.

Сөз кезегі келгенде,
Толғап-толғап кетермін.
Сән бермесем дүбірге,
Ақын демек бекер кім.

Шаршы топта мақұл ма,
Барды ортаға салмаса?
Сын болмай ма ақынға,
Шалқып-шалқып алмаса?

Сыр бойынан мен келдім,
Сүлейлердің¹ мекені.

¹Сүлей – жырышы-жырау, ақын-шайыр мағынасында.

Сыр туралы сыр шерткен,
Ақын болып кетеді.

Сырда туып, Сырда өсіп,
Толқынымен түлегем.
Сылдырымен тілдесіп,
Жолдас болды бұл өлен.

Сылаңдаған сұлу Сыр,
Еңбекпенен түледі.
Әрқайсысы дастан-жыр,
Сырдың сарбаз түлегі.

Сырда малды өсіріп,
Сырда баптап күрішті.
Сыр тіл қатты шешіліп,
Сырдан таптық ырысты.

Жасыл желек жамылып,
Дала жайнап барады.
Ала алмайсың айырып,
Ауыл менен қаланы.

Сол Сырымның бойында
«Ақмешіт»¹ дейтін қала бар.
Қазақтың «Ленинграды»,
Қызылордам саналар.
Алматының ағасы,
Екенін тарих тән алар.
Ұлы тойға жүрерде
«Сыр елінің сәлемін,
Деп ед маған, – ала бар!»
Сол сәлемді қабыл ал,
Жасы кіші – іні, қарындас,
Жасы үлкен – апа, ағалар!
Жасқа келсе, ағасың,
Шашқа келсе, інісің,²

¹Ақмешіт – қазіргі Қызылорда қаласының 1925 жылға дейінгі аты.

²Бұл арада шашының ертерек ағарғанын меңзеп отыр.

Болсаң егер шамалар,
Алматылық ақыным,
Сен де осал емессің,
Назым сөзден сыналар.

Әсімхан:

Халқым да міндеттеме қабылданған,
Күн сайын іріленіп тамырланған.
Атынан еңбекшілер құттықтаймын,
Съездің қаулысымен қаруланған.

Алматым – Қазақстан астанасы,
Білімнің кілті осы жер бастамасы.
Маман боп миллиондаған өсіп жатыр,
Қазақтың қарапайым жас баласы.

Айтыссаң, Манап, сені қарсы аламын,
Шырқатып бөгелместен ән саламын.
Көрген бар, көрмеген бар мұнан бұрын,
Сәлемет аманбысың, баршаларың?

Сен болсаң Қызылорда – алыстағы,
Жақсының жер жарады дабыстары.
Сыртыңнан «Сыр сүлейі» естуші едім,
Отырмын халық алдында танысқалы.
Қарияң Жақаевтай күйлі жүр ме?
Отырсың меніменен қағысқалы.

Мейман боп, Манап, бізге төрлегенсің,
Айтыста ақын жыры термеленсін.
Тойына Жақаевтың шақырмадың,
Шай беріп, ата сыйлап көрмегенсің.

Кешегі өзгерді ме Қызылордаң,
Түсті ме түйеге артқан ала дорбаң?
Аралап ауылымды көріп тұрсың,
Бізге ұқсап жүремісің асфальт жолмен?

Бұл тойда ақын да бар, жыршы да бар,
Бұл тойда ғалым да бар, сыншы да бар.

Аузыңды бағып сөйле, ақын Манап,
Газетке жазатұғын тілші де бар.
Ұстазым Үмбетәлі айтып кеткен:
«Айтысқан ақыныңды шымшылап ал».

Атақты Алатаудың ақынымын,
Көмейден меруерт жырым сапырылғын!
Өзіңдей шаң-шаң болып жүргенім жоқ,
Құрметпен астанаға шақырылдым.
Тойына Жамбыл атам келген болсаң,
Әкелген мәнісін айт тартуыңның.

Әңгіме жақсы айтылсын тамырланып,
Бір сөзді екі-үш айтып жаңылмалық.
Ауылыңнан ардагерлер сәлем айтса,
Айта бар, ол сәлемін қабылдадық.

Біздің де сәлем айтты егіншілер,
Тыныштық пен достықты елім сүйер.
Елімнің шаттық көңіл кең байлығын,
Жетісу қасиетті жерім сүйер.
Жолдаған көпшіліктің сәлемін ал,
Бүгінгі ұлы тойға келушілер.

Манап:

Әсеке, елің-жұртың аман сау ма,
Жеңешем, ауылдағы балаң сау ма?
Жетісу – жеті арна ел мерейін,
Өсірген қазыналы салаң сау ма?
Қырмызы гүл жамылған қызғалдақты,
Шұрайлы кілем түстес далаң сау ма?
Алты рет Алатауды айналып кеп,
Жылы леп беттен өбер самал сау ма?
Сол маңда егін баптап, мал өсірген,
Еңбекші батыр тұлға адам сау ма?
Менімен айтысуға бел буыпсың,
Ағажан, айтыс деген жаман сауда!

Қызылорда – ақ күріштің ақ сарайы –
Сен де мақта, мен де енді мақтанайын!

Таңданды Америка, Куба, Қытай,
Неміс пен французға тоқтамаймын.
Дүниені талай рет жалт қаратқан,
Ардақты Жақаевты бақ санаймын!
Қазақтың атын жайған мақтанышы,
Шетелдік таныды оны басқа ағайын.

Білмеймін түйенді мен дорбаменен,
Жол жүрем «Москвичпен», «Волгаменен».
Аспанға ұш, мейлің жерде жүрсең дағы,
Кетесің старт алып жолға менен!

Жақаевты сұрадың,
Тойына бірақ, бармадың.
Қос жұлдызды такса да,
Жиылып елі жатса да,
Халқына назар салмадың.
Жамбылдың тойын құрметтеп,
Қошеметтеп келсем де,
Алдымнан күтіп алмадың.
Қонақ үйде жатқанда
Есімнен шықпас, Әсеке,
Орнымды тартып алғаның.
Жазығым не, бұл жерде
Баспанасыз қалғаным.
Осыған әуел жауап бер,
Көрерміз сосын ар жағын.

Әсімхан:

Елімізде жүз жиырма ұлт тұрады,
Ойлама мені сөзден ұттырады.
Барлығы балдан тәтті ынтымақты,
Ерінбей еңбек десең тік тұрады.

Атақты биылғы жыл – 50 жылың,
Достасты бір-бірімен елім бүгін.
Ленин нұсқаған жол үлгі болып,
Өзгерді бұрынғыдан өмір бүгін.
Заманның лайықты ақынымыз,
Ретім шырқайтұғын менің бүгін.

Ақыным орындаймын сұрауынды,
Қандырам өлең болса құмарынды.
Алматы облысым он алты аудан,
Адамсың кеп көрмеген бұл ауылды.

Ең үлкен жерімізде Жетісу бар,
Мәңгілік желбірейтін қызыл тулар.
Халқына Қазақстан аты әйгілі,
Көптеген ғалым болған қыз бен ұлдар.

Айтайын Ақсу, Көксу, Қараталды,
Тоты құс сонда өсірген балапанды.
Шу, Тентек, Іле, Лепсі деп айтушы ед
Көріп пе ең Үмбетәлі қара шалды?

Мен барып көрген едім Сырларыңды,
Бояйсың Сыр дегенде жырларыңды.
Дарияң өз жолымен ағып кетіп,
Көргенмін сусыз жатқан қырдағыңды.
Түйеге мініп алып су тасыған,
Айтпайсың шөлдеп тұрған құмдағыңды.

Жасыңнан домбыра ұстап болдың жыршы,
Сөзімді жыршы болсаң тыңдап тұршы.
Жыр алыбы Жамбылдың бір сөзі бар:
«Өз мінін жасырмайды әділ сыншы».

Манап:

Әсеке, жауап бермей сұрағыма,
Жағдайсыз тиді ме әлде құлағыңа?
Тағы да сөз қозғасам деп отырмын,
Басып тастай салмаңыз бұ жағын да.

50 жыл – ССРО-ға, толғалы тұр,
Бір үлкен сән-салтанат болғалы тұр.
Ұлттардың туыстығын баяндайық,
Бір ғана ете бермей олжаны жыр.

«Гигант» колхозында 25 ел,
Өкілі бір мақсатқа байлаған бел.

Біреуін-біреуінен ажыратпай,
Өзіндей көрген ақын туысқан дер.
Латыш қызы Магрис,
Неміс қызы Эльмирам.
Армян қызы Рзван,
Орыс қызы Розам.
Қазақ қызы Гүлстан,
Тәжік қызы Тамарам,
Өзбек қызы Мариям,
Корей қызы Ольгам.
Қырғыз қызы Қалиям,
Қарақалпақ Гүлсанам,
Татар қызы Әлиям,
Түрікпендік Тәзиям,
Украиндық Надиям,
Грузиндік Гулиям,
Шешен қызы Қазиям,
Молдавандық Сониям,
Бәрі еңбекте табысқан,
Бір семья туысқан!
Мысалын айт, Әсеке,
Біздей болып туыссаң.

Әсімхан:

Қыздардың бірі Нюра, бірі Галя,
Ескі емес заманымыз, біздің жаңа.
Люба, Маруся мен Вера, Тома,
Озат боп сыйлық алды үш Тамара.
Есейген еңбегімен көзге түсті,
Атақты Бүбіхан мен Шолпан, Сара.

Айтысқа шыққан, Манабым,
Меніменен егеспе.
Егескенмен Манабым,
Шыға алмайсың белеске.
Табысыңды айтып тасисың,
Сырдарияндай шалқисың.
Сол табысқа себепші,
Қамқорлығын көрсеткен,
Алматым менің емес пе?!

Жетісудың байлығы,
Әлемге кетті таралып.
Заманымыз жаңарып,
Қатарға сен де қосылдың,
Алматымнан нәр алып.
Шетте жатқан ауыл ең,
Істедік талай ағалық.
Сүйікті көсем орденін,
Екінші рет қададық.
Байлығың болса айта ғой,
Біртіндеп біз де саналық.
Құттықтауды білмейсің,
Істеп тұрсың балалық.

Білемісің, Манабым,
Біздегі он сан заводты?
Көресің барсаң әр ұлтты.
Қаншама жерде театр,
Көрсетіп ойын-сауықты.
Сол заводтан тоқылған,
Үйіндегі кілемің,
Жайыңды мен де білемін.
Адасып әсем үйлерден,
Далаға талай түнедің.
Қалаға көп келмеген,
Сыртта өскен іні едің.
Оқымаған ақынсың,
Соныңа сенің күлемін.
Меніменен айтысқан,
Таудай екен жүрегің.

Бірнеше завод тоқиды
Шұға менен матаны,
Жұмысы жақсы сапалы.
Осы бізден апарып,
Сауда орнына сатады.
Бүтінделген шығар-ау,
Шалдарыңның шапаны?

Ауылыңа айта бар,
Түйеге арба жекпесін.

Сен бұл жақта жүргенде,
Сырыңнан сүзіп алынған,
Балығың сасып кетпесін.

Облысым бойынша,
Жүз елу автоклуб бар.
Мәдениет жағынан,
Біз емеспіз кіріптар.
Қосбасаров пен Жамбылов,
Көлбай деген жігіт бар.
Кітапхана саны да,
Бес жүзге таман жуықтар.
Мектептерді жағалай,
Тігілген ағаш шыбықтар.
Сендерде ондай жағдай жоқ,
Қызылордаңа біліп бар.

Он алты аудан – облысым,
Одағыма әйгілі,
Тасқындай бермек байлығы,
Көрсеткішім болмаса,
Айтпаймын бекер жай мұны.
Қызылордаң біз емес,
Жауапсыз қарап жоспарға,
Орындалмайтын айлығы.

Бір ауданың Қазалы,
Жерінің нашар ажары,
Айтпайтұғын сөзім ед,
Ала бердің мазаны.
Барлығы түгел саудагер
Жосалының базары.
Бүркітпенен ойнайды,
Қарғаның жетсе ажалы.
Отыз мың қойың шығын боп,
Орталық газет сынға алып,
Сондықтан сені жазады.

Жаксы өнегем таралсын,
Жиналыста қаралсын,

Осы айтылған сындарды,
Еліңе айтып барарсың.
Кемшілікті түзетсең,
Ақын боп сонда жарарсың.
Елу жылдың тойыңда,
Кездесіп бізбен қаларсың.

Мақтай берме құмыңды,
Жел тұрса құмды суырды.
Жамбыл, Кенен, Жандосов –
Осы жерде туылды!
Айта берсем сан жетпес,
Тоқаш Бокин, Бауыржан,
Бәрібаевтай ұлымды!
Қызылордадан көшіріп,
Астана болып Алматым,
Биікке тіктім туымды.
Сынай берсін сыншылар,
Кімнің күші мығым-ды!

Манап:

Октябрьден ертерек,
Қызылорда жайы бір бөтен.
Сырдан болмай еш көмек,
Тақырда екен, құмда екен.

Дүниенің жүзіне,
Қанша бабам кеп кеткен.
Жасы арылмай көзінен,
«Неге тудым» деп кеткен.

Қуәсі болып солардың,
Кектен тамған қан жатыр.
Тозаңы болып жолдардың,
Тұлпардан қалған шаң жатыр.

Қайта оралмас сол кезді,
Алмайық еске десек те.
Тарих қайта енгізді,
Өткеннің бәрін есепке.
Желмаясын желдіріп,

Осында Асан зарлаған.
Қобызын күйге келтіріп,
Осында Қорқыт сарнаған.

Тылсымменен тілдескен,
Ән-күйдің Қорқыт дүрі еді.
Әл-Фараби Сырда өскен,
Ғалымдардың пірі еді.

Ленин күн боп көгімде,
Нұр бітірген осы аймақ!
Сонан қазақ елінде,
Жыр бітірген осы аймақ!
Ту етіп Ленин есімін,
Жастар өсті масайрап!
Азиядан жұлдыз боп,
Ғани туған осы аймақ!
Сәкеннің «Қызыл сұңқарын»,
Қанаттандырған осы аймақ!
Мұхтардың «Айман-Шолпанын»
Талаптандырған осы аймақ!
Бейімбет, Сәкен, Ілияс,
Қалам тартқан осы аймақ!
Өрендер өсіп қым-қиғаш,
Өнегем артқан осы аймақ!
Кремльдің сақшысы,
Тайшиев өскен осы аймақ!
Атақты жандар таусылмас,
Айта берсем мен сайрап.
Мұхамеджан, Әбділда,
Асқар туған осы аймақ!
Қаламынан сан мыңдай,
Дастан туған осы аймақ!

Қазынасы әлемнің –
«Мың бір түнді» аударған,
Құмартып оқыр бар елдің –
Авторы біздің Қалмақан.
Тұрмағанбет сөздерін,

Мақтамайық қалай көп!
Айтып жүрген өздерің,
«Сырда туған – Абай» деп.

Ажалды жеңген азамат –
Зейнолла жырын сүйесің.
«Островский» деп қайран қап,
Білемін, басыңды иесің.
Сахнаның саңлағы –
Сәбира өскен осы аймақ!
Бұлбұлдай сайрар таңдағы,
Бағланова өскен осы аймақ!
Делебемізді қоздырып,
Өнерлерімізді оздырып,
Сандуғаштай сайратып,
Әсімхан мен Манапты,
Осы айтысқа алдырған,
Шаһмардан өскен осы аймақ!

Аты әлемнің аузында,
Бұлбұлдың бірі Бибігүл,
Бар шығар оған сенімің.
Мейлің білме, мейлің біл,
Ол да менің келінім!
«Өнер менен ғылымнан
Еңбекке, – десең, – қайта орал.
Мересьевтің ерлігін,
Екінші рет қайталар.
Қос аяқсыз, қос қолмен
Талай жұмыс жайпалар.
Қасымтай сынды шын ерлер
Бізден ғана байқалар!
Әйелден шыққан алғашқы,
Сыр елінің шопаны,
Еңбек Ері жұлдызды,
СССР-ға депутат,
Әйгілі болған Айша бар!
Облыс емес, өлке емес,
Одағымның мақтаны,
Екі рет Батыр еңбектен,

Ақ күріштің атасы,
Даланың академигі –
Жақаев деп аталар,
Кім бұған дау айта алар?!
Жүздеп, мыңдап саналар,
Жолын қуған шәкіртін,
Есептесем қанша бар!
Балықшы батыр Қапаштың,
Бесжылдықты бір жылда,
Істеген ерен ерлігін,
Үлгі етіп еліңе айта бар!
Таңырқасаң бұларға,
Кездестірейін өзіңе,
Көрсетейін көзіңе,
Қызылордама қайта бар.

Жақаевпен Мәскеуге
Көрмеге барып келгенмін.
Жиырма жыл бұрын осыдан,
Ленинградты көргенмін.
Алматы келіп сол жылдар,
Өлең айтып бергенмін.
Орта білімді ақынмын,
Білгендерге ергенмін.

Өз сөзіңнен, Әсімхан,
Тұрсың-ау өзің шатылып.
Көкек болып кеттің бе,
Өз атыңды шақырып?
Ептеп қана сынап ем,
Орныңнан тұрдың атылып.
Ағалығың бар, әйтпесе,
Кетер едім қатырып.

Ие болма жамбылдық –
Бауыржан мен Кененге.
Сендірмексің кімдерді
«Алматылық» дегенге?
«Астанада тұрды» деп,
Қоса берме өлеңге.
Ортақ адам байқасаң,

Батыр, ақын бар елге.

«Сөйлейсің неге?» демейін,
Кезегінді берейін,
Қапыда қалма, Әсеке,
Барынды бүгін қарышта,
Айтысып бір көрейін!

Әсімхан:

Атақты қарт Жамбылдың ауданында,
Ақмарал, арқар, құлжа тауларында.
Жамбылдың мавзолейі өрнектелген,
Ырғалған алма ағаштар жан-жағында.
Музейге шет елдерден келген адам,
Парасат бейнесіне таңғалуда.

Көлемі көп өнімді егіс бізде,
Егістен ел тойғызған жеміс бізде.
Қой қоздап, тай құлындап, тайлақ қайып,
Мыңғырып малға толған өріс бізде.

Алынған бау-бақшадан өнім бізде,
Гүлденген байтақ дала, өңір бізде.
Шертіліп алуан түрлі ән менен күй,
Бөленген қуанышқа көңіл бізде.
Бесжылдық артығымен орындалған,
Алтын дән ақтарылған егін бізде.
Жоғары Советімнің депутаты
Сауыншы Плахина келін бізде.

Бал тамған таңдайынан ақын бізде,
Ляпиндей ер механизатор бізде.
Сәмедин, Мусин, Дәнеш, Жандыбаев,
Омырауға жұлдыз таққан батыр бізде.

Баяндап байлығымды айтсам сізге,
Қорасы қойға толған отар бізде.
КПСС съезінің депутаты,
Қилыбаев депутат шопан бізде.
Қазылған шын асылдан кен де бізде,

Көк орай, шөбі шалғын жер де бізде.
«Қастекте» асыл тұқым қой өсірген,
Амалбек басқаратын ферма бізде.

Жоялық кемшілікті сіз де, біз де,
Алмағын Манап ақын, көңіліңізге.
Аяқтап бесжылдықты табыспенен,
Атақпен кездеселік келер күзде.

Манап:

Шапырашты Сүйінбай,
Ақындықтың туындай.
Шәкірті оның Жамбыл ед,
Сөйлесе сөзі ұнамды,
Сары алтынның буындай.
Жәкеңнің жүйрік шәкірті
Үмбетәлі ол да өтті,
Егескеннен жығылмай.
Солардың сен ғой ұрпағы,
Жатыр ізі суынбай.
Алпыс жасқа келгенше,
Ақындықтың жүлдесі –
Келе жатыр бұйырмай.
«Отызда орда бұзбасаң,
Қырықта қамал алмайсың»
Ақындық бағаң тиындай.

Сырда Нартай дүр еді,
Сүлейлердің бірі еді.
Батасын берген шақырып,
Жамбыл оның пірі еді.
Мен Нартайдың шәкірті,
Сіздерге өлең түстенсе,
Бізге барып түнеді.
«Сырдың елі – жыр елі!»
Екенін қазақ біледі.
Көмекші болған Жамбылға
Қалмақан, Асқар, Әбділда,
Сыр перзенті емей кім еді?!
Сол атақты Жәкеңнің

Өзіңдей болса Әсеке,
Қайтеміз жан күйері.
Айтарыңды жөндеп айт,
Ініңнің осы тілегі.

Әсімхан:

Айырмасы болады,
Торы менен жиреннің,
Аттарын айттың кімдердің?
Домбыраны ұстауды,
Әуелі кімнен үйрендің?

«Қазақстан халқының
Қамқоршысы кім?» десек,
Ұят қой оны білмесек.
Орынсыз бекер жәбірлеп,
Кінәсізді тілдесек.
Алатаудың басына
Өлеңнің туы тігілген,
Жыр сорғалап тілімнен,
Топқа түсіп жасымнан,
Халқыма еңбек сіңіргем.
«Еңбек күйі»¹ дейтұғын
Кітапта жүрмін бүгін мен.
Танымасаң, Манабым,
Жетісуға білінгем.

Өзіңді өзің көтерме,
Мақтаншақ адам өсер ме?
Шикандай қызыл екенсің,
Ұқсайды түрің бөтенге,
Сынамай сені кетем бе?

Көп айтасың аймақты,
Кішкентай бота-тайлақты.
Нартайдан басқа ішінде,
Біреуі жоқ ардақты.
Кенен ақын шырқаса,

¹ «Еңбек күйі». – Алматы, 1972.

Қорғасыннан салмақты.
Нұриләны естіп пе ең,
Үмбетәлі, Бармақты?
Жақаевтың тойына,
Шақырмапсың жан-жақты.

Шақырған болсаң барар ем,
Бір қажетке жарар ем.
Сыйласуға шай беріп,
Басынан-ақ сараң ең.
«Қонақ» деген атадан,
Көкенов Манап тарап ең.
Жетісу елі Ұлы жүз,
Жолы үлкен ағаң ем.

Үмбетәлі жүйрікке,
Неге көңіл айтпайсың,
Ауылына барып қайтпайсың?
Ақындықтың салты жоқ,
Орынсыз елді даттайсың.
Бұлбұл болсаң, Манабым,
Неге орден тақпайсың?
Байқап қалдым шамаңды,
Алысқа ұзап шаппайсың.

Манап:

О, аға, енді шатылды,ң,
Қарсылассаң, батырмын!
Жалғамайсың дәстүрін,
Бұл күнге дейінгі ақынның.
Қатты айтуға бата алмай,
Інілік жасап жатырмын.
Ойың бар болса сынамақ,
Тойыңа неге шақырдың?
Бір рет емес, он рет,
Топқа түскен ақынмын!
Бірінен сені көрмедім,
Басымды не деп қатырдың.
Ақын ата Жәкемнің,

Тойына сақтап жүр ме едің,
Өнерді кімнен жасырдың?

Біреуге кінә арттыру,
Байқасаңыз зиян іс.
Кінәлаудан табасыз –
Алдымен өзің ұялыс.
Өлген ақын менде аз ба,
Әбдікәрім, Қалмахан,
Нартай менен Қуаныш?
Еңбектен бар орденім,
Мақтанышым – ол менің.
Омырауым толған ерліктің,
Бейнесін қалай көрмедің?
Одақтық мәдениетке
Сіңген менің еңбегім.
«Озат» деген белгім бар,
Оны да дерсің «көрмедім».
Сасқаныңның белгісі –
Бар-жоқты тізе бергенің.
Абайды оқып көрмеген,
«Бес нәрседен қашық бол» –
Дегені ойға енбеген.
Мақтаншақ ақын сен бе едің?
Бес-алты ауыз сөз білер,
Жоқ дейсіз бе елде кім?
Айтпасаң да өзіңді,
Ел бағалар ерлерін.

Озар болсаң дүбірден,
Тұлпарларша сүрінбей.
Бола қалсаң шынымен,
Ақындардың біріндей.
Лениннің жүз жылы мен
Данышпан Абай тойына,
Неге қалдың ілінбей?
Өзіңді-өзің зор тұтсаң,
Ел-жұртың қалмас күйінбей.

Үгітіңде ақыным,
Болмаған-ау әсер де.

Депсің де жүре беріпсің:
«Алматым менің, әсем де!»
Қазылған жолдан өте алмай,
Жатқан үйіме жете алмай,
Үш сағаттай сандалдым,
«Үштөбе» деген көшенде.
Таксистер тілді алмады,
Көп ақша берем десем де.
«Қазақстан» қонақ үй,
Телефонсыз жаттым-ау,
Байланыс тәуір десең де.
Ұшырапты көп қартың,
Көкнәрі деген кеселге.
Шалдарың солай болғанда,
Жақсы боп жасың өсер ме?
Солардан соны сақтандыр,
Бастары аман-есенде.
Доғарайын осымен,
Кім жеңілді, кім жеңді?
Отырған халық шешер де.

Әсімхан:

Талайын көргем батырдың,
Сенен де зорын ақынның.
Басың ауырып отырса,
Дәрігерді шақырғын.
Дәлелі жоқ қолайсыз,
Сұйық сөзді сапырдың.
Қадірлейтін сіздерде
Той жасайтын шал жоқ па,
Тойға сояр мал жоқ па?
Домбыранды құшақтап,
Кетесің қаңғып әр жаққа.
Бір той істеп ауылыңа,
Мен сияқты ардақта.

Танымасаң, Манабым,
Топқа талай түскенмін,
Шикі емеспін, піскенмін.
Оң қолынан Жамбылдың

Сарқытын да ішкенмін.
Үмбетәлі, Кенендей,
Үлгісін алдым іскердің.
Шолақ етек мен емес,
Тонымды кең пішкенмін.
Қонақ үйде жатпап па ең,
Мейман ғып бес күн бақпап па ем?
Телефон соғып тілдесіп,
Адасқаныңды таппап па ең?
«Жамбылдың дастарқаны» деп,
Қолымнан дәм татпап па ең?
Осыдан қайтіп танасың,
Танғанда қайда барасың?
Бұдан бұрын көріп пе ең,
Алматының қаласын?
Облыстың он тоғыз,
Оқытып жатыр баласын.
Тәрбиелеп ұл-қызын,
Білімнің беріп тазасын.
Талапқа сай өскелең,
Кітаптың беріп жаңасын.
Балаларыңды жетектеп,
Бізге қарай шабасың.
Алтын орда – Алматым,
Қайтіп сен кінә тағасың?
Орынсыз Манап сөйлейді,
Өзінің білмей шамасын.
Қызылордаң біз емес,
Түйеге жеккен шанасын.
Көкнәр бізде болмайды,
Бекерге жала жабасын.
Айтылмайтын сөзім ед,
Адамның алдың мазасын.

1972 жыл.

КӨКЕН МЕН ӘБІКЕН

Көкен:

Сөз арқауы – бірлестік, туыскандық,
Бір одақ боп бәріміз ту ұстадық.

Мерзімді жарты ғасыр артқа салып,
Тойына елу жылдық жуықтадық.

Халқымның қуанышты кәрі-жасы,
Жәкең тойы сол тойдың бастамасы.
Қабыл ал, өлеңменен шашу шаштым,
Алматы – Қазақстан астанасы.

Тағы да ақындарға ұран тастап,
Көтеріп дауысымды аспанға асқақ.
Шарықтап көңіл күйім селдей тасып,
Думанын өлең, жырдың кеттім бастап.

Қабыл ал, сәлемімді Әбікенім,
Жолымыз амандасу әуел баста-ақ.
Жақсы сөз жан азығы деген бар ғой,
Барынды ортаға сал, қалмай жасқап.

Әбікен:

Буған соң ақындыққа белді бекем,
Өлеңмен Отаныма қызмет етем.
Октябрь таңыменен қайта туып,
Мадақтап жана өмірді өтті-ау Жәкең.

О, Жәке, дауысыңды сағынамын,
Мен балаң аруағыңа табынамын.
Тиеп ап алып келдім жыр-өлеңді,
Ақтарып жүрегімнен жарыламын.

Өлең сөздің патшасы Жамбылым-ай,
Айтыста бой бермеген алғырым-ай.
Қастерлеп халқы құрмет еткеннен соң,
Жәкеңнің шықты даусы жаңғырып-ай.

Жырлаған, шарықтаған ұлы көшке,
Толдыңыз бүгін дәл жүз жиырма беске.
О, Жәке, өлсең-дағы арманың жоқ,
Ұрпағың артыңдағы түсірді еске!

Мен тегі көргенім жоқ қорғанып-ай,
Сөйлейін білгенімше толғанып-ай.

Ал, Көкен, әріптесім шақырған соң,
Шырқайын домбырамды қолға алып-ай.

Ақын ем шаршы топта шаршамаған,
Сөзімді халқым ұғып қолқалаған.
Айтысқа меніменен шықшы, Көке,
Сен болсаң жырдың жүгін арқалаған.

Ақынға сөз біте ме мақтанбаса,
Өзіне келер сөзден сақтанбаса.
Оқыста әріптесін орай шауып,
Көмейден асыл сөзді ақтармаса.

Нағашым – Сәкен, Сәбит, Ғабит, Мұхтар,
Жүйрікті жүрісінен танитындар.
Мен өзім дәл солардай болмасам да,
Жасымнан өлең-жырға болдым құмар.

Одақта аты әйгілі Талдықорған,
Табыста келе жатыр таймай жолдан.
Төкпе ақын, төгілме ақын көп қой бізде,
Үйрендім топқа түсіп мен солардан.

Жерім жоқ мен біреуден қорғалаған,
Жырым бар көмейімнен сорғалаған.
Кімменен айтыссам да шаршы топта,
Намысын облысымның қорғап алам.

Көкшенің көгершіні келдің ұшып,
Мен сені өлең-жырмен алдым құшып.
Бермесем саған кезек болмайды екен,
Барады өн-бойыңды өлең қысып.

Сұрасаң, елім де аман, ерім де аман,
Жарасар амандықпен басқан қадам.
Ел-жұртың, бала-шағаң аман болса,
Ерлерін Көкшетаудың айтшы маған.

Көкен:

Алматы шақырған соң келіп едім,
Жырыма арқау қылып Көкше жерін.

Елімнің ішіндегі даңқы шыққан,
Айтпақпын ерлерімнің еңбектерін.
Мәртебесі Көкшемнің биік болып,
Талайын жеңіп едім сендейлердің,
Туған жерім жұмақтай, арманым жоқ,
Орденді облысым Көкшем менің.

Арқалы ақындығым отыр буып,
Көргем жоқ айтысудан ешбір суып.
Байлығың қысқа тонның етегіндей,
Сонда да мақтанасың жел сөз қуып.

Кетеді Көкше десем көңілім өсіп,
Тұрады жеміс-жидек даламда өсіп.
Алмасы Алматының алмасындай,
Аузыңнан дәмі кетпес жесең кесіп.

Ерінбей еңбегінен жеңіс тапқан,
Табысын облыстың өрге артқан.
Атақты адамдар көп айта берсем,
Ер атанып кеудеге жұлдыз таққан.

Әбікен:

Ақынға шабыт келмей сөз келе ме,
Іздеген сұрағанға кез келе ме?
Ақыным, өлеңіңді дұрыстап айт,
Болғандай үлгі-өнеге өзгелерге.

Жетісудай жер бар ма,
Нұрмолдадай ер бар ма?
Шәкіртіне сабаздың,
Көкшетауда тең бар ма?
Балығы тайдай тулаған,
Алакөлдей көл бар ма?
Асты да кен, үсті кен,
Текелідей жер бар ма?

Көрсеткіші жоғары,
Ауданымыз Қоғалы.
Құт-береке жері бар,
Жүз тоқсан үш Ері бар.

Гвардия ауданым,
Табыстан қалған жері жоқ.
Байлығының кемі жоқ,
Қосылған ұлы дүбірге,
Шықты он бес ері боп.

Құлашты кеңге сілтеді,
Облыстың белі боп.
Мырзабек шықты бірлесіп,
Бабышевтің теңі боп.
Ауданымда шамшырақ,
Тұңғыш шыққан осылар,
Айтпайтын сөздің жөні жоқ.

Көкшетау жер шоқтығы мекеніңіз,
Бар шығар тағы айтатын есебіңіз.
Қайтсең де Талдықорған жеткізбейді,
Бұл анық – мойныңызбен көтеріңіз.

Жарасар бізден келіп алсаң нұсқа,
Болмаса күрмеуіңе жібің қысқа.
Ал, енді, сөз кезегін саған бердім,
Көкенім, домбыранды қолыңа ұста.

Көкен:

Қолымда менің домбырам,
Жыр етеді танысты.
Қандай ақын болсаң да,
Бермеймін қолдан намысты.

Ертіс, Есіл буындай,
Көтерем көкке табысты.
Жүйрік пен жүйрік жарысып,
Жақындатты-ау алысты.
Осы отырған Әбікен
Мән бермей сөзге қарысты.
Тасқындатып, селдетіп,
Келді міне өлеңім.
Көкенді жақсы біледі
Көкшетаудың көлемі.

Мен мақтансам орынды,
Көрінер сөзім өрелі.
Сөз билетін азамат,
Береді дұрыс төрені.

Жақсылардың үлгісін
Жеріне жете мақтайық.
Бізге сенім артқан соң,
Үміттерін ақтайық.
Әсіресе, жастарды,
Жас та болса, бастарды,
Мадақтайық, баптайық.
Жасы үлкен ағаны,
Халықтан алған бағаны,
Кір келтірмей сақтайық.
Ағаға теңдес жеңгені,
Елге үлгі еңбегі,
Дәріптейік, мақтайық.
Қарындас пен ініні,
Бірдей еңбек, білімі,
Шамшырақтай көтеріп
Есімдерін жаттайық.

Аға шопан бізде бар,
Бағатаев Шортандай.
Еселеген есеппен,
Толтырады ортаңды-ай.
Шорекеннің жұлдызы,
Жарқырады шолпандай.
Бір қойдан алған, жүніне,
Облыс болып сүйініп,
Дәл өзіңдей он ақын,
Костюм менен шекпенді,
Алар еді киініп.

Сіздерде де жоқ емес,
Ондай шопан атамыз.
Үлгісі бізге артық қой,
Үйреніп біз де жатамыз,
Бәрі де Отан өрені,
Бұл сөзде болмас қатамыз.

Есімдерін ескертіп,
Көп алдында атаңыз.

Әбікен:

Көз салып бір қарашы Қапалыма,
Еңбекпен аты шыққан қатарына.
Жыл сайын кейіндемей алға бастап,
Үдетіп үлес қосқан Отаныма.

Кім білмес курорт «Қапал-Арасанды»
Еңбекпен Ақсу құрған тамашаны.
Көркейген ауыл-село, қала-қыстақ,
Ән салсам ортасына жарасады.
Өмірге «Құлагердей» жыр әкелген,
Ілиясқа қандай ақын таласады.
Қапалдан шыққан ақын Ғалиым бар,
Жәкеңмен жақын болған алақаны.
Сөзіміз мағлұм болды барша көпке,
Тетелес екі ақында болмас өкпе.
Келер жылы табыспен көрісерміз,
Ал енді қоштасайық, айып етпе.

Сәлем айт Көкшетаудың ерлеріне,
Қайда жүрсең аман бол қызметте.
Екеуміз азды-көпті сілкілестік,
Кездессең бұдан былай сыртқа теппе.

Көкен:

Әбеке, Көкшетауға келіп кетші,
Гүлденген аймағымды көріп кетші.
Күндестіктен бірлестік жақсы деген,
Табысыма зор баға беріп кетші.

1972 жыл.

МҰҚАШ ПЕН ӘСІМХАН

Мұқаш:

Қабыл ал, үлкен-кіші, сәлемімді,
Тілеймін қашан болса амаңды.

Көңіл шат амандықта жүрсіндер ме,
Еліңе есіттірместен жаманыңды.
Торқалы Кенен тойын құттықтаймын,
Ардақтап құрметтеймін адалыңды.
Батыр, байлық, әділдік бәрі түгел,
Өсірді өрімдей қып маманыңды.
Электрлі шалқыған шаруам бар,
Өнеріне лайық талабымды.
Лениндік жұлдызбен жарқырадым,
Қолға алам домбырам мен қаламымды.
Коммунизм таңына үлес қосқан,
Халқыма: «Қайырлы ет, – деп, қадамымды».
Ленин көсем сілтеген сара жолын
Нұрға бөлеп жайнатты заманымды.
Алматының жүйрігі кез кеп қапты,
Қарсы алам Әсімхандай қарағымды.

Тойыңыз құтты болсын, қалың жұртым,
Қызықпен қызыл-жасыл іші-сыртың.
Халқымыз шат көңілмен шалықтады,
Ешкімнің сұрамаймын ру, ұлтын.
Қала менен даламда айырма жоқ,
Сайрандап араландар біртін-біртін.
Қарт – қария, бәйбіше кең пейілді,
Жарасқан қыз-бозбала, қызыл қыршын.
Достасып қол ұстасып, құшақтасып,
Түрлі ұлтпен туыс болып бірге жүрсін.
Алдыңдағы бақытқа қолын созып,
Жасым жайнап, елімде кәрім күлсін.
Тойында тоқсан жылдық Кенекеннің,
Сәлемдесіп қоюға келді-ау қисын.

Әсімхан:

Бірінші сәлем жалпыңа,
Ақын Мұқаш қартыма.
Екінші сөзді арнаймын,
Тойға келген халқыма.
Кім риза болмайды,
Қазақтың осы салтына?
Мұқа, сіз бүркіт болғанда,
Мен бір қыран қаршыға.

Аманбысыз, Мұқашым!
Үлкендік жақтан ұтасың.
Өлеңіңмен, сөзіңмен
Тыңдаушыңды ұйытасың.
Алматым қара шаңырақ,
Той күні тұлпар шабылад,
Жамбыл деп өлең бастасам,
Сүйсінед денем жадырап.
Кенекеме кейінгі –
Барлық ақын бағынад.
Ұстазын естен шығарса,
Ол адам сөзден жаңылад.
Сүйікті көсем ордені –
Ең жоғарғы наград.
Кененнің бұл сыйлығын
Құттықтай кетсем, не қылад?
Жүз жылдық той болғанда
Ақынға жұлдыз тағылад.
Шәкірттері Жамбылдың –
Үмбетәлі, Кенен ед,
Есдәулет, Қалқа деген ед.
Біздерге ұқсап айтысқа
Талай да талай келген ед.
Кенекем салған әндері
Басқа әндерден керемет.
Суырып салма термеге
Үмбетәлі терең ед.
Маған да солар тапсырып:
«Сен айтқын енді!» деген ед.

Талдықорған сен едің,
«Танымайды» демегін.
Айтысқалы менімен
Алыс жерден кеп едің.
Мұқаш ақын, айтып бер,
Алматым берген көмегін.
«Жақсы облыс атанып,
Жеңімпаз бол!» дегенін.
Қамқорлық талай етіп ек,
Бұл сөзім емес өтірік.

Ақ отау тігіп басыңа,
Еншінді бердік екі рет.
Отауымсың сол үшін,
Құтты болсын қонысың.
Қамқорлық жасап әрқашан,
Беріп жүрміз қол ұшын.
Қаншалық қазір жақсардың,
Жұмысты қалай басқардың.
Ақын Қалқа аман ба,
Ордасы болған дастанның?
Ақындар бар ма ішінен,
Топ жарып шыққан жастардың?
Жапсарбаев Қалқаны
Қасыңа неге ертпедің?
Келмеді-ау атын ерттегің.
Ұстазыңа жүр демей
Үйіне тастап кеткенің –
Қызғандың ба Қалқаның
Киетін бір шекпенін?
Кененнен Қалқа кем бе еді?
Халқына сіңген еңбегі.
Талдықорған ақынды
Сыйламайтын ел ме еді?
Сөзіме жауап беріңіз,
Өлеңнен ұрық себіңіз.
Таразыға түссең де
Мен емес сіздің теңіңіз.
Қайтадан барып аулыңа
Қалқаны ертіп келіңіз.

Мұқаш:

Болғанда ақыл ойда, сымбат бойда,
Тұра ма ақын қарап мұндай тойда?!
Желсіз күнде желігіп шаң ұшпайды,
Аспаннан нұрын төксе күн мен ай да.
Тоқсанның төбесіне шықты ағамыз,
Халықтың арасында ақық айна.
Құрметті беделге ие белсенді інім,
Әсімхан, інім едің тілің майда.
Ақыл, нақыл аталы сөз сөйледің,

Әр ақын да біледі ақыл айта.
Қатарыңнан қалмаған жүйрік едің,
Халқыңа қазыналы етіп пайда.
Сөзімді таза тыңда, қапы қалма,
Ар-намысқа лайық алдың найза.

Білемісің, облысым – Талдықорған,
Көксу менен Қаратал қалың орман.
Ақсу менен Лепсі, Тентегі анау,
Саясында сайраған бұлбұл қонған.
Жеті арнаның шұрайы Талдықорған,
Шалдығып, шаршағанның мейірі қанған.
Қойныма, құшағыма сыйып жатыр,
Еңбекке жеңін түріп іздеп барған.

Әсімхан меніменен салды жарыс,
Отан үшін, халық үшін барлық табыс.
Ағаның баласысың алшандаған,
Ініңнен мақтанам деп кетпе алыс.
Жамбыл менен Кенен деп шалқаясың,
Бізге де олар-дағы емес алыс.
Қалқа менен Қуатты ұмыттың ба?
Түзу бас аяғыңды қисық шалыс.
Қабаннан Сүйінбай да бата алмап па ед?
Адасып аңғырттанбай дұрыс қағыс.

Қабан, Түбек, Бақтыбай еді дардай,
Нұрмолдам жарқыраған атқан таңдай.
Екі рет «Еңбек ері» атақ алған,
Отыр ма оны айтуға аузың бармай?
Ертек боп ел аузына тарап кеткен,
Жансүгіров есінде ме жанған шамдай?
Қорғасын, мыс пен күріш, шекер-қант,
Жүк тартқан желкесі анау шөккен нардай.

Әсімхан:

Тұлпар деп оны кім айтар?
Той күні тұрса жүгірмей,
Бәйгеден қалса ілінбей.
Ақындық атақ кім берер,

Халқыма еңбек сіңірмей?
Әсем қала – Алматым,
Кілемнің ою түріндей.
Құшағын жайып мейманды
Қарсы алады күлімдей.
Көп ұлтты ел тату, сыйласып
Бірге туған ініндей.
Заманымыз жаңарып,
Ескіліктен тазарып,
Жүз тоқсаннан қозы алды,
Көккөзов пен Назаров.
Бұл сияқты озатты –
Өлеңменен мадақтап,
Газеттерге жазалық.
Миуалы жемісім,
Малға толы өрісім.
Көк теңіздей толқыған
Жайқалып тұр егісім.
Өткен жылы біз бердік,
Миллиардтың көбісін.
Облыстарға арттағы
Беріп жүрміз жең ұшын.
Құрылысымыз күрделі,
Сапасы да ілгері.
Мыңдаған жаңа үй дайын тұр,
Жұмысшылар кіргелі.
Облыстың он тоғыз
Алматым – алтын діңгегі.

Берекелі елім бар,
Көкорай шалғын жерім бар.
Шаруаның ырысы
Бетегелі белім бар.
Алма, жүзім, бау-бақша,
Он сегіз түрлі өнім бар.
Жетісуға лайық
Қапшағайдай көлім бар.
Қапшағай оңай келген жоқ,
Маңдайдан аққан терім бар.
СССР-ге депутат
Плахина келін бар.

Мусин, Дәдеш, Сәмудің,
Түймебаев сияқты
Жұлдыз таққан ерім бар.
Маған әуре болмаңыз,
Айтысатын теңің бар.

Мұқаш:

Мекенім – Алатаудың кенересі,
Облысым – астананың керегесі.
Астана шаңырағы көк тіреген,
Жұлдыз боп жарқыраған дөдегесі.
Күннің нұры орнады от басына,
Айменен айшықталған терезесі.
Төрінде ұлы көсем Ильич отыр,
Алтын заң аздырмайды ережесі.
Ұл мен қыз еңбекпенен тың көтерді,
Әлемнің жібіп жатыр кенезесі.
Кенен аға тойында басты қостық,
Ақынның дуда қызар делебесі.
Ақындық дәрежеге ие болдық,
Абай менен Жамбылдың шөбересі.
Енші алу, енші беру ата салты,
Жетпей тұр Әсімханның неменесі?

Әсімхан:

Кенен ақын тойына
Жүз елу үй тігілген,
Түндігі әсем түрілген.
Керегенің басына
Газет пен журнал ілінген.
Радиосы саңқылдап,
Бар жаңалық білінген.
Ғасырға жуық Кенекем,
Халқына еңбек сіңірген.
Ақын деп мені кім айтар,
Жырламай кетсем бүгін мен.
Сәйгүліктер жарасып,
Суытылып, таң асып.
Көкпарын тартып жігіттер
Жұлқыласып, таласып.
Қыздардың сөзі қылықты,

Қыз қуған қандай қызықты.
Таңдай мініп тұлпарды
Желкелейді жетсе жігітті.
Ал, қызға жігіт жеткенде,
Құшақтап беттен өпкенде,
Шалдар-дағы шыдамай,
Ой жібереді өткенге.
Кемшілік емей немене,
Тигізгің келмейді денеңе,
Талдықорғанды әкеліп
Алматыма теңеме.
Айтатының Текелі,
Басқанды айтсаң не етеді?
Көп сөзім кетті жауапсыз,
Осы да сізге жетеді.

1974 жыл.

МҮТӘЛІП ПЕН ҚАЛДЫБЕК

Мүтәліп:

Қалдыбек, аманбысың, замандасым,
Сөзі – өткір, ойы – терең, ақ алмасым.
Қашаннан озып жүрген жүйрік едің,
Тап бүгін атың қалай шаба алмасын?
Деген бар топта сөйлер шешен кісі,
Шын ақын неге өлеңді таба алмасын?
Айтысып көп ішінде отырған соң,
Бұл өлең саған да сын, маған да сын.
Кездессем жөн білетін ақынменен,
Деп оны тілемеуші ем шабандасын.

Кеп тұрмын Қызылорда қаласынан,
Шаруа, малшы, егінші арасынан.
Деген бар «Сырдың елі – жырдың елі»,
Дарияның ұзын аққан жағасынан.
Бір шетім Шымкент пен Ақтөбеде,
Кең жайлау, мол жазира даласынан.
Терістігім Қарсақпай, Жезқазғанда,
Түстігім Қызылқұмнан әрі асылған.

Жерімнің шөбі шүйгін малға жайлы,
Самал жел қоңыр салқын жанға жайлы.
Малымыз бар жағынан қамтамасыз,
Тамақ – тоқ, киім – бүтін, көлік сайлы.
Жоспарым егін, малдан орындалды,
Айтқаным артық болмас осындайды.

Өрбіген төрт түлік мал қырымызда,
Түрлі дақыл егілер Сырымызда.
Әр уақта нан бар жерде ән болады,
Сол болмақ айтатұғын жырымыз да!

Қалдыбек, дидарластық танысқандай,
Қуандым дос пенен дос қауышқандай.
Берейін енді саған сөз кезегін,
Айтысқа сен де қосыл қалыс қалмай.
Қолыңа домбыра алып, сөйле, ақыным
Оныншы бесжылдықта табыс қандай?

Қалдыбек:

Уағалайқумассалам, ақын аға,
Кездестік осы бүгін сахнада.
Мың сәлем көп халайық, сіздерге де,
Төрешім, ақындарға берген баға.

Шымкентім – он бес аудан, он бес отау,
Ғанибет жақсы жердің атын атау.
Қарасақ, әрқайсысының орны бөлек,
Лайық өздеріне «жабдық-жасау».

Аралап облыстың аудандарын,
Бір кезде ақын Нартай көрген бәрін.
«Оңтүстік – жерұйық» деп бағалаған,
Осы сөз қашаннан да көпке мәлім.

Мүтеке, айта берсем табыс мол-ақ,
Бұл жерде тауыса алмаспын бәрін санап.
Берейін енді сізге сөз кезегін,
Отыр ғой үлкен-кіші бізге қарап.

Мүтәліп:

Қойды айтсам астаудай-ақ семіз бәрі,
Жақсарған малшымыздың жағдай-халі.
Оныншы бесжылдықта төл алудан,
Жоспарын артығымен орындады.

«Сыыр сүті – тілінде» дейді халық,
Қоңды етіп семіртеміз жақсы бағып.
Бір жүз жиырма екі мың алты жүз бас –
Жоспар тұр бесжылдықта орындалып.

Түйе малы даланың кемесіндей,
Өркеші асқар таудың белесіндей.
Ауыр жүк артса-дағы сыр бермеген,
Сүті – ем, мал біткеннің төресіндей.

Он үш мың екі жүз бас түйе малы,
Бұл күнде сол мөлшерге жетті саны.
Бес жүз елу килодан етке өткіздік,
Жұрт көріп семіздігін таңданады.

Шапқанда суылдаған құйрық-жалы,
Еті – бал жануардың, сүті – дәрі.
Сойсаң – ет, саусаң – бұлақ, мінсең – көлік,
Айрықша сүйкімді ғой жылқы малы.
Көргенде ірілігін құнан дейсің,
Ойнақтап шауып жүрсе құлындары.
Сендерде дәл осындай бар ма байлық,
Бар болса, Қалдыбегім, айтшы кәні?

Қалдыбек:

Заводым бар «Химфарм» елге мәлім,
Содан шығар алуан шипа-дәрің.
Білесің, неше түрлі шөп өсірген,
«Дермене» совхозының бізде барын.

Шардара су қоймасы айтпағымыз,
Сіз оған рахмет деп айтпадыңыз.
Қоймадан текше-текше су бермесек,
Қалайша ақ күрішті молайтасыз?

Қашаннан көрші жатқан іргелі елміз,
Сондықтан не көрсек те бір көреміз.
Аталған «Сыр маржаны» күрішіңе,
Фосфордай тыңайтқышты біз береміз.

Жасампаз еңбек сүйгіш адамдарым,
Қарышты алға басқан қадамдарым.
Қалайша сіздің жағдай нашар болмақ,
Бізден барса көптеген мамандарың.

Жерім көп облыста елге мақтан,
Суы – шипа, ауасы жанға жаққан.
Сарыағаш, Шымған, Манкент курортына,
Көп келер емделуге сіздің жақтан.

Білесіз Қазығұртты «кеме қалған»,
Бабата, Құмкент, Сайрам – көне қорған.
Отырар – сан ғасырдың куәгері,
Кезінде талай ғалым өнеге алған.

Осындай өткен мұра қалдықтарын,
Бұл күнде қамқорлыққа алдық бәрін.
Аз емес Сыр бойында ескерткіштер,
Білейік, айтыңызшы, соның халін.

Мүтәліп:

Отанның зор байлығы – алтын дәнім,
Келтірер нан көп болса елдің сәнін.
Қалдыбек, құлақ салып тыңдап отыр,
Келіп тұр сол туралы хабарлағым.
Атасы ақ күріштің Жақаев бар,
Екі рет Еңбек Ері жұртқа мәлім.
Өзінің диқаншылық кәсібіне,
Үйреткен кейінгі ұрпақ балаларын.
Атанған Еңбек Ері, Батыр ана,
Бір дастан тарихы бар Ұлбаланың.
Жылда алған жоғарғы өнім ақ күріштен,
Мұны айтпай бүгін қалай құр қаламын.

Өсірген тәрбиелеп он бір бала,
Сәлима – жұлдыз таққан Батыр ана.

Сайланды СССР-ға депутат боп,
Партия бағалады асқан дана.

Ол былтыр жиырма гектар күріш екті,
Аянбай күндіз-түні еңбек етті.
Суарып баптап-күткен нәтижесі,
Рекордтық өнімге қолы жетті.

Тағы да Әлішева Күләшіміз,
(Десеңіз қалдырмастан сыр ашыңыз).
Сексен бес центнерден әр гектарға,
Алды өнім, айтар бәрі сұрасаңыз.

Тұршабек Елеусінов – Еңбек Ері,
Ерлерді ардақтайды Совет елі.
Жүз екі центнерден гектарға алған,
Батырдың бос кеткен жоқ төккен тері.
Қадиша мен екпінді Хегайым бар,
Талайды таң қалдырған өнімдері.
Келтірген гектарына жүз центнер,
Кей жылы бұдан-дағы болды ілгері.
Он тоғыз миллион пұт ақ күрішім,
Отанның қоймасына төгілді енді.
Елу бес центнерден әр гектарға,
Облысым бойынша өнім берді.
Аттарын түгел атап берер едім,
Өлең деп айтпасаң ұзап кетті.
Қысқасы, абыройлы жастарым көп
Риза еткен партия мен үкіметті.

Қалдыбек:

Аз емес жасампаз жан еңбек еткен,
Облысқа, Одаққа даңқы кеткен.
Өндіріс, шаруашылық саласында,
Абыройға, атаққа қолы жеткен.

Өршиді соларды айтсам асқақ үнім,
Сайрайды сандуғаштай қызыл тілім.
Осы отырған халықта кім білмейді,
Мырзашөл мақтанышы Жұмагүлін.

Жұмагүл еңбегімен елге жаққан,
Мақтадай нәзік дақыл бабын тапқан.
Одақтық парламенттің депутаты,
Омырауға жалау мен жұлдыз таққан.

Бір таңға таусылмайды менің жырым,
Білесіз Қалдыбектің ондай сырын.
Мүтеке, мақтанғанмен оза алмайсыз,
Біздегі байқасаңыз істің түрін.

Білерсіз аңғарсаңыз сөз жағдайын,
Сіздерде кейбір басшы өз жағдайын –
Көп ойлап, газеттерде сыналып жүр,
Не болды, айтыңызша соның жайын?

Бұрынғыдай Аралдың суы қайда,
Сыр бойының тоғайы, нуы қайда?
Табиғатты қорғауға мән бермейсіз,
Не болады күріштен түскен пайда?

Мүтәліп:

Ақыным, сөзбен бәрін тегістедің,
Жоқтай-ақ айтып жатсың кемістерің.
Жасырып кемшілікті қала алмайсың,
Келіп тұр кей сөзіңе келіспегім.

Аулыңды бірнеше күн араладым,
Ісінді жақсы-жаман бағаладым.
Шымкент – өндірісті үлкен қала,
Қыдырып көшелерін жағаладым.
Шаң-тозаң, түгін торлап көк аспанды,
Таза ауа қармансам да таба алмадым.
Облысың қанша жақсы болғанымен,
Қалаңның осы жерін қаламадым.

Сарыағаш қатар жатыр Келеспенен,
Келесте былтыр мақта тек өспеген.
Кезінде кемшілікті түзетпестен,
Жүріпсің құр айқайлап өнешпенен.
Биыл да мақтасының мазасы жоқ,
Әр жерде жалғыз талы елестеген.

Қалайша ол жоспарын орындамақ,
Су жетпей өсімдіктің көгі өспеген.

«Күйікте» кемшілік көп орын алған,
Мәлімет-ақпарының көбі жалған.
Жинаған мал азығын өлшегенде,
Бір жүз алпыс тоннасы жетпей қалған.

Почтасын «Байжансайдың» есіне алғын,
Мен бұған түсіне алмай аң-таң қалдым.
Сердюков, Нәлібаев деген қулар,
Жеп қойған пенсиясын кемпір-шалдың.
Қалдыбек, сен қырағы ақын болсаң,
Ертерек соны көрмей қайда қалдың?

Ауылыңның атап айтсам кемшілігін,
Жанашыр ол да менің кеңшілігім.
Әрине, бетке басып айтқан дұрыс,
Ұнамсыз кей жұмыстың ерсілігін.

Қалдыбек:

Мүтеке, айыбы жоқ сын айтқанның,
Әрине, жала жаппай шын айтқанның.
Әділ сынға жан пида, мойындаймыз,
Бәрі де рас осында сіз айтқанның.

Сыныңыздан қорытынды шығарамыз,
Қандай камал болса да біз аламыз.
Келер жылы көріңіз нәтижесін,
Келсеңіз құшақ жайып құп аламыз.

Шабытпен шат өмірдің жырын айттым,
Арайлы Октябрьдің нұрын айттым.
Отан – ана, ел – халық, туған жердің,
Жасарып, жайнап өскен түрін айттым.

Мүтеке, менің сырым сізге аян,
Алмайын уақытыңызды етіп баян.
Көріскенше күн жақсы, міне, қолым,
Осымен өлеңіме нүкте қоям!

Мүтәліп:

Шымкенттің ақыны едің жолы болған,
Өлеңнің дариядай молы болған.
Ағаңмын жасым үлкен – жолым үлкен,
Үлкеннің айып емес қолын алған.

1980 жыл.

ҚАСЫМХАН МЕН ҒАЛИЯ

Қасымхан:

Армысың Арқалықтан, Ғалия қыз,
Торғайға ақындығы жария қыз.
Қоңыр қаз қонамысың, құрақ ұшып,
Алдыңда айдын көлдей дария біз.

Тотысың түлеп өскен нұр бағында,
Өрен жыр – өршіл өмір құндағында.
Асылдың сынығынан болармысың,
Нұрханның үні қалған құлағыңда?

Маралдың баласындай жаудыраған,
Шұғыла жанарыңнан жауды маған.
Сымбатың өнер үшін жаралғандай,
Торғайдың табиғаты айнымаған.

Ақ иық қыранымын Қостанайдың,
Таранып, тыныстаймын астында айдың.
Арқадан көтеріліп, Алатауға –
Жетіп мен, ақ болаттай жарқылдаймын!

Қияннан қас қарая қыраулатып,
Қайтпаса, тояттайды қыран қайтіп?
Айлалы алпыс екі алтайыны,
Еріксем, ермек етем мың аунатып.

Арынды алқымыңда болса да екпін,
Қызығын көрсетейін жекпе-жектің.
Жан сауға, жалтаруға жеткізбейтін,
Төбеңнен төне түсер тас түлекпін.

Қостанай қос орденді – құт мекенім,
Біледі бүкіл әлем құтты екенін.
Тарихта талай-талай ізі жағыр,
Ерліктің, батырлықтың, жыр-нөсердің.

Атыңды жырға қоссам толғай-толғай,
Кетемін көтеріліп көкке самғай.
Салғанда шаршы топқа шалдықпаймын,
Қостаушым – Қостанайым өзің болғай!

Ғалия:

Қырандай жыр көгінде самғап келем,
Тербелген көкірегімде салмақты өлең.
Торғайдың тотысымын, топшылымын,
Тең түсер таралғымды таңдап келем.

Тізгінін отты жырдың ағытайын,
Мен бүгін ақындықты танытайын.
«Қызым» деп айтысуға елім салды,
Тәуекел, белдесейін, қағытайын!

Торғайым – жыр бесігі Арқадағы,
Көңілдің сырын шертіп тарқатады.
Әр күні, әр сағаты байлық, бақыт,
Арайлап күліп атар Арқа таңы!

Ақтылы қой қаптаған алабында,
Ақ бидай басын иген танабында.
Жентектеп женттей ойып кенін қаздық,
Ақынның жыр болардай қаламында.

Жәй тастап құлашымды көсілейін,
Бұрымын қыздай жырдың өсірейін.
Төбеңнен жарқылдатып жай отындай,
Торғайдың толқын жырын көшірейін.

Ыбырай ашқан алғаш бастауыштан,
Білімнің оты көкке бастап ұшқан.
Бір кезгі бастауыштан институт,
Біз аштық, келді студент барлық тұстан.

Өлеңге Нұрхан атам құндақтаған,
Алысып асау жыры шынды аттаған.
Күдері, Сейдахмет пен Есенжолдар
Кезінде кімге жырын тыңдатпаған?!

Қайнекей, Сырбай, Ғафу өлкесінен,
Мен келдім қарт Торғайдың өр төсінен.
Құшақтап бала барса, қарсы алатын,
Қонаққа жайып тастар көрпесі кең.

Торғайым – тұнық жердің алабындай,
Көркейіп күнде өсуде заманындай.
Жеңетін қиындықты ерлік ісім,
Он орап Қостанайды алатындай.

Қостанай жүзге келген мақтанышым,
Сан байлық бұлақ болып жатқаны шын.
Айтуға астанада тура келді,
Жаныма жара болып батқан ісің.

Бір кезде болғанменен, небір мықты,
Жұмысын филармония доғарыпты.
Тойына республикам алпыс жылдық,
Бұл сіздің табысың ба жаңалықты?

Бұл сіздің алпыс жылда өскенің бе?
Болмаса «жаңалыққа» көшкенің бе?
Аузыңмен айға барып қоныс салдың,
Көп істер ойда қалды бөскеніңде.

Қолыңа ал, домбыранды ақын ағам,
Танылған әніменен сахнадан.
Алысқа барар өзен жай ағады,
Бұлаққа басын иер сарқыраған.

Қасымхан:

Тағы да жыр төгейін толғай-толғай,
Айтарым, ен байлығым өзің болғай.
Жете алмас байлығына Қостанайдың,
Енші алған өзімізден шағын Торғай.

Атасам Алтынсарин Ыбырайды,
Күдігің көңіліндегі ыдырайды.
Күні боп көкжиектен көтеріліп,
Көп жерге оқу-білім нұрын жайды.

Қазақта кім білмейді Би-ағаны,
Ол да бір бәйтерегім қиядағы.
Халықтың ұлт-азаттық қозғалысы,
«Жалбыр» боп көкірегімде ұялады.

Ақын қыз айтарыңда жыр, әніңді,
Бойыңа өлшеп сөйле, біл әліңді.
Қостанай берді тұңғыш қазағыма,
Журналист Мұхамеджан Сералинді.

Дарқанмын дарындарға не ғажайып,
Қаламын, еске алсам, мен тыңайып.
Солардың ішінде бір біліктісі,
Кәдімгі профессор Дарқанбаев.

Айтамын Наурызбаев Кәкімжанды,
Қолынан ұлы адамдар қайта оянды.
Ең алғаш білесің бе осы дарын,
Қостанай топырағына ою салды?

Ғалия:

Әкемсіз, ақын аға, сыйласатын,
Жерің жоқ меніменен қинасатын.
Қостанай жүзге келген жүлделісің,
Орынсыз мін тағуға қимас ақын.

Ауданды Таран атты араладым,
Келмейді, ақын әке, қаралағым.
Қимапсың Таранға да ескерткішті,
Бұл істі ұмытқан деп шамаладым.

Күнделік өскеніңе мақтанасың,
Сыпырып сылдыр сөзді ақтарасың.
Тарандар деген жоқ па өлерінде:
«Кейінгі ұрпағыма бақ қарасын!».

Торғайдың топырағында жатыр Таран,
Мен оны құрметтеймін, есіме алам.
Не айтар ең, сол Таран жетіп келіп:
«Саумысың, – десе саған, – ақын балам?»».

Болыпты Мендіқара, Боровский,
Дей алмас мұны ешкім жөн емес қой.
Сол жерден Көбеевке бір көшені,
Берсеңіз, ақын аға, көп емес қой.

Ұйқастың ел тілейді сай түсуін,
Ырғақтың жұбын жазбай бай түсуін.
Тыңдаушы ерсі екен деп ойламасын,
Өнерпаз жас пен кәрі айтысуын.

«Танымас күш атасын» деген нақыл,
Шындыққа айналды ғой бүгін ақыр.
Жекпе-жек жеңе алмассың, ақын әке,
Бойшаңдау бір жігітті тағы шақыр.

Атақты шопаным бар Біргебаев,
Табысы қанаттанған ірге жайып.
Жүз қойдан жүз қырықтан төл өсірді,
Табыскер өресі өскен елге лайық.

Қойларың Бестау менен Орқашыңда,
Жүр екен қара батпақ ортасында.
Қой емес баққандарың, қоян шығар,
Жоқ екен жылан қарақ сорпасында.

Есілдің естідің бе Кереевін?
Ол батыр жүрген жері кілең егін.
Он бір мың тонна астықты берді тасып,
Осындай болуыңды тілеймін мен!

Қысы-жаз танытқан соң алыптығын,
Бір мықтым – Смыкалова дәріптерім.
Іздері сайрап жатыр Сарыарқада,
Жолындай жаңа үйренер әліппенің.

Түнде бұлт қонақтаған төбесіне,
Ұштасқан ұшы аспанның көбесіне.
Бокситім өзінді де алып жүр ғой,
Мінгізіп аппақ күміс кемесіне.

Кен қазған кеншім батыр Кенжебаев,
Есімін мақтан етем елге жайып.
Жалыннан жаратылған нағыз батыр,
Туғаннан ұл боп өскен кенге лайық!

Ақыным, кемшілікпен санаспайсың,
Келсе де жүзге бұған таласпайсың.
Қостанай шұғасының комбинаты,
Лас суы қайда барды, қараспайсың.

Лас суың жетті егістік алқабына,
Сіңуде ақ бидайдың тал-талына.
Алдынан тоған салып қайырғанда,
Тобылдың жетті шеті шатқалына.

Осыны жаздың өзің газетіңе,
Керемет жаратардай қажетіңе.
Тілеймін «кесір болып жүрмесін», – деп,
Асқазан, жүрегің мен тәбетіңе.

Танимыз Қостанайдың өскендігін,
Еңсеңіз көрінеді төстен бүгін.
Базарда талтаңдайды саудагерлер,
Дүкеннің затын сатар түстен кейін.

Келмейтін бүгінгі күн ажарына,
Ұят қой жырға қосып жазарым да.
Бір тәртіп орнатыңыз Қостанайдың,
Атақты Нариманов базарына.

Шыққандай жарып, тіліп тасты қына,
Сіз менің қызығасыз жастығыма.
Мен болсам, ренжимін қостанайлық,
Әкемдей адамдардың мастығына.

Бұл өзі өскендікке нұқсан, аға,
Жөн болар өткір сынды ұқсаң, аға.
Отырмын қатты айтуға аузым бармай,
Ұят қой басыңызды бұқсаң, аға.

Көп айтып көңіліңді шегермеймін,
Бұл жайлар жөнге енді келер кейін.
Қолыңа домбыра алып әнге салшы,
Кезекті, ақын аға, берем дейін.

Қасымхан:

Ақын қыз, айтқаның жөн сөзді абайлап,
Тайыңа міне сала шаппай жайдақ.
Қостанай – миллиардтар қара нары,
Қарайып қасына ерген Торғай – тайлақ.

Ойым жоқ сөз тастамақ досқа жайсыз,
Тура айтсам, өкпелеме, ол – қолайсыз.
Миллиардтар болар еді Торғайсыз да,
Миллиард болар ма еді Қостанайсыз?

«Нан болса, ән болады», – сөз данасы,
Ешкімнің енді бұған жоқ таласы.
Түлетті талай-талай саңлақтарды,
Еңбекші Қостанайдың тың даласы!

Кешегі тыңға жорық кешкен кезең,
(Уақыт-ай, өтеріңде неткен тез ең!)
Аңғары жылдар бойы аумақтанып,
Барады тасып, әне, байлық – өзен.

Мынадай қылығың бар, оны да ойла,
Өтірік актілейтін адам қой ма?
«Өлді» деп тірі жүрген қарияны,
Қағыпты пенсиядан «Бүйректалда».

Дейсің-ау: «Малшы жайын кім ойлайды»,
Малшыға әр кез керек жағдай жайлы.
Ал, Торғай малшылары қандай күйде,
Жаны ашып басшыларың қарамайды.

Ғалия:

Қол созған келер күннің ақ таңына,
Арқалық айналды елдің мақтанына.
Көзің сал, ақын аға, жан-жағыңа,
Мәз болмай қиқу салып шапқаныңа.

Сар дала сағымды бел, самалды жел,
Төсіңе ту тігілді қамалды бер.
Түрленткен тоғыз жылда Торғай бойын,
Жасампаз өр тұлғалы адамды көр!

Әр адам, ақын адам, батыр адам,
Келбеті күн көзінде жарқыраған.
Мал бағып, егін егіп, кенін қазып,
Кеш болса, көрінетін сахнадан.

Торғайдың қызығасың жастарына,
Таратқан үнін биік аспанына.
Табыстың тайқазанын тасытуда,
Көз салып істің оң мен астарына.

Жастарым өндірістен қол үзбейді,
Табыстың өніміне жол іздейді.
Жас шопан, жас сауыншы, жас құрылысшы,
Байлықтың барлық көзін мол іздейді.

Қой жайып, қырда жүріп ән салатын,
«Ай қабақ», «Торғай қызы» таңданатын.
Көрінбей күндіз көзге, түн жүретін,
Білеміз Қостанайдың «жарғанатын».

Торғайдың есіңе ал «Шұғыласын»,
Көп жайды «Шұғыладан» ұғынасың.
Жүз қойдан жүз он бестен төл өргізген,
Өзімнің құрбы-құрдас тұрғыласым.

Мал аман олар баққан, бәрі семіз,
Саулығы биылға жыл туған егіз.
Межеге «елу миллион» қосары мол,
Естиді ел ауызынан ыстық лебіз.

Диқаным Іңкебаев берекелі,
Белгілі еңбектің ол ер екені.
Биыл да мол астықпен қуантады,
Атақты алпыс жылдық мерекені.
Бұл Торғай жұрттан бұрын елеңдеді,
Көтерді басын ердің емендері.
Топ жинап Аманкелді ту көтеріп,
«Бақытты таң атады, сенем» деді.

Сарбазы сардаланың сапқа тұрып,
Есімін Лениннің жаттады ұйып.
Әліби ұлы Ленин мандатымен,
Оятты қарт Торғайды жатқан тұйық.

Басталды болашаққа ұлы майдан,
Қанатын дүрілдете кеңге жайған.
Жүректің қаныменен антын жазып,
Өз кегін алды кедей хан мен байдан.

Алпыс жыл өрге шықтым, аспандадым,
Қиындық тұрса алдымда, жасқанбадым!
Айтамын мақтанышпен қазақпын деп
Сеніммен басқан өмір баспалдағын.

Қасымхан:

Байлығы Торғайыңның қой емес пе?
Ол қойды дұрыс бақсаң, той емес пе?
Алғаның жүз саулықтан елу қозы,
Жасырып оны, қалқам, сен егеспе?

Әрине, айтасың ғой қолда барды,
«Сұлукөл» сіздерде жоқ, бізде бар-ды.
Асылдан алсаң тұқым айып емес,
Жіберем жетектетіп бір қошқарды.

Тұрғанда фабрикам, қорқам неден,
Сенің де кигендерің, қалқам, менен.
Алуға құдіретім жетіп жатыр,
Торғайды тоқсан орап торқамменен.

Көп істің байыбына бара алмайсың,
Бара алмай, құр тіліңмен амалдайсың.
Тыңдаған мына халық түсінбей ме,
Қалайша Қостанайды жамандайсың?

Кешіргей, кетсе сөзім жақсы-жаман,
Айтысты осыменен еттім тамам.
Жолында коммунистік құрылыстың,
Сәлемде ел-жұртыңа, болсын аман!

Ғалия:

Ағаке, біраз сілтеп бағыстық та,
Үзеңгі өрге қарай қағыстық та.
Кеттіңіз терлеңкіреп, дем алыңыз,
Өнерді астанада салыстық та.

Шоқтығы Алатаудай тұлғаланған,
Қос жұлдыз омырауда нұрға малған.
Ұлы Отан, Компартиям өзі өсірген,
Басшым бар бас батырдай тұлғалы адам.

Ұлы істің таңғажайып күресінде,
Зор істер тиген оның үлесіне.
Саяси Бюроның да мүшесі боп,
Танылды Димаш аға жер жүзіне.

Алатау нар өркешті сүйенішім,
Көркінді қызықтаймын сүйеді ішім.
Адамдар ұрпағына қасиетті,
Әрқашан дари берсін киелі ісің.

Сырларын табиғаттың күнде ақтарып,
Ашамын жатқан істі құндақталып.
Торғайдың өр төсінде Ленин тұр,
Ісіме ай күледі, күн мақтанып.

Өмірдің талабына жарасымды,
Әр аулым көз тартады қала сынды.
Сан ару серуендеп сыр шертетін,
Торғайдың таңғажайып бағы ашылды.

Тұйғынмын көктің шарлар кеңістігін,
Жетілген жеңістімін, жемістімін.
Шалқимын шағала боп жыр айдында,
Мен де бір жыршысымын жер үстінің.

Сан қала самаладай көріктеніп,
Тың жерді түрлендірдім көрік беріп.
Айналдым космонавтар Отанына,
Қонатын зымырандар төніп келіп.

Ал, аға, қолыңды бер, табысайық,
Күн сайын намыс үшін жарысайық!
Байлығын молайтуға Ұлы Отанның,
Аянбай күш-жігерді салысайық!

1980 жыл.

АБАЙ МЕН ӘСІМХАН

Абай:

Абайға қиын емес өлең деген,
Кетеді айқай шықса қызып денем.
Бас қостық астанада айтысуға,
Сондықтан қабыл алғын, бердім сәлем.
Ақынның айтар сөзі ақтарылсын,
Болмасын тыңдаушыға әлем-жәлем.
«Қалқаның екпіні бар, Абай, сенде» –
Деп өзі ақ батасын берген Кенен.
Басайын су сепкендей екпініңді,
Жалтақтап тартынамын енді неден?
Өлеңді қалай торлап айтсаңыз да,
Бәрібір көрсеткішің бізден төмен.
Қиыннан қиыстырып сөз асылын,
Тұнықтан ақ маржандай өлең терем.
Қарышта барың болса оң мен солға,
Мен қалай намысымды қолдан берем?
Сайысқа түсіп жүрген тарлан едің,
Көңіліңнің қошы жоқ па жүзің төмен?
Аралап Жетісудің кең даласын,

Көмейден жыр ағызып тарттым көген.
Атынан екі облыс айтысалық,
Болғанда сіз сұраған, мен іздеген.
Сіз көлсіз ағатұғын арнасы жоқ,
Қалайша тең келмексіз теңізбенен?!

Талдықорған бір шеті,
Кербұлақ пен Қоғалы.
Панфиловтың ауданы
Аздап одан жоғары.
Төменге келсем, Әс аға,
Қыдыр дарып, бақ қонған,
Қаратал менен Көксуға,
Байлығын жақсы білесіз,
Айтуыма болады.
Шығыста – Ақсу, Қапалым,
Батысымда – Үштөбе,
Лепсі менен Молалы.
Бөрлітөбе, Алакөл,
Андреев, Сарқанттан
Сөз қозғайын шамалы.
Етеді еңбек ерінбей,
Талдықорған адамы.
Отанға беріп мол өнім,
Жерінен көп алары.
Бұрын-соңды болмаған
Рекордты жасадық,
Бір миллион жеті мың
Алты жүз елу төл алдық,
Еңбегіміз бағалы.
Бұл жағынан ағаның
Бар ма екен, сірә, хабары?
Оқылып жатыр халқыма,
XXVI съездің
Қаулысы мен қарары.

Әсімхан:

Абай ақын келіпті
Талдықорған жерінен,
Нұрмолда, Қалқа елінен.
Ұлы тойда бүгінгі,

Айтысқалы менімен.
Жақсы ақынмен кездесе,
Шығады адам шерінен.
Жер жаннаты – Жетісу
Қос орденді қадаған,
Әлемге аты тараған.
Шабыт берген халқыма
Советтік біздің жаңа заң.
Астанам – әсем Алматым,
Достасқан қанша елдердің
Қажетіне жараған.
Облыстың он тоғыз
Жағдайына қараған.
Жетісудің айтпай-ақ,
Тарихын білер әр адам.

Абай, өзің келгенде,
Қарғалыда болдың ғой,
Болмақ тұрмақ, қондың ғой.
Бір айтарым тек қана
Машинадан кедейсің,
Бұл сөзіме не дейсің?
Бір «Жигули» мініп ап,
Маған ұқсап келмейсің?
Жаяу жүріп тағы да,
Алматыма теңейсің.
Төрт күн міндің машина,
Ақшасын қашан төлейсің?

Абай:

Алматыны Жетісу
Үлкен үйге балаған.
«Елдегі ақын мен-ақ» деп,
Кетпеңіз асып шамадан.
Қазақстан жерінде,
Кім озып еді кешегі
Бақтыбай, Қабан, Сарадан?!
Жансүгіров Ілияс –
Әдебиеттің алғашқы
Ірге тасын қалаған.

Онан кейін белгілі
Суырып салма ақындар
Қуат, Қалқа, Теменнің
Аузынан шыққан лебізі
Кейінгі мынау жастарға
Аңыз болып тараған.
Социалистік Еңбектің
Екі рет болған Батыры
Қазақта асқан бар ма еді
Нұрмолдадай ағадан?!
Қарындасым Бикен мен
Нұрғали інім ән салса,
Клубқа сыймай келіп тұр,
Көреміз деп сан адам.
Осының бәрі белгілі
Жетісудың түлегі,
Мәдениеттің тірегі,
Шығармаңыз санадан.

Жарлыөзек пен Мұқаншы,
Мұқыр, Быжы өзенім.
Шоқтығы биік бәрінен
Туып өскен өз елім.
Көкешиелі, Алтуайт,
Малайсары, Ақдала,
Айтып сізге берейін
Ауданымның көлемін.
Жаз жайлауым – Саржазық,
Аршалы, Қойтас, Көктөбе,
Осыларға, Әсаға,
Жер жетпейді дер едім.
Қыс қыстауым – Үшөзек,
Іленің арғы жағасы.
Қар жауса үш күн жатпайды,
Мұз болып асты қатпайды,
Тауып жейді малдарым
Шөптің небір керегін.
Қаратал мен Көксудың
Белуардан шалғыны,
Көзің көріп қайтты ғой,

Қайыңы мен терегін.
Туған жердің осындай,
Ұшан-теңіз байлығы,
Шабыт беріп өзіме,
Мені ақын дегізіп,
Бір сүрінбей келемін.
Топырағы торқадай
Мұқырдың кербез даласы.
Қызылша, бидай жайқалған
Мұқыр – жердің анасы.
Көз тартады алыстан
Ақ шағала қаласы.
Қатар тартқан асфальт жол –
Он саусақтың саласы.

Мәдениет сарайын
Өзіңіз барып көргенсіз,
Мектеп пенен кеңсенің
Сәніне таң қаласыз.
Көлемінде колхоздың
107-ден қозы алып,
Шаруасы өрлеген.
Әрбір койдың басынан
Төрт жарым кило жүн қырқып,
Намысын қолдан бермеген.
Бағанадан мен айттым
Майы тамған жерлерді,
Атағы шыққан ерлерді.
Астаналық облыста
Директор болған әйел жоқ,
Айтсам сынап сіздерді.
Мойындайсыз бұлтармай,
Аралап көргем барлығын
Бұл жағынан алғанда,
Шаруаңыз кем келді.
Теледидар, газеттен
Оқып көрген боларсыз,
Тамшыбаева Зылиха
Он жыл болды, мінеки,
Бір совхозды меңгерді.

Артта қалған совхоздың
Шаруашылығы жөнделді.

Әсімхан:

Компартия, халқыма сана бердің,
Тағдырын түгел шешіп тамам елдің.
Тұтқасын дүниенің қолыңа ұстап,
Байлық пен берекені ала келдің.

Жастарым жолдамамен тыңға аттанды,
Тау мен тас іс түспеген шыңға аттанды.
Қайтпайтын, қажымайтын біздің жастар,
Аралас қыз-келіншек бірге аттанды.

Тойға арнап сәлем айтты пионерлер,
Шоферлар, тракторист, инженерлер.
Кешегі жаудың күлін көкке ұшырған,
Бабажанов Дадаштай ардагерлер.

Сәлемін мен арқылы көпке берді,
Көп үшін қызмет етсең, жеткереді.
Көкгалда елу-алпыс тоқал там бар,
Құлаған жоқ па солар, аман ба әлі?
Су өтіп төбесінен жазым болса,
Тимей ме жанұяға залалдары?
Күн райы өзгереді деген сөз бар,
Екеулеп сендер жаққа хабарлады.
Орынын бульдозермен сүріп тастап,
Қалайша әлі күнге жаңармады?
Құрылысшы жоқ па еді сендер жақта,
Еліңнің не істеп жүр мамандары?

Ақыным, бұл сөздердің жауабын бер,
Тосып тұр уәжіңді бірталай ел.
Кемшілік түзететін шашыңнан көп,
Аралап ауылыңа бір барып кел.

Бар шығар маған айтарың,
Не айтуды байқағын.
Үмбетәлі ақыннан

Жеңілгенін білесің
Жапсарбаев Қалқаның.

Абай:

Қалқаны жеңген емес ақын Кенен,
Ал, өзім кем түспеймін, аға, сенен.
Арғы атаңыз Сүйінбай
Жиені екен бұрынғы
Атақты ақын Қабанның.
Бір жыл еріп қасына,
Бата алыпты Қабаннан.
Қабаннан бата алған соң,
Ақын болып Сүйінбай,
Қыран құстай таранған!
Суырып салма Қалқаны,
Айтысқанда тоқтамай,
Сүліктей болып жабысып,
Жылқыайдармен қағысып,
Үмбетәлімен табысып,
Талай-талай жол алған.
Сол Қалқаның інісі –
Абай ініңіз мен болам
Айтысқа ғана жаралған.

Айтысуға келген соң,
Жел сөзге енді тұрмайық,
Бүгежектеп жасқанып.
Ойындағы барыңды
Бүгінгі күні қалдырмай,
Ортаға сал ақтарып.
Қол жеткен үлкен табысқа
Үлес қостық еселеп,
Көргеміз жоқ мастанып.
Төрт құбылам тең жатыр
Қызылша, күріш, жүгері,
Малмен, алтын астықтан.
Өректімей азырақ,
Әскен аға, тоқтаңыз,
Екпінді сәл басыңыз
Байлық айтып аптықпан,

Ауызымнан шыққан сөзіме,
Кетеді күйіп тас жанып.
Мал семірту құрылысы
Бізден сізге тараған,
Көріп пе ең бұрын баз салып?
Сабалай бермей беталды,
Сөзімді тосқын аңғарып.
Паралап мені қойғандай,
Отырсыз неге шамданып?
Менің арқам емес пе?
Іленің суын басынан
Бұрып алам каналмен,
Жүрерсің аға, зар қағып.

Әсімхан:

Қызылтоған ауылында
Кітапханаң жабық тұр,
Қара құлып бағып тұр.
Айман қызды таба алмай,
Жиналған қанша халық тұр,
Ақыным, бірге болмап па ең?
Жалғаны жоқ, анық бұл.
Сіздерде нашар жұмыс көп,
Аралап, Абай барып тұр.
Колхозыңда «Алғабас»
Төкен дейтін дәрігер,
Қанша ел іздеп әбігер.
Докторды жауып қойғанша,
Науқастарға дәрі бер.

Бәйсімбетова Төкенің
Өз міндетін білмейді,
Менен артық кім дейді.
Төкенде мінез нашарлау,
Жәбірлеп елді тілдейді
Бір ай ауырып жатса да,
Көмегі оның тимейді.
Әжептәуір колхозды
Бір дәрігер кірлейді.

Қамқорлық жасап шопанға,
Еңбегі сіңген Отанға.
Қойларын бағып шығынсыз,
Ен жайлауым Топарда.
Оқытып жатыр жеті жүз
Малшылардың баласын,
Жоқтатпай ата-анасын,
Директоры Жадрин
Білімнің беріп жаңасын,
Кітаптың беріп тазасын.
Тоғыз түрлі мамандық,
Бұл мектептен аласың.
Мұқтар жігіт басқарған,
Көрдің ғой шеберханасын.
Бір кнопка басылса,
Жонып жатыр ағашын.
Жадриннің үлгісі,
Облысыңа тарасын.
Осындай мектеп салдыртсаң,
Ақыным, сонда жарарсың.

Малшылардың баласы
Білімді болып өсуде,
Еңбектері есімде.
Ленин орден жарқырап,
Жарасып тұр сән беріп,
Жадриннің төсінде.

Сіздің Киров ауданда
Интернат, мұндай мектеп жоқ,
Малшыға жағдай еткен жоқ.
Шопанға жағдай тумаса,
Төл менен жүн, ет те жоқ.
Сегіз класс бітірмей,
Оқуды тастап кеткен көп.
Ірі аудан деп санайды
Нарынқол, Жамбыл, Кегенді,
Қала мен дала теңелді.
Естуіңіз бар шығар,
Молдасанов дегенді.

Еңбектің академигі,
Малшыдан озған шеберді –
Бүкіл елге беделді.
«Прогрестен» көрдіңіз
Әсиядай шоферды,
Рульге жастан отырды.
Сіздің жақтың қыздары
Жүргізбек түгіл, әуелі,
Машина көрсе, шошиды.

Тұлпарын баптап байлаған,
Соқасын өткір қайраған.
Жастық отпен Базаркүл,
Тракторды айдаған.
Жоспарын артық орындап,
Уәдесінен таймаған.
Чемпион қыз атанды –
Жетеді оған қай балаң?
Жандыбаева басқарған,
Комсомол бригадасы.
Жастарға нұсқа әр ісі.
Тасқындап батыл табысы.
Таңғалдырды талайды,
Мал бағудағы әдісі.
Әр қойы алпыс килограмм
Мемлекетке ет берді.
Жылдағыдан көп берді,
Жарысқа түскен сіздерді,
Қанжығаға бөктерді.
Бес килодан жүн берді,
Жеті мың қойы шығынсыз,
Жоспарын артық үлгерді.
Қазақстандық комсомол,
Жақында бәйге, сый берді.
Бір мың сом ақша, диплом,
Жайқалған Қызыл Ту берді.

Еңбек Ері совхоздың
Жандыбаев шырқады,
Толтырды төлге қырқаны.

Социалистік жарыста,
Малшының озған тұлпары.
Жүз аналық саулықтан
Жүз тоқсан қозы алған,
Жігіттің нағыз сұлтаны.
Жүз биеден алынды
Тоқсаннан көп құлыны,
Болған жоқ малдың шығыны.
Жылқы баққан Мұқаштың.
Құтты болды құрығы,
Төрт жүз алпыс килограмм.
Етке өткен әрбір сиыры.
Көп ұлтты елді көркейтіп.
Қамтып жатқан Көкбазар,
Бір өзінде төрт базар.
Табылмайтын нәрсе жоқ,
Берекесі көп базар.
Оңға қарай бұрылсаң,
Бал мен сүт, май, ет базар.
Солға қарай бұрылсаң,
Өрік, мейіз, шөп базар.

Көкбазар әсем нұрланып,
Алма ағашы ырғалып.
Қыздарға ғашық болыпсың,
Театрға бір барып.
Өз обалың өзіңе,
Жете алмай қалған құр қалып.
Баланың сөзін айтасың,
Үлгілі сөзді жырлалық.
Өнер, ғылым, білімнің
Алматыдан тарайды.
Өндірісім табыспен,
Қарсы алып тұр әр айды.

Қаскелеңнің тауында
Долана, шетен, аршамыз,
Адасып кетпе, барсаңыз.
Қарағай, қайың, тал, терек,
Тау жаққа көз салсаңыз.

Меймандарды Медеуде
Қабылдаймыз қанша біз!
Он шақты жерде қонақ үй,
Демаласыз, қонсаңыз,
Дайын тұр түрлі моншаңыз.
Жеңе алмайсың бәрібір,
Абай ақын, қайтеді,
Айтыспай-ақ қойсаңыз!

Кітапхана біздегі
Көркемдігі тамаша,
Жобасы оның жаңаша.
Кілемнің өрнек түріндей,
Көз тартады, қараса.
Миллион кітап сыйғандай,
Әр бөлмесін санаса.
Алғаш рет, көргенде,
Қызығып едің балаша.
Талдықорған үйлері, –
Бұл үйлерден аласа.
Абай ақын, қол алып.
Ризалықпен таралық.
Қағысып алдық шамалы,
Кемшіліктер түзелсін,
Халыққа айтып баралық!

1980 жыл.

ТІЛЕУМҰРАТ ПЕН ҚАЛИДОЛЛА

Тілеумұрат:
Құтты болсын мерекең,
Жиналған қауым зиялы!
Маңғыстаулық ақының
Сапырып жырды құяды.
Әлемге аян құт мекен,
Мақтасаң қалай сияды.
Мен – Абыл, Нұрым, Өскінбай,
Тұлпарлардың тұяғы.

Дарқандығы даланың
Жүрегіме дарыған.
Асаулығы теңіздің,
Сүйегіме дарыған.
Сабырлылық өзіме,
Қыраттардан дарыған.
Арындылық сөзіме,
Бұлақтардан дарыған.
Шымырлатып сөйлер сөз,
Шуақтардан дарыған.
Ағыл-тегіл тербер сөз,
Қуаттардан дарыған.
Жырға дамыл берерде,
Домбыраға жалынам.
Сылқым күйге тойғызып,
Сырлы әуенге қандырам,
Ал, ақыным, абайла,
Сөзбен соғып құлатам,
Күймен есті тандырам!

Қалидолла:

Армысың, ағаларым, қалың елім!
Жастай қолға домбыра алып едім.
«Өнерлі өрге жүзер» дегендейін,
Ән-жырмен біраз жерге мәлім едім.

Көл-көсір байлық тұнып жатқанымен,
Аузымыз тиген жоқ қой аққа бірден.
Қайғының қара бұлтын серпіп тастап,
Бақыт көші басталған Октябрьден.

Лаулатып ерен еңбек жанартауын,
Қайта туып түледі Атырауым.
Коммунистік дәуірдің арқасы ғой –
Таңдағы туған айдай жарқырауым!

Бір шеті – Еділменен қапталдасқан,
Бір шеті – Жем, Сағыз бен Ойыл асқан.
Ойларын мұнаралар күйге бөлеп,
Қырларын қара бұйра қойы басқан.

Сенген соң халқым, неден іркілемін,
Жіберді бұнда Атырау жас түлегін.
Сапалы мұнайымен аты шыққан,
Біледі Ембі даңқын бүкіл елім.

Алып жатқан Атырау аймақтарын,
Еңбектің қазанын шым қайнатқанмын.
Атақты мұнай өңдеу заводым бар,
Айырған таза мұнай қаймақтарын.

Тек қана мұнай емес мақтанарым,
Өрлеп тұрған кезім бұл бақ-талабым.
Ақ Жайықтың шоқырын, икрасын,
Қажет болса алдына ақтарамын.

Ешкімнен де жөнім жоқ жасқанатын,
Балық, мұнай – байлығым, қос қанатым.
Атыраудың тұлпары шаңға көмер,
Маңғыстаудың бәйгеге қосқан атын.

Жайықтың жағасында мекеніміз,
Кең-байтақ мол жайылған етегіміз.
Ежелден аян жұртқа, дүйім елге,
Ән-жырға, күйге жомарт екеніміз.

Бір кезде соғып заман өкпек желі,
Өршіген ереуілдің от пен селі.
Исатай, Махамбеттей қол бастаған,
Ерлердің атой салып өткен жері.

Күйін шертіп жіберсең Құрекеңнің,
Айқындала түседі сыры өлкемнің.
Шернияз, Абыл, Нұрым осы өлкеде,
Сапырып, дауылдатқан жыр нөсерін.

Бәйгеде алғы топтан қалыспаған,
Орденді облыспын қарыштаған.
Айтайын енді өлкемнің табыстарын,
Жөн болмас өзіңе де таныспаған.

Жетеді желдей ескен тұлпарларым,
Қалықтап қияға ұшқан сұңқарларым.
Алқалы топ алдында айту керек,
Еңбектің ер тұлғалы батырларын.

Тілеумұрат:

Сәлем ал, Маңғыстаудың халқы атынан,
Түбектің жасы менен қарты атынан.
Сол сәлемді жолдады балықшылар,
Толқынына Каспийдің қарсы атылған.

Тауды бұзып, тастарды сүргілеген,
Бірдей етіп шығарған үлгіменен.
Дұғай сәлем деп еді жұмысшылар,
Шойын тасты тулақтай тілгілеген.

Тереңіне бойлаған алып жердің,
Мұнайшылар сәлемін алып келдім.
Құрылысшы боп таласқан заңғар көкке,
Зәулім үйлер сол жақтан салып келдім.

Мұнаралар сыңсыған жолымда тұр,
Бар байлығы түбектің қолымда тұр.
Балық та бар, мал да бар, мұнай да бар,
Бәріне де арналған эн, өлең-жыр.

Далам келіп теңізге құлай төнген,
Сол далада мыңғырып малым өрген.
Форт есімді қалам бар ертеректе,
Жағасынан Каспийдің бой көтерген.

Таңба қалған Тарастан әр тасында,
Асау ақын төзбеді қанша сынға?
Шаншып кеткен кобзарьдың бір шыбығы,
Баққа айналды қаланың ортасында.

Екі заман бұл қала бастан кешкен,
Бір кездері үстінен ақ шаң көшкен.
Революция түбекті оятқанда,
Болған талай бұл жерде астан-кестен.

Жаңа заман сәулесін шашқанында,
Жұртшылық соған қадам басқанында,
Саңқылдаған үнімен самал есіп,
Киров келіп жиналыс ашқан мұнда.

Теңдік үшін азамат талай жортқан,
Қайраткерлер осындай бізге соққан.
Ленин тапсырмасын орындауға,
Ер Жанкелдин аттанып кеткен Форттан.

Форт-Шевченко осындай көне қала,
Қала саны көбейді бара-бара.
Бұл күнде дәулетіне сәулеті сай,
Шаруашылық, өндіріс сала-сала.

Тарихтың осындай көп сыры қалған,
Көне көзді қарттар бар тірі қалған.
Жүз он жылдық тарихы мектебім бар,
Бірнеше ұрпақ тәрбие, білім алған.

Нелер жайсаң бұл жерде оқымады,
Қарттар оны еске алып отырады.
Жақында қонақ болып келіп кеттің,
Ыстық болар сізге де топырағы.

Жатқа соқсам Тарастың жазған жырын,
Жалын шарпып, от болып маздар үнім!
Неге бізге келгенде көрмей кеттің,
Музейін украин кобзарының?

Жүрісінді осындай суыт көрдім,
Мен болсам, сен келер деп уық кердім.
Қашқанменен қоймадым, ақырында,
Алматыға соңыңнан қуып келдім.

Араласаң Шевченко көшелерін,
Теңіз жақтан шалқыған еседі үн.
Бара жатқан биіктеп сан үйлерге,
Қарап тұрып келеді өсе бергің.

Өзен деген қаламды араладың,
Кездестірдің әр ұлттың сан адамын.
Жаңаөзеннің алғашқы ірге тасын,
Он бес жыл бұрын ғана қалағанмын.

Бейнеу деген аудан бар алыстағы,
Гурьевпен көршілес қоныстары.
Шаруашылық, өндіріс қатар дамып,
Тасып жатыр мұның да табыстары.

Кең жайлаудан көсіліп ән шығады,
Әнмен бірге көңілің аршылады.
Бұл ерлер – жарыстардың жеңімпазы,
Маңғыстау ауданының малшылары.

Түнде келсең, көз керек қарауыңа,
Қызыл жалын жан-жаққа тарауына.
Мұнай атқан алғашқы Жетібай тұр,
Оранып ап газдардың алауына.

Қала орнаттық ғажайып жерге тақыр,
Тасболатты жырыма қосқан мақұл.
Бозашыдан барлаушы мұнай тапса,
Шуда газға шаншылып Теңге жатыр.

Ал, ақын, шаруашылық жайың қалай?
Жасампаз жаңа дәстүр сәнің қалай?
Бәрін де өз аузыңнан есітейін,
Қабылдап әр сөзіңді шынға балай.

Қалидолла:
Әр уақытта жөн болар
Әдептен көп аспаған.
Жаңа өзің мақтаған
Қазыналы Маңғыстау
Таусылмайтын дастан ән.
Құлақ түріп отырған
Бүкіл әлем, астанам!
Жер астына жеті қат
Тұңғыш түрен тастаған.
Өтебаев Сафи мен

Өзбекқалиев Халелдер,
Өтесінов Рахмет,
Табиғаты қатал деп,
Қиындықтан қашпаған.
Жер жарып тұр бүгінде,
Маңғыстаудың атағы.
Қарбалас қызу еңбекпен,
Таңы ерте атады,
Күні кештеу батады.
Сонда-дағы мамандар
Ағыл-тегіл уақытпен
Запас бөлшек жеткізбей,
Айқайласып жатады.
Маңғыстаудың бір кезде,
Бой бермеген фонтаны.
Тұншықтырып алыпсың,
Кеңге салып арқаны.
Өзеніңді өрелеп,
Жетібайды тұсапсың,
Есіңде бұл жөнінде,
Қозғау салар көңілге,
Тереңнен ой қазғаны,
«Правданың» жазғаны.

Осы жолда сендердің
Қолдарыңды байлаған.
Жетпейді екен тұщы су,
Түтікпенен айдаған.
Зиян шегіп сондықтан,
Қағылыпсың пайдадан.
Ағайынға сәлем айт,
Мыңғыртып мал айдаған,
Жарты аралды жайлаған.
Мол су күтіп отырған,
Сонау Амудариядан!

Тілеумұрат, досым-ай,
Кемшіліктің сендерден
Көрдік біз де талайын,
Дүрбі салып қарайын.
Он жыл бойы салса да,

Бітіре алмай келеді
Құрылысшылар Өзенде
Мұнайшылар сарайын.
Шалғайдағы Маңғыстау
Ауданында әлі күн.
Шүкір еткен үйлер бар,
Білте шамның жарығын.
Мәдениет жағына
Көңіл бөлмей басшылар,
Көшелерін шаң басып
Жатыр кейбір ауылың.
Ағаш егіп бір кезек,
Көркейсеңші, бауырым!

Шайыр, Таушық, Ақтөбе,
Оңды, Сазды, Бекінің
Клубтары қыс болса,
Жабық тұрар салты бар.
Осы жайлы ашынып
Жергілікті халықтың
Облыстық газетке,
Жазған талай хаты бар.
Шаруашылық жақта да
Ақсап жатыр аяғың.
Кей жылдары шопандар
Ұстап қалды таяғын.
Мал басының сондықтан
Өсуі де шамалы.
Қойларыңды еңкейген
Кемпір-шалдар бағады.
Маңғыстау мен Бейнеуде,
Неге қолдау таппайды,
Шұбартаулық жастардың
Бастамасы бағалы?

Тілеумұрат:

Ерік бермей жүр еді бойдағы арын,
Шабытыма от берді қайрағаның.
Арындап ысқырығың жер жарғанмен,
Боп жүрмесін бес ешкі айдағаның.

Сұлу сөз нақтылы істі айшықтайды,
Алайда, қызыл тілден май шықпайды.
Мен енді табысымды баяндайын,
Құлақ салып, ақыным, ұқсаң жайды.

Мұнайшылар мықты ғой, жаны жайсаң,
Солар жайлы айтайын қабыл алсаң.
Қалайша мақтанбайын төрт-ақ жылда,
Алпыс миллион тонна мұнай алсам.

Барлаушылар мұнайды таппасын ба,
Бір жаңалық естиміз аптасына.
«МНГР» экспедициясын жазып қойдық,
Облыстық «Құрмет тақтасына».

Газ аттырған Ғазизді тұңғыш рет,
Бәрі айтады «тамаша бұрғышы» деп.
Жалғасбаев, Қадыров Еңбек Ері,
Алдан күтер әлі де ырысы көп.

Сайысып көр солармен болсаң мықты,
Жүлдегер жаңа есімдер тағы шықты.
Мастерлер Байболов пен Тапсұлтанов,
Төрт-ақ жылда бітірді бесжылдықты.

Құрылыс та қарқынмен қызып жатыр,
Тасты тіліп, тауларды бұзып жатыр.
Түрлі құбыр төселіп жер астына,
Көшеде солардың көп ізі жатыр.

Салған үйлер мақталмас саныменен,
Қалаларым көркейді сәніменен.
Биік үйлер ақ шаңқай көк тіреген,
Газондарым сияқты қалы кілем.

Қайтемін өнерімді аяп қалып,
Көкірегім жырласын ән ақтарып.
Өзен деген қаламда алпыс құрылыс –
Газ заводы келеді аяқталып.

Тауса алмаспын мен бәрін түгел санап,
Құрылысымды көрдің ғой өзің қарап.
Бір өзі бір қала боп Шевченко да,
Пластмасса заводы жайды қанат.

Бұрын-соңды болмаған кереметті,
Естігенде құлағы елең етті.
Күшіменен атомның ащы теңіз,
Тұщытылып, ауыз су елге жетті!

Жыр қылдым озаттардың табыс жайын,
Олардың бәрін қалай тауысайын.
Маңғыстауды әзірге қоя тұрып,
Мен енді Гурьевке ауысайын.

Жазда бардым, еліңіз аман екен,
Гурьевте өзгеріс шамалы екен.
Жаңбыр жауса ми батпақ табанды ұстап,
Бәтеңкеңіз әр жерде қалады екен.

Бүгінгі ісің мықты емес кешегіден,
Құрылысшылар кеш тұрар төсегінен.
Гурьевте бір-екі үй тапсырыпты,
Өліп-талып өткен жыл есебінен.

Советтер үйін айтсам жоспардағы,
Жеті жыл өтіпті ғой басталғалы.
Әлі тұр қабырғасы көтерілмей,
Осы ма іскерлікпен басқарғаны?

Иргенде Ақ Жайығың ағып жатыр,
Су айдайтын қондырғың неғып жатыр?
Қаланың қақ жартысы суға зәру –
Іс-шараң орындалмай қалып жатыр.

Көңілімді көншітпеді Гурьевің,
Әнге қосқан атақты «жер биігің».
Сәлем айт басшыларға – жақсыларға,
Әр іске сала жүрсін көз қиығын.

Қаланың ортасында бақ бар еді,
Шілдеде білінбейтін аптап демі.
Қаланың басшылары көңіл бөлсе,
Сол бақты гүлдендіріп баптар еді!..

Қалидолла:

Ақ Жайықтың суынан нәр аламыз,
Сіздерге айтсақ бұл жайды болады аңыз.
Бақша-бауға ауылдар тұрған тұнып,
Нанбасаңыз тағы бір аралаңыз.

Жиырма шақты халықтық театр бар,
Қамқорлық пен қолдауға риза олар.
Москва, Прагада күйін төкті,
Балды бармақ Рысбай, Наримандар.

Жырладық жерімізді, елімізді,
Теңіздей шалқып жатқан кенімізді.
Еңбегімен халыққа үлгі болған,
Тау қопарған толағай ерімізді.

Айныма сен де осынау шабысыңнан,
Атағыңнан, жер жарған дабысыңнан.
Әрқайсымыз мақтадық жерімізді, —
«Қанына тартпағанның қары сынған».

Басжылдықтар – шыңдарым, ұлы асуым,
Шабыт көзі, қайнарым, жыр асылым.
Әр жыл сайын көрейік туған елдің,
Табысына тасқын сел ұласуын!

Тілеумұрат:

Осы айтқан сынымыз
Әзірге қалар жарап та.
Ақ ниетті сөзімді
Салмақпенен сарапта.
Бүгінгі істер жұмысты
Ертеңгіге қаратпа.
Мұраттарға бастасын,
Әрбір күн мен әр апта.
Шабыт берсін ұлы той
Ақындық өнер талапқа!

1980 жыл.

ЖҰМАШ ПЕН АЙТУҒАН

Жұмаш:

«Ер жігіт алғы сөзді бастай ма?» деп,
Отыр ем тәуекелге баспай кенет.
Үлкендер жолды маған ұсынған соң,
Жыр туын көтерейін саспай демеп.

Айтыстың алғы сөзін бастағанда,
От берер соның өзі жас адамға,
Ұсынып қолды үлкендер отырғанда,
Бастамай мен де бүгін жасқанам ба?

Еңселі «Ешкіөлместің» бауырынан,
Шырқатып мен әрқашан саламын ән.
Қырандай қалықтамай тұрам қалай,
Шыққан соң Жетісудың алабынан?

Есенбісің, Айтуған әріптесім,
Алдымен бастады деп жарыс көшін.
Айыпқа бұйырмассың бұл Жұмашты,
Тартысып тағар кезде әр іске сын.

Еңселі «Ешкіөлместің» бауырынан,
Әйгілі Сара апамның ауылынан.
Мен келдім қалтарыста қалып жүрме,
Шайқалып жүрегімнің дауылынан.

Әрқашан айтыс десе гүл ашатын,
Тізгінін сөздің алар Жұмаш ақын.
Елімнің асқаралы алпыс жылдық,
Тойында кезің келді сынасатын!

Айтуған:

Сенбісің Қапалдағы әйгілі ақын.
Сыртыңнан естілуші ед әйдік атың.
Облысың алты ай бойы мәпелепті,
Жаратқан бапкердей-ақ бәйге атын.

Ойлама осал жан деп белдескенің,
Сырымды білсең мұнда келмес те едің.

Көп жайды аңғартпай ма, іздеп барып,
«Ешкіөлмес» бауырында кездескенім.

Шалқытып шабытымның нұр-жалынын,
Өлеңнің селдетейін сырлы ағынын!
Сараның сіңлісі сен болсаң егер,
Мен-дағы заманымның Біржанымын.

Құмартқан Алатаудың бұлағына,
Ұқсайсың киіктің жас лағына.
Осы жол мықты болсаң, ілдірмей кет,
Кез болдың Хан Тәңірдің қыранына.

Сөзімде серпіні бар Сүйінбайдың,
Жұмаш-ау, жырда саған сыйынбаймын.
Ағаңды жеңем десең, мықтап жеңгін,
Қарсы айтсаң, барған сайын қиындаймын.

Жаныңа күйғандай-ақ шаттық нұрын,
Шабытты шақта екенсің, қалқам бүгін.
Жүйріктей қаным қызып, жүрек тулап,
Менің де бабында тұр тарпаң жырым.

Бар ұлтпен достастырып арамызды,
Көтерген таудай биік санамызды,
Жырлайық Коммунистік партия мен
Аяулы Қазақстан – анамызды.

Сөйлесем айға білеп азуымды,
Шамданба шыңға балап әзілімді.
Жаны – жаз, көңілі – көктем, құрбыласым,
Тыңдайық енді сенің наз үніңді.

Жұмаш:

Облыстың орындауда аманатын,
Болмаспын оңай олжа саған, ақын.
Талаптың тұлпарына ер салғайсың,
Жел сөздің қамшыламай шабан атын.

Бұл күнде алсаң-дағы қай жағынан,
Шалқыған шаттықпенен аймағым ән.

Еселі ер еңбектің екпінімен,
Тулайды толқынданып бойдағы қан.

Санамай мені әріптес қатарына,
Жасырын барып қайттың Қапалыма.
Түлкідей қыр айнала бұлаңдаған,
Жараспас шын ақынның атағына.

Белгілі қаншалықты сөз білерің,
Мақтанар кезім келді енді менің.
Пір тұтам жиырма сегіз панфиловшы –
Батырдың бізден шыққан он бір ерін.

Аяулы Талдықорған атырабы,
Ырыс қонған торқалы топырағы.
Басталған арынды ақын Ілиястан
Жыр толқып, күй күмбірлеп, шалқыр әні.

Кей шақта жыр шарпыса өзегімді,
Мен одан ләззат алар сезем үнді!
Тықыршып сен де отырсың, Айтуған-ау,
Берейін енді өзіңе кезегінді.

Айтуған:

Өзілін кек көрмейтін қыз баланың,
Жеңбейсің Алатаудың мұзбалағын.
Аяулы Алматының ақынымын,
Егерде ішің күйсе тұз жалағын.

Дәулетті бір ауданым – Күрті деген,
Бұл күнде облыста дүркіреген.
Өсіріп жүз саулықтан жүз он қозы,
Көш бастап келе жатыр көркіменен.

Әрине, туған жерді мақтан қылам,
Іленің толқындары жатқан бір ән.
Жұмашжан, Балқашыма қонақ болғын,
Ондатр тон кигізіп аттандырам.

Көз жетпес Балқашымның аумағына,
Қондырған бақыт құсы бау-бағына.

Халқымның жарық жұлдыз маңдайдағы,
Депутат Димаш аға ауданымда!

Дәуірдің ұранындай Жамбыл әні,
Ұрпақтан-ұрпақтарға жаңғырады.
Отаны ұлы ақынның – Ұзынағаш,
Өлеңмен сусыныңды қандырады.

Мақтаған араладым Қапалыңды,
Кей жайы көңілімді қапа қылды.
Көрем деп жақсы жағын әуре болып,
Жүргенде астымдағы ат арыды.

«Көлтабан» өзің туған ауыл екен,
Құт қоныс, сайы – пана, тауы – мекен.
Қашатын қонақ келсе сол колхоздың,
Өзіңе бастықтары бауыр екен.

Жүйрік деп естіп едім Қапалдағы,
Жол жорға, жабы екенсің қатардағы.
«Арасан» колхозының бастықтары,
Қой жұтып, есінде ме қақалғаны?

Құмар ем айтысуға көптен бері,
Қыруар мін түзелді ме өткендегі?
Тартпайды қырық кило үлкен қойың,
Соншама қоян болып кеткен бе еді?

Белгілі сырды айтпай сырғытарың,
Онымен деп отырсың кімді ұтамын?
Бір кезде қойларыңа шөп орнына,
Беруші ең қарағайдың қу бұтағын.

Әріптес, кеңесіме сал құлағың,
Бір емес сөз түсінсең, сан құладың.
Күн сайын күрт төмендеп келе жатыр,
Қой завод асыл тұқым Сарбұлағың.

Қызылжар дейтін бардым ауылыңа,
Күреңбел қоныстанған бауырыңда.

Халыққа кітап берер апайыңыз,
Шауып жүр ет дайындап сауығыңа.

Ал, Жұмаш, шырқашы бір дара самғап,
Берейін сөз кезегін өзіңе арнап.
Бірақта сөйлер болсаң, анық сөйле,
Мен емес кететінің балаша алдап.

Жұмаш:

Жалғыз-ақ мақтай берме ауданыңды,
Көрсенші алысырақ аумағыңды.
Көргенде толып жатқан олқылықты,
Тістерсің өзің-дағы бармағыңды.

Сезбесең өлеңімнің жай тастарын,
Орынсыз меніменен шайқаспағын.
Өзі де аз уақытты «ұрлап» болып,
Шұбыртпа шумағыңмен ойқастадың.

Бір сәтке қоя тұрып басқа жағын,
Бақсаңшы халқыңның да қас-қабағын.
Салына берме, ақыным, бос мақтанға,
Жамылып абыройын астананың.

Астана бәрімізге ортақ қала,
Орынсыз ортақ іске жалпақтама.
Сіңірген адал еңбек, теріңменен,
Еңбекті айт, ерлеріңді айт, ақын бала!

Сен болсаң өлең сөзден іркілмеген,
Болғанмын, Айтуған-ау, Күртінде мен.
Ауданда үш күн қонғам, машинаңмен,
Жүре алмай үш шақырым күркілдеген.

Заманда мынау бақыт жайған гүлін,
Жаныңа батар анық қойған мінім.
Шашылған техникаңды жинадың ба,
Ақши мен арасынан Айдарлының?

Жөн болар жүйесімен сөге білген,
Бар-жоқты өз көзіңмен көре жүрген.

Жеті өгіз бақташының мойынына,
Жетпіс боп еселеніп неге мінген?

Орынсыз шүйілгенше дүркін-дүркін,
Сақтасаң, дұрыс сақта қоғам мүлкін.
Қойларың шала-пұла таз тырнадай,
Қыркылған, көрген сәтте келер күлкің.

Ақыным, асқақтадың мақтанғанда,
Мәзбісің сылтау тауып сақтанғанға?
Совхозың Тоқаш Бокин атындағы,
Бәйгеге тоқтыларын баптаған ба?

Япыр ай, семірткен бе қамап торға?
Әдейі қамқорлықпен алып қолға.
Байлаған бордақыға тоқтыларың,
Салмағы он үш кило тартар зорға.

Айтыста жыр пернесін басып көптен,
Қайтейін табысыңды тасып-төккен.
Бәрінен озат Жамбыл ауданыңның,
Сүттері неге әр кез ашып кеткен?

Екпінді, Ұзынағаш, Топарыңда –
Алыста малшы ауылы отарыңда.
Бір тамшы суға зар боп отыр халық,
Күш жоқ па су құбырын апаруға?

Жүрмісің халқым өзі сезеді деп,
Сахара шөліне де төзеді деп?
Ал, кәне, бұл сауалға жауап берші,
Тықыршып отырсың ғой кезек бер деп.

Айтуған:

Жұмаш-ай, өр екен ғой көкірегің,
Бел буып, енді мен де бекінемін.
Орынсыз артық жайға неге бардың,
Белгілі айтқаныңа өкінерің.

Жырлаймын бүгінгі күн өренімді,
Жігітпін жұртқа жайған өнерімді.

Көз салсам алысырақ аумағыма,
Жырлаймын берекелі Кегенімді.

Ер ұлын ел мерейі қолдаса анық,
Бақыттан шыңға шырқар жолдас алып.
Одаққа аты әйгілі ағайым бар,
Атақты аға шопан Молдасанов.

Өлкемнің ең шетінде Нарынқолы,
Санайды алтын бесік әр ұлт оны.
Ұлы ақын Мұқағали Мақатаев,
Осы жердің толағай дарынды ұлы.

Шелекке келсең егер қонасың ба?
Мерейлі ел, берекелі жер осында.
Еріксіз күйеуіңді көндірер ең,
Тырысып тұрақтауға селосына.

Байқамай жанған отты бастың анық,
Өзіңді өз мініңнен қаштың алып.
Алакөл ауданының совхоздары,
Тауыса ма жанар майды ат суарып?

Сырыңды білетінмін бұрында мың,
Қалқашым, жеңілесің ұрынбағын.
Кей ағаң сойып алып қоғам малын,
Тулатты іште жатқан құлындарын.

Көргенде көркем қала Үштөбені,
Өң түгіл, көмескі жай түске енеді.
Сапасыз киіз үйдің құнын даулап,
Совхоздар күнде мұнда жүз келеді.

Көтерген алдында күн, арқасына ай,
Алматым Жетісудың алқасындай.
Сырғанды сыйға беріп құтылмасаң,
Жолыңыз бола қоймас, қалқашым-ай!

Бәйгеден тұрса деймін жыры аты кеп,
Өтелер сонда ақындық мұраты көп.

Білетін сөз мәнісін жан екенсің,
Жұмашжан, шын көңілден рахмет!

Жұмаш:

Таусылса, Айтуған-ау, жаттағаның,
Жөн болар құр терлемей тоқтағаның.
Қазандай ішің қайнап отыр білем,
Дөп тимей бұл Жұмашқа оқтағаның.

Әдептен, әріптесім, аттамалық,
Өзіңді әлі-дағы бапта барып.
Жұмашпен айтысуға тағы бірде,
Келерсің жігерінді топтап алып.

Жойылмас қасиеті бойда бардың,
Нәр алып сусындайды ойдан әр күн.
Ұмтылмай есіл жүрек өз еркімен,
Күшімен келгенсің-ау айдағанның.

Көрсетсең көңіліңнің күптілігін,
Болмас ол, Айтуған-ау, мықтылығың.
Жүз жерден жолбарысша жұлқынсаң да,
Жеңбейсің бұл Жұмашты тіпті бүгін.

Мен емес сенен, ақын, жасқанатын,
Өлеңнің қарыштатып қос қанатын.
Жырыммен қаусатармын қабырғанды,
Көтеріп облысымның аспанға атын!

Бұл жерде кешке дейін қақсаң да,
Өлеңнің жүз шумағын жаттасаң да,
Жорғамын, шаңымды да шалдырмаймын,
Өзіңді бір жыл бойы баптасаң да!

Өмірдің алға тартқан көшіменен,
Әрқашан ілесетін досым өлең.
Орынсыз көп алдында шайқаспайық,
Айтуған, аяқтайық осыменен.

1980 жыл.

ШОЛПАН МЕН ЕЛЕУСІЗ

Шолпан:

Сөздері жай оғындай жарқылдаған,
Ақындар айтысудан тартынбаған.
Алдында алқа топтың сөз бастайын,
Рұқсат етсеңіздер, халқым, маған!

Мерейі мерекеге шабыттанып,
Жүректер жыр бұлағын ағытты анық.
Сүрінбей сыннан өткен сан жүйріктер,
Келіпті бұл сайысқа бағытталып.

Қоздырып көпшіліктің арқаларын,
Осынау ақындардың марқаларын.
Әсімхан, Қалихан мен Көкен, Манап,
Танытқан талай көкпар тарта аларын.

Бойымды билеп алып тұр бір ағын,
Дегендей: «Ағыт, ағыт жыр бұлағын!».
Құлпырған қызғалдақтай көктемдегі,
Армысың өнер сүйген құрбыларым?

Армысың уа, астанам, туған қалам?
Мен де бір сөз өнерін қуған балаң.
Ұсынам жүрегімнен жыр шоқтарын,
Атынан Оралымның думандаған.

Армысың, Алатаудың ақындары,
Саф алтын кәусар сөздің батырлары?
Мүшелі Қазақстан тойы алдында,
Қызықтап жыр сайысын жатыр бәрі.

Бәтуа сөзге келмей тарқамалық,
Жыр үшін жігерімді сарқам анық.
Әбділда, Мұхаметжан ағаларды,
Көргенде, кеттім қазір арқаланып.

Қайнаған қызу еңбек даламыздан,
Еңбеккер үлкен-кіші, баламыздан.

Сәлемші – мен Оралдың қарлығашы,
Бас иіп тәжім етем араңыздан.

Сәулетті құшағында замананың,
Мен еркін қанатымды қаға аламын.
Торқалы Қазақстан тойы алдында,
Жырламай қалай тағат таба аламын?

Кенге бай, мол қазына әр төбесі,
Ақ бидай алқабында – дән төресі.
Жылма-жыл миллиардтың межесінде,
Елімнің арта берсін мәртебесі.

Осындай елдің құрыш қыранымыз,
Бейбіт күн, коммунизм ұранымыз.
Жасай бер, гүлдене бер, Қазақстан,
Арналған бір өзіңе жыр-әніміз.

Атады тамылжыған әнмен әр таң,
Бейбіт күн, ұлы еңбектің күйін тартам.
Шалқысақ, шабыттансақ, жыр толғасақ,
Отаным, Компартиям, сенің арқаң.

Төрінен орын алып сахнаның,
Жыр селін шабыттана сапырамын.
Ақынын көрші облыс Ақтөбенің,
Өзіммен айтысуға шақырамын.

Жырларым жанарымда жарқылдайды,
Шабытым – теңіз, буы сарқылмайды.
Сөзбенен сілкілесіп көрейікші,
Шын жүйрік сайыстардан тартынбайды.

Елеусіз:

Алатауым, армысың,
Қарт шежіре, бармысың?
Баяғыдай сәукелең –
Төбеңдегі қарлы шың.
«Қайдан келіп қалды» деп,
Мен балаңа таңбысың?

Тап өзіндей сабырлы
Көргенім жоқ тауды шын.
Бір өзіңнен табылар
Барша сурет, бар мүсін.
Талай ақын арнады,
Ықылас пен алғысын.

Алатауым – қарт бабам,
Тарих сырын сақтаған.
Мұндай сайыс көргем жоқ,
Айналам жүйрік қаптаған.
Қас тұлпарын өнердің,
Емеспін бұрын баптаған.
Желеп, жебеп шабыт бер
Қадамыма аттаған!
Толқиды екен қалайда
Осындай бір шақта адам.
Ақын Шолпан Жайықтан,
Барымды саған ақтарам.
Өзіндей жүйрік дүлдүлмен,
Кездескенге мақтанам.
Еліңнің көріп табысын,
Сен үшін бүгін шаттанам.
Өзіңе бердім кезекті,
Назыңды жырмен айт маған.

Шолпан:

Өтті ғой содан талай арада күн,
Келмейді көп алдында қаралағым.
Оқудың түбін тескен жан болсаң да,
Жалғыз хат жолдауға сен жарамдың.

Болады бізде басым төзім деген,
Жігіт пе ең әлде қызды көзге ілмеген?
«Сарасы Ақ Жайықтың – мен» дегенде,
Біржан боп келе алмадың өзің неден?

Бойыңда жалындаған күшің тасып,
Тұрғанмен, ақын жігіт, ісің жасық.
Аулыңнан серік ертіп ала келдің,
Жүргендей сені менің мысым басып.

Тастайын сынды бірден сірестіріп,
Соғайын сөзден қамал тірестіріп.
Елеусіз, мен өзінді жеп қоярдай,
Келіпсің жұбайыңды ілестіріп.

Мен өзім айтысудан тартынбаймын,
Егессен, найзағайдай шартылдаймын.
Көзіңе кішілеу боп көрінгенмен,
Айтыста салмақтымын, алтындаймын.

Жер болсаң, гүлің болып ашыламын,
Күн болсаң, нұрың болып шашыламын.
Байқамай, намысыма тиер болсаң,
Шоқ болып табаныңа басыламын!

Шабытым Ақ Жайықтың ағынындай,
Екпінім жанартаудың жалынындай.
Қол созған жігіттерге жеткізбеймін,
Көктемгі көк жиектің сағымындай.

Айтып бер, ақтөбелік табысыңды,
Байқайын топ алдында шабысыңды.
Елімнің сенім артқан еркесі едім,
Ешкімге жібермеспін намысымды.

Елеусіз:

Мен өзім «тұлпармын» деп мақтанбаймын,
Және де «жабымын» деп жасқанбаймын.
Әділін тура айтамын кім де болса,
Жаныма, намысыма батқан жайдың.

Ақ Жайық дәстүрі мол, салты бар ел,
Өсірген талай-талай даңқы бар ер.
Сүймеймін жұрт алдында асқақтауды,
Кім жүйрік, кім шабанын халқым білер.

Ақынға салтымыз бар қуанатын,
Әрдайым жақсылықпен құп алатын.
Шолпанжан, халің қалай, қарындасым,
Шәкірті Тайыр, Хамза, Жұбан ақын?

Көршіміз жалықпайтын сырласудан,
Жүрекке жылу алған күн қасынан.
Жырлайық халқымызды, елімізді,
Шабыт ап, коммунистік бұл ғасырдан.

Кеудем – күй, жүрегім – ән, жаным – дастан,
Келемін сол қарқыннан жаңылмастан.
Дәстүрін ақын Сара жалғастырған,
Өзіңдей айналайын, қарындастан.

Өнер мен өлеңім ғой бағымды ашқан,
Бүгінгім нұрлы шапақ таңға ұласқан.
Айтыста жеңілсем де арманым жоқ,
Өзіңдей сүйкімді бір қарындастан.

Өйткені жолың – үлкен, сырың – нәзік,
Ағаңа дидарың мен жырың азық.
Айтатын тілегім бар, айтыстан соң,
Қалмайын, қарындасым, көзім жазып.

Артса егер мойыныма жүгін елім,
Әділдік ел алдында жүгінерім.
Дауысың ақ бұлақтай сылдырлайды,
Осылай шырқарыңды біліп едім.

Шықтың-ау әзіліңмен дараланып,
Ойлама, қалар-ау деп ағаң налып.
Шолпанжан, қайдан білем күйеуіңнің,
Үйінде қалатынын бала бағып.

Айтысқа жүрейін деп жатқаныңда,
Үйіңнен еретін жан таппадың ба?
Шолпанжан, ең болмаса телефонмен,
«Күйеуім келмейді» деп айтпадың ба?

Ақынның осындайда қиялы көп,
Келеді әзілдері зиялы боп.
Шырағым, шалғай жерде жүргеніңде,
Болғаны әйеліңнің зияны жоқ.

Шолпан:

Жырлайын мен өзімше бөгелместен,
Күркіреп көкірегімнен өлең көшкен.
Көңілден шықпай жатсам кешіріңіз,
Көпшілік құлақ түріп елеңдескен.

Несіне мен өзімді ұсақтайын,
Гурьев, Ақтөбе, Орал – үш ақ қайың.
Жатады ел аралас, қой қоралас,
Кездессек, қуанамыз, құшақ дайын.

Иесі болмасам да жыр тағының,
Бойына жинай білген сыр, тағылым.
«Үш жүзге ән оздырған» әнші Мұхит,
Елінің өнер қуған ұрпағымын.

Ұқтырған күймен мұңын, зарын-дағы,
Қазақтың күй атасы, дарындары.
Дина мен Құрманғазы перзентімін,
Даңқы өшпес Махамбеттің Нарындағы.

Қойдыңыз білместікпен сұрақ маған,
Төрінен мен тарихтың сыр ақтарам.
Оралдың төрт ғасырлық шежіресі,
Пушкин, Даль, Толстойлар тұрақтаған.

Жайнаған бүгінгі күн гүл өсірді,
Қаламның отты жылда үлесі ірі.
Ерліктің символындай аспанында,
Пугачев, Чапаевтың жүр есімі.

Жолында құрбан болған біздің арман,
Есімін жүректе ел тізіп алған.
Ерлердің Фрунзе мен Фурмановтай,
Оралдың көшесінде ізі қалған.

Мақтаныш Қазақстан ұл, қызына,
Шығыстың жарқыраған жұлдызы да –
Ордада туған біздің Мәншүк батыр,
Даңқына бүгін әлем тұр қызыға.

Кешесі мен бүгіні толы аңызға,
Кәрі-жас көңіл бөлген мол аңызға.
Қазақстан жерінде ең бірінші –
Тігілді Советтік ту Ордамызда.

Ерлігін ерлерімнің дәріптеген,
Таныстың тарихы зор тарихпенен.
«Ер Чапай, батыр Мәншүк» деп қазір де,
Оқиды жас ұрпақтар «Әліппеден».

Күн санап өркендеген салтымыз бар,
Білікті өнер сүйген халқымыз бар.
Сүйікті Компартия аясында,
Еңбекпен шыққан елдік даңқымыз бар.

Белгілі көзбен көріп танысқаның
Оралдың қол жеткізген табыстарын.
Қызыл Ту желбірейді жеңіп алған,
Өзіңмен социалистік жарыстамын.

Көрікті қаламыз да, даламыз да,
Білікті анамыз да, баламыз да.
Ғылымға үлес қосқан оралдықтар,
Жүр бүгін астанада, арамызда.

Талантты өнерлі елде туады адам,
Өн мен жыр тұнып тұрған дарқан далам.
Өр Қасым, ғалым Қажым, Хамза, Тайыр –
Халықтың ұлдары ғой, мақтана алам.

Өнердің өрісінде қарыштады,
Қадыр мен Сағынғали, Ақұштабы.
Ескендір, Ғарифолла жолын қуған,
Белгілі таланттардың тағы ұшқаны.

Жоқ менің сөйлер сөзден тоқырарым,
Шындықты айтпай қалай отырамын?
Таралған бір тамырдан еңбек, өнер,
Ақ Жайық қасиетті топырағым!

Елеусіз:

Бақыттың нұрын шашқан елім менің,
Шығыстан желпіп жатқан өмір лебін.
Алпысың құтты болсын, республикам,
Сен үшін биіктеді көңіл-көгім!

Асырып даңқың менен ерлігіңді,
Паш етіп дарқандық пен кеңдігіңді.
Сүйікті Компартиям арқасында,
Бар әлем «Қазақ» дейтін елді білді.

Қазағым, сен де елсің дара туған,
Бір жүрек, мың тілектен жаратылған.
Алдыңда айнымайтын ағаң орыс,
Қайғыңа ортақтасып ара тұрған.

Қазағым, көңілің дария шалқып жатқан,
Жауынды тұлғаңменен қалтыратқан.
Бабамның арманысың – Қазақстан,
Шығыстан аппақ таңдай балқып атқан.

Барша ұлт, барша халық туыс маған,
Жандармыз арға тиіп ұрыспаған.
Сан ұлттың ыстық ұя, ордасысың –
Достықтың биік туын нық ұстаған.

Артып тұр, Қазақстан, бак, талабың,
Сондықтан өлең селін ақтарамын!
Ырысты миллиардтың мекенісің,
Сол үшін, сүйікті елім, мақтанамын!

Мен бүгін қуаныштан шалқаямын,
Шаршасам, сары далама жантаямын.
Даңқты ұлы тыңның авторысың,
Сол үшін Қазақстан марқаямын!

Жері – құт, елі – дарқан, халқы байдың,
Қойнауы ырыс тұнған алтын айдын.
Қазағым – космонавтар Отанысың,
Сол үшін қалайша мен шалқымаймын?!

Дүбірлі өнер қызған шақта нағыз,
Халқымның шежіресі жатқан аңыз.
Жерімде Абай, Мұхтар, Қаныш туған,
Сол үшін кеуде кере мақтанамыз!

Осылай мақтанбаймыз қалай ғана,
Күн болып, нұр атыпты арайлана.
Күш-қайрат, істеріне риза болып,
Емірене берді ырысын талай дала.

Санасқан олар емес уақытпенен,
Тел өскен өздерімен бақыт деген.
Зейнеттің олар берген бал, шырынын,
Күн сайын құмарлана татып келем.

Мен бүгін соларды айтып желпінемін,
Өмірден талай дерек келтіремін.
Ғалымов – Еңбек Ері, тарлан шопан,
Екі етпей орындаған ел тілегін.

Ағызам олар жайлы ән бұлағын,
Маздатып шабыт отын жандырамын!
Бақташы Қосақбаев Базарбайды
Қалайша мадақтамай қалдырамын?!

Ісімен өзін елге сүйікті етті,
Бар шаттық көкірегіне сыйып кетті.
Әйгілі құрылысшы Кереевим,
Жыл сайын Ақтөбемді биіктетті.

Мол мұра өткен ұрпақ бабамыздан,
Көп шықты ұлы адамдар даламыздан.
Нұрпейіс Байғанинді кім білмейді,
Көмейден жыр ағызған, бал ағызған!

Сіңірген жүрегіне даналықты,
Туған жер туғызыпты сан алыпты.
Космонавт Пацаев пен Әлия батыр,
Ақтөбе топырағынан жаралыпты.

Кім білмейді Шығанақ Берсиевті,
Кезінде қас тұлпардай көсіліпті.
Тарыдан рекордтық өнім алып,
Атамыз диқан даңқын өсіріпті.

Даламыз алуан сипат түрге енеді,
Қаламыз жылдан-жылға гүлденеді,
Өскенін көріп бүгін Ақтөбенің,
Көмейге өз-өзінен жыр келеді.

Шолпан:

Тамаша табиғатын көзің көріп,
Ақыным, қалмады ғой, өзінде ерік.
Қыз Жібек елін сүймеу мүмкін емес,
Неше бір болса-дағы төзім берік.

Көтерген көпшілікте бастама тың,
Динамның құрметтейді астана атын.
Қатысып фестивальға Гаванада,
Танытқан Қазақстан жастары атын.

Сөз етсем, толып жатыр тағы басқам,
Төгілген термен даңқы, бағы асқан.
Тасытқан табысы мен ел байлығын,
Олардың өмірі де лағыл дастан.

Беріле еңбек еткен Отанына,
Мақтанам Құбашевтай шопаныма.
СССР лауреаты атанды ол,
Жылма-жыл отар қосып отарына.

«Жетеді ерлеріміз біздің» деймін,
Несіне топ алдында тізімдеймін.
Соғылған бесжылдықтың балғалары,
Еңбектің көрігі бар үзілмейтін.

Ерлерім тұрды сертке, антында адал,
Мақтанбай мен қалайша тартына алам?
Туында ордені бар Оралымның,

Бейнесі күн көсемнің жарқыраған.
Отырсың елдің жайын өзің біліп,
Ақыным, бола қоймас сөзінде ілік.
Ақ Жайық, ару Шаған жағасында,
Ән шырқап, жыр толғадың көзің күліп.

Мадақтап көк майсалы қыр құйқасын,
Ағыттың жүрегіннен жыр ұйқасын.
Атандың тамсанумен біздің елден,
Қия алмай «Правданың» Ритасын.

Қыздарға қырындадың жырынды айтып,
(Білмеймін жүргенінді бұрын қайтіп?)
Мінезі жеңешемнің қандай еді,
Қойдың-ау қызбалықпен сырынды айтып.

Мен емес сөйлер сөзден ұтылатын,
Іздегін амалыңды құтылатын.
Кезегің келді сенің, қарсыласым,
Ілігіп қармағыма тұтылатын.

Жалындап жастығыңның арқасында,
Жақсыны тек өзіңе тартасың да,
Ақтөбең сән-салтанат құрып жатыр,
Оралдың ақ кірпіші арқасында.

Жоспардан шықпай жылда тұралаған,
Заводың тиын пайда құрамаған.
Іргенді қазір аулақ салғанменен,
Кезің жоқ бізден кірпіш сұрамаған.

Белгілі көмекшіңбіз бас тартпаймыз,
«Қол ұшын бердік» деп те тасымаймыз.
Төрінде астананың жауап берші,
Ақыным, қашанғы біз «асыраймыз?»

Жүресің жаңалықтан қағыс қалып,
Төрт түлік өсірмейсің бағысқа алып.
Түйені ұмытыпты қобдалықтар,

Осыған қалдым тағы намыстанып.
Түйенің қасиетін құптайсыңдар,
Өсіру керектігін ұқпайсыңдар.
Шілдеде шөл қысқанда сусын сұрап,
Шұбаты бар үйлерден шықпайсыңдар.

Төске өрлеп ерлеріңнің бақ, табысы,
Болып ең республика мақтанышы.
Тауығың тауысты ма, қайда кетті,
Атақты Ақтөбенің ақ тарысы?

Ғарышқа қадам басқан ел сүйікті,
Түлеген жылдан-жылға жер сүйікті.
Ақтөбең ақ тарысын жоғалтқанмен,
Еліміз ұмытпайды Берсиевті.

Жетеді көп алдында қызарғаның,
Жанбыз ғой жігіттердің ұғар жанын.
Берейін кезегінді шырқап жібер,
Бар болар үйде жазып шығарғаның.

Елеусіз:

Облысым қашаннан
Заманамен жасарған.
Дәуір жүгін арқалап,
Биіктерге аса алған.

Ақтөбенің қаласын
Адаспай-ақ табасың.
Тоғыз жолдың торабы –
Көкпен, жермен барасың.

Облысым самғады,
Міндетті шешіп алдағы.
Ауданы бар он сегіз,
Еңбекқор кілең жандары.

Алдағы істің арнасы –
Өрбіп жатыр жалғасы.
Химияның алыбы –

Қасында тұр Алғасы.
Ер Исатай атында,
Құрылды аудан жақында.
Москвадан ту алып,
Болды лайық батырға.

Атына даңқы жетеді,
Өскен аудан екені –
Байлығы тұнған Шилісай,
Екпінді құрылыс мекені.

Мұғалжарым – ірі аудан,
Талай жұлде ту алған.
Кен, қазына, мол астық,
Табысы үшін қуанам.

Өрбиді шумақ ойымда,
Өнердің жүгі мойнымда.
Шығанақтың Отаны –
Береке нағыз Ойылда.

Жусаны әтір аңқыған,
Құмдары құт балқыған.
Жыр атасы – Байғанин,
Ауданы бар шалқыған.

Мекен-жайы іргелі,
Адымдаған ілгері.
Ұлы көсем атында,
Ауданым бар жұлделі.

Шежіре жасап еңбекпен,
Даласы жомарт, ел неткен!
Шалқар, Ырғыз – шығыста,
Малдан ырыс селдеткен!

Жерлерім көп тыңайған,
Беріп жатқан шұрай дән.
Темірімде – Кеңкияк,

Ағызған өзен мұнайдан!
Бәйгені жылда бермеген,
Жарыста қалып көрмеген,
Кен теңізі – Донской,
Одақта даңқы өрлеген!

Қарабұтақ – кең мекен,
Бір өзі ғажап елге тең.
Тахауи, Қуандық туған жер,
Білмейтін адам кемде-кем.

Еңбекте нағыз сыналған,
Сертінде талай тұра алған.
Ауданым Мәртөк батыста,
Астықпен атын шығарған.

Жақсылықты қолдадым,
Жырға қостым, толғадым.
Әлия батыр туған жер,
Тарихы қызық Қобданың.

Ие боп бедел, сенімге,
Бесжылдықтың өрінде,
Келеді ақтөбеліктер
Жарыстың алғы шебінде!

Көңіліміз дархан даладай,
Селомыз көркем, қала бай.
Тойына Қазақстанның
Табыспен келдік толағай!

Өкпем жоқ сенің жомарт, кең еліне,
Зер салшы шаруашылық көлеміне.
Мөлшері сүт өндіру кеміп кетті,
Осының, қарындасым, себебі не?

Білемін жетістікті егістегі,
Жем-шөптің орындалмай көп істері,
Өткен жыл өкініші аз болған жоқ,
Дайындау мал азығын келіспеді.

Айқайға жаз айында саламыз көп,
«Қыста да малды күйлі бағамыз» деп.
Шыңғырлау, Бөрлі, Чапай аудандарың,
Сабылды қыстыгүні сабан іздеп.

«Ет жайы қалай?» деген сұрақ туды,
Өткен жыл көрсеткіші «жылап тұрды».
Аудандар – Каменка мен Қаратөбе,
Жоспарды орындамай ұят қылды.

Қарағым, қарындасым ең арынды,
Ақын ең тасқындаған сен ағынды.
Байқашы, облыста былтырғыдан,
Жүзінен жеті қозы кем алынды.

Деп айтам басшыларың өжеттенсін,
Екінші тыңға дұрыс кезек берсін!
Шырпыдай салмағы жоқ, неткен малдар?
Қой емес баққандары – көжек дерсің.

Шолпан:

Намысын қорғаймын деп жігіттердің,
Ақыным, қыз алдында үміттендің.
«Аулында ескіліктің шырмауында
Жүргендер бар ма?» деп те күдіктендім.

Суырылып шыға берер сөз дегенің,
Әйтсе де, бар ғой менің көздегенім.
Комсомол тойларына мән берілмей,
Әркімдер іске асырған өз дегенін.

Жігітсің сөз паркына түсінетін,
Ескішіл пысық екен «ісіне» тым.
Талайын көріп жүрсің, қалыңмалға,
Құлынды бие сұрар кісілерің.

Жақсыны болушы еді көрмек деген –
«Темірден түйін түйіп өрнектеген».
Қыз қуып, көкпар тартар жігіт қайда,
Ойнайды қазіргілер «шөлмекпенен».

Дейсің бе әлде «бұған жаза айқын?»
Жігіт бар өзінді де мазалайтын.
Қараңғы бұрыштардан күтіп алып,
Қалтаңды қағып-соғып «тазалайтын».

Гүл атып махаббаты дүркін-дүркін,
Тұратын ғашығымен бір күн, бір түн.
Алимент – баласына «әке» болып,
Жүрген бар шатастырып қайын жұртын.

Сөз етсек бүгінгі күн шаруаны біз,
Комсомол – «атышулы» ауданыңыз.
Хат жолдап тұрғындары журналдарға,
Жетіпті астанаға дау-даңқыңыз.

Келгенде кемшіліктер маған таяп,
Несіне айтар сөзді қалам аяп?
Дүкеннен шұлық таппай, шарасыздан,
Жүруді мода еттіңдер «жалаң аяқ».

Айта отыр ойға түйіп алғаныңды,
Көрейін көп алдында талғамыңды.
Аулыңнан мен кемшілік іздегем жоқ,
Айттым тек көзге шалып қалғанымды.

Елеусіз:

Ол рас кемшіліктің әлі бары,
Көңілім соны көріп тарылады.
Тек қана тере берсең жамандықты,
Олқылық Оралдан да табылады.

Жылқыға қарайсыңдар салқын неге,
Бұздыңдар игі дәстүр салтын неге?
Қалайша түсірдіңдер бабамыздың,
Бұрынғы жылқы баққан даңқын неге?

Жылқы да түлік қой ол бабындағы,
Шапқанда басылмайтын арындары.
Сіздерге Ойсылқара «өкпелейді»,
Азайып кеткеннен соң табындары.

Түйе мал түлік болып еленбеген,
Ол-дағы қамқорлыққа бөленбеген.
Кезінде Зеңгі баба ойлап па екен,
Осындай алалықты көрем деген?

Басшылар неге олай «алалайды?»
Пайдалы мал деп оған қарамайды.
Жесең – ет, ішсең – шұбат, асыл түлік,
Түйені «жетім» ету жарамайды.

Халықпыз далақұмар, дала дескен,
Мал басы облыста баяу өскен.
Айтпақшы, сиыр малы мандымайды,
Сиырды шығардыңдар қалай естен?

Жастарды ойланта ма мал жайлары,
Шопандар еңбегінде абырой бары?
Жетеуі бригаданың тарап кетті,
Өткен жыл болмаған соң жағдайлары.

Колхозда ырыс, байлық атқылаған,
Бірақ та, бірер жайың багты маған.
«XXII партсъезд» колхозында,
Монша жоқ, жұрт қалаға шапқылаған.

Кемшілік өнеркәсіп саласында –
Бар екен, қарындасым, нанасың ба?
Балықтың комбинаты жоспар бермей,
Қалып тұр жұртшылықтың табасына.

Көңілің қалай оған тарылмайды,
Кеудеде реніш от жалындайды.
Өнімі аз ет консерві заводының,
Басынан жылда «тоқпақ» арылмайды.

Мен сөзге үйір емен сылдыраған,
Жүрекке қабылдаймын сырды ұнаған.
Бар екен Орал тігін фабрикаңыз,
Жыл сайын көрсеткіші құлдыраған.

Жүретін қарындас ең біліп көпті,
Ойлама, сынды ағай «жіліктепті».
Шығарған нан заводы он төрт тонна,
Өнімнің он тоннасы шіріп кетті.

Кемшілік айта берсең таусыла ма,
Осымен мін айтысу қалсын ада.
Шолпанжан, тап осылай шырқай берші,
Шабыттың сәйгүлігін қамшыла да!

Қарағым, айналайын, қарындасым,
Әрдайым жүрегім мен жадымдасың.
Атақты Ақ Жайықтың ақын қызы,
Басыңнан қонған бағың арылмасын!

Осындай мерекеде толғанайық,
Өнермен бәстесу де болды лайық.
Қош, сау бол көріскенше, қарсыласым,
Осымен жыр додасын доғарайық!

Шолпан:

Мен айтсам, кездеседі кемшілігің,
Қарашы көңілімнің кеңшілігің.
«Қызартып қайтемін, – деп, – той үстінде»,
Отырмын әдеп сақтап сенші бүгін.

Қарамай көңіліңе төкпелетіп,
Қатты айтып, алсам егер өкпелетіп.
Кешірім сіздің жақтан болсын деймін,
Жүрмесін өкпе, назың көпке кетіп.

Өлеңнің отыменен жалындаған,
Ұзаққа шаба берер бабында адам.
Берейік жыр талқысын көпшілікке,
Осымен дұрыс болар дамылдаған.

Салмақтап ой түйінін теңесеңіз,
Әлі де сөзбен талай егесеміз.
Айтысқа әрқашан да мен дайынмын,
Рұқсат берсе өзіңе жеңешеміз.

«Ақ Жайық – ән жырымның өзегі» деп,
Жүргейсің, «ақын қыздың көзі еді» деп,
Үкілі домбырамды сыйға ұсынам,
Келесі кездескенше төзеді деп.

Дина мен Құрманғазы көзіндей көр,
Жалынды Махамбеттің сөзіндей көр!
«Арынды әнші Мұхит дауысы» де,
Болмаса, мына менің өзімдей көр!

Елеусіз:

Сағасы өлең дейтін дарияның,
Сіз үшін, қарындасым, далиямын.
«Айтыстың ескерткіші болсыншы» деп,
Мүсінін ұсынамын Әлияның.

1980 жыл.

МАНАП ПЕН НАДЕЖДА

Манап:

Надежда, сау жүрсің бе, қарындасым,
Жалын ең жасыңнан-ақ бағың басым.
Өнерде өрге жүзген бір жүйріксің,
Қуанам сіздей жұптас табылғасын.
Сыр бойы, Жетісуда тел өссең де,
Білемін Қызылорда жағындасың.
Екеуміз Асқар ақын шәкіртіміз,
Ақын боп баста бізде танылғансың.
Өнерді қызғанбаймын өз басыңнан,
Ырысың күннен-күнге қалындасын.
Жырлаумен ел мейірін, ер бақытын
Еңбегін паш етудің қамындасың.
«Жұптасым», «қарындасым» дегеніме,
Күйеуің қызғаншақ боп «қағынбасын».

Өзіңсің бүгін Шолпан, Сарамыз да,
Бүгінгі Мариямсың арамызда.
Сыр менен Жетісудың мақтанысың,
Жасырып мұны көптен қаламыз ба?

Жеріңнің құты болған – жеті өзенің,
Қазақпыз енші алмаған, о да өз елім.
Еңбекқор түгел сау ма кәрі-жасың?
Сыйлаймын сырт жүрсем де өнер елін.
Осы елде туған Жамбыл, Үмбетәлі,
Келеді келген сайын, келе бергім.
Шалқышы 60 жылдық мерейтойда,
Ендігі сөз кезегін сізге бердім!

Надежда:

Мен-дағы тарта тудым түріңізге,
Сайраған сандуғаштай тіліңізге.
Тұсына қарындасың келіп қалды,
Біріміз ұқсағасын бірімізге.

Ағасы, есенбісіз, сөз зергері?
Асықты жүрек тулап, көз көргелі.
Халайық, артықтау ғой Сара ақынға,
Ағаның Надежданы теңгергені.

Есен бе, «Талап» деген совхозыңыз,
Аман ба ел-жұртыңыз, жалпы өзіңіз?
«Нартайдың бағы қонған, – дейді халқын, –
Айтыста шалдырмайтын жампозымыз».

Сайыстың небір ақын саңлағымен,
Соларға болар ма екен салмағым тең?
Дегенмен, бүгінгі күн сақ бол, аға,
Артыңнан ере шыққан тайлағың – мен.

Айтуға Алматымдай ел ордасын,
Жырдың мен сайлап алдым бір жорғасын.
Үйіме өлең түнеп жүрген жанмын,
Біздерді өнер қуған ел қолдасын!

Қазағым, мен бір қызы жыр бағының,
Жаңылмай ақын жүрек, жырла бүгін!
Жамбылдай заңғар таудан басын алған,
Мен сенің күмбірлеген бір ағының!

Қазақтың Октябрьден жетілгенін,
Құлдықтың қыл арқанын кетіргенін,
Достықтың, жақсы айттың, Манап аға,
Туысқан ел орнатқан көпірлерін.

Өсірді бір де қақпай бетімді елім,
Жеткізіп мен секілді жетімдерін.
Тауларын молшылықтың жасаудамыз,
Елемей шет дұшпанның лепіргенін.

Еліне бағыштаған ақ арманын,
Еңбекте көп қой менің майталманым.
Есімін атауыма бір жыл берсең,
Дастан қып әрқайсысын айта аламын.

Бүгінде әйел, қыз жоқ басы мұңды,
Ұғарсыз орынды деп тасуымды.
Қыздардан ермен бірдей тізгін тартқан,
Мен бүгін ала келдім шашуымды.

Тарқамас өлең деген базарымыз,
Ақында біз емес ек осалыңыз.
Өнер мен күш – атасын танымайды,
Ағасы, сәлем бердім, қош алыңыз!

Манап:

Айтысқа кім құмартар, сын болмаса,
Жұрт нанбас жалған сөзге, шын болмаса.
Мақтауды мұрат етпей екеуміз де,
Аз ғана қағысалық, тым болмаса.

Мен өзім Алматыға көп келемін,
Жемісті, кемісті де көп көремін.
Қарындас, артық айтсам өкпелеме,
Ескертіп біраз жайды кетпек едім.

Не жетсін Алматыға, астанаға,
Өлке ғой үлгісі мол басқаға да!
Төпелеп автоматты бір түн жүріп,
Тап болдым су іше алмай маскараға.

Тазалап табаныңды қалсаң-дағы,
Конверт ең арғысы алсаң-дағы,
Бір ауыз біреулермен сөйлескелі
Автомат телефонға барсаң-дағы,
Жұтады тиыныңды, берері жоқ,
Таусылмас елдің әуре-сарсандары.

Көшең мен мекемеңде қазақша аттан,
Бір қарап, қате таптым қаптап жатқан.
«Апыр-ау, қашан осы түзелер?» деп,
Күн сайын қанша кісі даттап жатқан.

Міне алмай автобуска талай халық,
Тұрғанын көзбен көрдім қатты налып.
Өкпемді өлімші қып қысқан кезде,
Жаяулап кеткім келді түсе қалып.

Тұрағың – Ұзынағаш селосында,
Шындықты айтсам тәнті боласың ба?
Жоспарсыз қиқы-жиқы көшелерің,
Кешікпей қайта жөндеп саласың ба?

«Көше» деудің орнына «кәше» дейді,
Бір қатені он етіп еселейді.
Көше толған көп шұңқыр ойық-ойық,
Асфальтты неге дұрыс төсемейді?

Өзіңмен серік болып Қарғалыға,
Өкіндім көрмек болып барғаныма.
Шұғалы, шұғылалы өңіріңде,
Жолыңды жөндеп салып алмадың ба?

Тазалық, сәндік керек, өсер елге,
«Қадалып қалдың, – деме, – көшелерге».
«Жанында Алматының отырмыз!» деп,
Бекерге желдей шалқып есе берме.

«Табысым – таразыны басты!» деме,
Айқаймен «абыройым асты!» деме.
«Астана – Алматыны көрген кезде,
Бұл ақын Сырдан келген састы», деме.

Ақынның құмар болар ойы асылға,
Келер жыл кемшілікті жоясың ба?
Әлі бар астанада сәнсіз көше,
Немене, көрмеге оны қоясың ба?

Шоқ жұлдыз – Абай, Шоқан, Ыбырайым,
Қазақта кім білмейді мұның жайын?!
Ыбырайға Алматыда ескерткіш жоқ,
Өнерлі болғаныңды не қылайын.

Өкінем: «бұл қалай?» деп, келген сайын,
Айтудың таппай жүр ем бір орайын.
Ескертем жақын жерден басшыларға,
Ескерткіш сал, келіп бір құттықтайын.

Мұратбаев Ғанидың сарайында,
Бейнесін орнатпақ боп маңайына.
Он үш жыл болды қаулы алынғалы,
Жұртым-ау, нанбайын ба, нанайын ба?
Надежда, егер шамаң келмей жүрсе,
Жерлесім ед, жайыңды айт ағайынға.
Жұмысты жинап тастап ауылдағы,
Мүсінін өзім келіп соғайын да.

Мәдениет қайраткері ең бір мықты,
Аңыз қып жұрты айтып жүр Жүргеновті!
Жұмысын бес министр өзі атқарып,
Болғанда ол Наркомпрос көзге ілікті.

Еске алып сексенінде еңбегін бар,
Бас қосу, талай жиын арнадыңдар,
Атында театр, мектеп, не көше жоқ,
Бар болса, айтшы, қайдан көргенің бар?

Қазақша оқып, қазақтың тілін білдің,
Бойынан сусындадың шырын жырдың.
Көркіне, өнеріңе қызықтырып,
Қазақтың бір жігітін иілдірдің.
Сыр елінен ақындық үйрендің де,
Ағаңа қарсы ұмтылып, қырын жүрдің.

Әй, қайдам, байқауымша, Надеждажан,
Мені де келіп тұр-ау сүріндіргің?

Надежда:

Қолдасын мені бүгін Жамбыл аруақ,
Сөзім тең, сізден кіші жасым бірақ.
Сыйындым Сүйінбайдай бабамызға,
Кейіме, түсер болсам басымырақ.

Ақыны үзілмеген айдынынан,
Облыспыз өзге ығар айбынынан.
Ондаған миллиард сом әр жыл сайын,
Өндірген өнімінің дайынынан.

Озат көп еңбегінде салтанаты,
Сан ерім аудан, облыс депутаты.
Мен шыққан биігіме жете алмайсыз,
Ағаеке, көкке тіреп қоймай саты.

Шелектің темекісін түтіндеттің,
Ілемнің жедің қантын қарш-қарш шайнап,
Еңбекшіқазағымда жүзім, алма,
Көргенде есің кетті көзің жайнап.

Нарынқол, Жамбыл аудан, Шелекпенен,
Бір өзі миллион қозы көгендеген.
Талғардың төсі толған курорттары,
Кісіге құшақ жайған «келем» деген.

Пальтоңыз Қарғалының шұғасынан,
Жеңгейге базарлыққа «шубасын» ал.
Сіздегі «жарты қала» – комбинаттан,
Біз жаққа картон қағаз қашан шығар?

Ал, аға, көкөністі көксегенде,
Келіп тұр өзің көрген Қаскелеңге.
Әй, қайдам, облысыңыз мән берер ме,
Помидор, картоп, сәбіз – ас дегенге?

Қорқыт пен Тұрмағамбет қос данышпан,
Туылып Қармақшыда өнер ашқан.

Соларға бар ма еді тең келері,
Күмбезін көтерді ме сенген елі?

Еңбекпен жер жүзіне асқан бағым,
Сондықтан айтыс десе жасқанбадым.
Ақынмын Үмбетәлі бата берген,
Жарамас кезек тоспай айта берген.

Манап:

Жақаев тың түлетті үлгі ісімен,
Сырластың өзің барып ол кісімен.
Алматы облысы да күріш екті,
Сыр бойы диқанының үрдісімен.

Еңбекте, семьяда Батыр ана,
Қанықсың Ұлбаланың атына да.
Ол жайлы әңгімелей бастағанда,
Ынтықтың «айта түс» деп, ақын аға!

Жер басып қос аяқсыз жүре білген,
Қайратын ел таныған білегінен.
Қасымтай, Сәлиманы мақтан етем,
Тең келмес батырларың біреуімен.

Белгілі Одағыма шырын қауын,
Алады шырын қауын көздің жауын.
Қауынның бір кеспесін жегеннен соң,
Қалады ұмыт болып айтқан дауың.

Әлемге әйгілі ғой қаракөлім,
Алтынмен бағаланған құнды өнім.
Қысы-жаз біз өсірген қаракөлден,
Тон киіп жүрген жоқ па сіңлілерің?

Шалқыған Шалқиядай кен де бізде,
Одаққа даңқы кеткен ем де бізде!
Ақыны Алматының айтысушы –
Тәрбие ап, оқып қайттың сен де бізде!

Жақсы жыр естігенде жайтаңдаймын,
Мен сізді «осал қыз» деп айта алмаймын.

Шабытым шаршы топты ұйытқанда,
Шабыста шын жорғадай шалқаймаймын!

Қияға қанатыңды сермеп едің,
Өлеңмен өрден-өрге өрлеп едің.
Қарындас, ағанды да «осал» деме,
Жібермес сөзден есе мерген едім.

Сынадың комбинаттың кемшілігін,
Сөзің жөн, дей алмаймын ерсі мұның.
Бұрында ісі нашар болғанымен,
Өнімнің кереметін көрші бүгін.

Мал менен комбинатқа жетер қамыс,
Беруде сол қамысым көптен табыс.
Қарындас, жанашыр боп мінімді айтсаң,
Бермейміз жарыссаң да қолдан намыс.

Жасырмай, айтсақ сөздің расын дәл,
Ауылда мал ұстамай тұрасыңдар.
Қаладан ет-сүт іздеп кезек күтіп,
Кінәлап көрінгенді шығасыңдар.

Үйіңнің, шаруаңның бабын тауып,
Қайтеді асырасаң бірер тауық?
Еліңе насихатта осыны да,
Ет іздеп, көше кезбей босқа шауып.

Мақтану болды, Надя, бар арманың,
Жақсы екен бар ауылың, бар ауданың.
Білімнің дариясынан сусындатқан,
Білесің Қызылорданың жаңарғанын.

Бәйгеден дәмелі ғой қосқан аттар,
Сыр елін қас та мақтар, дос та мақтар.
Қоймай-ақ көкке саты сағат сайын,
Ғарышқа ұшып жатыр космонавтар.

«Кем дейсің көкөнісің әлі күнге»,
Надияжан, шының ба бұл, әзілің бе?

Кем түспес Алматыдан Қызылорда,
Жайылған дастарқанның мәзіріне.

Көрмедім асып-тасып жатқаныңды,
Мін айтсам, ойлайсың тек ақталуды.
Орның жоқ көкөністен мақтануға,
Айтпасаң «Көкбазарға» сатқаныңды.

Келіп бір асханаға күйгенім бар,
Бергісіз төбелеске билерің бар.
Еліктеп Европаға ес кеткен көп,
Соны да дейсің бе елге үйреніп ал?

Сылқым қыз, сән түзеген қара бала,
Жармасқан иыққа да, жағаға да.
Би емес, би дегені шатты-бұтты,
Ша-ша-ша, чарльстон мен шала-бала.

Меніңше, бұл жөн емес қызығарлық,
Қалшылдар жын қаққандай қызып алып.
Бұл не зат, қарындасым, мен білмедім,
Жастарды жүрмейміз бе бұзып алып?

Қарасам, қалқам, құрбы қыздарыңа,
Бұлбұлдай сайрап тұрған гүл бағында.
Алды – елу, соңы – қырыққа келгенімен,
Білмейді-ау ана болып туғанын да.
Күйеуге тағдыр қосқан күйе жағып,
Күйінем сопа басы тұрғанына.
Кей күйеу есепте бар, үйінде жоқ,
Біразы баланың зар тырнағына.
Болмайды неге өзіндей семьялы,
Ескертіп қоймадың ба бұл жағын да?
«Ер – қос ие, әйелге бала — бақыт»,
Ел қапа ұя шырқын бұзғанына.

Баурайы Алатаудың көркем еді,
Серуендеп қайтуыңа жер кең еді.
Тауықтың кепесіндей дачаларға,
Көз түссе, көңіл шіркін өртенеді.

Курорт сал, салғыш болсаң, уа, ағайын,
Сочи мен Қырымыңды не қылайын.
«Алматы – әйбәт қала» десең-дағы,
Күйдірет, Надяжан-ау, осындайың!

Надежда:

«Қыз», «би», «сүт» араласқан және «тауық»,
Сұрақты үйдіңіз ғой Алатау ғып.
Ағасы, осы жолғы айтқаныңа,
Көрейін мен әлімше жауап тауып.

Ақынның өлең деген перзентіне,
Иіген адам түгіл, қара тас та.
Қыздарды қалай ғана кінәлайсыз,
Ойында дәнене жоқ жырдан басқа.

Жаңаны бір көруге адам асық,
Әркім-ақ бір өнерді қылар машық.
Ақшаға жақын кісі, шын айтасыз,
Жастықтың ауылынан тартар қашық.

Жастықтың ала берсін желік есін,
Жаңа би, «ша-ша-шаға» еліктесін.
Ракета заманының қыз-жігіті,
Билемес сіз бен біздей, әріптесім.
Қолдары, ақ сандары жарқ-жұрқ еткен,
Жөн көрсе, варьетесін дәріптесін.

Бір сұрақ кермек татып таңдайыма,
Қаттырақ тиіп кетті маңдайыма.
Гүл еді – Алатауым жасыл кілем,
Дачаны жыпырлаттық аздай мына.

Ағасы, жан-жағыңа қаран-дағы,
Еске ал, құс заводын «Тарандағы».
Қалаға етке шауып сарсылғанша,
Жақыннан ала берем барам-дағы.

Айтпадың, ақын аға, жөн емес-ті,
Шықтыңыз небір ойдан көкейкесті.

Қорамнан «қи көрмедім» демесеңіз,
Соғымға соямыз ғой төбел бесті.

Гүлденсін күннен-күнге алабыңыз,
Тудан ту жеңе берсін «Талабыңыз».
Сәлем айт, Сыр еліне берекелі,
Қашанда қыста – қызыл, жазда – қымыз!
Ал, аға, тойдан тойға кез болайық,
Көбейсін асқақтата айтпағымыз!

Манап:

Ақынға асыл қасиет жыр мен өлең,
Сайысса, әзіл тастап ілмелеген.
Сол үшін қастерлейді оларды ел,
Әу десең, айнала жұрт кимелеген.

Ақынға ел бәйгені алып берген,
Абырой-атақ, дәріп, даңқ берген.
Бұл айтыс қазағымның ата салты,
Ұрпаққа мұра болып қалып келген.

Бұл айтыс – Жамбыл, Кенен, Нартай жолы,
Құрметтеп дәріптеуде халық оны.
«Қызыл тіл — өнер алды» деген бар ғой,
Өркімнің жете бермес оған қолы.

Сөз тастап, пікір айттым, Надя, шырақ,
Кейде жай, кейде айттық қатаңырақ.
Топта озған шын жүйріктің өзі екенсің,
Жол көрген әдеп сақтап, аға сыйлап.

Қойдық та туыстықты, көршілікті,
Табысты айтып, сынадық кемшілікті.
Көрініс көлеңкелі болса, мінеп,
Жасайық өлкемізде молшылықты.

Ақын боп, өмірге бос келу емес,
Жеңілу, мақсатымыз – жеңу емес.
Атынан облыстың келгеннен соң,
Намысты бірақ қолдан беру емес.

Біз емес ежірейіп егесетін,
Ақынбыз – шындықты айтып кеңесетін.
Ақынбыз – жырға қосқан туған елдің,
Торқалы алпыс жылдық мерекесін.

Білмейді біздің көңіл жасуыңды,
Асамыз алда талай асуыңды.
Өлеңнен өмір сәуле жарқыраған,
Шашайын, халқым, саған шашуымды!

Октябрь, Ленин берген күнім дарқан,
Елімнің ертеңіне сенім артам.
Табыспен кездесейік ел тойында,
Қолың бер, жасың кіші, Надя қалқам!

1980 жыл.

КӨКЕН МЕН БҮРКІТ

Көкен:

Уа, халқым, асыл халқым, асқан халқым,
Табысың дариядай, жүзің жарқын!
Ассалаумағалейкүм, астанамыз,
Қабыл ал, ұмытпайын ақын салтын.

Ақынын ардақтайтын қазақ елі,
Дәнменен әнді сүйер барлық жері.
Байлығы асып-тасқан жыр сияқты,
Көрші енді, болмай ақын, болмай сері!

Игеріп жерді, енді айды құшқан,
Барлық ұлт аға-іні бір туысқан.
Шашуым – жүрегімнен шыққан жырым,
Тойына алпыс жылдық Қазақстан!

Басталар сол байлығым Алматыдан,
Үздік тұр бар облыс, басқалардан.
Табысы шетелге аян, біздер түгіл,
Мен кімнен бой тасалап жасқана алам?!

Қарасам, орталықта Қарағанды,
Аты да ерте кезден тараған-ды.
Қазағым аты шығып Байқоңырмен,
Космостық ерлігімен бағаланады.

Көп сыр бар – Жамбыл, Шымкент, Өскеменде,
Өркендер өндірісі өскен елде.
Дәл бүгін мұның бәрі жарасады,
Бір кезде түйе мініп көшкен елге.

Гурьев, Маңғыстау мен Қызылорда,
Балығы, мұнай, күріш біздің қолда.
Атасы ақ тарының Ақтөбеде,
Оралым – байлық құты қалмас жолда.

Атасам Талдықорған, Семейімді,
Еріксіз жыр кернейді көмейімді.
Белгілі Павлодар тракторы,
Тағы да айтып оны берейін-ді.

Жезқазған – Жәйремымен жарасады,
Бұған кім жас отау деп таласады?!
Болмай ма мың айналсам заманымнан,
Өсірген биік қылып аласаны!

Егерде айта қалсам егін жайын,
Дайын тұр – Целиноград, Қостанайым.
Және бар Торғайым мен Солтүстігім,
Бөлектеп Көкшетауды тастамаймын.

Астықтан зор сенімді ақтаған-ды,
Отанның ар-намысын сақтаған-ды.
Біздерді «Тың игерген шын батыр!» – деп,
Леонид Ильич өзі мақтаған-ды.

Теңселттім тың даланы табысыммен,
Егінде еңбек еттім намысыммен.
Қазағым, құттықтаймын өткен күзгі,
Асырған миллиард пұт табысыңмен!

Алпысқа абыройлы келгеніңмен,
Жазбаймын қия басып көргенімнен.
Туған жер кіндік кескен – Қазақстан,
Тағы да құттықтаймын орденіңмен!

Иесі төрт орденнің Қазақстан,
Жаңылмас Қазақстан сол табыстан.
Астығың асып шықсын биыл тағы,
Біз-дағы құр қалмаспыз бұл алғыстан.

Көкшенің миллиардта күресі бар,
Жүз қырық үш миллион пұл үлесі бар.
Ақыны Солтүстіктің, ең алдымен,
Айтыспай тұрып, бізге ілесіп ал!

«Өмірдің өлең деген айнасы деп»,
Жақсыны жария етудің пайдасы көп.
Қос тойға жырдан шашу шашу үшін,
Шақырды астанамыз «қайдасың» деп?

Халыққа ұсынайық өлең гүлін,
Білгенге, өлең – өнер, өлең – білім.
Тықыршып кезек күтіп сен отырсың,
Жырлай бер, домбыра ал да, Бүркіт інім.

Бүркіт:

Мен бұрын көрмегенмін жетегінді,
Кім білсін шарықтап бір кетерімді.
Көкшетау бізді сынап жатқан жоқ қой,
Сондықтан жырлаймын өз мекенімді.

Алтынға асыл ғасыр баланатын,
Теңейміз күн нұрына балап атын.
Туымыз, ұранымыз – бейбітшілік,
Соғыстың көрсетпесін жаманатын.

Өлеңге шаршы топта тартынбағам.
Әндетіп, той-думанда жарқылдағам.
Өйткені ақын халық ұрпағымын,
Ән мен күй, өлең-жыры сарқылмаған.

Сөз берді, домбыраны қолға алайын,
Естілсін қоңыр даусым, ән салайын.
Алпыс жыл асқарында қазақ елі,
Жиырма өзек етіп толғанайын!

Дестелер сары мұртты алтын өрген,
Шаттанды шабытты еңбек оны өсірген.
Облыс астық алды өткен жылы
Әр гектардан он сегіз центнерден.

Ренжіп батқанына қысқа күннің,
Санаулы әр сағаты нұсқа күннің.
Шам жағып бара жатыр қыр кемесі,
Еңбек Ері – Төлебай Мұстафинның!

Елімде орасан көп ұлы ісім,
Қарқындап өрге басты құрылысым.
«Сәулет сай – дәулетіме» дегендейін,
Көкенге Қызылжардың жырын ұсын!

Қырлардан қырман көрсек көңіл толып,
Ордасы – тыңым думан ырыс қонып.
Жыл сайын сол байлықты жиған ерлер –
Ладиган, Батура мен Заяц, Ионов.

Көкен:

Мен едім көкшетаулық Көкен ақын,
Өнерге он жасынан болған жақын.
Талайлар тайқақтап ед айтысқанда,
Саған да тап осы жол кетпес хақым.

Сөз айтқан сахнада салихалы,
Семейлік білуші ме ең Қалиханды?
Көрінген күрескенде «күштілігім»,
Бас тартпан әкелсең де Дариқанды!

Айтысқам жетісулық Әбікенмен,
Әзірге ешкімнің жоқ әлі келген.
Қалмай ма тұлпар түгі аунағанда,
Ән мен жыр келіп едім Көкше елінен.

Айтыстың өнегесін Біржан берді,
Үйретті сол айтысқа басқа елді.
Алматы өз үйімдей болып алды,
Сайысқа шықтым, міне, буып белді.

Көкшетау ежелден-ақ ақын елі,
Сонда өсті өзіміздің Ақан сері.
Үкілі Ыбырай мен Балуан Шолақ,
Бәрінің қызық, думан жүрген жері.

Бертінде көзге түсті Шәкен ақын,
Ауылдас, туыстығы бізге жақын.
Солардан үлгі-өнеге үйренгенмін,
Кешірші, ағат кетсем батып тақым.

Әттең, сен, жасы кіші баласың ғой,
Шаңыма ілесе алмай қаласың ғой.
Бурадай шайнап салып отырар ем,
Кездесе өзім теңдес, жарасып ой.

Білемін барлық сырын Қызылжардың,
Өйткені, ақын іздеп талай бардым.
Көргенмін Ахметжан, Игібайды,
Үлгі алған інісімін мен солардың.

Көкшеге лайықты сайланғанмын,
Өзімді сан айтыста сынағанмын.
Асты алтын, үсті де алтын Көкшетаудың –
Жауабым, «ел қалай?» деп сұрағанның.

Көкшенің даласы – дән, тасы да алтын,
Көркейткен Отанымның салтанатын.
«Ерге сын – егін жинау» деп атаса,
Еселі еңбегімен өскен қарқын.

Қосылған миллиардтың есебіне,
Мөлшерді есептемей кешегіге.
Астығын Қазақстан төртке бөлсе,
Біреуі «көкшетаулық» деседі де.

Үлесі үстемелі жыл-жыл сайын,
Орындап жоспардағы ет пен майын.
Жобасын Компартиям сызып берген,
Испенен орындауға халқым дайын!

Бұларды орындайтын кімнің күші?
Алыптай аңыздағы емес кісі.
Елімнің еңбек, бірлік, ынтымағы,
Бастаушы Ұлы Совет Коммунисі!

Алпыстың елім келді асуына,
Табыспен халқым тойға асығуда.
Арқауы адамзаттың алтын астық,
Арналған осы тойдың шашуына.

Егерде, ерлер ісін берсем талдап,
Қағарсың таңдайыңды өзің таң қап.
Жыл сайын жаңа табыс, жаңа ерлер,
Айтайын мыңнан бірін асқан саңлақ.

Есілбай Қадырәлин соның бірі,
Табысы жиырма жаста болды ірі.
Орденді тракторшы жиырма бірде,
Еліміз еңбегінен білді мұны.

Жиырма екіде СССР депутаты,
Аталды құрметпенен оның аты.
ГДР мен Бирма барды жиырма үш жаста,
Өмірі көтерілген бейне саты.

Хатына «бейбіт өмір» қолын қойды.
Көркейтер білім ойды, еңбек бойды.
Қазірде жұлдыз тақты Еңбек Ері,
Қарсы алды отыз жаста осы тойды.

Бірнеше орден, медаль таққан тағы,
Толықсып кемеліне келген шағы.
Мүшесі Коммунистік партияның,
Дейді ол: «Ердің бағы — елдің бағы!».

Бүркіт:

Ұнады, Көкен аға, толғанысың,
Кей жайды баяндадың болған ісін.
Түсінбей тұрғаным тек мынау ғана,
Көрші боп қайда берген қолғабысың?

Басқа сөз ұқсастықтан жоқ па дайын?
Ойлап ем олқылыққа тоқтамайын.
Қазбалап қоймадың ғой, Көкен аға,
Мен-дағы кемшілікке тоқталайын.

Өркенді өлкенізді гүл санадым,
Кей жайды еліңізге мін санадым.
«Көкшетау правдасы» газетінің,
Қайтемін тізе беріп «сын садағын».

Болмайды қалайша бұл таңдануға,
Көкшетау кейін кеткен мал бағуда.
Дімкәсі ірі қара толып жатыр,
Рузаев, Ленинград ауданында.

Көз ашу қиын болды сылтауыңнан,
Ештеңе табылмайды жалтарудан.
Щучье фабрикасы өнім алмас,
Сегіз құс фермасының алтауынан.

Көке аға, домбыраны қолға алып ал,
Айтайық жақсылықты, толғанып ал.
Көкшетау облысын көргенімде,
Осындай кемшіліктер болғаны бар.

Айтыста арқам қозып жайтаңдаймын,
Көрсетпей өнерімді қайта алмаймын!
Фашистен беті қайтпаған, қайсар аға,
Қаймықтырам сізді деп айта алмаймын.

Көкен:

Білемін ерлеріңді маған таныс,
Бөлініп, бөлшектеніп баспа шалыс.
Үйіңді жекеленіп шетке салма,
Келмей ме бірлікпенен жеңіс, табыс?

Ортақпыз ер ісіне тегіс жалпы,
Ерлерді «ел ұлы» дер қазақ салты.
Барлығын тізім жасап атамадым,
Болған соң түгел батыр Көкше халқы.

Не керек, ақын сөзі шын болмаса,
Әзілмен қағысайық тым болмаса.
Басыма секіресің, мін айтпасам,
Сөзіміз нәрсіз болар сын болмаса.

Сын болды өткен орақ сендер үшін,
Жинадың қар жауғанша келмей күшің.
Кей жерде алынбаған егін де бар,
Бірақ та оны айтпаймын, ішің білсін.

Біздерден қырық үш миллион кемге соқтың,
Дестені су кылып ап, жемге соқтың.
Жетіп ең Көкшетауға қай уақытта,
Емес пе арасындай жер мен көктің?

«Алматы» совхозының аты жақсы,
Механизатор кадрлар неге тапшы?
Бір емес, алпыс адам жетіспейді,
Совхоздың басшылары нені бақты?

Мақтар ма «керемет» деп тұрмысыңды,
Түзелмей салдыр-салақ құрылысыңды.
Ақша жеп «Дзержинский» совхозында,
Казарян ашып берді қылмысыңды.

Жолдастар «Тораңғылдық» тыңда дейді,
Директоры Анатолий Пунда дейді.
Бітпеген бес жыл бойы бір база бар,
«Сақалды» кәрі құрылыс мұнда дейді.

Үкімет қаулы алды тойға арнап,
Өндіріс байлық жолы талай тармақ.
Қазақстан тойына алпыс жылдық,
Әркім-ақ өз табысын алып бармақ.

Шыныңды айт, оқыдың ба қаулы жайын?
Мініңді тұнжырайсың айтқан сайын.
Халыққа коммуналдық қызметің,
Ақыным, дей алмаймын, сенің дайын.

Ауданың Сергеев пен Бескөлінде,
Тұрмыстық қызметің өскені ме?
Халыққа костюм түгіл көйлек тікпей,
«Жарасар шекпен киген» дескені ме?

Тілеймін, саған еңбек, өнер-білім,
Қабыл ал, ағаң айтқан сөздің сынын.
Торқалы тойға арнаған сөз сайысын,
Осымен тоқтатайын, Бүркіт інім.

Бүркіт:

Ақынды сыйлап өтер халқы деймін,
Халықты сыйламаған жалқы деймін.
Көп сөзді өзіңізге айта алмадым,
«Ағаны сыйлау – іні салты» деймін.

Дәуірдің ақындары айна сынды,
Айтысты нұрлы заман алға ұсынды.
Менімен жас санаспай айтыстыңыз,
Арнаймын менде сізге алғысымды!

1980 жыл.

АҚТАН МЕН КӨЛМАҒАМБЕТ

Ақтан:

Алтайдың ақиығы Ақтан едім,
Халқымның қолғанаты, мақтаны едім.
Тасқындап тау суындай таусылмайтын,
Жырлауға дариядай аққан едім.
Елімнің сөзін сөйлеп, жырын жырлап,
Жұртымның төрге төсер мақпалы едім.
Ешкімге егес сөзден есе бермей,
Қарулы қарсыласқан қақпан едім.

Сен-дағы көрсет аяқ алысыңды,
Кезекті енді сіздің жаққа бердім.

Көлмағамбет:

Айтқанда жерім жайлы, халқым жайлы,
Ініңіз іркілмейді, алқынбайды.
Байлықтың көзін тауып ғалымдарым,
Балқаш пен Қоңыраттың даңқын жайды.

Жерімде мың ғасырдың нәрі де бар,
Тасымда таптырмайтын дәрі де бар.
Ақшатау, Жамбылым мен Ақтастыда,
Космостық металдардың бәрі де бар.

Несіне, ақын аға, бәстесемін,
Сұрасаң бар металдан септесемін.
Жезқазған өзі жалғыз бір құрылық,
Жерімен жеті облыс шектесемін.

Бар бізде еліміздің ең керегі,
Бір шахтым облысыңдай кен береді.
Одақта түсті металл туын тіккен,
Жәйремім екі Алтайды өңгереді.

Ақыным, қиындайды халың әлі,
Біздерде жезден де алтын алынады.
Мырыш пен молибденнің қазынасы,
Көктіңкөл комбинаты салынады.

Сөзімді мына менің өрт пе дейсің,
Ағажан, неге атыңды ерттемейсің?
Байлығы түгесілген Алтайыңның,
Жер астын дұрыстап бір зерттемейсің.

Аузыма бүгін жұртты қаратайын,
Жүйріктей домбырамды жаратайын.
Қаныштай ғұламадан бастап тұрып,
Мен бәрін білгірлерді таратайын.

Шығады Жезқазғанның атағы әлі,
Әлемге тарап оның жатады әні.

«Жезқазған комбинаты» деген алып,
Сәтбаев есімімен аталады.
Етейін білгенімді мен жария,
Білмесең құлағың сал, сен қария.
Қаныштың басып кеткен іздерінен,
Ағады сары түсті кен дария.

Таситын дарияның кезі келді,
Тепкілеп, жүгіреді жезі жерді.
Данышпан ағам менің сан кеншіні,
Оқытып, білім нәрін өзі берді.

Жайым жоқ сенен ғалым сұрап алар,
Қазақтың мақтанышы бұл ағалар.
Машанов, Ешпанов пен Байқоңыров,
Жезқазған дәрпін жайған ғұламалар.

Ақыным, қарсыластың пенделікпен,
Тосылар тосқауылды мен де күткем.
Өскемен аты дардай болса-дағы,
Ғылымнан қалып қойдың сен неліктен?

Мен сенен, ақын аға, қалдым ба бір,
Күміс көл, тауым да өлең, шалғын да жыр.
Қос сыншы Қаратаев, Қирабаев,
Әдебиет майданының алдында жүр.

Ақтан:

Шуақты шығыс жері шұғылалы,
Өзені мен тау-тасы құбылады.
Көкорай белуардан жасыл шалғын,
Ақмарал, еркін өскен бұғылары.

Саф ауа, самал желді атырабы,
Етектей балдырғанның жапырағы.
Үзіле бұраңдаған бәйшешегі,
Мейманды күндік жерден шақырады.

Білектей саумалдығы желбіреген,
Бармақтай қарақаты мөлдіреген.

Алтайдың қойны толы жеміс-жидек,
Уыздай ауызға алсаң, үлбіреген.

Жаудырып қырқа белден қызғалдақтар,
Билейді мың тақия, жүз балдақтар.
Көк торғын, жасыл манат көрпе астынан,
Ағады сылдыр-сылдыр мұз бұлақтар.

Сыңсыған жасыл орман, ну қарағай,
Тіккендей жасыл ала ту жағалай.
Самырсын, балқарағай, қайың, терек,
Теңселеді балағын су сабалай.

Көңліне таңғы шықтан көл тұндырып,
Ашып сап омырауын желпіндіріп.
Жатады көк майсада келген қонақ,
Мойылдың бұтағына бөркін іліп.

Тәкаппар мұзтау сері өр қараған,
Шыңына шыққан жаннан шер тараған.
Өңірі өзендермен өрнектеліп,
Ақ ерке Ақбұлақпен бел ораған.

Жаңғырған аңмен, құспен далалары,
Көзге әсем тау мен тастың салалары.
Қойнында әр жотаның түп-тұнық көл,
Сынаптай тербетілген шарадағы.

Таутеке, елік, ешкі, арқар, құлан,
Ойнақтап топ-тобымен тартар қырдан.
Орманда аю, барыс, борсық, түлкі –
Арқаның қай бейнесі артар бұдан?

Көргенде табиғаты тамсандырған,
Жер-ана өр Алтайды дарқан қылған.
Дәлелді тура сөзге тоқталасың,
Өзің де көріп қайттың шет жағасын.
Жетер ме Арқа Алтайға, ары барсаң,
Селеу мен сексеуілге мақтанасың.

Кенді Алтай Иса ақынның қалағаны,
Нақ сұлу көркіне көз қадағаны.
Көңілге жылы сезім ұялатар,
Арқаның айтысуға жарағаны.
Қолға алып домбырамды сабалайын,
Сөзіме құлағыңды сал ағайын.
Ақмарал, кербұғыны кербез тентек,
Үйреттік қолға ол да енді мал, ағайын.
Басында бір бұғының санап көрші,
Арқаға біткен бүкіл шала қайың!
Сол мүйіз дертке шипа, денге – саулық,
Жасарар сөлін ішкен баладайын.
Пантының тең жартысын одақ бойы,
Береді жалғыз Қатонқарағайым.
Тағы бір артық табыс, мақтанышым –
Теңі жоқ терісінің аң, ағайын.
Түлкі мен бұлғын, құндыз асыранды,
Тиын мен суыр алуан сан, ағайын
Келінге жанат жаға, құндыз бөрік,
Қалағаның бар болса, ал, ағайын.

Атақты сапасымен Алтай балы,
Алтай балы барша астың бал-қаймағы.
Балауызын балымен сорсаң бірге,
Денеңнен жел-күз қашар қай-қайдағы.
Мүйіз сөлін ішкендер, бал жегендер,
Жүз жаста қару қайтып қартаймайды.

Мен келдім шұғылалы Өскеменнен,
Бақыты, байлығы да өскен елден.
Кенді Алтай керегесі кенге толы,
Түгелдей Менделеев кестелеген.
Қойнауы – алтын, күміс, қола, мырыш,
Даласы ақ бидайға дестеленген.
Санына төрт түліктің жете алмайсың,
Асқанда алты қырдан, бес белеңнен.
Толықсып төрт бұрышым тең тұрғанда,
Қалайша Жезқазғанға дес берем мен?

Облыста он бес аудан, алты қала,
Сексен бес совхозымның салты дара.

Жиырма колхозбенен он комбинат,
Шығыстың тоғыз жүз мың халқы ғана.

Шығысқа қолы жеткен «жетем», – дейді,
Байлық пен дәулет нені көтермейді?
Алтайдың аясында қол ұстасып,
Бір отау, елу алты ұлт мекендейді.

Көлмағамбет:

Аңқау шал, ауа сөйлеп жайыласың,
Білмедім айтқаныңның қай расын.
Сен неге Өскемен мен Жезқазғанды,
Бір ана бауырынан айырасың.

Кемітсең, орындалмас ол есебің,
Мен бүгін өзіңмен де теңесемін.
Леонид Ильич пенен Димаш аға,
Болжады Жезді өлкенің келешегін.

Баласы елу ұлттың араласып,
Кеншілер кен қабатын алады ашып.
Техника прогресін қолданған соң,
Табысым күннен-күнге барады асып.

Аз емес, алты жылда өңгергенім,
Жарыста саған бәйге мен бермедім.
Жылқыбай, Смағзұмдай – балқытушым,
Бар және Қазымхан мен Дембергенім.

Біздерден сенде озат артады ма,
Балқымаң бізден ауыр тартады ма?
Сары мыс уыстаған Оразалым,
Нина мен Жолдасбайым бар тағы да.

Көрсең сен, кен тасқыны – мол ағынды,
Түзетіп алар едің олағынды.
Одақ пен республика жарысының,
Осылар бастаушысы бола білді.

Табысым осылармен ағылады,
Шақырып ерліктердің дабыл әні.

Депутат, делегат та, Еңбек Ері
Солардың ортасынан табылады.

Ақыным, менен асып шалқымадың,
Мысты да менен артық қалқымадың.
Лениннің тойына біз смен сайын,
Береміз ең ауырын балқыманың.

Көзіме сені, ақыным, әлі ілмеймін,
Өрлесін енді менің әнім деймін.
Төрт жылдың өнеркәсіп жоспарларын,
Орындап шығамыз деп мәлімдеймін!

Болған соң, жерім байтақ, көл-көсірмін,
Кен қазып, малды бағып, кең көсілдім.
Бесжылдық жоспарын да орындадым,
Алтын дән жүз елу мың пұт мен өсірдім.

Ақыным, мол өндіріп етті де біз,
Жүнді де вагон-вагон өткіземіз.
Он жылда облыста қойдың санын,
Енді екі миллионға жеткіземіз.

Ақыным, сіз сияқты мен үшін де,
Айналған мал өсіру төл ісіме.
Шыққанда көріктенер дала төсі
Қойлары Еділбайдың өрісіме.

Әрине, таң қаласың малға мұндай,
Қойлары Еділбайдың арманындай.
Отардан таңдап алған қос саулығың,
Өлшесең бір тоқтымның салмағындай.

Сатанның сайсың ба сен атағына,
Келмейді бір шопаның қатарына.
Депутат, Еңбек Ері, бригадир,
Әйгілі болып отыр Отаныма.

Табыстың таудай үйіп қазынасын,
Бөлеген мол ырысқа жазирасын.

Оқып жүр астанада партмектепте,
Атақты аға шопан Қазинашым.

Құштармын жаңалыққа, қиынға да,
Жастарым қойға келді биыл да.
Бір ғана Ақтоғайдай ауданымда,
Бар екен отыз жеті бригада.

Бұдан да салғырттығың көрінеді,
Жастарың шопандықтан жерінеді.
Шалдыққан дәл өзіңдей шалдар баққан,
Отарың қалайынша семіреді?

Өсіріп Жиделінің сәйгүлігін,
Бәйгенің алып жүрміз сан қиынын.
Жылқым бар кілең тұлпар, көк алалы,
Төскейде ойнақтатқан тай-құлынын.

Еңбектің ерлеріміз біз бүгінгі,
Жарыста босатпаймын тізгінімді.
Самедтей жылқышым бар төрт жыл бойы,
Өсірген жүз биеден жүз құлынды.

Сіз-дағы өсіресіз жылқы малын,
Саууға жетпес бірақ ынтымағың.
Мен болсам жайраң жазда наушагүлдей,
Сапырып сары қымыз құлпырамын.

Бар ұлтым бал қымызды етті нәсіп,
Мен сізден бұл жерде де кеттім асып.
Ағатай, ауылға кел, шөліңді бас,
Сусында ұялмай-ақ бетті басып.

Жерім жоқ облыста түлетпеген,
Жасымның жаңалықсыз күні өтпеген.
Қыздарын білесің бе, ақын достым,
Әйгілі бригаданың «Жібек» деген.

Ерліктен қарындастар қалыспаған,
Нық басып үнемі алға қарыштаған.

Даңқты осылардай бір қызың жоқ,
Сіз түгіл, оған мен де намыстанам.

Жері құт Жезқазғанның қойнауының –
Айтуға реті бар тойда мұның.
Одақтың туын былтыр жеңіп алды,
Сәтбаев деген жаңа қойлы ауылым.

Ағажан, сөзден мені ұтасың ба,
Өскемен мақтайды екен бұтасын да.
Ал біздің «Просторный» заводының,
Қос-қостан медалі бар бұқасында.

Деменіз бұл сөзімді құр кекесін,
Көресің, көрмей жүрсең, жыр көкесін.
Өзіңе жарты ай тамақ болар еді,
Сыйласам бір өгіздің бір шекесін.

«Красная поляна» бұ да күшті,
Көрген жан сиырымен құрақ ұшты.
Алматы көрмесінде Өскеменнің,
Қызығып бар маманы құда түсті.

Терісі қызыл күрең түк болады,
Желіні тарам-тарам жік болады.
Бір жылғы сүт сиырдан жеті тонна –
Өзіңдей бес жүз шалға жүк болады.

Ақтан:

Алтайдың күмісі көп ақ қарынан,
Қойнынан қорғасыны ақтарылған.
Зырянның қызыл тулы комбинаты,
Есеп жоқ еңбегінде атқарылған.

Комбинаттар, заводтар қорытқан кен,
Алтайдың алабына тараған кең.
Айтайын қоспай бірін асырмай-ақ,
Бұлардан аққан металл Нұраға тең.

Көп менің атқарылып жатқан ісім,
Аз емес атап айтар мақтанышым.

Жетпіс бес Социалистік Еңбек Ері,
Төсіне алтын жұлдыз таққаны шын.

Ал енді ел ырысы – малға келсек,
Өріс пен қорадағы барға келсек.
Бетің жоқ тура қарар, інішегім,
Шындыққа, жел сөз емес, арға келсек.

Үш есе жер көлемің көп болғанда,
Беттері боз, бетегелі шөп болғанда.
Неге кем төрт түлігің біздің елден,
Ойланып жауап берші, көп толған да?

Сәні едің Сарыарқаның қайран жылқы,
Болыпсың Жезқазғанда жұртқа күлкі!
Жайғаның жарты Арқаға қырық үш мың,
Осы ма мал дегенде халқың мүлкі?
Машина тұрғынында көп-ақ болсын,
Мал жайсаң, мінесің бе ұстап түлкі?

Айтқандай Біржан сал мен Ақан сері,
Сарыарқа жылқы менен қойдың жері.
«Жылқысы аз Жезқазғанда, қой көп болар,
Тау шығар, үйген жүн мен жайған тері», -
Деп топшылап, ақырын сұрастырсам,
Облыста мұның да кеткен кері.

Жайылымы кең болғандай жайларыңыз,
Қысқа – тебін, жазда – өріс, жайлауыңыз.
Жерің көп, төлің жоқ па, не себептен,
Бізден кем алты жүз мың қойларыңыз?

Ел құты – етті, сүтті ірі қара,
Бізде бұл үш жүз алпыс мыңдай ғана.
Ұялмай өз малыңды түгелдесең,
Бұл санды үшке бөліп, бірін сана.

Жарайсың – Қаныш атын мақтан еттің,
Бірақ та бір шындықтан аттап өттің.
Қазынаның Қаныш ашқан үштен бірін,

Ысырап қып жер астына тастап кеттің.
Бұл ісінді ұлы ағам өзі көрсе,
Шырайы қайтер еді жарқын беттің?

Көлмағамбет:

Ақыным айта алмадың төгілдіріп,
Шаңыма қалдырам ба көмілдіріп?
Ертістің суы саған жақпай жүрсе,
Алайын Сарыкеңгірге шомылдырып.

Шығады сөздерің де шапыраштай,
Қоймаймын мен өзіңнен ақыры аспай.
Құлагер жеткізе ме көк азбанға,
Қаларсың күлкі болып Батыраштай.

Намысты найзағай бар жарысқанда,
Жол салдық жұлдыздарға, алыстарға.
Ұшады Байқоңырдан жолдама алып,
Космостық кемелерім ғарыштарға.

Менің көп кімге болсын бағалы үлгім,
Айға да алғаш алқа таға білдім.
Тағы біз тұңғыш рет куә болдық,
Өшпестей ерлігіне Гагариннің.

Не қиын құдіретіме бас ұрады,
Дауылдар екпінімнен басылады.
Жайнаған Жезқазғанға каналымен,
Жеткенше кәрі Ертісің асығады.

Тасынып майда-шүйде табысыңа,
Тағы да кір келтірдің намысыма.
Ертістен бір қасық су пайдаланбай,
Құр қарап телміресің ағысына.

Гүл өскен құба жонда бақтарымнан,
Көресің шабытты еңбек шатқалымнан.
Құйылған Қаражалдан қара тасқын,
Теміртау домнасына ақтарылған.

Ордасы татулықтың сән, ұйытқым,
Мекені ақын, батыр ақиықтың.
Халқымның қиын сәтте басын қосқан,
Ұлытау – шежіресі тарихтың.

Далам – бай, балаусам – бал, суым – дәрі,
Еңбектің шарықтаған қырымда әні.
Сарыкеңгір, Қаракенгір қос өзенім,
Секілді Арқа арудың бұрымдары.

Мен тағы шапқан сайын жосыламын,
Жарайды менің сізге осы бабым.
Бүгінгі ақындардың айтысына,
Ықылас қобызы боп қосыламын.

Қайтейін тегін оның таратуды,
Ықылас Жаңарқадан дара туды.
Жезқазған жеріндегі жез киіктер,
Қобыздың үніменен жаратылды.

Қайда екен ақын қыздар қаптағайдан,
Көрер ем бір айтысып бақ-талайдан.
Сарадан кейін қазақ аспанына,
Күләшім күліп шықты Ақтоғайдан.

Ән десе көкте ойнаған жасындаймын,
Ешкімді өнерімнен асырмаймын.
Менімен тайталасып айтыспас ең,
Өр даусын естіп білсең Шашубайдың.

Мен соның ізбасары, інісімін,
Өмірде жалғасымын, тынысымын.
Тағы бар Тайжан атты ақын әкем,
Жыршысы болған Отан ұлы ісінің.

Екпінін әнге қосқан дәуірімнің,
Манарбек мақтанышы ауылымның.
Өзің де таңдай қағып тыңдадың ғой,
Күмбірлеп көкке өрлеген дауыл үнін.

Сәнді саз тарих сырын жырлағандай,
Домбыра тек пернеден тұрмағандай.
Жердегі Мағауия күміс күйін,
Ай тоқтап, күн кідіріп тыңдағандай.

«Ұлытау» ансамблі көркім менің,
Тыңдасам сырлы әуенін серпілемін.
Өнері Москвада өрге жүзіп,
Шет елден ақтап қайтты ел тілегін.

Етеді әркім мақтан өз биігін,
Өнерлі кімдерің бар, сөз түйіні?
Дабысы Алтайыңнан асып кеткен,
Тыңдашы Жезқазғанның «Жезкиігін».

Әр таңды думан-жырмен қарсы алдырған,
Өңірім не дүлдүлге ән салдырған.
Эйфельдің мұнарасын теңселдіріп,
Парижді Қайрат даусы тамсандырған.

Жырлатып ғасыр сырын өктем үнге,
Ықылас қобыз тартқан бөктерімде.
Бүгінде Сматайдай өренім бар,
Өнерін шарықтатқан көк төрінде.

Ақыным, енді сынға жақындайын,
Қалайша кемісінді мақұлдайын.
Көкпарға тартқан серке секілді бір,
Шыдасаң әрлі-берлі тақымдайын.

Мінгенің дәйім сенің көбең болды,
Еңбегің ақталмады, неден болды?
Дәл отыз кәсіпорын бұрнағы жыл,
Неліктен жоспарынан төмен болды?

Күтсең де, мені ақыным, бұрылыстан
Өзіңнен озып тұрмын құрық ұстам.
Бес жылдың төрт жылында игермедің,
Екі жүз миллион сом құрылыстан.

Өзіңді жанған отқа саласың ба,
Ақыным, менен тағы қаласың да.
Алты мың адам жоспар орындамай,
Отырған өнеркәсіп саласында.

Сылтау көп былай болды, олай болды,
Бұл өзі бір ғана емес, талай болды.
Зырында қорғасынның комбинаты –
Өсе ме, өше ме әлде қалай болды?

Дәл осы арқам менің қозып отыр,
Атымның басы тағы озып отыр.
Шошқаның комплексін Шемонайхың,
Неліктен әлі күнге созып отыр?

Бұл тойда Көлмағамбет сайрандасын,
Жарқылдап жұрт алдында жайрандасын.
Қор болып кеткенің бе осы шалға,
Бір қызбен айтысатын қайран басым.

Көміліп қырсыздыққа етек алған,
Түкпірде Марқакөлің жеке қалған.
Бөлімшенің жайбасар басшыларын,
Шопаның бір көруді етеді арман.

Ақыным, бекер сөйлеп неғылайын,
Қойшының ойламайсың жағдайын.
Азығын күнделікті өзі тасыр,
Деп жүрсен аты дайын, қабы дайын.

Әрине, құрғақ сөзге дес бермейсің,
Мақтанмен басқа шауып, төске өрлейсің.
Шопанға рухани жан азығы,
Әрқашан керектігін ескермейсің.

Ауырса дәрігер жоқ «әлі құрып»,
Жадырар шопан қалай жаны күліп?
Қос атпен өткен-кеткен машинаны,
Жүр ме екен Нағимашың әлі қуып.

Оргалық концерт көріп ырғалады,
Қызықтан малшыларың құр қалады.
Жайлауға жарамаған автоклуб,
Үстінде құр жартастың зыр қағады.

Жабыңды тұлпарым деп арындайсың,
Әл жетпес міндеттеме қабылдайсың.
Жыл сайын жүз саулықтан бар болғаны,
Алудан елу қозы жаңылмайсың.

Өзіңді тым еркіндеу сезінесің,
Екпелі шөптен шошып безінесің.
Қой малын елу миллион өсіруге,
Осы ма сенің қосқан өз үлесің!

Алексеевка жағдайы қиындады,
Шығынға ұшырады биыл-дағы.
Жүзіне он үш бұзау қалай алған,
Кеткен бе өгіз болып сиырларың?

Үріксің не қатерден сіздей алып,
Өріне адалдықтың жүзбей анық.
Жөнінен талан-тараж жемқорлықтың,
Келесің бас бәйгені үзбей алып.

Айтайын мына жайды Күршімдегі,
Рабочком Бижановты білсін елі.
Жеп қойып мемлекеттен алты мың сом,
Көп болды сіңіре алмай күрсінгелі.

«РайПО» Мұқашевің Зайсандағы,
Бұл-дағы жебірліктен тайсалмады.
Мемлекет қаржысына «Нива» мініп,
Боп жүрді көңілі аспан, жайсаң жаны.

Секіртіп ойлы-қырлы жартасынан,
«Ниванды» жыққан сабаз шалқасынан.
Аптығып авария жасамас ед,
Төлесе дәл бағасын қалтасынан.

Оздырып бәйгесінде құлқын атын,
Ерлері ет ұрлауға ұмтылатын.
Бар екен Лениногорда ет комбинаты,
Бір айда он үш мың сом қымқыратын.

Ал, Ақа, сізге жұмбақ дайындадым,
Жимайтын тойған сайын айылдарын.
Кімдер ол «Березовка» совхозында,
Айтулы өгіз жұтқыш жайындарың?

Қалаңыз өте көркем – Өскеменің,
Өркендеп өрге басып өскен елің.
Мен бірақ орталықта қаздай шулап,
Қаптаған саудагерден сескенемін.

Тек қана өздеріне жайлы әдеппен,
Алдайды жолаушыны айлалы еппен.
Барлығы осыларда асыл заттың,
Япыр-ау, заң орыны қайда кеткен?!

Көтерер мәдениетті жете биік,
Табылмай тағы өзіңнен бекем иық.
Қасиетті қара Ертістің жағасына,
Қойыпсың бөтелкеден көпене үйіп.

Бұл сөзден тағы, ақыным, қорғалайсың,
Байлығын табиғаттың қорғамайсың.
Балығын Марқакөлдің ұрлап аулап,
Алдында рыбнадзордың жорғалайсың.

Катонда марал малын өсіресің,
Алам деп асыл панта есіресің.
Бірақ та көрпең қысқа екендігін,
Елемей тым артықтау көсілесің.

Мен сізге таға алмаймын босқа кінә,
Қажетсіз өзім көрдім басқа куә.
Шикізат мал басының өсуімен,
Төрт жылда бір жетпеді-ау жоспарыңа.

Аралап ауылыңды ұққам бәрін,
Қызығып ешнәрсеңе сұқтанбадым.
Майшаммен көп совхозың күн көреді,
Қуаты азайған ба Бұқтырманың?

Бас білген ракетаға жайғасып ап,
Біз қазір жүргіземіз айға сынақ.
Сен болсаң бар нәрседен кейін қалып,
Жағасың түнде пілте майға шылап.

Ежелден уақытта ғой ырыс құны,
Бірақ та түсінбейсің дұрыс мұны.
Қабанда еш жерде жоқ графикпен,
Он бірде басталады жұмыс күні.

Ағажан, көрінесің былай сұсты,
Домбыраң қолдан неге құлай түсті?
Таусылса қалтандағы өлеңдерің,
Осымен доғарайық бұл айтысты.

Кем айтсам шоқтығымды өсір менің,
Аса айтсам артығымды кешір менің.
Өскемен, Жезқазған боп орындайық,
Партия алға қойған шешімдерін.

Ақтан:

Келгенде құрылысқа, өршіл інім,
Түседі-ау тағы көзге кемшілігің!
Салынған он екі жыл Балқаштағы,
Прокат цехтың кейпін көрші бүгін?!

Жезқазған құрылысты бастайды екен,
Бірақ та аяқтамай тастайды екен.
Жеті жыл жетім тұрған потребсоюз,
Үйіне ешкім аяқ баспайды екен.

Тресте бір бастығың «жарқын» тұлға,
Клишин құлағына алтын сырға.
Қалапты төрт қанатын әрең-әрең,
Үйін де «зоовтснаб» алты жылда.

Ештеңе селонда да жасалмаған,
Тіреуден меншік үйлер бас алмаған.
Тас еден, тар бөлмелі, аласа үйлер,
Бойынан құнан қойдың аса алмаған.

Көп жерде иен қалған моншаларың,
Не буы, не суы жоқ қол шаярың.
Бу мен судың орнына буфетінде,
Құйылып тұрады екен мол шарабың.

«Ақтаудың» совхозында тұрған клуб,
Кеткен бе терезесін қорқау жұлып?
Ішіне жан кіргізбей күзетіп тұр,
Есігін қой басындай қара құлып.

Ауылда көбі жабық кітапханаң,
От жағып, ішін жылытып тұтатпаған.
Алайда таңсәріден кафең ашық,
Похмельден еш адамды жұтатпаған.

Үн келді Шет ауданда құлағыма аз:
«Кадрлер жетпейді» деп қылады наз.
Бір ұстаз үш класта жүгіріп жүр,
Молда көп ауылыңда, мұғалім аз.

«Арқаны қоймайық, – деп, – жетім қылып»,
Ертістің жіберіп ек бетін бұрып.
Салынбай, күнде «ертеңмен» басшыларың,
Жүр ме екен құрылысын жетілдіріп.

Үйренген талай басшы қулық «сауып»,
Жасырып мал шығынын ебін тауып.
«Құда да, құдағи да тыныш жатыр»,
Орынын өлген қойдың қозы жауып.

Шықпаса бастық үйден не біледі,
Кеңседе отырып-ақ «семіреді».
Жүретін мал басында мамандарың,
Жілікгі үйде жатып кеміреді.

Болады-ау қилы-қилы өмірде өткел,
Бар екен «темір жегіш» Өмірбектер.
Машина бөлшектері топ-тобымен,
Өтетін ол не қылған кеңірдектер?

Дүкенде дәнеңе жоқ, таң қаламыз,
Қалмапты құрығанда камбалаңыз.
Түнөп ек Жезқазғанда қонақ үйге,
Талады аш бөрідей қандалаңыз.

Алаңда өгіздер жүр «өкке» көнбей,
Жұлып жеп, екпе ағашты көп көргендей.
Мұрнымен жігіт жатыр көше жыртып,
Трактор Жезқазғанда жетпегендей.

Ақыным, кетесің-ау көп есіліп,
Жүйесіз жалған айтқан сөз есірік.
Жалаңды жұртқа жауып сен де отырсың,
Бес жүз қойдан екі жүз козы өсіріп.

Айтыстық Шығыс пенен Жезқазған боп,
Тыңдаған жұрт біздерден көз жазған жоқ.
Батыл сын, бағалы ойға тоқтау қажет,
Әлі де айта берсек сөзде арман көп.

Сыныңды маған айтқан еске аламын,
Егер де артық кетсем кеш, қарағым!
Өнерде, еңбекте де табысты бол,
Осымен, Көлмағамбет, қош, қарағым!

1980 жыл.

ҚАЛИХАН МЕН САРА

Қалихан:

Әлеумет, құтты болсын қуанышың,
Бөлісем қуаныштың жұбанышын.
Өйткені, тіршілікке қуанып қал,
Өмірге екі қайта туармысың.

Армысыз, азаматтар, ел бастаған,
Өнер ме дәстүрімен жалғаспаған?
Армысыз елден келген өнерпаздар,
Жорғадай төрт аяғын тең тастаған.

Димаштай жасай берсін ел ағасы,
Қазақтың толық қазір сыбағасы.
«Тарихты көп жасайды» десек-тағы,
Әрқашан елге қымбат ер ағасы.

Абай жоқ бұл заманда Бұхарменен,
Бірақ та Әбекең бар Мұхаңменен¹.
Осындай азаматтар есен тұрса,
Шалқымай шабытымыз жұтар неден?

Боранға қарсы тұрар сабырымен,
Мықты ғой байтерек те тамырымен.
Рахманқұл, Мырзабек пен ғалым Мардан,
Қазақтың Сағиы бар, Қадырымен.

Аузыма түспей қойды қалғаныңыз,
Ақындық атақты ақтау арманымыз.
Ішінде осы залдың отыр білем,
Топ жарған талай-талай тарланыңыз!

Баршана ыстық сәлем Семейімнен,
Жыр туар Семей десе көмейімнен.
Болсыншы денге саулық, басқа амандық,
Халайық, мұнан артық не дейін мен?

Жез қанат, болат топшы, асыл арман,
Саңқылдап самғап өтер ғасырлардан.
Арыны атты ағызар долы өзендер,
Көк сеңгір алады екен басын қардан.

Сол сынды биік арман жетегінде,
«Өлең» деп осы өмірден өтемін де.

¹Әбділда Тәжібаев пен Мұхамеджан Қаратаев туралы айтып отыр.

Саңқылдап өз ортаңның даусы болып,
Бел керек ел намысын көтеруге.

Кең өлкем, көк Ертісім күркіреген,
Жасарып алпыс жылда қыр түлеген.
Көкала үйрек болып қырқасынан,
Күн сайын ұшып жатыр еркін өлең.

Қарт Семей – қара шаңырақ қасиетті,
Кім оны өнерімен басып өтті?
Ізі бар топырағында ұлылардың,
Не дүлдүл, сайыпқыран осында өтті!

Отаны Абай, Мұхтар, Әміренің,
Бағасын осыдан-ақ таныр едің.
Туғызған Бибігүл мен Розаны,
Ежелден ән мен жырдың тәңірі едім.

Солардың өнегесін жалғастырып,
Семейдің мәртебесін алға астырып.
«Қаламқас» ансамблі барып қайтты,
Төріне чех елінің малдас құрып.

Бақытты коммунизм ғасырында,
Тебірену менің де бар машығымда.
Торқалы алпыс жылдың мерекесі,
Өлеңім тойға әкелген шашуым да.

Қазақтың айтыс деген дәстүрі еді,
Айтыстың ақындары мәшһүр еді.
Баяғы асқақ дауыс атам Біржан,
Кестелі өлең сөзге ұшқыр еді.

Бесаспап болмасам да Біржандай сал,
Ағызам өз әлімше тілімнен бал.
Шығыстан Сара деген ақын кепті,
Бойында Жеменейдің майысқан тал.

«Сол Сара бөгелмесін келсін бері»,
Біржанның ізбасары көрсін мені!

Өткердім он үшімнен сөз майданын,
Көп болды тебінгіме тер сіңгелі.

«Бұл топта Сара бар ма, отыр неғып»,
Жібермей домбырасын қағып-қағып?
Сикырлы әйел даусы жүректі арбап,
Кетуші ед құлағыма майдай жағып.

Шындасам, шыдап тұрар кім бетіме,
Ақындық берік едім міндетіме.
Мереке күнде мұндай бола бермес,
Сайрайық алпыс жылдың құрметіне.

Абайдың шәкіртінің біреуі – Әріп,
Жасынан сөз өнері қонған дарып.
Қазақта Ленинді тұңғыш жырлап,
Шын жүйрік қалың топты шыққан жарып.

Кешегі екі дүние айқасқанда,
Атақты Днепрдің шайқасында.
Семейдің жігіттерін теңеді жау.
Төбесінен тура түскен жай тасына.

Семейден қырық төрт батыр шыққан еді,
Фашистер айбынынан ыққан еді.
Мырзалар европалық астамсынған.
Қазақтың кім екенін ұққан еді.

Партизаным Шәріпов Әди сынды,
Баяғы қаракесек Мәди сынды.
Барғаннан немістерге шүйлігіп ед,
Ақыры біржолата жеңіп тынды.

Еңбекке сол ерліктер енді ұласты,
Тоқсан ұлттың өкілі тыңға шықты.
Жайқалтқан жүгеріден жасыл орман,
Семушкина Аннадан кім асыпты?

Алпыс үш социалистік Еңбек Ерін,
Шығарған кім кемітер Семей жерін?
Көсіліп не айтар екен егін, малдан,
Көрейін Сарекеннің енді өнерін.

Сара:

Мінезім ер жігіттей аңқылдаған,
Дауысым көпке жетер саңқылдаған.
Мен келдім кенді Алтайдың аясынан,
Бас иіп сәлем берем, халқым, саған.
Жасымнан өлең десе, жаным құмар,
Әкемнен қалған мұра сарқылмаған.
Айтыстым талай тойда жігіттермен,
Жүрегім шайлықпаған, тартынбаған.
Қалихан қалап алды «айтысам» деп,
Жаныма жақын келіп жарқылдаған.
Елуге толдым, міне, бақыттымын,
Жеткізген бұл өмірге алтын заман.

Октябрь дүниеге шашқан нұрын,
Бостандық желбіретіп жеңіс туын.
Жеңімпаз партияның бастауымен,
Әлемге таңғажайып танытты үнін.
Қайтпайтын қиындықтан қайсар етіп,
Баулыған батырлыққа қыз бен ұлын.
Бейбіт күнмен аспаным мөлдіреген,
Айналам бақыт нұрға толды бүгін.
Жеткізген осы өмірге ұлы Ленин,
Шашайын тарту етіп жүрек жырын.

Бейбіт күн, мерейлі күн, келген көктем,
Жадырап арайлы таң нұрын төккен.
Оянды Октябрьмен қазақ халқы,
Қуанып думан тойын дүбірлеткен.
Әперді Ұлы Октябрь қызға теңдік,
Еңбекші қыздарымыз сертке жеткен.

Өскемен құтты мекен шығыстағы,
Толықсып зор табыспен атқан таңы.

Елім – бай, жырыма арқау еңбек ері,
Күн сайын тола түскен ырыс, бағы.
Жеңіспен Ленин туын желбіретіп,
Апарар ғасырларға болашағы.
Шырқа деп өміріме шабыт берген,
Шаттана жырлайын бір бүгін тағы!

Әр таңым мол табыспен басталады,
Қазақтан қайға кеткен тас қараңғы.
Алпысқа Қазақстан толып отыр,
Бөледі ән мен күйге астананы.
Жасасын мәңгі-бақи бейбітшілік,
Шарласын шартарапқа жастар әні!

Қалеке, сізге ұнай ма салған әнім?
Кетеді өлең десе, қызып қаным.
Кездестің сен Шығыстың Сарасымен,
Ал, шырқа, семейлік сен – «Біржан салым!»

Қалихан:

Ордамен отау, сірә, таласа ма,
Таласса, бойына оның жараса ма?
Өскемен қазыналы болса сандық,
Семей ғой күміс піспек қара саба.

Сен айтсаң қорғасын мен мырышыңды,
Мен айтам ақтылы қой ырысымды.
Ортамнан орын алған ет комбинат,
Одақта екінші боп тұрысымды.

Бізде бар бес миллион қозы, саулық,
Өрендер үн көтерді шұбартаулық.
Табысты табыстарға жеткізіп жүр,
Депутат Шүленбаев бәрін баулып.

Шопан ғой бар байлықты жатқан жасап,
Орнаттық Әбжановқа мүсін қашап.

Май кетпей тостаған мен шарамыздан,
Отырмыз алақандап құйрық асап.

Мырыш та, қорғасын да елге керек,
Әйткенмен, мал шіркіннің орны бөлек.
Атақ, ақша, машина – малшыларда,
Төсінде ордені де дөп-дөңгелек.

Сол үшін елу миллион ұранымыз,
Сол үшін арналады жыр, әніміз.
Өскемен, ту түбінен табысалық,
Жарыста айтқан сертте тұрамыз біз!

Жер жетпес Қалба, Шыңғыс, Арқатыма,
Төгілген бұлт шудасы тарқатыла.
Көне тау көпті көрген шежірелі,
Ұқсайды бурыл басты қарт ақынға.

Аягөз – облыстың думан жері,
Махаббат дастанының туған жері.
Үржар мен Мақаншы да жердің құты,
Табылар әр ауылдан Еңбек Ері.

Үржарым – жеміс-жидек астанасы,
Алматыдан басқаның жоқ таласы.
Қолына уансын деп алма ұстатар,
Жыласа бесігінде жас баласы.

Курорт бар Мақаншыда Тоқта-Барлық,
Суы бар ыстық қайнар мақтанарлық.
Жыл сайын металлургтер емделеді,
Көрсеткен жеріміз жоқ еш іштарлық.

Ақ қайың, көк бастаулы Қарақалба,
Қайнаған өндірісі Шар ман Жарма.
Сан доктор, академик қатар шыққан,
Абайдың ауданындай елің бар ма?!

Бәрі ақын көсілмелі, бәрі ғалым,
Біреуі біреуінен алған тәлім.
Шыңғысым сондай болса, Ақсуатым –
Өнері төрт тарапқа түгел мәлім.

Қыз қуу, теңге алысу, болса аударыс,
Ақсуат есе бермес ол бір алыс.
Түрініп етек-жеңін топқа түссе,
Жұтынған палуандары жас жолбарыс.

Қыздары сахнада сырнай дауыс,
Сымбатты солқылдаған үкілі қамыс.
Бас иер Ақсуаттың өнеріне,
Таңырқар атын естіп жақын-алыс.

Көкпекті дәуірлейді, қызса жарыс,
Жарыста жіберген жоқ әлі намыс.
Сөйлесер совхоздары миллион пұтпен,
Масағы бидайының екі қарыс.

Өргізіп жібек жүнді ешкілерін,
Еселеп жылдан-жылға тапқан табыс.
Күршім мен Самар, Зайсан кісілері,
Жүн үшін өздері кеп болар таныс.

Сареке, сізді-дағы ұмытпаймын,
Басыңа бір шәліге түбіт дайын.
Тағы да кезегінді ал, ақын Сара,
Азырақ терді басып тыныстайын.

Осымен бердім Сара кезегінді,
Тұр ма екен өлең кернеп өзегінді?
Тасын – алтын, тақтайын – күміс қылып,
Шашбаулап көтерші бір өз еліңді!

Сара:

Жырласам мақтан етіп Бұқтарманы,
Бөлеген нұр, сәулеге шамшырағы!

Өзенім – Қалжыр, Күршім, Қаба-Нарын,
Мыңғырған жағасында совхоз малы.
Тауларым – Тарбағатай, Сауыр, Сайқан,
Сүйсінер араласа адам жаны.

Өскемен, Лениногор, Зырян, Зайсан,
Шығыстың картасынан орын алды.
Көз тоймас туған елдің байлығына,
Көпке аян «асқар – Алтай» атанғаны!

Қорғасын, алтын, күміс, титан, мырыш,
Көз тартқан әсем қала, өскен құрылыс.
Кенді Алтай төсі балқып кенге толы,
Даламда дән жайқалған елге ырыс.
Көінде ақ балығы жарқылдаған,
Самалы жанға жайлы, алсаң тыныс.
Суында қасиет бар, жанға шипа,
Қайнарым аты әйгілі «Рахман ключ».
Жібек жел кенді Алтай аясында,
Көп ұлтпен бауырласқан біздер туыс.

Шопаным: Білэл, Шайкен – Еңбек Ерім,
Ел үшін еңбек еткіп, төккен терін.
Толтырып қой, ешкіге ауыл маңын,
Бөлеген бар байлыққа туған елін.

Өрелі еңбегімен бақыт тапқан,
Қолынан сауған сүті сел боп аққан.
Дабысы облысқа мәлім болған,
Сауыншы Бикенді мен етем мақтан.

Қалаған коммунизм ірге тасын,
Құлшынған еңбек десе, кәрі-жасым!
Кеншілер Жәпек пенен Әбутәліп,
Балқыған бармағынан мыс, қорғасын.

Қалеке, көп жырладың бермей кезек,
Сын айтып облысыма, қойдың тежеп.

Жеңбесің қанша айтсаң да бастырмалап,
Ақынға айтқан жөн ғой кезек-кезек.

Қалихан:

Сара ақын, айта бердің байлығыңды,
Семейден асырам деп айбыныңды.
Табысың байлығыңа сәйкес емес,
Әйгілеп түгесейін қай мініңді?

Көл-көсір таусылмайды ескі қорым,
Семейде отыз шақты оқу орын.
Жыл сайын босағасын босатпайды,
Талапкер талай-талай қараторың.

Еліңді қой жағынан төрт ораймыз,
Егіннен арқамызға арқалаймыз.
Адымым бесжылдықта артып жатыр,
Сол үшін креслода шалқалаймыз.

Мен айтсам Шұбартаудың бастамасын,
Сареке, кібіртіктеп жасқанасың.
Өзі жоқ бригаданың протокол көп,
Басыңа жинап-жинап жастанасың.

Бардық біз «Айнабұлақ» совхозына,
Жастардың күші мұнда көп қазына.
Алмапты қамқорлыққа басшыларың,
Жастарға тағар кінә, жоқ базына.

Үш жылда төрт бригада кеткен тарап,
Біреуі тұрақтамай іске жарап.
Сауыншы қыздар тобын «құрастырған»,
Әйтеуір, қалмау үшін жерге қарап.

Қайда жүр дипломды мал маманы,
Жүр ме екен мемлекетті алдағалы?
Ай сайын судыратып жалақыны,
Жаксы еді-ау салынбаса мұнан-дағы.

Жатады әкелген сүт іріп-шіріп,
Жұтсаң-ақ ішің ойран, бүліншілік.
Бақшада сүт сұраған балалардың,
Қоярсың қалайынша аузын бүріп?

Пайда көп қойды қыста қыстатудан,
Емес пе қозы бағлан қыста туған?
«Марқакөл» былтыр ғана кірісіпті,
Ұзақ жыл кім олардың қолын буған?

Көк айдын мақтанатын көлің Зайсан,
Барады жылдан-жылға тартып лайсаң.
Жағасын қысы-жазы босатпайды,
Өңкей бір машиналы «қасқа, жайсаң».

Келгенді басқа жақтан жазбай танып,
Ұстап ап айып салар «жолдан тайсаң».
Табиғатты қорғауды таза ұмытар,
Алдына көлкілдетіп арақ қойсаң.

Құлағыңа алтын сырға ақын Сара,
Балықтың сорпасына жақын Сара.
Отырған шығарсың-ау зорға шыдап,
Кәнеки, тағы да бір толғап қара.

Сара:

Дарыған жастай өлең көмейіңе,
«Сын айтпа біздің жаққа» демейін де.
Азырақ кезек беріп аялдашы,
Айтылар көптеген сын Семейіңе.

Сіз тұрған Көкпектідей ауылыңыз,
Өмірге талай жасты баулыдыңыз.
Бас сұғып кірдіңіз бе емханаға,
Зарығар судан шөлдеп ауруыңыз.

Бастығы емхананың Төребаев,
Өкпелеп айтқан сынға етпес айып.

Жөндей ала жаздай су жүйесін,
Зар болды қара суға қолын жайып.

Қалеке, емхананың жайы нашар,
Жетпесе жұмыс қолы, жаса асар.
Тұрады жарығы да жанып, сөніп,
Аулында таза жер жоқ аяқ басар.

Жақсы екен кей ауданда жоспарларың,
Кейбірі ұмытыпты жоспар барын.
«Ақсуат» совхозында болдыңыз ба?
Ұмытып кеткен мұнда малдың қамын.

Тасылмай кей базаға шөп қалыпты,
Көп отар шөп жетіспей топталыпты.
Кептіріп келер жылға қойдыңыз ба,
Далада үйген маяң көп алыпты.
«Большевик» фермаңызбен «Ұзын бұлақ»,
Мал қора қыс айында жатыр құлап.
Барасың еріккенде санақ үшін,
Көрдің бе шопандардың жайын сұрап?

Сіздерге бұл ферманың жері шалғай,
Мәдени жұмыстардың жайы қандай?
Көзден таса, көңілден ұмыт қалған,
Өтеді автодүкен көзін салмай.

Жүнісбек, Жолтан, Әкрам шопандарың,
Ойлаған қысы-жазы малдың қамын.
Қаратар дәрігер жоқ, бала ауырса,
Ең қажетті ұн тапшы – жейтін наның.
Гүлғайша, Тыныштықтай еңбеккерлер,
Бізге айтты кино, концерт ұмытқанын.

Көп жерге жол алыс боп бара алмадым,
Жөн болар ойлағаның малшы қамын.
Кей жерде шамға құяр керосин жоқ,
Тартсайшы алыс жерге Ильич шамын.

Қалихан:

Аймаққа аңыз болған Марқакөлің,
Ойлаушы ек, біреуі деп дарқан елдің.
Ат басын тірейтұғын үй табылмай,
Бұрылып келген ізбен қайта бердім.

Дәл сол күн Қалжыр деген өзен тасып,
Ауатком жатыр екен жанталасып.
Сәйкенов шала-шарпы тілдесті де,
Жөнелді машинаға міне қашып.

Қарсы алды «Боран» совхоз борандатып,
Мұржасын үйлерінің қараңдатып.
Асханада ет болмай, шандыр жедік,
Қысқан соң суық, тілін жалаңдатып.

Айта бар, барсаң сәлем, Сара жолдас,
Пейілін тарға салған қазақ оңбас.
Әрдайым іс орнына сөз бересің,
Аулына адам түгіл, торғай қонбас.

Бар дедің Алтай жақта «Рахман бұлақ»,
Біз оны көрген жоқпыз, естір құлақ.
Өйткені, бір жолдама алу үшін,
Жалынып жүру керек он жыл сұрап.

Саражан, халық қызы депутатсың,
Ескертші, бір жолдама бізге сатсын.
Курортты жеке өздерің иемденбей,
Семейден барғандар да дәмін татсын.

Сара:

Әдетім кіші, үлкенді сыйлайтұғын,
Бетіне қатты айтуды қимайтұғын.
«Аш қайттым» дейсіз бізге, етке өкпелеп,
Сол боп тұр жүрегімді қинайтұғын.
Сылдыр су Көкпектіңнің берер асы,
Шыбын көп асханада симайтұғын.

Аралап өз көзіммен көріп қайттым,
Мен емес өтірік, өсек жинайтұғын.

Деменіз, «көп сынадың, өкпеліміз»,
«Көп сынап, аз отырып» кетеміз біз.
Аулыңыз қайда барсақ таза тақыр,
Бір ағаш сая болар екпедіңіз.

Аралап елді көрдім мақтайтұғын,
Ерлер көп ел сенімін ақтайтұғын.
Сыналған кемшіліктер жөнделеді,
Ақынның көңілге алмас қатты айтуын.

Осымен қош, аман бол, әріптесім,
Тілеймін зор денсаулық деніңізге.
Тілектес бір қазақтың баласымыз,
Қонақ боп бізге жиі келіңіздер!

Қалеке, өкпелейсіз қайдағыға,
Әперем бір жолдама қайнарыма.
Келсеңіз дем алуға біздің жаққа,
Апарам Сауыр, Сайхан жайлауыма.

Мекенім ата қоныс менің – Зайсан,
Қырда мал, ойда егін жерім – Зайсан.
Құшағын кеңнен ашып қарсы алады,
Қонақжай жерлестерім көңілі жайсаң.

Қалихан:

Семейдің іші майлы, сырты сымбат,
Сан завод сап түзеген, сан комбинат.
Бақыршық, Жезкент, Шаған, Үлбі - ГЭС-і,
Бағасы біреуінен-бірі қымбат.

Семейде бір байлығым – темір жолым,
Жетеді шартарапқа, созсам қолым.
Жүйіткісе заманымның отарбасы,
Жап-жарқын батыс, шығыс, оң мен солым.

Торабы тоғыз жолдың – жалғыз төбе,
Құт мекен алтын қазық, күміс шеге!
Күн сайын көмір, мұнай, ағаш сұрап,
Бай болсаң келесіңдер мұнда неге?

Өскемен, жарыс көшін бастайсыздар,
Ерсіздер, қиындықтан қашпайсыздар!
Арқаға аяғыңды кең көсіліп,
Алтайды шынтағыңа жастайсыздар.
Ертістің бас жағына қонып алып,
Өндіріс қалдығымен ластайсыздар.
«Семей мен Павлодар тазартсын» деп,
Әдейі көң-қоқысты тастайсыздар.

Болса да өндіріс көп Өскеменде,
Қарайық, цифрлары өскелең бе?
Өнімді тоғыз миллион кем өндіріп,
Жарыста келе жатыр көш төменде.
«Қосса, – деп, – Алматыны теледидар»,
Шопандар, бақташылар мүлде құмар.
Өскеменнен басқаны көрсетпейді,
Жұртшылық тілегінен қашан шығар?

«Алыбым – Өскеменім, теңдесім» деп,
«Тілеймін – өрге тасы өрлесін» деп,
Сынадым теледидар мұнарасын,
«Сара ақын топ алдында терлесін» деп.

Осылай, Сара, сізбен қоштасалық,
Кездесіп, енді қашан бас қосалық?
Болудың «қырғи қабақ» керегі не,
Келіңіз, қол берісіп, достасалық!

Өсейін мен де, шалқып, сіз де өсіңіз,
Семейге бара-бара теңдесіңіз.
Күн жақсы, бейбіт өмір құшағында,
Ай сайын телефонмен тілдесіңіз!

1980 жыл.

АЯЗ БЕН КАМАЛ

Аяз:

Қашаннан ата дәстүр қуған салтын,
Ерлерді еңбек етіп туған халқым.
Даланың дабылына үн қосатын,
Жасампаз жарқыраған думанды әр күн.

Камалжан, Шымкент жақта ел аман ба?
Көз көрген берекелі жер аман ба?
Үйінде қонақ болып кетіп едік,
Танысқан қатар-құрбы, тең аман ба?

Екеуміз келісейік осы бастан,
Басымыз жүруші еді қосылмастан.
Сын айтсақ қайсымыз да әділ болсын,
Тыңдайық тура сөзді шошымастан.
Камалды деп отырмын сынап алсам,
Орныңнан тұрып кеткін шыдамасаң.
Егерде артық айтып, шалыс бассаң,
Аямаймын, кешірім сұрамасаң.
Ақында да ақын бар,
Салған жерден сөйлейтін.
Домбыраны қолына,
Алған жерден сөйлейтін.

Мен де соның бірімін,
Камал, саған ағамын.
Жасы үлкенге інімін.
Ұлы дүбір жарыста,
Кім қызбайды намысқа?

Құтты болсын ұлы той,
Арға берсін абырой,
Берекелі елімде.
Космонавтар самғаған
Қазақстан көгінде.
Мерекеге ап келген

Тартуым бар менің де.
Төрт түлік мал қаптаған
Қыдыр шалған жерімде.
Химияның алыбы
Жамбыл фосфор заводы
Бүкіл елге танылды.
Іздегенім көп еді,
Өз жерімнен табылды.
Отанға жау төнгенде,
Ел қорғауға аттанған
Бауыржан, Сәру, Ақәділ –
Ерлеріме мақтанам.
Жамбыл, Кенен, Жақсыбай
Өлеңмен жауға оқ атып,
Дұшпанға тиді жасындай.
Коммунист еді өз әкем,
Оралмады соғыстан.
Жағаласып жауменен,
Елін қорғап оққа ұшқан.
Содан бері, мінеки,
Ұлы жеңіс болғалы
Отыз бес жыл өтіпті.
Сол кездегі сәбилер
Біздей боп ер жетіпті.
Екінші тың ерлері
Бәйге алдын бермеді.
Қос жұлдызды Жазылбек,
Әбдірахман Дәуітов,
Өріске тартты отары.
Жастайынан еңбекке
Қайрап өскен талабын.
Және тағы айтайын,
Шарап, Берік, Шоманым.
Толып жатыр елімде
Аты шыққан шопаным.

Енді саған келейін,
Ақбөкендей желейін.

Өткен жолы айтыста
Қазақтың ғылым ордасы
Академия залында
Жауап бермей кетіп ең.
«Қайта көрер есікті,
Қатты жаппа» деген бар.
Айтылатын өзіңе
Сын садағы өлең бар.
Әріптесім, Камалым,
Жауап берші шыныңнан.
«Жарты төбе» жерінде
Неше жылқың қырылған?

Камал:

Ассалаумағалайкүм, Аяз ақын,
Дәстүрім – сәлем беру, ата салтым.
Жақсы ма семьяңның денсаулығы,
Облыс, ауыл-аймақ, жалпы халқың?
Үлкен той мерекеде басты қостық,
Дарынын даралайтын ақындардың.
Құлақпен естіп, көзбен көріп тұрмыз,
Тасқындап жыр мұхиты ағылғанын...
Арнайы осы тойға қуанышпен,
Кеп тұрмын сәлем жолдап өлең-жырдан.
Қыранын Алатауға ұшырды елім,
Ақ ниет тілек тілеп Қазығұрттан!

Мен қазақпын жимаған дастарханын,
Қонақ болсаң алдыға бас тартамын.
Мен қазақпын сан ғасыр тарихтардың,
Жазбай-ақ жаттап айтқан дастандарын.
Жөн болды, мәдениет басшылары,
Жүйрігін ақындардың қосқандарың.
Айеке, айтқаныңа жауап бермей,
Менің де дұрыс болмас бос қалғаным.

Атамыз Жамбыл өтті Кененменен,
Өнерде өрнек салған өлеңменен,

Әуелден үлкен сыйлап, ізет ету,
Дәстүрі халқымыздың көнермеген.

Айтысты ақын Жамбыл Құлмамбетпен,
Олар да ел дәстүрін жырлап өткен.
Жамбылды адам бар ма сыйламайтын,
Айеке, сұраңызшы мына көптен?

«Жамбыл – жырдың атасы» дейді халық,
Талантын бағалаған байқап, танып.
Аға деп еріп жүрген ініңізді,
Айеке, жамандама елге барып.

Партия деп соғады миллион жүрек,
Айеке, неге отырсыз бүгін жүдеп?
Лезде асау арын билік бермей,
Кетті ғой жүрегімді өлең кернеп.

Алғанша ақын атың анықталып,
Ән салу қиын нәрсе шабыттанып.
Қасиетін Шымкенттің білмесеңіз,
Тағы да көрсетемін алып барып.

Аяз:

Жамбылдан мені осында алдырыпты,
Сенің-дағы ұйқыңды қандырыпты.
«Соңғы түйе жүгі ауыр» деген сөз бар,
Тамашаға соңына қалдырыпты.

«Сөйлеген аға тұрып, ініден без» –
Ежелден халқымызда бар еді сөз.
Шындықтан тайып кеттің осы жерде,
Мінеки, қызулықпен сөйледің тез.

Аралап облысымды келіп көрмей,
Аулына Жамбыл бабам сәлем бермей,
«Шымкенттен ақын інім келеді» деп,
Жолыңды күттім біраз ұйқым келмей.

Ағанды қағыттың да сұрақтармен,
Кеудемнен күмбірлеген жыр ақтардым.
«Жаттанды» деп бекерге сөйлеп тұрсың,
Ағызайын сырлы сөз бұлақтарын.

Мына жұрт бізді отыр тамашалап,
Айтысқан жақсы еді ғой оңашалап.
Ағалығым бар еді менің саған,
Алатұғын бар ма жан арашалап?

Камал:

Айеке, аға болып бір өзіңіз,
Толады мейірімге жүрегіңіз.
Торқалы той үстінде шабыттанып,
Айтыста бір көріну тілегіміз.

Зәредей пайда тисе сөзімізден,
Сөзді қымбат көреді бөзімізден.
Тек қана жақсылықтың нұры мынау,
Көрініп жүр ғой күнде жүзімізден.
Айеке, жасың үлкен, қол беремін,
Болмайды тырнақ асты кір іздеген.
Мұратын туған елдің паш етуге
Шын ақын жүрекжарды жыр іздеген.

1980 жыл.

ҮШІНШІ БӨЛІМ
(1981-1991)

ЕСЕНҚҰЛ МЕН КӨПБАЙ

Есенқұл:

Қайын жұртым аспанның ар жағында,
Ұшып жүр тәрелкелер жан жағында.
Періштенің перизат бір қызына,
Үйленіп-ақ қалыпшын барғанымда.

Барлығы баламыздың егіз болды,
Жалпы саны жүз алпыс сегіз болды.
Күніне жегендері жетпіс сиыр,
Ішкендері мұхит пен теңіз болды.

Аспанда алпыс жылдай аштық болды,
Сонан соң алты мың жыл астық болды.
Динозавр бағатын бір совхозда,
Есенқұл елу жылдай бастық болды.

Динозавр дегенің нас болады,
Адам көрсе ақырып бас салады.
Соғымға сойса егерде бір шекесін,
Шымкентке алпыс жылдай ас болады.

Шөп шаптым сол аспанның шолпанынан,
Ат міндім алты аяқты арқарынан.
Шапқан шөпті шайтан жеп кетпесін деп,
Қарадым қазақ үйдің балконынан.

Аспанда айдаһарға соғыс аштым,
Тіземді пәтшағарға қатты бастым.
Серік құсап серейтіп ұрып жығып,
Бір диюды міне сап тұра қаштым.

Сол диюмен жерге де жайлап қондым,
Алдына жем мен суын сайлап қойдым.
Сенбсеңдер өздерің көріндерші,
Апарып аэропортқа байлап қойдым.

Әйелім кеткенімді кеш біліпті,
Ойбайы қара жерге естіліпті.

Жүз алпыс сегіз балаға ой сұмдық-ай,
Жалақымнан алимент кестіріпті.

Дәл мендей алиментті төледі кім,
Қорқыныштан Есенқұл өледі мың.
Сөзімде жалған бар ма жаңағы айтқан,
Мырзаға, өзің айтшы төрелігін.

Көпбай:

Гармонды корабль қып аспанға ұштым,
Өп-сәтте ай бетіне барып түстім.
Ток беріп тетігіне жез сырнайдың,
Көзді ашып-жұмғанымша жерге түстім.

Келдім де кең мұхитқа кеттім сүңгіп,
Мұхиттың маржан тердім түбін үңгіп.
Бір шабақ қос китті жұтып қойды,
Теңізден көріп қайттым сондай сұмдық.

Мысықты үш күн баптап барыс алдым,
Көкпарда тасбақамен олжа салдым.
У жайған қара шұбар жылан екен,
Итіме сатып алып таққан қарғым.

Тышқанды жайдақ мініп жауға шаптым,
Қоңызбен жортып жүріп түлкі қақтым.
Ай жатып мұз үстінде ұйқым қанды,
Шілдеде жауған қардан алқа тақтым.

Тоқтаттым самолетті құрық салып,
Аспанға тіреу еттім сырықты алып.
Қайнатып жүгеріден қойған ботқам,
Қалыпты таң атқанша ұрықтанып.

Кезінде тұрғылас ем Невскиймен,
Мыстанның тілін тауып кебіс кигем.
Кілемін Хоттабычтың мініп алып,
Аяғым жер үстіне тегіс тиген.

Туыпшын Фарабидің заманында,
Енім бар таспен ойған табанымда.

Қорқыттан мүшел кіші болсам дағы,
Советтің өмір сүрдім заманында.

Семірттім бордақымды тасқа байлап,
Лай судан май бүркідім қалқып қаймақ.
Жетерлік өміріме азық алдым,
Шіркейді егін егіп, он жыл жайлап.
Болмаған енді шындық несі қалды,
Сары майды эзер жұттым үш күн шайнап.

Өзің болған Марста мен де болдым,
Бірімен барып қайттым төте жолдың.
Жүз алпыс сегіз деген балдарыңның,
Шырағым, қалтқысыз бәрін көрдім.

Көрінеді үй сап берген бөлек-бөлек,
Жастарын жел бесікке қойған бөлеп.
Әбестеу болған екен, інішегім,
Жүргенің алиментті босқа төлеп.

1984 жыл.

ЕСЕНҚҰЛ МЕН ӘСЕЛХАН

Есенқұл:

Армысың айдай сұлу ақ келіншек,
Аузымды бүгін менің бақ келіншек.
Бір кешке сен күйеуден, мен әйелден
Қайтеді уақытша қақ бөлінсек?

Ақтарып ал ендеше ізгі жырды,
Айтайық алтыауызды біз бүгінгі.
Ептеп-ептеп жақындап, еркелетіп,
Есіңе түсірейін қыз күніңді.

Тұрмыста сен біреуді сүйікті еттің,
Әй-шәйға қарамай-ақ тиіп кеттің.
Бес бала мен күйеуің – Баянбайды,
Қалайша дәтің барып қиып кеттің?

Келіншек жақсы болды кездескенің,
Жібердің шабытымды тербеп менің.
Қыздардан айтысуға ақын шықпай,
Кемпір мен шалдар боп еді селбескенім.

Айтысқа енді шындап жол ашармыз,
Құмардан армансыз бір тарасармыз.
Ұзынды-қысқалы боп отырсақ та,
Өлеңмен, өнерменен жарасармыз.

Алыстан айтысам деп аттаныпсың,
Ел-жұртқа ақынмын деп мақтаныпсың.
Мен окуда жүргенде миым ашып,
Сайрандап сал-серімен кеп қалыпсың.

Өлеңің болмаса да өтімді шын,
Бойыңнан көрініп тұр нөпір күшің.
Айтысайын деп емес, сен менімен,
Күресейін деп осы отырмысың?!

Ендеше неден болса аянбай кел,
Қорқақты айтыстағы қоян дейді ел.
Мен жайлы жиған-терген өсегінді,
Ал кәне, ақ келіншек, баяндай бер.

Әселхан:

Кеудеме ұялаған асыл арман,
Жасымнан өлең жаздым жасыра алман.
Ордалы Оңтүстіктен сәлем алып,
Келгенмін Арыстан бап, Отырардан.

Фараби өскен жердің төрі биік,
Өскенмін сол даланың қырын сүйіп.
Сағынып сапар шеккен астанамның,
Халқына сәлем берем басымды иіп.

Аяулы астананы айға балап,
Күніміз құлпырғандай майда ғажап.
Алыстан алты жасар бала келсе,
Қарсы алып, сәлем берер қайда қазақ?

«Дәу ғой» деп қаштыңдар ма тырағайлап,
Екен ғой сәлемге де керек айбат.
Тығылып Алатауға қалды ма деп,
Тұр еді көрмеген соң ызам қайнап.
Егерде оңашада жолыққанда,
Жұтуға дайын едім бір-ақ шайнап.
Қызымын оңтүстіктің әлпештеген,
Шабытым шақ келтірмес шоқтай жайнап.

Көрейін жауаптасып өлеңменен,
Бұл жерде жағдайың бар төмендеген.
Есенқұл, өлеңіңді айта берші,
Жеңермін бассам-дағы денемменен.

Бойыңда айтысатын бар ма қайрат,
Ақыны сен екенсің қойған сайлап.
Бар болса сүйерің де тұрмас едің,
Қойды ма соны біліп келін байлап.
Бар болса өлеңіңді жылдам естірт,
Тұрғанды жақтырмаймын босқа сайрап.

Қыз алып қалу деген тым ескілік,
Тыңдасаң менің сөзім – бұл естілік.
Салмағым ауырлау боп қалғаннан да,
Қайтайын мен өзіңді ілестіріп.

Көп сені мазаламас бойдақ қылық,
Жүрерсің теңің тауып ойнап-күліп.
Жігіттің қадірін білмес жан емеспіз,
Қоярмыз тым болмаса қой бақтырып!

Есенқұл:

Домбыра қолымдағы қарағайсың,
Сен мені дедің «кіші баладайсың».
Денең үлкен болғанмен өлең сөзде,
Қолыма су құюға жарамайсың.

Домбыра тарта алмадың жайлап, онша,
Олақтар көп екен-ау қайда барса.

Дәл осы қалпыңменен жарасқандай,
Қолыңа найза беріп жауға қойса.
Қайттық қой сөзді біраз жарыстырып,
Өтейін енді өзімді таныстырып.
Айтысқан ақындардың екі елі аузын,
Тастаймын өлеңменен қарыстырып.

Жазба ақынмын, және де төкпе ақынмын,
Исадай «универсал» отты ақынмын.
«Менмін деп ақын Сара, мекіреніп»,
Менменсіген қыздарды көп қатырдым.

Алматы – аузымдағы арман әнім,
Жамбылдың жалғасы боп жалғанамын.
Біржан да емес, басқа емес, Ақан да емес,
Есенқұлы осы елдің мен боламын.

Еседі домбырамнан асқақ екпін,
Айтыста талайларды таптап өттім.
Анамнан Пушкин жайлы естіп-біліп,
Әкемнен Жамбыл жырын жаттап өстім.

Менімен айтысқанның бағы бар шын,
Мен арқылы ел-жұртқа таныларсың.
Шымкентке күні ертең барғаннан соң,
Шымшыма сөздерімді сағынаарсың.

Осыны көңіліңе түйгейсің де,
Басыңды мына маған имейсің бе.
Аңсағаның әу бастан мен едім ғой,
Бетімнен шөп еткізіп сүймейсің бе?!

Сүйем деп болма бірақ сарыуайым,
Сен – палуан, мен – қасыңда тарыдайын.
Тойға піскен тоқаштай жарым барда,
Толағайын біреудің не қылайын?!

Әселхан:

Өмірде сен секілді талай жан бар,
Сен ақын болсаң егер сөзімді аңғар.

Есенқұл, іздеп жүрсең домбырашы,
Менімен айтысуға келіп нең бар?
Айтысар әркім тауып теңіменен,
Кез келді бүгін қайын, сеніменен.
Қақтаймын Оңтүстіктің аптабымен,
Үрлеймін Арыстанның желіменен.

Соққанда Арыстанның желі тынбай,
Қалар ең керімсалдан есің жимай.
Жан сақтап сая жерде жүрген басың,
Өлер ең ауызыңа тілің сыймай.

Көзің көк, өзің сары, сесің берік,
Айтасың мықтымын деп кесірленіп.
Соңынан Надя апаңның қалмай жүрсің,
Үйректің балапаны секілденіп.

Аулымның қызы өзімдей алып бәрі,
Ұл керек Қажымұқандай халыққа әлі.
Облыстың үлкені емес, ортасы деп,
Жіберген мені әдейі танытқалы.
Еліңде бала өсіру кем боп отыр,
Ғалымдар жазып-сызып анықтады.
Қыздарын қуыршақтай жылтыраған,
Ана боп, ұл өсіріп жарытпады.
Артына қалдыратын ұрпағы үшін,
Өмірін құрбан етер балық-тағы.
Өмірді балық құрлы сезінбесе,
Адамның осы болар шалыққаны.
Қуғаны жастарыңның ресторан,
Ит бағып ермек етер жалыққаны.

Ақыным біле алдың ба мұның жайын,
Болмасын болашақта бұл уайым.
Қарыздар қалмайсың ба келешекке,
Айта бер жауабыңды болса дайын!

Есенқұл:

Әселхан, қыз екенсің сөздерің көп,
Ол рас бетім сары, көздерім көк.
Көздерім көк болғанмен бұл айтыста,

Бәйгені ешбір жанға бергенім жоқ,
Достықты жырла десе парасатпен,
Жырлаймын домбырамды ала сап мен.
Орыс пенен қазақтың ортақ қызы,
Ол рас, Надежда менің нағашы әпкем.

Кезекті күтіп қалды өзгелер шын,
Әселхан, әлі талай кез келерсің.
Алтынның қолда барда қадірі жоқ,
Сағынып әлі мені он келерсің.

Болмасын мұның бірақ шын құсалық,
Кетпегін бір жаманды мың құса ғып.
Қасыңнан енді сенің кетпей болмас,
Күйеуің қарай берді дүрбі салып.

Әселхан:

Сөзіме нақты жауап айта алмайсың,
Шын өзің нағыз тұлпар байқалмайсың.
Әр сөзім атқан оқтай тиген кезде,
Жыландай белге соққан қайқаңдайсың.

Ақын боп жүрген кезде жерді басып,
Кез келді айтысуға бүгін нәсіп.
Суырып салма ақындық оңай емес,
Шығатын шын айтыстан құмарласып.
Қиыннан қиыстырып әкеле алсаң,
Кетеді-ау өлең шіркін балдай татып.
Советтік заманада дәуірлеген,
Ақыны болу елдің қандай бақыт!
Өлеңге жаңа талап, жас екенсің,
Шабытың шарықтасын талмай, тасып.

Кетті ме көп алдында мысым басып,
Жаутандап қарайлайсың құтың қашып.
Айтысты сен бастадың, аяқтайын,
Сен-дағы көп алдында жүрме жасып!

Есенқұл:

Сөз бенен домбыраға олақсың ғой,
Жаттап алған сөздерді бораттың ғой.

Дәп бүгін берер едім сазайынды,
Қайтейін, бүгін бізге қонақсың ғой.

1984 жыл.

ӘСИЯ МЕН ЕСЕНҚҰЛ

Әсия:

Талай жиын, той-думанды бастаған,
Жырмен түлеп, жыр қанатын қос қағам.
Бас қосқанда дүлдүл жігіт, бұлбұл қыз,
Мен қалайша жыр сайыстан жасқанам?!

Кем демеймін менде өнер басқадан,
Қатаяр-ау жылдарменен жас қадам.
Шалқар шабыт, қуанатын жырыма,
Армысыңдар, туған халқым, астанам!

Өлең мен жыр сүйіп өттім жасымнан,
Өнеріме талай жандар бас ұрған.
Толқынынан Тобылымның сәлем ал,
Есенқұл-ау, шығып қапсың қасымнан!

Айтысты елдің бәрі көруге асық,
Отыр, міне, сахнаға қарасып.
Шаршы топтың талғамынан шығайық,
Айтысқанда әзіліміз жарасып.

Далаң толы өлең мен жыр, күй елің,
Топырағыңды қастерлеймін, сүйемін.
Ақындарға шалқар шабыт сыйлаған,
Қасиетті жеріңе бас иемін.

Атың таныс көпшілікке, білемін,
Қызды жеңу болып жүр ғой тілегің.
Әй, білмеймін, түсті мен екен орнына,
Әселханнан шошып қалған жүрегің.

Бір көрерге секілдісің төзімді,
Ұлы тойда естіп едім сөзіңді.

Астанада бос жүрмеген шығарсың,
Көрсетші еліңе өнерінді, өзінді.

Есенқұл:

Армысың, ағайын-жұрт, барша халық,
Алдыңа келдім тағы арқаланып.
Әсия, Әселхандар коймады ғой,
Есенді қайта-қайта ортаға алып.

Армысың, аққудайын ақ жеңеше,
Көңілін бұл қайныңның тап, жеңеше.
Желіккен жеңгейлердің дәл өзіндей,
Көтергем базынасын әлденеше.

Әселхан – өлең сөздің ақтабаны,
Дегенмен, ол да мені таптамады.
«Жігітте сендей бүгін ақын жоқ», – деп,
Әселхан жиі-жиі хат жазады.

Ендеше, сені бүгін жеңгем деймін,
Жеңгемді ешбір қыздан кем көрмеймін.
Қалжындап, әзіл айтып жеңгем тұрса,
Қалайша қанжығама өңгермеймін?!

Бар болса, қалтаңдағы теңге жақсы,
Жеңгелер «сізден» гөрі, «сенге» жақсы.
Қылықсыз қыздан гөрі, Әсиядай,
Қырқында қылшылдаған жеңге жақсы.

Бір әнім бір әніме ұласады,
Жеңгелер қайнысына сыр ашады.
Қартайып жиырмасында жаман жеңге,
Қырқында жақсы жеңге гүл ашады.

Ендеше, сен де бүгін гүл ашқайсың,
Қайныңа қайтып мендей сыр ашпайсың?
Ұнатқан бар қазақтың қара көзі,
Ақынды сен қалайша ұнатпайсың?!

Деймін осы Алматы, жер менікі,
Немесе осы отырған төр менікі.

Есенқұл осы айтыста басы бүтін,
Әдемі Әсиядай жеңгенікі.

Сендікпін, ақын жеңге, бүгін кешке,
Аларсың ертеңгі күн жырымды еске.
Несі айып, қайны менен жеңге болып,
Бір кешке бұл айтысты дүрілдетсе?!
Қайтеміз осыны ұқпай, ауылдағы,
Ағамыз сізге өкпелеп, «ұрын» кетсе?!

Ағамнан несін қорқып жасқанайын,
Дегенмен артын ойлап сақтанайын.
Өйткені салт-санасын қазағымның,
Ұмытып кеткен дейді Қостанайың.
Осыған жауап берші алдыменен,
Мен біраз жауап тосып тоқталайын.

Әсия:

Есінде қалар сөзбен белдескенің,
Көрген соң өлең-жырдан сел көшкенің.
Сорың ба, таланың ба, Есенқұл-ау,
Алдымен Әсиямен кездескенің?!

Сауғалап жыр сайыста жалынбағам,
Белгілі болып отыр халің маған.
Сыпырып жыр қамшымен алайыншы,
Болса егер ащы терің алынбаған.

Арқалап ақын әр кез алға асатын,
Тізіліп жыр маржаны жалғасатын.
Айтысты сылтау қылып, әдет шықты-ау,
Інісі апасына жармасатын.

Ағытсам, жырым – тасқын, селдетеді,
Жабыдан шаба алмаған тер кетеді.
«Жеңге» деп шаужайыма жармаспай-ақ,
«Апа» деп сыйлай салсаң, нең кетеді?!

Жырым бар босатқанда ағылатын,
Жан едім арыма тек бағынатын.

Қайтеін, Есенқұлдай Бекежанды,
Үйімде Төлеген бар сағынатын.

Өзеуреп, Есенқұл-ау, қалыспадың,
Сөзіңнен, міне, сені тағы ұстадым.
Үйдегі жұбайыңа ұнай ма екен,
Айтысқан қыздарыңа жабысқаның?

Бос сөзге үйір болып алғанбысың,
Іздемей жырдың, сірә, талғамдысың.
Қыздарға сахнада қырындауды,
Айтыста әдет қылып алғанбысың?

Лепіріп ақын жүрек ұшады да,
Ойламай қойдың, сірә, бұ жағын да.
Есенқұл, өз бойыңды шамалашы,
Неше қыз сыйғандайын құшағыңа?

Кезің жоқ олқылықты білгізбеген,
Жиналған жұртшылыққа күлгізбеген.
Оп-оңай құтылам деп отырсың ғой,
Жеңгелеп, тек ақырын «сіз-бізбенен».

Шапсаңшы жүйрік болсаң қамшы салмай,
Төгіліп әнге салып, көкке самғай.
Сенбеймін нағыз ақын екеңіне,
Маңдайдан тер төгіліп, тамшы тамбай!

Есенқұл:

Әсия, аспаныңда күлсін айың,
Өзіңді осындайда бір сынайын.
Сөкетті сөздер айтып жұрт алдында,
Демейді-ау, бұл Әсия қымсынайын.
Желіккен жеңгем болып сен отырсың,
Қалжыңбас қайның болып шымшылайын.

Апам да бола алмайсың, замандасым,
Санасам талай қалар төмен жасың.
Өзіңді жеңеше деп өбектеймін,
Ескеріп ауылдағы ағам жасын.

Қайны боп жүрем сені сағындырып,
Қоямын Алматыға сабылдырып.
Жас жігіт «жеңеше-ау» деп отырғанда,
Кетпей ме өзіңнің де жаның кіріп?

Қайтсең де бүгін саған қайның болам,
Әсия, белгілі ғой жайың маған.
Қайындар қатты әзілдеп кеткен шақта,
Білесің, ешнәрседен тайынбаған.

Көркіне кім қызықпас қыз баланың,
Қыздарды бойдақтардан қызғанамын.
Әлі де көркімізге қыз қарайды,
Әсия, «ішің күйсе, тұз жалағын».

Толғаған тоқсан түрлі өлең мен жыр,
Қазақта қыздар өткен небір дүлдүл.
Қыздары бұл күнгінің өлең тұрмақ,
Сөйлейді бір-бірімен шүлдір-шүлдір.

Әсия, ақын деген ат алғансың,
Елінен Қостанайдың бата алғансың.
Айтыста қайын жұртқа қарсы шығып,
Содан соң сойқан келін атанғансың.

Сол жеңгем енді маған тиіседі,
Жеңгемнің тиіп жүр ғой жиі себі.
Қыздары бұл күнгінің жігіттерімен,
Көшенің ортасында сүйіседі.
Соларға Әсиядай жеңгелерім,
Айтуға ақылдарын тиіс еді.

Жеңгелер санамай құр теңгелерін,
Қыздарға ақыл айтса, жөн көремін.
Жігіт боп мен де қызға қарамаушы ем,
Үйреткен бар сұмдықты жеңгелерім.

Әдепті қыздар бүгін әсте сирек,
Жаманын осындайда таста түйреп.
Ұнатып әкесі емес, алиментін,
Жүреді күйеулерін сотқа сүйреп.

Болашақ ұрпақ үшін тарылмаған,
Аз бүгін Әселхандай қадірлі адам.
Соңына бес баласын ілестіріп,
Кәдімгі мама қаздай мамырлаған.

Сөкпендер қатты айтты деп, жеңгелерім,
Сендерге ай мен күнге теңгеремін.
Тарлық қып жатса, шіркін, қандай бақыт,
Оншақты ұл мен қызға бөлмелерің!
Атынан жеңгелердің сөйлесін деп,
Мен енді Әсияға сөз беремін.

Әсия:

Шарлап жүрсің Жетісудің өңірін,
Енді ғана басталғандай өмірің.
Шүйлігесің, бүгін маған, Есенқұл,
Қалған екен, сірә, қыздан көңілің!

Көрініп тұр жыр отына қызғаның,
Оғаш болар елдің ойын бұзғаның.
Қырық үйден тыйым салып жүрсе де,
Қадірлеген халқым қазақ қыз жанын.

Жырла дейді бүгін маған ағайын,
Домбырамды орай-орай қағайын.
Өзің ашып бере алмасаң қыз жанын,
Жырлауға мен барымды сап бағайын.

Қыз биязы текеметтің түгіндей,
Қыздар әсем қырдың қызыл гүліндей.
Көңілінен шыққан затты қашанда,
Дейді халқым: «Қыздың жиған жүгіндей».

Талай сөздер келіп қалды көмейге,
Қыз мініезді жігіт екен демей ме?
Түсінбесе, өзің ойлашы, Есенқұл,
Жігіттерді халқым қызға теңей ме?

...Орынсыз өзінді-өзің мақтағаның,
Жөн болмас ала жіпті аттағаның.

От көрген көбелектей ұшып-қонба,
Жөн болар сыпайылық сақтағаның.

Шабыт бұл қай ақынды билетпеген,
Ибалы жігіт бірақ сирек көрем.
Шын айтсам, Надеждаға өкпелімін,
Жақсы сөз жиеніне үйретпеген.

Көңілің қалған екен құлазып-ақ,
Болған-ау, саған сірә, сын азырақ.
Қайтейін, бірінші боп тиістің ғой,
Шымшиын мен де сөзбен біразырақ.

Зер салып өз ісіңе қарамадың,
Келеді-ау, сірә, өзінді даралағың.
Еліңе қонақ болып келгенімде,
Алдымнан қарсы алуға жарамадың.

Мен оңай түспеймін ғой, бірақ қолға,
Салайын өлеңінді тура жолға.
Білмеймін, келін ұстап қалды ма екен,
Өзің де сүйретіліп, жеттің зорға.

Жүрсен де дайындалып күні бұрын,
Белгілі болып қалды-ау сенің сырың.
Өрнекке қолдан тоқыр олақсың-ау,
Жырларың жамалғандай жырым-жырым.

Кімнің қуып, кімнің білші қашқанын,
Ақыным-ау, сен жаңыла бастадың.
Шыныдай боп жарқылдаған көзіңнен,
Көрініп тұр, Есенқұл-ау, сасқаның.

Есенқұл:

Көзімді айтып, Әсия-ау, не қыласың,
Олай айтсаң, тағы да жаңыласың.
«Соқыр десең, тиеді Құнанбайға», –
Деген сөздің ұқпайсың мағынасын.

Көзімнің көктігіне өкінбеймін,
Кемсітіп соның үшін отыр мейлің.

Орыс пенен қазақтың ортасында,
Жалғасып жатқан мәңгі көпірдеймін.

Қыз деген кір жақпаймын жалпы ұғымға,
«Қыз – елдің көркі», – дейді халқымызда.
Шетелдік етік алып берсе біреу,
Кетеді кей қыз соның қолтығында.

Әсия, әдемісің бойың сұңғақ,
Тек, әттең, аузыңдағы сөзің құрғақ.
Қыздары бұл күнгінің аш күзендей,
Бұрандап, би-билейді ырғақ-жырғақ.
Оларға айтпаймысың, даңғазадан,
Домбыра, халықтағы ырғақ қымбат.

Көрсетіп қаһарланған бетінді енді,
Әсия, сөз сөйлейсің дөкірленіп.
Ақын боп ауылыңда жүрсің жалғыз,
Бір бидай арпа ішінде секілденіп.

Қайда осы, ақын жеңге, жерлестерің,
Қолыңа домбыра алған бойжеткенің?
Бұралып бір жас сұлу шыға келсе,
Бәйгемді айтыспай-ақ бермес пе едім?

Жас келін жарасады бесігімен,
Жаюлы дастарханды несібімен.
Келіні бұл күнгінің: «Не керек», – деп,
Ешкімді қаратпайды есігінен.

Жас келін жарасады енесімен,
Жақсы келін кетпейді ел есінен.
Келіні бұл күнгінің келсаптай боп,
Енесін жүргізеді төбесімен.

Көрген нәрсем әрқашан көңілімде,
Айтылсын соның бәрі өлеңімде.
Иіліп сәлемдерін бермек түгіл,
Алмайды атасының сәлемін де.

Дәстүрдің біз білеміз тозбасын да,
Ертеңге жақсы дәстүр озбасын ба?
Әсия, келіндерге ақылыңды айт,
Болмаса сол кемшілік өз басыңда?

Бай болсын қыздарымыз ізгілікке,
Көп біздің жақсы дәстүр ізгі жұртта.
Ал енді осыменен қош-аман бол,
Әсия, көріскенше бізді ұмытпа.

Әсия:

Деуші едім, сірә, жырда киелісің,
Сөздің тек сөйлеймісің жүйелісің.
Өзіңнен оза шауып кеткеніме,
Есенкұл, іштен жанып-күйемісің.

Қиқулап құрғақ сөзбен қумай сағым,
Жеңіп ал, ақын болсаң, жырдың тағын.
Мен-дағы жөн сөзбенен аяқтармын,
Сынбасын ел алдында сенің сағың.

Алдыңнан шыға берді-ау тор бітпеген,
Торлану ақын үшін қорлық деген.
Шабытың шабандады – көрініп тұр,
Айтысқа шыққансың-ау зорлықпенен.

Жырым ба талмай шалқып, қалықтаған,
Әнім бар сахнада шарықтаған.
Ізбасар шәкірттерім бар елімде,
Әрқашан үйретуден жалықпаған.

Шәкіртсіз ұстаз тұл ғой, білмейсің бе?
Жастарды өзің көзге ілмейсің бе?
Көсілтіп осындайда айтпағанда,
Жырынды қапқа салып сүрлейсің бе?

Ақыным, ақылға біз салайық та,
Құптамас желіккенді халайық та.
Сара мен Біржан салдай ел есінде,
Өнермен өнегелі қалайық та.

Қалдырмай өлең-жырды іркілдіріп,
Тастадық тыңдаушыны сілкіндіріп.
Өнерге ат салысқан ұл мен қыздың,
Есімін жүрсін дәйім жұртым біліп.

Демеймін айтысарсың айында сан,
Келеді енді сенің жайың қашан?
Әрқашан айтысуға мен дайынмын,
Есенқұл, өзің қорқып тайынбасаң.

Айтатұғын енді басқа жоқ па әнің?
Басып алшы жүрегіңнің соққанын.
Үйренгенің дұрыс шығар, Есенқұл,
Жерсің әлі талай қыздың тоқпағын.

Жүрегінде жыр болмаса толымды,
Кес-кестеме енді менің жолымды.
Тайсақтама, бірақ өнер жолында,
Достықпенен ұсынамын қолымды.

Басылса еген жырға деген құмарың,
Мен сеземін бұл айтыстың тынарын.
Қош-сау болып тұрыңыздар, көрермен,
Көңіліңді қол соғудан ұғамын.

1984 жыл.

ӘСИЯ МЕН ЕРІК

Әсия:

Арқаның ақын қызы Әсиямын,
Несіне ел ықыласын жасырамын?!
Лайықты ер жігітке сыпайылықпен,
Аталы сөз сөйлесең бас ұрамын.

Ерік:

Алдында өлең айтып мен көрейін,
Ақанның Құласындай дөңгелейін.
Атынан ат үріккен апам едің,
Дәл қазір жазатайым мен не дейін?

Әсия:

Атағың елге әйгілі, ақын жігіт,
Жыр айтшы мына жұртқа татымды ғып.
Бұл сайыс көтермейді сипақтауды,
Керек қой айтысқанда батылдылық.

Ерік:

Алдында қалай өлең таппайын-ай,
Өлеңнің ақ тұйғынын баптайын-ай.
Батылдық керек дейсің, ол дұрыс қой,
Бүлдіріп алсам қайтем, апайым-ай?!

Әсия:

Лақ еткен, соза құяр қасықтаймын,
Мен бүгін өзінді, інім, жасытпаймын.
Ойыңды жөндеп айтқын, ақын Ерік,
Ән-жырға қолға жайлы асықпаймын.

Ерік:

Бұл Ерік сөйле десең ұшып отыр,
Ойыма неше тармақ түсіп отыр.
Түренің шарты бізге қиын екен,
Бір шумақ дегендері қысып отыр.

Әсия:

Кендігін көңілімнің көрші бүгін,
Ерік-ау, бұл да сенің кемшілігің.
Дәстүрін түре айтыстың бұзам дейсің,
Айтыскер ақындарға ерсі бұның.

Ерік:

Түнере қара бұлттай жауад та Ерік,
Өлеңге бір кісідей сауатты Ерік.
Қоймадың бауырына шүйлігуді,
Осылай отырам ба жауап беріп?

Әсия:

Інім ең кездескенде сыйласатын,
Ретің жоқ ойда жоқта қинасатын.
Ақ жолы ақындықтың үлгі бізге,
Жел сөзге бірін-бірі қимас ақын.

Ерік:

Әсия, мағына көп өлеңінде,
Ел сүйер қылықтар көп өнерінде.
Бір кеште бір қарындас, бір апамен
Айтысу маған оңай дегенің бе?

Әсия:

Ойыңнан қыз көргенде дарын қашты,
Ұмтылдың аламын деп алынбасты.
Әй, білмеймін, апаңды сен аярмысың,
Аямай жібердің ғой қарындасты.

Ерік:

Соңынан еріп жүрмін құлындай боп,
Мен сенің жазылмаған жырыңдай боп.
Қайтейін қарындасқа тырнақ батты,
Ұпай да кетті кісі құнындай боп.

Әсия:

Хақым бар кей сөзінді жаман дерлік,
Туады-ау қыз көргенде саған да ерлік.
Сансызбай Жібекке мен болам дедің,
Жаңғыртып ескі әдетті әмеңгерлік.

Ерік:

Келдің ме маған сайлап кездігіңді,
Өткенді қозғаған соң сөз бүлінді.
Намысын Жібек жанның жырта бермей,
Одан да ойласаңшы өз күніңді.

Әсия:

Талаймен жыр жолында жарысқанмын,
Бірақ та ешбірінен қалыспадым.
Алғым жоқ абыройды арсыздықпен,
Сыпайы сөзден әрі барыспағын.

Ерік:

Қиналып көрмеп едің шеп бұза алмай,
Қиналдым мақтауыңды жеткізе алмай.
Өзіңді мақтай беріп неғыласың,
Біреуге отыр ма едің өткізе алмай?

Әсия:

Кездесті небір жырдың майталманы,
Ешбірі сүрінбестен қайта алмады.
Қызылжар қиқарланып шығарып ед,
Ерікжан, жөнді бір сөз айта алмадың.

Ерік:

Әсем ән көмейден бір саусылдаса,
Талмайды-ау шамалыға даусың да аса.
Апа, сен ұялмасаң, мен ұялдым,
Шырқай бер репертуарың таусылмаса.

Әсия:

Келді ғой қара сөзден ұйқым, тегі,
Жинағың жыр емес бұл, кикым ба еді?!
Айтысып Әсиямен атым шықсын,
Деген бұл, інішегім, сиқым ба еді?

Ерік:

Жан жетпес, ей, апатай, саған дауда,
Дауына елі-жұртың алаңдауда.
Сыйласып, сіз-біз десіп жүр едік қой,
Енді кеп көшкенің бе жамандауға?

Әсия:

Шошынып өз-өзінен безінгендей,
Төнгенін бір қатердің сезінгендей.
Ерік-ау абдырамай ақылға кел,
Жөнсіз сен боздай бермей бозінгендей.

Ерік:

Әсия, топқа салған елім дейсің,
Еліңнің сөзін айтпай шегін дейсің.
Боздама бозінгендей деп отырсың,
Айтысты қой демесең не қыл дейсің?

Әсия:

Қалайда бір тұйыққа кезігесің,
Ой салам, Ерік саған, өзіңе сын.
Қоғамда болып жатқан бетбүрісті,
Айтшы, сен өзің қалай сезінесің.

Ерік:

Мен өзім шамалыға тарылмаймын,
Алатау тау суындай ағындаймын.
Халқымның бетбұрыс деп салған әнін,
Сұрасаң құп алып мен қабылдаймын.

Әсия:

Жырлар тұр ойнақ салып өзегімде,
Үлгерсең жарар еді кезегінде.
Салауат салтыменен неше тойды
Өткізді қыз бен жігіт өз елінде?

Ерік:

Біздерде талай той мен жиын боп тұр,
Тойларда менің жырым сыйым боп тұр.
Салауат деген жақсы халайыққа,
Бірақ бірден қойып кету қиын боп тұр.

Әсия:

Берік бол сен ақындық міндетіңе,
Кім қарсы сөз сөйлейді қыз бетіңе?
Жылытты жылы сөзің жүрегімді,
Рақмет, Ерік інім, құрметіңе.

Ерік:

Ей, апа, әлі талай кеңесеміз,
Төскейде тереземіз теңесеміз.
Шынымен сұрақ қою жеткен шығар,
Интервью алып кетем демесеңіз...

1985 жыл.

ӘЗІМБЕК ПЕН ҚҰДАЙБЕРДІ

Әзімбек:

Жыр тұнды бүгін менің жүрегіме,
Қосылдым бар ақынның тілегіне.
Әулиеата жерінен сәлем бердім,
Ақмешіт – Сыр еліне, жыр еліне.

Бүкіл ел жасап жатыр тойға қамын,
Дарытып ойға дабыл, бойға жалын.
Екпінді құрылыста комсомолдар,
Тасытқан табыстардың тайқазанын.

Осылай комсомолдар шырай берді,
Адресіңді бүгін қыздар сұрайды енді.
Көкшенің сұлулығын жырға қосып,
Айтшы кәне, құрдасым, Құдайберді.

Құдайберді:

Қайта құру талабы бүгінгінің,
Осыны Құдайберді ұғынды шын.
Көкшенің сұлулығы бір шумаққа,
Сыймайтынын Әзімбек ұғын бүгін.

Бұл бір сөз көңіліңді өсіретін,
Өзіңді жақсы аламын есіме тым.
Уақыттың тар екенін білеміз ғой,
Азырық енді жырлап көсілетін.

Келбеті Көкшетаудың талайға аңыз,
Қазаққа ортақ дейміз алайда біз.
Осында сұлулықтың киесі бар,
Тіл тигізіп алудан абайлаңыз.

Ассалаумағалейкүм, алтын мекен,
Өнердің қайнар көзі халқымда екен.
Қуырған жер апшысын дүбір салып,
Шаңдағы жүйріктердің артында екен.

Сыр елі еңбекпенен таң атырған,
Ғанидай ел бастаған бала туған.
Ең ақыр бесіктегі сәбиің де,
Кетпенін бабасының ала туған.

Жырлады өткеніңді бар ақындар,
Демеймін менде олардан дара тіл бар.
Жұлдызы заманымның болу үшін,
Өмірге тағы бір Ғани жаратындар.

Көтерген биіктерге жыр ғылымын,
Жиналды игі жақсы – бұл бір ырым.
Атышулы аламанның алдын бермес,
Тұлпар болып тусыншы бір құлының.

Тойымен құттықтаймын комсомолды,
Өткерген еңбегімен қанша жолды.
Жалауы өнердің де желбірейді,
Комсомол қолдарына алса болды.

Құттықтау сөз айтамын сахнада,
Іргелі институт атына да.
Тілерім босағасын көрмей кетсін,
Адамдар ойы таяз, ақылы ада.

Тілектес досым едің, Әзімбегім,
Сезді жұрт арамызда әзіл көбін.
Ұядан қанаттанған қаршыға едің,
Жақсы еді сұңқардан да қаз ілгенің.

Жауап берші сен де менің сауалыма,
Таңданба олай менің ауарыма.
Қызылорда тілектес көршің еді,
Қандай көмек беріп ең Аралыңа?

Әзімбек:

Ақын боп бұл халқыма байқалайын,
Аралдың гүлдеріндей жайқалайын.
Аралдың жайын қозғап кеттің жаңа,
Ендеше мен де жауап қайтарайын.

Қолыңды құр бекерге сермейсің де,
Оданда жақсыларға ермейсің бе?
Шын жаның ашыса егер Көкшетауда,
Сексен көлден су әкеп бермейсің бе?

Келіпсің Көкше жақтан қадам басып,
Болғандай халық отыр саған ғашық.
Мақтап-мақтап халыққа жағамын деп,
Досыңмен алмадың-ау амандасып.

Салмақты сөз айтайық сахнадан,
Ақиқатты айтпай ма ақын адам.
Комсомолдық айтыстар болған емес,
Мінеки, халқым куә бақылаған.

Ұшсақ та екі өлкеден жыл құсындай,
Сәлемді кете бардың бізге ұсынбай,
Ағаларға рақмет жасап берген,
Комсомол айтысының тұңғышын-ай.

Жігіттің сенен көрдім көріктісін,
Ақынның жолықтырдым бөріктісін.
Басымда тақиям да болмай отыр,
Серідей берген сертке берікпісін.

Жарамас ел ел жайында сөз етпеген,
Қашанда қызыл тілді безеп келем.
Кезегіңді өзіңе қайтарайын,
Құдайберді, сөз алайық кезекпенен.

Құдайберді:

Халайық бұл сөзіңе мәз болды да,
Көңілім жүре берді жаз болды да.
Екеуміз құшақтасып келіп едік,
Мана берген сәлемім аз болды ма?

Көз салып парасатпен алдын әлі,
Жақсы істер қолдау тапса жаңғырады.
Тың көтерген халқымыз елдігімен,
Кешегі Түрксиб пен БАМ-ды дағы.

Біз сонда шын мақсатқа жетер едік,
Қайтеміз, бір тұтанып, өше беріп.
Байқалсын ақындықтың құдіреті,
Елге барып жастарды көтерелік.

Әзімбек:

Адал ақын болуға жарадым ба,
Әзімбекті әлсізге санадың ба?
Құдайберді, сексен көлді толтыра алмай,
Нең бар еді бұл жақтың Аралында...

Келмейді бұл айтысқа бөтен адам,
Өзілің жарасып тұр, көтере алам.
Өзіңді бұл бәйгеге баптады ма,
Отырған тарлан ақын Көкен ағам.

Жауап бермей мен қалай жай табамын,
Біраз жайды жыр етіп айта аламын.
Білесің Ауғанстанда болып келдім,
Өзіңнен қалай бүгін тайсаламын.

Бір сыр бар айтылмаған назды үнімде,
Теріп ек бірге жүріп жаз гүлін де.
Бүгін қарсы отырмыз өлең айтып,
Алғаш біз кездесіп ек КазГУ-інде.

Бақыт қонсын қашанда бір басына,
Шығайық аңсап жүрген қыр басына.
Әзімбекке Арал жайлы көп қозғамай,
Айтпайсың ба, Ниятолла құрдасыңа?

Жыр кезек бір өзіңе жолдайын ба?
Айтқаныңның бәрі рас, қолдайын да.
Аралды көркейтпей-ақ, құрдасым-ау,
Жамбылымның Таласын оңдайын да...

Әзімбекті аямай қуырып айт,
Өлеңді табан асты тудырып айт.
Барды-жоқты тізбектеп тере бермей,
Тағы да тереңдіктен суырып айт.

Айтайық Ғани, Мәншүк батыр әнін,
Жақсылық жая берсін жапырағын.
Көкшені қозғай түсші әрмен қарай,
Тағы да сөз сайысқа шақырамын.

Құдайберді:

Ауғандық жауынгерге құрметім бар,
Сеземін, Әзімбекжан, жырда отың бар.
Ол жайлы ескерттің ғой өзің айтып,
Білемін ол жағынан льготың бар.

Қашанда жөн сөйлеуді оң санаймыз,
Қазылар не шешсе де жөн санаймыз.
Льготыңның пайдасын сонда көргін,
Біз қазір апарып ап қол санаймыз.

Жаңа да мен айтып ем Арал жайын,
Аралға тағы, халқым, аялдайын.
Жатқанда ондай көлдер күңіреніп,
Көмекті көрсетуден аянбайын.

Бұл сөзімнің демегін жалғаны бар,
Ел ұқты, ұға берер алдағылар.
Ниятолла досыммен тілдескенде,
Мойныма артып жіберген салмағы бар.

Өзімнің қылпылдайды іші демек,
Көре алмас мұндай сәтте ысып өлет.
Аралдың суын қайта көтеруге,
Мен емес бірнеше мың кісі керек.

Әнеу күні жақсы сөз теріп едің,
Еске алады деп және сеніп едім.
Ниятолла сексен көлің бар дегенде,
Жартысын ала қой деп беріп едім.

Деп тұрсың мені жеңіп байқалайын,
Белгілі болып қалды шайтан ойың.
Жүлде алу мені жеңіп мақсат болса,
Жүлденді беріп қазір қайтарайын.

Сен де, досым, жырладың,
Мен де, досым, жырладым.
Әлеумет, бәрін тындадың.
Маған деген пейілін,
Мұнда отырған халықтың,
Демеші бірақ ұрладың.

Отырғамыз жоқ мұнда түнейін деп,
Дарбазаға ат басын тірейін деп.
Мен сенімен айтысам деп келіп едім,
Келіп ем тілеуіңді тілейін деп.

Өзіңді жеңу емес басты арманым,
Сезеді ел айтыс жаңа басталғанын.
Дос тілегі өзіңе сол болады,
Асқарлай бер, бауырым, аспандаған!

Әзімбек:

Ішінде жүргендейміз қайыңдардың,
Белгілі бір жағдайды мойындарың.
Түнімен қонақ үйде ұйқы бермей,
Жадыра қыз екеуің дайындалдың.

Ескерткіш бұл айтыста қалдырамыз,
Сыр елі болар дәйім сол бір аңыз.
Жеңіліп қалсаң егер бұл тартыста,
Өзіңе өкпелейді Жадыра қыз.

Қатты кетсек жолдасқа болар айып,
Көкшетау, Жамбыл жерін аралайық.
Қызбай тұрған сәтінде денеміздің,
Рұхсат етсең, құрдасым, доғарайық.

Ақынның жыр жалындар денесінде,
Өзіңе мықты болсаң келесің де.
Қайта-қайта орнында теңселесің,
Аралдың мінгендей-ақ кемесіне.

Мерейің Құдайберді өсе берсін,
Шапқан сайын тұлпар боп төселерсің.
Льготым бар болса да бір пәтердің,
Ауданым шеше алмай жүр мәселесін.

Жаныма тағы менің шабыт берші,
Отырмыз Көкше-Жамбыл болып көрші.
Қолыңнан келсе егер жолдасым-ау,
Бір пәтер ауданымнан алып берші.

Екеуміз түстік бүгін қара сынға,
Таңырқасын жас-кәрі қарасын да.
Шыңдалған шымыр жігіт берші жауап,
Бұйырса, бәйгені өзің аласың да.

Сауал қойсаң дәл тиер ой табайын,
Жолға түскен жорғадай тайпалайын.
Шүкіршілік етіп қой осыменен,
Өзіңе кезегінді қайтарайын.

Құдайберді:

Бір сының жаңа маған ерек болған,
Не деп ем дәл оныға керек толғам.
Ойлап-ойлап отырсам Жадыра екен,
Басымдағы бөрікке себеп болған.

Қуә болар өнерге халық деген,
Керек болса тоқсан қыз тауып берем.
Үйленіп, Көкшеге ертіп келсең болды,
Кезексіз-ақ бір пәтер алып берем.

Әзімбек:

Арманым бар биікке жетелеген,
Жыр болды-ау Жамбыл менен Көкше деген.
Комсомол айтысында жөн болады,
Бар жайды қазып айтып өкшелеген.

Сөз айттың елеңдетіп ел күтпеген,
Бойдақтықтың жазасын тартып келем.
Қыз берем деп Көкшеден қарық қылдың,
Уәдеңнің беріктігін артық көрем.

Осымен аман-есен бол ағайын.
Сен де аман бол Құдайберді, Толағайым.
Туған жер, достарыма сыр ғып шертіп,
Сенімен айтыстым деп оралайын.

1987 жыл.

МАНАП ПЕН ТӘУШЕН

Манап:

Армысың, Керекудің асыл елі,
Ұл, қызы, өнерлісі, еңбеккері.
Дүрлерден, Сырдан келді қалған тұяқ
Ақындар мекендеген аңсап сені.

Бұл жерде Бұқар жырау өмір кешкен,
Халқымен бір қайғырып, бірге өскен.
Маңғазы маң даланың Мәшһүр Жүсіп,
Ел жайында ерлермен сан кездескен.
Қас жүйрік Майра, Иса, Естай, Мұса,
Ән, жыры құлағымда желдей ескен.
Өлеңсөз классигі Сұлтанмахмұт,
Өнерді шет қылармын айтпай кетсем.
Бәрі де қазағымның мақтанышы,
Оларға артық болмас тәжім етсем.

Тәушенжан, енді саған ораламын,
Есен бе елің, малың, балаларың?
Менің жайым өзіңе белгілі ғой,
Білмеймін сенде қандай шама барын?

Жас ұлғайып келген соң демаларға,
Айтысты беріп едім балаларға.
Тәушен құрбың сені іздеп жүр деген соң,
Үйде жатып қалуға шама бар ма?

Елу рет түсіппін сүре айтысқа,
Бірінші рет түсуім түре айтысқа.
Қайтсе де сыбағамды аламын деп,
Күдіктенбей отырмын бұл айтыста.

О, халқым, мені ақын деп таныдыңдар,
Сүйсініп ғалымың бар, дарының бар.
Рақмет ақындық тағдырыма,
Айтыста келіншектен салымым бар.

Ал, Тәушен, кезекті саған берейін,
Сенің бүгін үстем болсын мерейің.
Халық алдында азғана сөз сөйлегін,
Шамаң менен шарқыңды мен көрейін.

Тәушен:

Кімдер келіп өмірге кім кетпеген,
Ақын бар ма халқымен үндеспеген.
Павлодарлық армысың бауырларым,
Сәлем бердім әндетіп құрметпенен.

Отырардан әкелдім әнімді енді,
Өлеңменен түзетіп сәнімді енді.
Сау-саламат жүрмісің, Манап ақын,
Сәлемдесу реті қазір келді.
Фараби туған топырақтан кеп отырмын,
Ұлы тойменен құттықтап бәріңді енді.

Самғатқан соң заманым, самғағанмын,
Халқыма ұнаған соң салған әнім.
Оқымаған сауыншы болғаныммен,
Бүгінгі күн тынысын аңғарамын.
Естігенді деген ғой көз көреді.
Әсем қала екен ғой Павлодарың.

Ақындарға қойылар талап деген,
Ақындар жоқ бекерге қарап келген.
Өзімді бақыттымын деп санаймын,
Өйткені болдым әріптес Манаппенен.

Өлең десе сөз таппай қалғаным жоқ,
Оқып білім жасымда алғаным жоқ.
«Жығылсаң нардан жығыл» деген мақал,
Өзіңді ала кетсем, арманым жоқ.

Манап:

Тәушенжан, өнеріңе бағам биік,
Өнеріңді бағалаған халқың сүйіп.
Мен сені қайда жүрсем мақтан тұтам,
Қазақтың төл өнеріне басымды иіп.

Өнерің шалқып тұр ғой кемерінде,
Кім бөгет бола алады өнеріңе.
Елуге келгеніңде бір-ақ шықтың,
Айта кет біразырақ сол жөнінде.

Тот басқан алтындай ғып алтын жанды,
Елемепті-ау ауданның басшылары.
Шолпан, Сара, Мария жолын басқан,
Шын өнерпаз ақынды тапшы, кәне!

Елу беске келгенше еленбеген,
Ауылыңда ескілік көп дегенменен.
Жасыңнан өнеріңді сен ұштасаң,
Бәйгеден жеке-дара келер ме едің?

Өнерге жүргенінде өнер қосып,
Апай деп жұрт жолыңды алар тосып.
Енді барсаң алдына айғай салып,
«Бұл өзі қай кемпір?» деп қалар шошып.

Көз салып: «Мынау қандай кемпір?» — дейді,
Көбірек жиын-тойға келтірмейді.
Пенсияңды беред те қош айтысад,
Әйтеуір, ажал жетпей өлтірмейді.

Бұл айтылған шын ақылы де ағаңның ,
Не десең де, Тәушен қалқам, құп аламын.
Өзіңе жаным ашып айтқан сөзім,
Өйткені өнеріңмен ұнағаның.

Тәушен:

Қиыннан қиысады өлең деген,
Өлең десе әркім-ақ елеңдеген.
Табиғаттың сыйлаған дарыны ғой,
Айтыс десе жерім жоқ төмендеген.
Мақсатым өзіңізді жеңу де емес,
Көңілін табу халқымның өлеңменен.

Қызыл туын өлеңнің желбіретіп,
Кемпір ақын қасыңа келді жетіп.
Сөз маржанын тіземін мөлдіретіп,
Кейбіреуше айтпаймын селдіретіп.
Мәке-ау, құлағың сап тындар болсаң,
Жүрегінді жіберейін елжіретіп.
Таудан аққан бұлақтай тасты жарып,
Өлеңімді ап келдім мөлдіретіп.

Таудан ескен самалдай аңқылдадым,
Үзбей соққан сағаттай сартылдадым.
Шумақ сайын сіз мені мақтасаңыз,
Көктемгі найзағайдай жарқылдармын.

Ау, Мәке, сөйлесек сөз ұласады,
Бүгінде өзіңізден кім асады?
Өлеңнің әзілі бар, оспағы бар,
Жөнімен айтылса кім таласады?

Айттықсан соң ақындар сынасады,
Әріптесің осындай сыр ашады.
Мәкесі, төрелігін өзін айтшы,
Қандай сөзді көңілің ұнатады?

Манап:

Көркіне Тәушеннің қараса,
Үр қызынан тамаша.
Сұлулық біткен өзіңе,
Оймақ ауыз, қиғаш қас,
Жазық маңдай, сүмбіл шаш,
Қарақат жанар көзінде,
Елу бестің кезінде.
Қисаймай тұр қос анар,
Кеуденің көркем төрінде,
Тізілген маржан тісі де,
Бір кеміс жоқ ісінде,
Айтшы артық, кемін де!
Өзіңе бүгін кез болдым,
Алпысқа шыққан кезімде.

Әзілге, Тәушен қалқам, болаттайсың,
Сөзімді жөнмен айтқан жолатпайсың.
Ағаңның ұтқыр сөзін естіген соң,
Өзің де тоқтап біраз тағаттайсың.

Боп қалды, Тәушенжан-ау, жайың мәлім,
Дұрыс қой мұны мен де ұғынғаным.
Айта бер айтарыңды ағаңа арнап,
Халқыңа болсын мынау жырың мәлім.

Тәушен:

Әзіл айтсаң жарасар қатарыңмен,
Зіл сөзбенен жарамас қапа қылған.
Көркім нашар болғанмен, елім сұлу,
Мен келдім Отырардың шаһарынан.

Сізден бұрын айтысқан ақындарым,
Сескенуші ед сөзімнің қаһарынан.

Мен кемпір болсам, өзің шалдайсың-ау,
Атағың көпке мәлім дардайсың-ау.
Тәушенді тоқтатамын деген сөзбен,
Аға-еке, өзінді-өзің алдайсың-ау.

Ау, Мәке, домбыраңды сабаладың,
Айтатұғын сөзінді таба алмадың.
Қонақ үйде төрт-бес күн бірге жаттық,
Бір қағуға есікті жарамадың.

Көрмесе білмейді екен бұрын кісі,
Бір сөздің тағы келді ұрындысы.
Көзіме оттай болып басылады,
Еркектің сіз секілді мұрындысы.

Ау, Мәке, бір нәрсе айтсам көнесіз бе,
Бір істі тәуекел деп көресіз бе?
Қалихан «пұшықсың» деп жақтырмады,
Мұрныңыздан кішкене бересіз бе?

Қалихан сөз қып еді сиырымызды,
Сиырды айтып ашытты миымызды.
Осы жолы жүлдені маған сыйла,
Көрсетші шыққан содан мүйізінді.

Бұл жолы, Мәке, сенен жеңілмеймін,
Он бес күн айтысуға ерінбеймін.
Алтынның нақ қадірін халық білер,
Өлеңмен сұлу сөзді өрімдеймін.

Тағы да ала қойшы кезегінді,
Мына халық естісін не дерінді.
Ау, Мәке, аяғыңды абайлап бас,
Түсіріп алып жүрме беделінді.

Манап:

Бұл сөзің дұрыс болды, Тәушен сіздің,
Мұрын сізде қысқа ғой, бізде ұзын.

Екеуіміз жөнсіз сөйлеп кетер болсақ,
Атымызға кір келер сіз бен біздің.

Мен өнерге бұрыннан қанық акын,
Сөз келсе көмекейге асау ағын.
Сөзіміз бара жатыр майдаланып,
Анау-мынау сөз айтып не қыламын?

Ақынға да ортақ іс қайта құру,
Әзілді де жөнімен айта білу.
Қойылған қарсыластың сауалына
Жөнімен толық жауап қайтарылу.

Ол үшін керек, Тәушен, сауаттылық,
Күшті ғой халық алдында жауаптылық.
Жел сөзбен ел алдында бос мақтану,
Ақынға келіспейтін оғаш қылық.

Белгілі бұрыннан маған сенің жайың,
Ойлап ем жөн-жосықсыз бос салмайын.
Халықтың ақсақалы боп қалдық қой,
Ойлайық сондықтан да жастар жайын.

Шал менен бүгінгінің кемпіріне,
Балалар көп өкініш келтіруде.
Не болып жатыр сонау ауылдарда,
Отырғанда біз мұнда желпінуде.

Келіннің көз салайық талғамына,
Балалардың тартып киді шалбарын да,
Бөркін де жарасад деп киіп алды,
Жұмысы жоқ оның жалаң бас қалғанында.
Көбісі ішкілікке бейім болып,
Көшеде шалыс басып пандануда.
Мойнында, қолдарында алтын заттар,
Осылай құртты кәрінің бар малын да.
Бұл жағы ауыл жақта әлі басым,
Осыны керек еді-ау аңғаруға.

Тәушен:

Ау, Мәке, ақын ба едің, жырау ма едің?
Қатты тиген өлеңге тымау ма едің?
Бүгінгі сөз екеуміз арамызда,
Әлде өзің балаларға ылау ма едің?

Бір сөзінді, ау, Мәке, қайталайсың?
Бала емеспін мен оны байқамайтын.
Осы әдістен ешқашан ажырама,
Оңай ұйқас бұл осы шаршамайтын.
Айтқан сөзің көңілден шығып тұрса,
Адам бар ма сөзінді аңсамайтын.

Шалым-ау, не деп кеттің түсінбедім,
Шикі сөзді неліктен пісірмедің?
Есіл сөзді доп қылып тепкеніңмен,
Қақпама бірде-бір гол түсірмедің.

Өзінше жылжып аққан бұлақтайсың,
Айта берсем, әрине, ұнатпайсың.
Айтпайын-ақ деп едім, амал бар ма?
Сөздеріңмен шымшылап шыдатпайсың.

Тастан-тасқа лақ болып ырғи берме,
Шапқылама орынсыз ылдиға-өрге.
Өлеңде де тоқтайтын станса бар,
Жүк таситын пойыз құсап сырғи берме.
Мойныңыздың тамыры зақымданар,
Бекер босқа басынды шұлғи берме.

Шұлғымай-ақ жақсы сөз байқалады,
Жөн сөзді кім теріс деп айта алады?
Ақынға ойланарлық бас керек қой,
Шұлғи берсең миыңыз шайқалады.

Манап:

Тәушенжан, айтпадым ғой саған арыз,
Сөзімді құптамадың асыл нағыз.
Балалар сізге де ортақ, бізге де ортақ,
Оны айтсақ несіне біз шамданамыз.

Балаларың әнді бұзып, жырды бұзып,
Сахнада айтып жүр быжық-шыжық.
Айтар ем бас-басына мысалменен,
Оларды уақыт қайда жатар тізіп.

Еш нәрсе сезбегендей боп жүрсіндер,
Әнді біздің жиендік қып ап жүрсіндер.
Мұзарап Жүсіповтың «Палымшасын»
Халық әні деп ұялмай сап жүрсіндер.

Мен айтқанда, шырағым, соны айтамын,
Кем-кетікті түзеткін деп айтамын.
Әйтпесе сені, Тәушен, ақын дер ме,
Несіне қыңыр сөзді көп айтамын.

Көктегінің бәрі де жұлдыз емес,
Судағының бәрі де құндыз емес.
Басқа да ақындар бар кезек күткен,
Айтысты бұл кеш атқарар бір біз емес.

Күй атасы Қорқыттай дана елдің
Ескерткіштік бейнесін сала келдім.
Қойсын деп әл Фараби музейіне,
Тәушенжан, өзіне арнап ала келдім.

Тәушен:

Кемпірге құмарсың-ау, байқағаным,
Оныға көп алғысты айта аламын.
Алмақтың да салмағы бар деп отырсыз,
Ретін тауып бір жолы қайтарармын.

Барған соң кемпіріңе сәлемдерсің,
Сөзіңнің бұрыс жерін дәлелдерсің.
Жабысып Тәушен маған қалмай қойды,
Құтылдым-ау бәледен әрең дерсің.

Манап:

Келер деп күтіп отырған ертең күнде,
Сәлем айт ауылдағы сүйгеніңе.
Ризамын өнеріңе, қалқам Тәушен,
Саған өкпем жоқ менің бұл жөнінде.

Қалқажан, жан екенсің мақтағандай,
Сенімін ел-жұртының ақтағандай.
Жарадың алысуға, шалысуға,
Бойыңнан мін таппадым жақпағандай.

Кетерсің ақын болсаң жалынданып,
Бағам сол жалғаны жоқ оным анық.
Інісің жасың кіші орныңнан тұр,
Сөзімді доғарайын қолыңды алып.

Сәлем айт өз анана, келініме,
Келер деп жол қараған сені күнде.
Ағалықпен ағаттау артық айтсам,
Қалқажан, ала көрме көңіліңе.

1988 жыл.

ӘЗІМБЕК ПЕН ӘСЕЛХАН

Әзімбек:

Жеңгелер сырларыңды ұғып тұрмын,
Біздерді жас та болсақ шынықтырдың.
Көптен бері аңсаған арманым ең,
Әселхан жеңешеммен шығып тұрмын.

Айтысқан жеңгесімен тәуір деген,
Саптайық сахнада сабырлы өлең.
Әсеке, бұл қайныңды қамшылай бер,
«Соңғы түйенің жүгі де ауыр»... деген.

Әселхан:

Шындықты ақ самалдай аңқылдатып,
Қалдың-ау рахатқа, халқым, батып.
Алдыңа сәлем беріп тағы шықтым,
Қылышын қара өлеңнің жарқылдатып.

Әзімбек, қайным болсаң есе күтпе,
Шындыққа біздер бірден көшелік те.
Әселхан сендейлерге жеңге түгіл,
Бол десең жарайды ғой шешелікке.

Салмағың болса дағы қауырсындай,
Қозғалмай отыр, қалқам, дауыл тынбай.
«Соңғы түйе жүгі ауыр», – деп айтпай ақ,
Көтеріп келем бәрін ауырсынбай.

Әзімбек:

Шындары көрінеді асқардың да-ай,
Жеңеше, атағыңнан жасқандым ба-ай?
«Соңғы келген кімді ұрарын білмес» деген,
Қайыңды ә дегеннен бас салдың-ай.

Жақсының жүрегінен армандымыз,
Қайыңа дөп тие ме қармағыңыз?
Дегенмен, мен өлеңнен қалыспаймын,
Бірақта басып кетер салмағыңыз.

Сырымды шертейінші сенімді боп,
Қайыңсын айтсын елі көңілді деп.
Қу қыздар ертең күліп жүрмесінші,
«Әселхан жеңгесінен жеңілді!», - деп.

Әселхан:

Есемді бар өлеңнен алып тұрып,
Кездестім қайыма мен жанып тұрып.
Салмағын жеңешеңнің айта-айта,
Жігіттер біткен еді-ау жалықтырып.
Көктемде көгілдір от өлеңменен,
Көзімді жіберсейші қарықтырып.

Қайыңсы жеңгесінен абай болар,
Кезегі бұдан соң да талай болар.
Бір сұрақ сынау үшін берейінші,
Жақсы өлең, жаман өлең қалай болар?

Әзімбек:

Қарайды екеумізге халық қалай,
Қайыңыз енді қайтсін шарықтамай!
Қайыңларың қайта-қайта айта берер,
Соғым жеп жүрсен егер арықтамай.

Қайныңыз еркелеп бір жорғалады,
Жақсының өлеңдері мол болады.
Елінің жүрегiнен шыға бiлсе,
Жақсы ақын, жеңешетай, сол болады.

Қайныңды жекiп таста шыдамаса,
Алдыңда «жеңгетайлап» құламаса.
Жаман өлең, жеңеше сол болады,
Ойпырмай, бар халыққа ұнамаса!

Әселхан:

Жансың ғой жақын тұрған талабы өрге,
Бiрақ та тым өртенiп жана берме.
Халықты күлдiрем деп жеңiлденiп,
Арзан сөз, бос күлкiге бара берме.

Әзiмбек, ақынсың ғой, есiң бар-ды,
Қинаймыз кейде бiздер есiл жанды.
Ауғанда қанша бауырың өлген болса,
Елiнде сонша қыздар жесiр қалды.

Бұл өзi – ащы шындық, әзiлi жоқ,
Бота да байланбайды қазығы жоқ.
Жар-қосақ iздеп жүрген қыздарымның,
Қылаудай бiреуiнiң жазығы жоқ.

Тұрғам жоқ сенi санап кiнәлiге,
Ой жiбер ойқастамай тым әрiге.
Жiгiттер желiк қуып жүрген жоқ па?
Екеуден келгеннен соң бiреуiне?!

Әзiмбек:

Қайныңның шыңғыртатын шыны бар ғой,
Сiзге де ұсынатын гүлi бар ғой.
Қыздарды қорғаманыз қайта-қайта,
Бiздерден қалыспайтын түрi бар ғой.

Қашанда көңiлдердi бұра аламыз,
Жақсыны армандайық, сiрә да, бiз.
Қыздар да бiзден ендi қалыспайды,
Тең деп бiр жiгiттермен провамыз.

Жеңеше, өлеңайттым қас-қағымда,
Бейбіт күн ойнай берсін аспаныңда.
Жарқырап Ерікпенен бірге шықтың,
Газетке - «Алматының Ақшамында».

Қайынды жіберсейші от алдырып,
Шын қайны Әселханға атандырып.
Жеңеше бір өзіңнен сұранамын,
Сол «Ақшам» қашан шығар отау құрып?

Әселхан:

Рақмет, құттықтаулар қаулап тағы,
Сонда да бітпейді ғой даулар жағы.
Жақсылар оқып жүр ғой Алматыда,
Күніге «Вечеркадан» аударманы.

Жалғайтын болашаққа дастаны көп,
Қазақтың мақтанамыз аспаны деп.
Құттықтап шын жүректен қуанар ек,
Отау боп шықса «Алматы ақшамы» боп.

Жырыңды жырлай-жырлай батылдандым,
Осылай жүрегіңе жақындармын.
Сол «Ақшам» отау болып шыға қойса,
Пайдасы тигені де ақындардың.

Әзімбек:

Жатамыз осындайда сыр алмасып,
Артыңнан, жеңге, қадам тұрам басып.
Сөзіңіз қабыл болсын манағы айтқан,
Ағалар отыр мұнда құлақ асып.

Қайынды жарасады серке десең,
Қалайша өлеңімді келте кесем.
Жеңеше, айып етпе, бұл қайыңа,
Шымшылай сол жағыңнан еркелесем.

Жеңгемнің таусылмасын шаттық үні,
Қайынның сезіле ме тәтті мұңы?
Жеңгеммен қатарласып кетер ме едім,
Сәрсенбі – бүгінгідей сәтті күні?!

Әселхан:

Қайнымның қараңдаршы сиығына,
Келеді күлкі үйіріліп миығына!
Жеңгеңіз қатарласып кетер еді,
Көтеріп барар болсаң иығына.

Әзімбек:

Осындай шырқайтұғын таңдайым боп,
Отырсам ортаңызға әрдайым кеп.
Жеңеше, иығыма көтеріп ап,
Қу белден айырылатын жағдайым жоқ.

Әселхан:

Әзімбек, жағдайыңды қиындатпа,
Сөзіңді шырмалатып, шиырлатпа.
Жеңгенді соншалықты бір көтеру,
Ауғанның соғысынан қиын боп па?!

Әзімбек:

Жеңеше, сөзіңізге тамсанамын,
Өзің ең баяғыдан аңсағаным.
Ауғанда автоматты көп арқалап,
Ойпырмай, мен болдырып шаршағанмын.

Әзілге ақын едім өте бейім,
Ал енді, орағытпай төтелейін.
Екі ай бойы штангамен айналысып,
Содан соң екі иықпен көтерейін.

Әселхан:

Япыр-ай, әзір таптым төзімді мен,
Әріптес болған жақсы сезімдемін.
Штанга төрт ай жүріп көтерсең де,
Бір көтер, арғы жағын өзім білем.

Әзімбек:

Жеңеше алды-артыңа ойлап кара,
Залда отыр небір сұлу ойнақтана.
Ар жағын өзім білсең тіпті жақсы,
Әзімбек түк көрмеген бойдақ бала.

Әселхан:

Қайынның түсіп тұрмын елегіне,
Ұрынды өзі келіп желегіме.
Маған сол түк көрмесең, жүдә жақсы,
Залдағы басқалардың керегі не?

Алмастан домбыранды сабаласып,
Жеңгеңмен шыға келдің жағаласып.
Халықтың арман-мұңы өлеңіме,
Жатса да жарасады араласып.
Жүргенде елдің жырын айтамыз деп,
Кетпейік сабаласып, қара басып.

Мен өзім ел аралап көп жүремін,
Жақындау ұғынсам деп ел жүрегін.
«Қара шал» әнін бізге айтып бер деп,
Қарттарды қолқа салған көрді көзім.

Көбейіп «қара шалдар» кеткені ме,
Бір шалдың зары-ақ әлде жеткені ме?
Ойласам жаным соны түршігеді,
Ызғарлы шыдай алмай өкпегіне.

Зарлатып тыңдап жүрміз «Қара шалды»,
Адамдар сонша неге аласарды?
Қара шал қақ төрінде отырмас па,
Қарсы алып ақ тілеумен ала таңды?!

Жіберді мұңдандырып демде бізді,
О баста талантқа біз сенгеміз-ді.
Кешегі Еріктей-ақ жалға, қайным,
Сөйтіп бір қуантсаңшы жеңгенізді.

Әзімбек:

Отырмын, жеңге енді қармайын деп,
Өзіңмен артық сөзге бармайын деп.
Әзілден бір қалыспай мен отырмын,
«Сокращениеге» түсіп бір қалмайын деп.

Мұңданып неге сонша аласардың,
Келмейді жүрегіңе жара салғым.

Жаныңда жап-жас қайның отырғанда,
Ойпырмай, керегі не «қара шалдың?»

Осылай бәріміз де ортаярмыз,
Құшақты өзіңізге бір жаярмыз.
Кезінде жырласақ та жарасады,
Бір күні кезі келсе қартаярмыз.

Әселхан:

Әзімбек, мына сөзің мақұл емес,
Шындаққа титтей-дағы жақын емес.
Қара шал, қара кемпір, қара бала,
Қамы үшін жырламаған – ақын емес.

Қайда бұл демейсің бе ұл намысы,
Қарғыстан кетпейді ме сыздап іші?!
Перзенттік парызын кім өтемесе,
Алдына оралады қылған ісі.

Тастанды бала менен қара шалдың,
Тағдыры бірдей десем таласар кім?
Тамақ тоқ, жатар төсек болса дағы,
Жылуын қайдан табар алақанның?!

Газеттер жазады ылғи, дабылдайды,
Сонда да мұның емі табылмайды.
Жүрекпен парасатты ойламасақ,
Болашақ қай үлгіңді қабылдайды?

Әзімбек:

Қайныңыз, міне осылай желген еді,
Өзіңе қарсы сөзді өрген еді.
Қарттар үйі шынымен толып жатса,
Бұл қайныңның қолынан не келеді?

Жеңеше алға бассын тірлігіміз,
Сол жағын қайта-қайта сыр қылыңыз.
Өмірдің қайнар көзі жастар дейді,
Сол жағын жеңеше көп жыр қылыңыз.

Қайнында бүгін шалқар шабыт болды,
Жеңгелер көңілімді алып болды.
Осымен бұл айтысты тәмамдайық,
Ойпырмай, тауық шақырар уақыт болды.

Әселхан:

Әзімбек, әлі де жас баласың ба,
Ұнамай тұр мынау көзқарасың да.
Ауғанға барып келіп едім ғой деп,
Сонда сен бәрінен сырт қаласың ба?

Кешелі бері айтыс жалын болды,
Айтыстың мына халық дәмін көрді.
Шаппаймын деп отыр ғой мынау қайным,
Жайы да бұл шіркіннің мәлім болды.

Жел сөзге жерде жүріп қамалмаймын,
Түстіктен соққан қоңыр самалдаймын.
Қоштасқан сайын осы сіздерменен,
Соңғы рет болмағай деп алаңдаймын!..

Советтік заманының ақынымыз,
Шындықты қалай айтсақ хақылымыз.
Көгілдір теледидар шеберлері –
Мың алғыс, біздің ортақ шатырымыз!
Айтысты даңғыл жолға салып берген,
Жүрсіндей ақ сауытты батырымыз.
Сойылы кей сарбаздың тиіп жатса,
Төреші ақсақалдар – асылымыз.
Ақынмен бірге күліп, бір жылайтын,
Сау тұрсын бүкіл халық – жақынымыз!

Әзімбек:

Жеңеше, тағы бірде жүздесерміз,
Соңынан ағалардың із кесерміз.
Қайныңмен қоштаспай-ақ қойғын бүгін,
Ертең-ақ бір купеде кездесерміз.

1989 жыл.

ДҮЙСЕНБАЙ МЕН ӘЗІМБЕК

Дүйсенбай:

Жан едік үлкендерді аға дейтін,
Көремін өздеріңнен дала кейпін.
Бәйгеге жүйрік қосқан жанашырсың,
Ал, халқым, ассалаумағалейкүм!

Кез келді күн күлімдеп, ай туатын,
Отыр ғой ашып ойын айтып әркім.
Қазағым, салт-дәстүрің көп екен ғой,
Наурыз соның бірі, қайтып алдым.

Жанымда ақын інім Әзімбек тұр,
Көмейде жыр маржанын әзірлеп тұр.
Жырыңды мынау елге айтып берші,
Ал, баста кезегінді әзілдеп бір.

Әзімбек:

Қырандай қанатымды қаға келдім,
Жүректен жалын жырды жаға келдім.
Көңілді «Наурыз» мейрам құтты болсын,
Жамбылдан жырдан сәлем ала келдім.

Тым қызық өздеріңмен әр күндерім,
Шырайлы келбеттерің жарқын, керім.
Мереке бүгін болған құтты болсын,
Тілектес бәрімізге халқым менің.

Бар еді, Дүйсен аға, ағалығың,
Үлкендік болсын және даналығың.
Үлкенге кішірмесем болар айып,
Арқаның айтшы, кәне, жаңалығың.

Дүйсенбай:

Өлеңінді айт, Әзімбек, өлеңінді айт,
«Наурыз» мейрамы біз үшін керемет жәйт.
Мен өзінді жеңгеңе алып барам,
Тиісе бермей Дүйсенге ақылыңды айт.

Әзімбек:

Дүйсеке қандай қиын амалыңыз,
Ініңе берік екен қамалыңыз.
Бәйгені Жезқазғанға алып кетпей,
«Невада» үлесіне аударыңыз.

Бар еді менің сізден кішілігім,
Сонда да кем түспейді түсінігім.
Жеңгеме алып барсам жағам дейсің,
Бұл жерде сөз болмай ма кісілігің.

Ал енді өлең сөзді «өз елім» де,
Белгілі қай тұстарды кезерің де.
Көп сөйлеп елдің ырқын біз алмайық,
Тағы да сөзің сөйле кезегінде.

Дүйсенбай:

Байқадым, біздің қазақ ақынға бай,
Кетіп жүр басқаларға ақын қалай?
Бәйгені қоя тұрып Әзімбекжан,
Айтсайшы сабақ қалай, оқу қалай?

Әзімбек:

Шырқайын аға алдында жас қырандай,
Кінәмды мен отырмын жасыра алмай.
Айтысқа аяқ басып әрең келдім,
Жүргенде емтиханды тапсыра алмай.

Ақынның мықтылығын халық көрер,
Қашанда мықты болсаң шабыт берер.
Ағаларды асырып мақтай берсем,
Зачеткама бір бестік алып берер.

Ал, енді ән кезегі келген қандай?
Қамшы ғып қара сөзді өрген қандай?
Өзіңді астанаға баптап салып,
Аулыңда күтіп баққан жеңгем қандай?

Сөз таппай мен емеспін алақтаған,
Өзіңе қимастықпен қарап қалам.

Әселхан жеңешемді айта бердің,
Өкпелеп жүрмесін де Самат балаң.

Дүйсенбай:

Рақмет жақсы тілек айтасың да,
Әлі де түсуші ме еді қалта сынға.
Апырмай, астанада қоймаған ба,
Оқуды көкелердің арқасында.

Әзімбек:

Аға үшін керек жерде табылғамыз,
Топтан бір суырылып жарылғамыз.
Тоқырау кезіндегі ескі дерттен,
Ағажан біз бүгінде арылғамыз.

Әзімбек айта берсе шабыт жетер,
Көңілі көп адамның қалып кетер.
Ақша жағын ініңе айта берме,
Милиция кеп біздерді алып кетер.

Ақын болсаң айтқайсың, жер байлығын,
Елдегі ер азамат қандайлығын.
Ініңнің қу қалтасын өлең қылмай,
Жырға қос ал, кәнеки, ел байлығын.

Жырымды мен отырмын актара алмай,
Бұл айтыс өнер еді мақтанардай.
Өлеңнің өрт өзегін жарып айтқын,
Ойларды, сары майдай сақтағанды-ай.

Дүйсенбай:

Ақын алып шығарған,
Талай мынау ортамыз.
Көтеруге бірақта,
Өздерінен қорқамыз.
Биіктесе біреуі,
Етегінен тартамыз.

Ақын ағам өзі де,
Жазды кеше ұқтырып.

Билік емес жүрекпен,
Елді сүю – мықтылық.
Елді сүйген ерлерге,
Қол соғайық тік тұрып.

Қолын соқты байқаймын,
Мынау ел де қолдайды.
Әзімбек-ау, жырлашы,
Бір кезекте сол жайлы.

Әзімбек:

Тереңнен теріп маржан жыр аламын,
Жырламай енді қалай тұра аламын.
Еркін бір тақырыпты өзің беріп,
Ағажан, қандай жақсы сынағаның.

Әнменен биіктесін нұрлы аспаным,
Ініңмен қандай жақсы сырласқаның.
Кей сөзге жауап бермей жатсам егер,
Өкпелер Ауғандағы құрдастарым.

Осындай үстем болсын мерейің де,
Сөз маржанын уыстап терейін бе?
Арқадағы ең жақсы ағам едің,
Тағы да кезегінді берейін бе!

Дүйсенбай:

Ауғанды көп есіңе алмағайсың,
Еліңде бейбіт өмір жалғағайсың.
Қолыңда домбыранды автомат деп,
Ал мені дұшпан ба деп қалмағайсың!

Әзімбек:

Сөз таппай мен несіне қарманамын,
Жақсы ғой қыран болып самғағаным.
Ағасы бүгін маған айып болар,
Ауғандағы досты еске алмағаным.

Ешқашан ұмытылмас мұндай деген,
Жүректе асау тайша тулайды өлең.

Ол жақта опат болған достарымды,
Өз басым өле-өлгенше жырлай берем.

Жаксымен жүрсек ылғи бір лекте біз,
Көбейер елден алған гүл дестеміз.
Ауғандық ардагер бұл ініңізге,
Ағатай, қатты кетпей құрметтеңіз.

Жаксы өлең тудыруға тырысыңыз,
Күш сынап балқысын жыр құрышыңыз.
Ел алдында ініңді төпелемей,
Былай қарай шыққан соң ұрысыңыз.

Дүйсенбай:

Тақырып – Ауғанстан ақындарға,
Ерлерді жамандауға хақым бар ма?
Өз елін қорғаса да мақтанбаған,
Бауыржан, Қасымменен Рақымжан да.

Шақырса Отан-Анаң тұрасың ба?
Барар едім мен дағы расын да.
Қалдырған боздақтарды жат жерінде,
Кешегі тоқыраудың кінәсі да.

Әзімбек:

Осымен кезегімді аяқтаймын,
Ағамды бет-алдына қаратпаймын.
Жезқазған даласынан шырқадыңыз,
Сырт жақтан сізге қарап алақтаймын.

Кей сөзден мынау інің тұсады ма?
Куәмін биік шыңға ұшарыңа.
«Наурызды» Алматыда үш күн тойлап,
Жеңгемнің оралыңыз құшағына.

Дүйсенбай:

Қуанып, Әзімбекжан, қайтып барам,
Жеңгең де жаксы тілек айтып қалған.
Әзімбек сахнада бата беріп,
Ағасын сыйлайды деп айтып барам.

Алматыға ақындар кеп қалды байып,
Айтысты айқай емес, сән қылайық.
Бар әлі бізден кейін отыз ақын,
Уақытты соларға да қалдырайық.

1989 жыл.

ЕРІК ПЕН ӘСЕЛХАН

Ерік:

Алдымен мен берейін елге сәлем,
Тізілген әділқазым – төрге сәлем!
Айтыста асуы жоқ, кешуі жоқ
Ақ сеңгір –
Әселхандай белге сәлем!

Әселхан, сен де бұлбұл, мен де бұлбұл,
Өніміз уайым болды-ау елге бұл бір.
Өзіңді Ерік інің «апайлайды»,
Біреулер түлен түртіп жеңге ғып жүр.

Шакырып Наурыз той жетеледі,
Көңілді көктем шіркін көтереді.
Түркістан тайқазаны қолда болса,
Көжесі бар қазаққа жетер еді.

Құт кетті, ол қазанда есе кетті,
Ақынсың, соған бір сөз десең етті.
Магнит толқыны көп Алматыда,
Әселхан, көктем қалай әсер етті?

Әселхан:

Алып ең ел-жұртыңның ақ алғысын,
Шабыт құс тағы қанат қағармысың?!
Елімнің мәртебесін биіктеткен,
Алматы, Алатауым, аманбысың?!

Есен бе, құрбы-құрдас, жалпы халық,
Ақын ба, қол соқпасқа халқы танып?!
Хал қалай, қатарласқан әріптесім,
Екеулеп жыр-өзенін шалқыталық.

Есеміз әр жерде де кетіп жүр ғой,
Кештеу боп парызымыз өтіп жүр ғой.
Ерікжан, айтпай-ақ қой сол қазанды,
Айтқаның бұдан басқа жетіп жүр ғой.

Ерік-ау, өлеңнен бір ырысымыз,
Асады біреуінен бір ісіміз.
Бұлбұл деп Көпбайларды айтады ғой,
Қопалдау, не де болса, ірі ісіміз.

Беремін жалғыз сұрақ бастамаға,
Көңілім саған деген – ақ шағала.
Қарқынды серпіліс бар біздің жақта,
Ерікжан, не боп жатыр астанада?

Ерік:

Салған соң жырындыға жырындыны,
Айтыстың туып тұр-ау бүгін күні.
Ел бізден өрескел сөз күте ме екен,
Котлет қылса екен деп бірін бірі.

Айтыста жалын аттық, гүл аттық қой,
Бауыр боп бір-бірімізді ұнаттық қой.
Ең үлкен жаңалығы Алматының –
Олжасты аман-есен құлаттық қой.

Ел ме едік ерлерінің құнын білер,
Батыраш боп алдық сүріндірер.
Сабаса Абайынды надан қазақ,
Олжасты сабап жүр ғой «білімділер».

Құлашын кең дүниеге жайған адам,
Халқыңа көңілің қалды-ау, қайран ағам,
Қазаққа бұдан кейін өкпелеп көр,
Шоқанын аға сұлтан сайламаған.

Шырылдап отқа түскен халық үшін,
Ақыннан арылмайды-ау бәрібір сын.
Біреуге жақпады ма күрескені,
Атомның тоқтатам деп жарылысын.

Әселхан:

Гәп бар ғой сайланбаса дара мұнда,
Аз әлі жетілуі сананың да.
Топанын тоқыраудың сілкіп тастап,
Енуі оңай емес жаңаның да.

Қазақтың, бар әлімнің арман-мұңы
Олжастың тұнып тұр ғой қабағында.
Туса да азаматқа бақ сынар күн,
Дерт пе еді әр жыл сайын асқынар бұл?..
Қып-қысқа бұл ғұмырда неге-неге,
Жолдары болмайды екен жақсылардың?

Ерік:

Бірік деп қалың елге сайрап жүрем,
Құлжа ғып әр ағамды сайлап жүрем.
Бәрін де жақсы көрем өздерінің
Бастарың піспей қойды, қайдан білем?!

Әселхан:

Адамбыз жақсылыққа жаны құштар,
Адам бар жерде бірақ жаңылыс бар.
Жатады жүрегімді дүрсілдетіп,
Сен айтқан Семейдегі жарылыстар.

Жау шапса бұрын бабам аңдайды екен,
Сасқанда жаннан қулық қалмайды екен.
Қазанның төңкерілген астында қап,
Бір бала бір ұрпақты жалғайды екен.

Көшіріп келген жаудан сақтанарсың,
Аянбай бар күшінді ақтарарсың.
Газ, ауа, топырақпен енген дерттен,
Жаныңды қалай аман ап қаларсың?..

Ерік:

Қазақтың өз өнерін ту қылған жер,
Шалқыған ән мен күйі бір думан жер.
Тулақ боп бара жатыр Абай, Мұхтар,
Шәкәрім қажымызды тудырған жер.

Ешбір жер Шыңғыстауға жетпес еді,
Көтерді ұландарың көкке сені.
Тозаққа айналды ғой, тәуап қылар
Қазақтың Мәдине мен Меккесі еді.

Ұрпаққа жазар ма екен ержетуге,
Тазалық орнар ма екен жер бетінде?!
Бесігін шырылдаған сәбилердің,
Жерасты жарылыстар тербетуде.

Осындай біздің жағдай, көрдіңіз бе,
Өлім ғой күреспек енді бізге.
Банкіде «Неваданын» есебі бар,
Бір теңге жарнаңызды бердіңіз бе?

Әселхан:

Партия – халқымыздың кемеңгері,
Мазмұны бетбұрыстың тереңдеді.
Шындықты суырып ап шыңыраудан,
Сілкініс санадағы жеделдеді.

Тарихты қазған сайын аршылуда,
Мезгілсіз дауыл жұтқан емендері.
Жүсіпбек, Ахмет, Мағжан, Шәкәріммен,
Халқымыз қандай биік, беделді еді?!

Тұрардай азаматтан айырылғанда,
Қи басты, қиқым терді төмендегі.
Қырық жыл қара киіп, жоқтау айтсам,
Шіркіндер қайта айналып келер ме еді?!

Ерік:

Ақынды ел намысы қоздырғасын,
Қалайша ашынып бір сөз қылмасын?!
Әселхан, біраз жайды ақтардық қой,
Ақталып жүрмейікші көп жылдасын.

Әселхан:

Ерікжан, сөз сөйлесің, кесек-кесек,
Өзіңдей жігіттер аз есептесек.

Кезінде ызаланған кетесің ғой,
Қолыңмен қызыл шоқты көсеп-көсеп.

Ұмытты талай қазақ ана тілді,
Қалғандай домбырасыз дала түнгі.
Жалынға тастайсың ба демеді ешкім,
Жұлдыздай жарқыраған жанатынды.

Баланы өзге тілде нанын тапқан,
Оқыды, жетілді деп еттік мақтан.
Сол бала жанымызды ұқпағанда,
Қасқырдай зар иледік қауып қақпан.
Дәрменсіз сыртта тұрып шуылдаймыз,
Есікті қайта аша алмай қатты жапқан.

Қазақша мектептерің жабылған-ды,
Газетке ол жайлы да жазылған-ды.
Қайтадан сол мектептер ашылды ма?
Қаулыны нақты іске асырды ма?
«Қазақ тіл неге керек?» дей салатын,
Даурықпа ағайындар басылды ма?

Ерік:

Өсер ел ауруын жасыра ма,
Оларды әлдебіреу басына ма?
Кесел боп сіңіп кеткен нигилистер,
Өлсе де Алматыда басыла ма?

Аз мектеп бар демейміз қалада біз,
Әрқайсысын бір жеңіске балағанбыз.
Жиырма бес мектеп ашты Алматыда,
Топырағың торқа болғыр,
Шона ағамыз!..

Әселхан:

Нәсіп боп кездестім ғой Ерікпенен,
Ініме тура өзіме еліктеген.
Суырылып шығып айтып Керекуде,
Жырыңмен жан-жүректі еріткен ең.
Өзгеден жақын тартып айтыстарда,
Тілеуші ем қайтуыңды жеңіспенен.

Ерік:

Құрмет қыл Әселхандай танымалға,
Жюриім, орында ойын қабыл ал да.
Әселхан сыйымыздан жаңылмадық,
Сыпайы бізден өткен табылар ма?

1989 жыл.

ҚОНЫСБАЙ МЕН ЕРІК

Қонысбай:

Қарадай жасқаншақтап батыл кісің,
Тырнағын тоқыраудың батырды шын.
Халқым-ау, наурыз көжең құтты болсын,
Ел болып өздеріңше жатырмысың?!

Өртейді бір өкініш өзегімді
Шетқақпай қылды екен деп неге бізді.
Наурызды дінге апарып шатастырып,
Қанша жыл кере қылдық көжемізді.

Қазір де жайымыз жоқ мақтанарлық,
Кезінде талай-галай артта қалдық.
Ұсталған 37-де атамыздай,
Әзерге тілімізді ақтап алдық.

Алатау – ақ жаулықты асыл анам,
Көргенде көңіл қалай тасымаған?!
Төсінде бауырларым басын қосты,
Жан-жаққа тарыдай боп шашыраған.

Ерікжан, сыртқа салар айбарым-ай,
Түріңнен кетпеймін бе айналып-ай?!
Балама айырбастар бауырым ең,
Өзіңе қарсы салып қойғанын-ай.

Ерік:

Ассалаумағалейкүм, мен бастайын,
Жарқылда, қызыл тілім, алмастайын.
Құмарын қалың елдің бір қандырып,
Алдында жақсы ағаның ойқастайын.

Қонысбай, жөн білетін інің едім,
Жарасып, сыйластықпен жүріп едің.
Қонысбай әнге салып құбылтар деп,
Менің де түрлендірген түрім еді.

Сәлемін пайғамбардың бермей кеттің,
Аспанын астананың көрмей кеттің.
Өкпелеп қалдың ба, аға, қазағыңа,
Айтысқа бір жыл бойы келмей кеттің.

Көп сұрап сағындық қой ағаны біз,
Алдымен құтты болсын қадамыңыз.
Жабылған облыстан газет аштың,
Және де құтты болсын талабыңыз.

Азырақ сөзді бұрып сол жайына-ай,
Хадари-халімше мен толғайын-ай.
Күн туған бастарына тыныш күнде,
Па, шіркін, Маңғыстау мен Торғайым-ай.

Білмеймін қай басшының бүлдіргенін,
Ел жайы қиындап тұр бұл күндері.
Жапқанда қасиетті екі отауды,
Білмеймін кеңігенін кімнің жері.

Даламның ен дәулетін тонайын деп,
Құныққан аш қасқырдай «ағайын» көп.
Торғайды таратты ма тоз-тоз қылып,
Мұнайын Маңғыстаудың талайын деп.

Демегін көр-жерді інің не қылады,
Қызмет таппай қазақ қаңғырады.
Жабылған облыстан үлкен елдің
Ұлдары үлкен жерге барды бәрі.

Облыс болса егер қажетіңіз,
Ашынып ел алдында сөз етіңіз.
Ағасы, осы жайлы не жазуда,
Қол қойып отырған сіз газетіңіз?

Қонысбай:

Лықылдап кеудеге сөз кеп тұрғасын,
Мысымды талайлардан еттім басым.
Мақамың өзгеріпті, Ерік інім,
Халайық, сындырындар шөптің басын.

Ақындар жүрегінен күй ақтарар,
Халықтың еркетайы сияқты олар.
Мақамын Ерік мұндай құбылтқанда,
Бір әнмен айтқан маған ұят болар.

Ерікжан басқа әзіл таппады ма-ай,
Жаныма мына сөзі батқаны-ай.
Әлдилеп қолынан бір түсірмеген,
Халқыма өкпелеуден сақта, Құдай!

Сызылтып Кемпірбайдай сәнімменен,
Өлсем де асқақ әнге салып өлем.
Айтысқа өткен жолы келе алмадым,
Газеттің жаңа ашылған қамыменен.

Осынау өмірімді қызық еткен,
Өнерді биік қоям қызметтен.
Ақын деп таниды елі Қонысбайды,
Жүзі кеп, редактордың жүзі кеткен.

Демеймін Торғайымның топырағы,
Ерекше тоқырауда тоқырады.
Күде бір елім қалды-ау, ел басшысы
Төріңде министр боп отыр әні.

Тіліне қыздырманың ермеу керек,
Кінәні тек халықтан көрмеу керек.
Торғайым артқа тартқан болса бәрін,
Хатшысы неге жауап бермеу керек?

Мұндайды көріп жүрміз өмірімде,
Айтатын сөзім көп қой көңілімде.
Тізгілеп осы жайдың барлығын да,
Газеттің жазам әрбір нөмірінде.

Ерікжан кезек күтіп қалмасын да,
Өлеңін ағасының жалғасын да.
Көп болды аттың ізін салмағалы,
Айта отыр, не жаңалық Алматыда?

Ерік:

Сұраққа жауап таппай қаламыз ба?
Жабылды екі облысы даламызда.
Бірақ та секретарьлар кінәлі емес,
Барлық гәп Мәскеудегі ағамызда.

Талайдың қала жаздап табанында,
Бұл күнде ел болуға жарадың да.
Жабыла жаздады ғой Алматың да,
Хрущев пен Юсуповтың заманында.

Тарихтың көп сөйлерсің кәрі күйін,
Демегін жырлай айту бәрі қиын.
Қазақтан президент сайланбаса,
Е, халқым, хал-жағдайың әлі қиын.

Әрине, әзір халқым, бетің дұрыс,
Дегенмен аздығыңнан кетуде ырыс.
Әр елді шарласаң да еш қаладан,
Таппайсың біздегідей «жетім бұрыш».

Сырттағы ел Алматыға келмей жатыр,
Дидарын астананың көрмей жатыр.
Газеттер жар салса да жаңа алаңға,
Есімін Тұрарымның бермей жатыр.

Алматым – талайларға арман қала,
Көгінде көп жұлдызы жанған қала.
Дұшпаны не десе де, о десінші,
Жайнатып Димаш ағам салған қала.

Осы сөз маған сор боп тие ме екен,
Сонда да Ерік басын ие ме екен?..
Халқымның ықыласына ризамын,
Ағасын баяғыдай сүйеді екен.

Алматым – ақ жұлдыздай аққан қала,
Жоғалтқан көп асылын тапқан қала.
Халқымның ар-иманын оятпаққа
Медресе ашайын деп жатқан қала.

Ел сөкпес Алла атымен жырлағанды,
Ар-иман сақтап қалар бұл ғаламды.
Алдымен үлгі тастап жігіттерге,
Бермекпін медресеге бір баламды.

Қонысбай:

Ерікжан, інім едің еріп жүрген,
Жанымда ақбөкендей желіп жүрген.
Ойына келген сөздің бәрін айтып,
Қызығын жарияның көріп жүрген.

Халқымыз болып қалған шошымалы,
Бұл сөздің біздер үшін тосын әлі.
Аузыңды Мәскеуге салған кезде,
Кейбіреу тыңдауға да шошынады...

Біреулер жаман науқан ашқан еді,
Кеудесін ағамыздың баспақ еді.
Мен неге айта алмаймын Торғайымды –
Кезінде Димаш ағам ашқан еді.

Жағдайды, інішегім, байқадым көп,
Өкініп талай басты шайқадым көп.
Өмірі еш жамандық көргенім жоқ,
Алғыстан басқа ағаға айтарым жоқ.

Қашанда зиялы ақын ақын сүйкімді ғой,
Бірақ та шауып кету біртүрлі ғой.
Кей сөзің жалаң ұран боп барады,
Ерікжан, сенің орның митингі ғой!

Бағанды бір адамдай білер едім,
Қашанда саған табыс тілер едім.
Тұсында төңкерістің туғаныңда,
Басқарып «Қызыл отау» жүрер едің...

Ерік:

Әр заман мен әр түрлі жасар едім,
Қашанда осы әніме басар едім.
Тұсында төңкерістің туғанымда,
Малымды ап, Қытай асып қашар едім.

Елімнің жүрер едім екпіні боп,
Жалындап ауыздағы өрт тілі боп.
Ерікті митингіге жіберші деп,
Келер ең «Қызыл отау» лекторы боп.

Демеймін ініні аға күндейді ғой,
Сөйлейді суырылып бұл дейді ғой.
Мәскеуден неге қорқам, Қоныс аға,
Горбачев қазақша тіл білмейді ғой...

Бұл інің осы жайды саралайды,
Сондықтан Кремльді жағалайды.
Қазақша тіл білем деп бізді алдаған,
Колбин де тілмаштыққа жарамайды.

Қонысбай:

Бәрібір ағаңа сен ерер едің,
Болмаса теледидар көрер едің.
Мал айдап, Қытай асып кеткеніңмен,
Айтысқа бүгін мынау келер едің.

Төңкеріс бүгін тағы болып жатыр,
Көкейге талай істер қонып жатыр.
Парасат жарасады шын ақынға,
Айқай-шу бізсіз-дағы толып жатыр.

Ерікжан, талмады ма жағың әлі,
Айтыста сынған жоқ қой сағың әлі.
Горбачев қазақша тіл білмегенмен,
Аударып беретін жан табылады.

Тайжы кеп айтқан кезде күй-арманың,
Құмыра сыйлағанға ұялғаным.
Сен сонда түйе шекпен жаптың оған,
Көріп мен көз жасымды тыя алмадым.

Інімсің Атымтайдай сері нағыз,
Сондықтан сол айтысты сағынамыз.
Ақ бозды саған түсіп берді емес пе,
Біреуі шәкіртімнің Жадыра қыз.

Ерік:

Мәрттіктен асар, сірә, қылық бар ма?
Тәнтіміз қашанда елдік ғұрыптарға.
Мен құсап Горбачевті сөз қылам деп,
Қонысбай, партиядан шығып қалма...

Ақынды өресімен ел сынаған,
Сырттағы ел әрқашан да болсын аман.
Он бес мың қазағымның ықыласын,
Арқалап қош келіпсіз, Мансұр ағам!

Ол жақта құмар екен ұшқан жырға,
Өкпесін тыңдаушының қысқан жырға.
Жадыра екеумізді жақсы көрер,
Он бес мың ел бар екен Стамбулда.

Жырлаймын, мен жырлайтын шағымдамын,
Халқымның алды дәйім сағынғаным.
Халқымның бергені деп ақ боз атты,
Қолынан Жадыраның қабылдадым.

Ол тұлпар тигеннен соң тақымыма,
Болды ғой көп әңгіме ақыныңа.
Барлығын тізе беріп неғылайын, –
Ризамын Жадыраның ақылына.

Ол жерде ондай мансап іздемеп ем,
Құрмет те көбейді ғой бізге деген.
Осыдан осы жолы тұлпар алсам,
Қос-аға, Жадыра үшін сізге берем.

Әрдайым осылайша жарасайық,
Аға-іні, құбылаға қарасайық.
Қайтейін жақсы ағамен жағаласып,
Осымен мен бітірдім, тарасайық.

1990 жыл.

СЕРІК ПЕН МӘЛС

Серік:

Түркия, Моңғолия өлкесінен,
Киелі, қасиетті жер төсінен.
Келіпті сәлем алып бауырларым,
Елінің еркесі мен серкесінен.

Наурызым игі істерге бас болғандай,
Шаттықтан жанарыма жас толғандай.
Жиылып қазақ біткен басын қосты,
Мысалы, құм жиылып тас болғандай.

Той болар талай-талай әлі-дағы,
Қазақтың көтеріліп аруағы.
Осылай келе берсе қазақ біткен,
Кеп қалар көп ұзамай бәрі-дағы,

Ұршықтай иіріліп жыр қаламы,
Інімнің ашылғалы тұр ма бағы?
Ауылда тілек тілеп қалған анаң,
Қалай деп сөйледі екен құмалағы?

Ал, інім, тежей көрме тасуыңды,
Аса бер асқақ жырмен асуыңды.
Наурыздың қасиетті тойы мынау,
Шаш кәне, жырдан елге шашуыңды.

Мәлс:

Басталды ұлы дүбір майдан жұртым,
Сала бер, енді бүгін сайран жұртым.
Бастарың қосылыпты-ау, бәрекелді,
Қалың елім, қазағым, қайран жұртым.

Тағы да тап болды ма, дуға басым,
Сезімдер толқын болып тулағасын.
Алдыңа айтысам деп тағы келді,
Бурадай буырқанған бұйра басың.

Армысың, асыл жанды ақын аға,
Шығасың сағындырып сахнаға.

Өзіңнің әуеніңе мың мәртебе,
Жайрандап жаман інің жатыр аға.

Айтылған сөзімізді сый біліңіз,
Жүректі отты жырмен күйдіріңіз.
Екеуіміз егіз қозы сияқтымыз,
Болған соң, аги-га-гай гимніміз.

Халқым да айтылғанды ұғады екен,
Демеймін, алдым менің тұман екен.
Әуеніміз жарасады бір-біріне,
Айтыстан да оркестр шығады екен!

Жаксы әнді өзіңізден үйренеміз,
Шабытты осындай бір күйге енеміз.
Айтыстай ақ отаудың алдында біз,
Кәдімгі жас келіндей именеміз.

Алдыңда бұлбұлыңмын сайрап жүрер,
Жанысаң қайрағыңмен қайрап жібер.
Айтыста домбыраның қос ішегі,
Ал, енді біз едік қой, жалғап жібер.

Серік:

Бұл айтыс өзге жұртқа арман екен,
Мұрасын бабалардың жалғап өтем.
Әй-әй-мен әги-га-гөй, хай-ләй-лімді,
Айтысқа топтап бүгін салған екен.

Талай жан бұл дүниеден өтеді екен,
Арманға ізденген жан жетеді екен.
Әттең-ай, домбыраны солақайлап,
Тартқанда тіптен қатып кетеді екен.

Артыңнан түйдек-түйдек шаң қалдырып,
Көкейден орын алар ән қалдырып.
Інішек, әуеніме салдың-дағы,
Жібердің тәмам жұртты таң қалдырып.

Жетелеп биіктерге арман әнің,
Дәмін тат, талай-талай сан қаланың.

Жөн болар томағанды сыпырып бір,
Қияға қанат қағып самғағаның.

Исатай, Махамбеттей қыраның бар,
Көкейден орын алар жыр-әнің бар.
Ал енді өзіңе арнап көп алдында,
Қоятын аздап менің сұрағым бар.

Сауалды тыңнан құрап жаратайын,
Қапыда қалма, інім, жазатайым.
Бағасы өсіп, заттардың көшедегі,
«Бес жүз сом» тұрады жалғыз малақайың.
Қуларға алып-сатар не айтар ең,
Халықты алдап жүрген қарапайым.

Мәлс:

Жүректе жалындаған өлеңім ғой,
Бәрін де жазмыштан мен көремін ғой.
Алып-сатар дегенің ақын аға,
Кәдімгі кооператив дегенің ғой.

Айналдың ақын аға қорғаныма,
Кіремін өлең деген орманыңа.
Сол қулар күні ертең пайда тауып,
Сатпаса адамдарды болғаны да.

Қайтемін ұсақ мінді бетке басып,
Жүргем жоқ өзіңізден шетке қашып.
Бітірсем педагогтық институтты,
Беремін Керекуден мектеп ашып.

Үйренем мен өзіңнен ұсталықты,
Бойыма бір ғаламат күш дарыпты.
Уақыт та тар болды ғой айтысуға,
Ағасы, штатымыз қысқарыпты.

Тұяқты тұлпарларың тайдан шығар,
Басына періштенің айдар шығар.
Қара шал, қара бала дегендерің,
Ағасы айтып жібер, қайдан шығар.

Серік:

Ойлаған сұрағыңнан айналайын,
Ағалық парызыма сай болайын.
Самалы Сарыарқаның секілденген,
Жырыммен қоңыр салқын аймалайын.

Мақсатқа талпыныспен жетеді әркім,
Сәт сайын сағым болып кетеді алдың.
Жас жаның шырылдайды неліктен деп,
Елімде есерсоқтық етек алдың.

Айырмай ақ пен және қараны да,
Тастады жетім қылып баланы да.
Иегін кемсеңдетіп қартайғанда,
Тастады ата менен ананы да.

Сан сұрақ жатса-дағы қойыныңда,
Адамның бөлінеді ойы мыңға.
Сол жандар ойламай ма, ата-ананың,
Көз жасы кетеді-ау деп мойынымда.

Тығатын көрден-көрге табыстарын,
Ұмытқан туыс-дос пен таныс барын.
Тастайды керексіз ғып арды-дағы,
Ұмытқандар кеудеде намыс барын.

Сан жұлдыз мезгілден тыс ақпады ма-ай,
Сенің де құйындай боп аққаның-ай.
Отырған қарға тамыр қазағымды,
Надандық-қараңдықтан сақта құдай!

Бұл сөзім дей алмаймын шығар айып,
Жөн дейік, мұны ағайын, құп алайық.
Бөлінбей Ұлы жүз деп, Кіші жүз деп,
Жеңнен қол, жағадан бас шығарайық.

Құлақ сап сөзіме де, әніме де,
Отырсаң келем інім мәмілеге.
Ал, енді тағы да бір сауалым бар,
Өмірдің мәні менен сәні неде?

Мәлс:

Арманның асқарларын бірге астық па?
Ағасы не жетеді қимастыққа.
Өмірдің мәні менен сәні деген,
Осындай отырған бір сыйластықта.

Інінді қоясың ғой жайлап тұсап,
Білінер аздап қана айбат құшақ.
Финалға шыға алмайтын өмір бойы,
Ағасы, біз жүрмейік «Қайрат» құсап.

Байқасаң кейбір бұлбұл торда болар,
Олжасы жігіттердің жолда болар.
Бір көрем өзіңменен не көрсем де,
Жолдасын тастағандар жолда қалар.

Қырандай қанатымды қақтым деп бар,
Шабыттың шырағданын жақтым деп бар.
Алатау Алматының аспанында,
Құйрықты жұлдыз болып ақтым деп бар.
Мұнайлы Маңғыстаудан және де аға,
Арқалы ақын іні таптым деп бар!

Ұл туған анамды көр, атамды көр,
Көрінер өзгешелеу жотамды көр.
Ал, аға тілегіңмен үн қосып бір,
Ініңе ақ тілеулі батаңды бер.

Серік:

Құптады басын иді ел өлеңіңе,
Қанық боп ұзақ шабар көлеміне.
Қайтесің күдіктеніп асыл інім,
Сенгейсің халқың менен өнеріңе.

Әніңмен тербеп менің жүрегімді,
Мәз қылдың жалпақ жатқан жыр еліңді.
Бата берер жасқа әлі жетпегесін,
Ағалық білдірейін тілегімді.

Құлағың сал бұл сөзге,
Осында үлкен ағасы,

Құлағың сал бұл сөзге,
Текті жердің баласы.
Жүйрік шабар қияға,
Бойында болса шамасы.
Қос жүйріктің қызғанда,
Алшақтайды арасы.
Бірте-бірте көрінбей,
Кетер бәлкім қарасы.
Бұл сөзіме жоқ шығар,
Саналы жанның таласы.
Астыңа мінген жыр тұлпар,
Жүйріктің болсын дарасы.
Тобынан озып келсін тек,
Табанда тозбай тағасы.
Жүрегіңе орнасын,
Ағам айтқан тілек деп,
Осы бір сөздің сарасы...

Мәлс:

Дейсің ғой қыран болып самғап аққыр,
Демейсің қасқыр болып қанға батқыр.
Ағасы, ақ тілегің қабыл болсын,
Айтайын ел алдында, аллаһуакбар.

Несіне қуанбай мен түнеремін,
Еркіне ерке ұлды жібер елім.
Жеңгеммен екеуіңе мен де аға,
Индийский махаббат тілер едім.

1990 жыл.

СЕРІК ПЕН ҚУАНЫШ

Серік:

Айтыстың керілген соң керегесі,
Қозбай ма ақындардың делебесі.
Бас қосып, ойдан-қырдан қазақ біткен,
Теңелді талай ұлтпен терезесі.

Өнердің сен де достым ақтангері,
Осы бір өнер жолда тапқан мені.

Аман ба, Мәди бабам ән салған жер,
Және де Бұхар бабам жатқан жері.

Ал, енді сының болса дайындай бер,
Сөзіңді терең ойлап, пайымдай бер.
Бойыңда сүрең болсын, түрең болсын,
Болмаса ақын достым, қайымдай бер.

Қуаныш:

Сәбиін кім жоғалтар құндақтағы,
Қоймады-ау, қу тағдырдың ырғақтары.
Түркиялық қазақтарға сәлем айт деп,
Қарқара қолын ұзақ бұлғап қалды.

Деменіз арзан сөзбен шағып жатты,
Қазақ отын өшірмей жағып жатты.
Моңғолдық қазақтарға сәлем айт деп,
Нұрамыз тынбай ұзақ ағып жатты.

Сүйемін мен де өзіндей көріп үстем,
Қазақтың жақсы сөзін теліп ішкен.
Мен де бір Сарыарақаның ұлымын ғой,
Суларын қара Ертістің бөліп ішкен.

Сұрасаң талай сөзге татырмыз ғой,
Тігілген ортақ үлкен шатырмыз ғой.
Бұхардай бабамызға ел боп, жұрт боп,
Мовзолей салып біздер жатырмыз ғой.

Сөз болса ұрандатып күрей берші,
Көңілге көтерер жыр сілтей берші.
Екі-үш жыл өткеннен соң аралауға,
Құдайдан үлкен рақым тілей берші.

Сен болсаң мен де артыңнан айтар едім,
Байқасам көңіліммен жайқар едім.
Бос жатқан сөрелерді көре тұрып,
Құрбылас, өзің нені айтар едің?

Серік:

Ақынсың таусылмайтын байтақ әнің,
Жырыңа жауқазындай жайқаламын.
Сауалың маған қойған терең екен,
Сондықтан сай жауабын қайтарамын.

Жатсақ та тойлап бүгін тойымызды,
Өзендей құйдық көлге ойымызды.
Дүкенде ет те жоқ қой бұл күндері,
Қазағым бақсадағы қойыңызды.

Осындай шалқар тойда тасқын алам,
Дей көрме жауап таппай састы балаң.
Семейден составтарға артылған ет,
Шығады бір-ақ түнде Москвадан.

Сондықтан кірбің тартып қабағымыз,
Кей-кейде соғым болды жабағымыз.
Дербестік алмайынша қалың елім,
Ешқашан етке толмас табағымыз.

Қуаныш:

Сөзіміз қатар артқан теңдей болсын,
Жиылған ой мен қырдан кендей болсын.
Уа, Серік, аруағыңа ризамын,
Қазақта ақын туса сендей болсын.

Ол рас бар тамақты тасып жатыр,
Көңілім бірте-бірте жасып жатыр.
Барлық жердің тамағы біткен кезде,
Келгендер ауылына қашып жатыр.

Қазақтың орындалсын көп талабы,
Болады сондай кезде көп тамағы.
Айтпай жүрген ойым бар, уа, қазағым,
Миграция осы неге тоқтамады?

Бәрін жұрт талонменен алып жатыр,
Қалғаны төменгіде қалып жатыр.
Ағайындар барлығын посылкамен,
Кәмпит пен қантты қоймай салып жатыр.

Түк қалмай гостиница буфетінде,
Өзегі де Серіктің талып жатыр.

Осымен ауылға да қайтар едім,
Серікжан, көтерілген байтақ едің.
Қазақ тілін дамыту қиын боп тұр,
Осы жайында тағы не айтар едің?

Серік:

Құлақ сал бұл сөзге де ағаларым,
Кем емес ешкімнен де саналарың.
Мен енді тілдің жайын сөз етейін,
Тапсырған аманат қып бабаларым.

Асау сөз тізгін бермес аспандаған,
Тілінді құрметтесең асқан баған.
Махамбет Жәңгір ханға осы тілде,
«Қасқырсын», - деп айтуға жасқанбаған.

Елімнің ерлері де тек жүрген бе,
Айтар сөз құнды болса сендірген де.
Айырыла жаздаппыз ғой осы тілден,
Орысқа еліктейміз деп жүргенде.

Жоқ-жетік, аш-жалаңаш күйімізде,
Енгіздік сансыз ұлтты үйімізге.
Атасын біз қырғандай қарсы болды,
Кейбіреу заң берерде тілімізге.

Бұл сөзге сенбес пе едің, сенер ме едің?
Жайым жоқ мазағына көнер менің.
Ұмытып аштық жылын тойынғандар,
Желкеңнен шықсын бізден жегендерің.

Асылым, ана тілім, келешегім,
Тағдырың мұндай болды неге сенің?
Асымды ішіп, аяғымды теппесе егер,
Ашынып мен де бұлай демес едім.

Ел едік терең ойлап, толғанатын,
Қырандай қияларда қомданатын.

Кетпейін ақылгөйсiп алдарыңда,
Ағайын, кез келдi ғой қолға алатын.

Қуаныш:

Бұл Серiк отты сөзден бұқпай тұр ғой,
Күрескер қасиетi елге жұқпай тұр ғой.
Мектептi ашам дейсiң, сол нәрседен,
Бiлесiң бе, ештеңе шықпай тұр ғой.

Жайқалып жайың барда жаз боласың,
Мамырлап пайда барда қаз боласың.
Бiр класты зорға ашып, бiр қаладан,
Қазағым, несiне сен маз боласың?

Қонақжай деп әуенге басар едiм,
Қонаққа бәрiн салып тасар едiм.
Бiр ауылда бес-ақ қазақ қалған болса,
Мектептi қай бетiңмен ашар едiң?

Ақындар, бәрiн айтқан зерек деймiн,
Сондықтан достым үшiн өрекупимiн.
Қазақстан жағдайында бiле-бiлсең,
Өзiндiк жақсы паспорт керек деймiн.

Тiл деп сен құрылтайды жинадың ғой,
Өзiңше бiр-бiрiңдi сыйладың ғой.
Сондағы бiтiргенiң календарьда,
Наурызға бiр қызыл күн қимадың ғой.

Госплан жоспарларын алдырады,
Қазақстанға өнеркәсiп салдырады.
Жинап алып жан-жақтан мамандарды,
Қазағыңды жұмыссыз қалдырады.

Алматына метро салып жатыр,
Көңiлiң қуаныштан қалып жатыр.
Тағы да қаптап кетiп жұмыскерлер,
Жұмыссыз тағы қазақ қалып жатыр.

Деменiз асық түсiп алшы болды,
Бұл балаң жақсы ойларға жаршы болды.

Қаулыны шығарып ең өндіріске,
Алайда, депутатың қарсы болды.

Қаптаған не бір ойлар қау боп шықты,
Өзіміз-өзімізге жау боп шықтық.
Қаулыңыз артық товар сатпа деген,
Ақырында орталық дау боп шықты.

Ал, енді көп айтайын өтеліндер,
Мейілі биіктерге көтеріңдер.
Мен саған, қайран елім, не айтайын,
Әйтеуір не көрсең де жеке өліндер.

Өткенің мейлі елім шұжық дейді,
Кейбіреу мына мені бұзық дейді.
Көппен бірге адасып сандалғанша,
Жалғыз жүріп жол тапқан қызық дейді.

Тағы да өлеңді алмас қылшы,
Сөзіңе тыңдаушыңды қанбас қылшы.
Серік сендей ақынды жаңа көрдім,
Кәнеки, үлкен ойды жалғастыршы.

Серік:

Жырларың жорғадайын желсін мейлі,
Дей көрме мұны досың менсінбейді.
Шығыстан сайланған бір депутатың,
Шығысты Россияға берсін дейді.

Жырлайды қазақ елі жыры барда,
Тынбайды көкіректе мұңы барда.
Жүргеніне тәубә, - деп жүрсе нетті,
Атамның жер-суында құны бар ма?

Болса екен, халқым, әркез оң қадамың,
Сол жайды ойлауменен толғанамын.
Ол аздай Абай бабам аруағының,
Басында күнде жарды бомбаларын.

Сөздерін қор қылмайтын надандарға,
Еңсем биік елім дер ағам барда.

Кеше ғана сайланған депутат боп,
Берер ең қандай баға адамдарға.

Қуаныш:

Демократияны капиталист «батыс ұқты»,
Біздің шығыс жөні түзу жатып шықты.
Кешегі сайлауыңа білесің бе,
Алматы бәрінен аз қатысыпты.

Өткенде біраз нәрсе айтқан едім,
Соны айтып еліме де қайтқан едім.
Сол сөзімнен еш нәтиже болмаған соң,
Қайта айналғым келмейді ол жайтқа менің.

Сайланған депутатта қызығым бар,
Деменіз, уа, халайық, бұзығым бар.
Әр депутат өлшемін дәл қоятын,
Солардан күтер ертең қызығың бар.

Жақсы сөзге ақындар жаршы болды,
Көп қазақ мамандықсыз малшы болды.
Дрожин деген депутат Қарағандыда,
Қаулыңа алдыменен қарсы болды.

Демеймін қызықтарға беттей қалдым,
Демеймін барар жерге жетпей қалдым.
Екеуімен түсіп ем, білесің бе?
Депутаттыққа қазақтықтан өтпей қалдым.

Бұл досың талайларға өрледі ғой,
Айтыста сендей доспен терледі ғой,
Ақын деп құрметтейтін халық барда,
Басқасы маған дауыс бермеді ғой.

Әрине, досыңа бас шайқайсың ғой,
Дейсің ғой еліндегілер қайқайсын ғой.
Мына менің тағдырым сол сияқты,
Осыдан талай жайды байқайсың ғой.

Деменіз бұл Қуаныш қысылады,
Ұшырады қазаққа құсын әлі.

Совхоздағы қазақтар жиналып ап,
Депутат қып секретарьды ұсынады.

Барында өлең, дастан жиналамыз,
Өнерден ой түйіндеп, иланамыз.
Ауылда секретарьды өткізсек те,
Қалада жүрген қазақ қиналамыз.

Сөйлесем әр сөзімнің сарасы бар,
Көңілдің бітпейтұғын жарасы бар.
Ал, Серікжан, ойынды жалғастыршы,
Досыңның дәл осындай наласы бар.

Серік:

Келмейді ешкіммен де ерегескім,
Ерегесер санасыз мен емеспін.
Ондай жара Солтүстікте қаптап жатыр,
Қуаныш жалғыз ғана сен емессің.

Демеймін көкірекке жыр келмейді,
Демеймін сұңқарға қаз ілдірмейді.
Ел бар ғой ол жақта да еңіреме,
Бөрілер арықтығын білдірмейді.

Жырың бар мына халық тоймас, білем,
Деген бар, ел боп елді ойлас деген.
Келеміз тәй-тәй басып, жаңа ғана,
Бәрі де бір-ақ күнде болмас білем.

Арнаймыз аман болсақ жырымызды,
Жетектеп арттан ерген інімізді.
Қайтардық ептеп-ептеп дінімізді,
Қайтарып келеміз ғой тілімізді.
Ал, енді ағайындар, халық болып,
Көтерсек жарар еді туымызды.
Сонда біз ешкімнен де бұқпантайлап,
Жүрмей-ақ ашар едік сырымызды.

Қазақтың бізге қалған мол мұрасы,
Қатты айтсаң ел көңілін тоңдырасың.

Бойы бар, күйлері жоқ қазағымның,
Мен білсем сізден шығады домбырасы.

Ал, ақын айтар сөзді құрап жүр ғой,
Бір тұрып, кезі келсе құлап жүр ғой.
Қазақтың бетке ұстар күйшілері,
Домбырамыз «сақау» деп жылап жүр ғой.

Қуаныш:

Әрине, мұны ерте қиялдадық,
Қиялдап армандарға сия алмадық.
Дегенмен рас тойда да мыңқылдаған,
Домбырамен күй тартуға ұялмадық.

Арынын мұндайда ақын баса алмайды,
Дей көрме досың бойын тасалайды.
Біле-білсең «Осакаров домбырасын»,
Қазақтың шеберлері жасамайды.

Сөзіңнің жаны бар ғой жиі ақтарған,
Әлі де туады айың қияктанған.
Білгенге ол домбыра ата-ана жоқ,
Инкубатор балапаны сияктанған.

Ол әлде дүкендерде өтпейді ме?
Немесе дефицит боп кетпейді ме?
Домбыраның қадірін түсінетін,
Азаматтар сол жаққа жетпейді ме?

Бәрі болар деген-ді бұрын маған,
Ұйқы көп бұл ауылда пырылдаған.
Министрлік қолына алмай оны,
Не шығады ақындардан шырылдаған.

Ақындар ортаға ойын салып жатыр,
Серіктер талай жерге барып жатыр.
Айтыста біз айтпаған ой бар ма еді?
Айтқаның айтқан жерде қалып жатыр.

Серік:

Желкендеп жүрсің достым, қайығыңды,
Байқағам өткен жолы байыбыңды.
Ұстазыңның тілін буып ел алдында,
Енді жуып-шаймақсың айыбыңды.

Ақынсың бойыңа аруақ шақыратын,
Естіліп талай жерге жатыр атың.
Айтыс сайын, ей, Қуаныш, не жының бар,
Кимелеп, бет алдына бақыратын?

Жеңем деп сол айғаймен ойлаймысың,
Тілді алсаң бұл әдетті қоймаймысың.
Атаң Қазыбек салмақты қорғасындай,
Аруағына сай соның болмаймысың.

Демеймін, жыр тиегі шешілмейді,
Қалайша жыр жүйрігі көсілмейді.
Атаңда жоқ мінез ғой жеңілтектік,
Мұныңды бабаларым кешірмейді.

Деген соң бұл айтысты доғарасың,
Ұлдарың айтар ойын жобаласын.
Осындай тойың әркез тарқамасын,
Қазақтың тасы өрге домаласын.

Қуаныш:

Жыр болса қазағымда жаттағайсың,
Досыңа бар кінәсін тақпағайсың.
Әркімнің бір тасы бар тығып жүрген,
Қайтарда тасты маған атпағайсың.
А-хау, Серік, болшы көрік, болшы-ай,
Доспын ғой, сеніміме берік болшы-ай.

Серік:

Сенімін ел-жұртыңның ақтау керек,
Орынсыз шабыт болсын шаппау керек.
Бөрік киіп жүрген соң жігітпісің,
Намысын бөріктінің сақтау керек.

1990 жыл.

ӘБДІКЕРІМ МЕН ӘСЕЛХАН

Әбдікерім:

Мерекең құтты болсын арқалы елім,
Өзіңе сағынышымды сарқа келдім.
Оралып Түркістанға тайқазаным,
Алдыңа сый табақты тарта келдім.
Қызылқұм қатар қонған қапталдасың,
Отырар Шәміл-Дүр боп сақталғасың.
Фараби, Қайырхан боп тарихқа еніп,
Шәмшінің әні болып жатталғасың.

Армысың, Әселханжан кемел досым,
Бастаған ақтаңкер ең өлең көшін.
Айтысқа бірге шыққан әріптесім,
Белгілі қызыл тілге бөгелмесің.
«Халықтың ақыны» деп берді атақ,
Еңбегің ел алдында еленгесін.
Оңалбектей жиенің Еңбек Ері,
Нағашыдан қалай жиен төмендесін.

Ақынсың ұшқыр ойлы мол талабы,
Ұлыдан ұлағатты жол қалады.
Екеуің де атағың құтты болсын,
Осы енді Арыстанбаб қолдағаны.

Ақындар шабытты жыр, толғасын ән,
Табылып осы тойда төр қасынан.
Текті елдің тұяғы ем деп келіп тұрмын,
Түркістан түмен бабтың ордасынан.

Әселхан:

Әбеке, амандассаң амандастым,
Әріптес сенен артық таба алмаспын.
Айтыста бірге шапқан үзеңгелес,
Адалы өзің едің замандастың.
От алып отыз баптан шығып едім,
Түркістан түмен баптан қадам бастың.

Ақыны болғаннан соң Қызылқұмның,
Шегінен ағытайын ұзын сырдың.

Нағашылы жиен боп атақ алдық,
Рақмет, дәл өзіндей ұғынсын кім.

Оңалбек Бекалиев еңбек ері,
Қорасы қойға толып өрген еді.
Қадады алтын жұлдыз кеудесіне,
Шопанның еңбегіне сенген елі.
Халық ақыны деген үлкен атақ беріп,
Шығарды мынау айтыс төрге мені.
Мұхамметқасым Шәкеновтей басшымыз бар,
Өнерді сүйіп көңіл бөлген еді.
Қызығын ақынның да, батырдың да,
Тілектес осы отырған ел көреді.

Келгені құтты болсын Тайқазанның,
Көрмедік бұл тағдырдың қай мазағын.
Ағамыз Өзбекәлі іздемесе,
Жүр дейсің қазанды ойлап қай қазағың.

Кезінде айтыскерлер жоқтағанбыз,
Түбіне Ясауидің тоқтағанбыз.
Киелі Тайқазанның оралуын,
Үкіметке сауал беріп қостағанбыз.

Осылай айтатын бар ретіміз,
Жеңіспен біткен сынды күресіміз.
Рухы халқымыздың көтерілсе,
Тырнақтай біздің де бар үлесіміз.

Исламның нәр алғансыз бұлағынан,
Пендеде аз болмайды сірә күнәң.
Күнәңнан арылатын ойың бар ма?
Тәу етіп Тайқазанның құлағынан.

Әбдікерім:

Кім таласар ақындар рөліне,
Саңлау тапқан сан мыңның жүрегіне.
Үкімет те ден қойды ел уәжіне,
Шайырлардың құлақ асып тілегіне.
Тайқазанмен ырыс, бақ қоса оралды,
Шырай кіріп ел-жұрттың реңіне.

Ақындар – жаңалықтың құлағдары.
Түркістаным – исі Алаш, Тұран бағы.
Тайқазан тұғырына қонды ақыры,
Қайтарылса ғанибет Шырағданы.

Әсеке, қайда бізге оң қабағың,
Қиын болды жоқ күнәні болжағаның.
Басқаның бәрі боп па ашық ауыз,
Қожа ғана біле ме олжа жағын.
Арыстанбаб ақшасын бөліске сап,
Таласып жатқан жоқ па молдаларың.
Жел құздың мазағы боп Отырарың,
Қашан жөнге саласың қолда барын.
Осы ма қасиетті мекеніңнің,
Мұң-зарын ақыны боп толғағаның.

Әселхан:

Әбекең әңгіме айтты асқаралы,
Түзелер бұл айтыстың қас қабағы.
Оймақтай бір сынығын Отырардың,
Жел құзға отырғам жоқ тастағалы.
Қазады археологтар жалаңаштап,
Жабатын болмаған соң басқа амалы.
Сенде тұр бір мекеме қарайласса,
Төкеев Ұлықбегің басқарады.

Бір мезгіл көмегіңді бермеймісің,
Қолыңды әлде кері сермеймісің.
Таласқан Арыстанбаб ақшасына,
Болмаса қожа-молда мен деймісің.

Мұртыңыз әдемі екен қиған мықты,
Өлеңің толық емес, сидаң шықты.
Көз салып әулиенің теңгесіне,
Бұл жоба қандай өзі мидан шықты.
Едім деп түбім қожа есің кетіп,
Қолайлап жүрсің бе әлде имамдықты?

Әбдікерім:

Қанша жерден қожа едің дегенменен,
Кезім жоқ биігімнен төмендеген.

Имамдықтан әл әзір дәметпеймін,
Үгітімді жүргіземін өлеңменен.
Қиғаш мұртым назарыңнан тыс қалмады,
Өзілмен әдіптедің шеберлеген.
Мұрттай ұшып, ауырсам дәл осыдан,
Көз тиді деп Әселхан сенен көрем.

Дәметпей-ақ қоя ғой Ұлықбектен,
«Ұсталықты» туды деп пе ең біліп көктен.
Жиырма жыл Ясауиді жөндеп бітпей,
Талайлар артын ашып, күліп кеткен.

Ауғанмен әр нәрсеге аңсарымыз,
Бітпейді екеуміздің дау-шарамыз.
Бабалар салып кеткен ғимаратты,
Жөндеуге жетпей жатыр қауқарымыз.

Шығарма кемшілікті өзің де естен,
Азаматқа аманаттай елім дескен.
Қасқайып тұр аты ауыспай ауданыңда,
Екі бірдей елді мекен Темір дескен.

Түсірмей ұлыларды нала күйге,
Біреуін бермейсің бе Фарабиге.
Майлықожа, Ергөбекке жараспас па?
Танылған Алашыма дара күйде.
Тақиясына кімдердің тар келеді,
Көнуі қиын бірақ қазақ иге.

Әселхан:

Безді ғой бұл Әбекең Ұлықбектен,
Заман ғой жақсылардан ырық кеткен.
Кім екен ол шіркінді бастық қылып,
Жаманның қалпағындай іліп кеткен.

Деп едім әріптес деп үкілейін.
Қорықпа ұшамын деп үкідейін,
Кетпесе тілім өтіп, көзім өтпес,
Дегенмен саудаңызды бітірейін.

Ауылға келмейді ғой кесел түзден,
Тәуір сөз күтіп отыр осы ел бізден.
Общеводты Фараби атаймыз деп,
Келеміз үміт етіп әсерлі ізбен.
Темірге ұлылырдың атын бер деп,
Қойшыдаймыз отарын кеш өргізген.
Қолында билігі бар шенеуніктер,
Бұл жайды сұрар ма екен екеуімізден.

Осы ма менен кінә тапқан жерің,
Ақын деп Әбдікерім мақтанды елің.
Су шығарған моторың от шығарып,
Өртенді жеті жарым гектар жерің.
Орнына мұны қалай келтіресің,
Осыған жауап берші ақтангерім..

Әбдікерім:

Досым-ең арқа сүйер жар секілді,
Қосалқы бір өнерің бар секілді.
Жеңгенің түкірігі қайын үшін,
Алуа, шекер менен бал секілді.
Түкіретін қожа, молда аз болып па,
Не қыласың әуре боп шал секілді.

Түспеспін төңкеріліп ауаныңа,
Қарасаңшы обал мен сауабына.
Су шығарар моторым от шығарса,
Құдайдың берген ол да зауалы да.

Ақынсың інжу-маржан өлең терер,
Үлгіні алдымен жұрт сенен көрер.
Көгертсең көк шыбықты қайда қалдың,
Аулыңда бір тал да жоқ көлеңкелер.

Ел үшін жоқ болса да аянарың,
Өзіңді қу бейнеттен аямадың.
Үш сағат автобуста селкілдейсің,
Шымқаланың сағынғанда саябағын.

Аттың басын ағытқын ірке бермей,
Қайыныңның қалжыңынан үрке бермей.

Жетістік те жетеді, кемістік те,
Бәрі жақсы дегенге кім сенердей.
Басшыларың бір «икарус» әпермей ме,
Ауыздарын қу шөппен сүрте бермей.

Әселхан:

Шымкентке келесің деп көлеңкелеп,
Қайнымыз кеткен жоқ па көп еркелеп.
Талды да аз екпейміз жеріміз сор,
Сол сорды шаятұғын шебер керек.
Сол сордан мал да тапқан, бақ та тапқан,
Ұлыспыз ұлық Алла берер көмек.

Ұстазы Ясаuidiң Арыстанбаб,
Атағы кеткен оның алыс самғап.
Мен саған ұстаз емес әріптеспін,
Ойың жоқ мына менен қарыс қалмақ.
Ел-жұртқа сырымызды жайып жатыр,
Өлең боп екеумізге жабысқан бақ.

Жиналдық облыстың сарайына,
Көрермен толып кетті маңайына.
Шалынсын періштенің құлағына
Мінерміз икарустың талайына,
Тыңдаған пәлен сағат тапжылмастан,
Рақмет, қошеметшіл ағайынға.

Манаптың баласы едік қос құлындай,
Өлеңмен өнер қудық бос қыдырмай.
Біріміз бірімізге сүйеу болдық,
Өрілген арқадағы қос бұрымдай.
Жастарға сыйластықты біз тілейік,
Әселхан, Әбдікәрім достығындай.

1990 жыл.

**ҒЫЛЫМИ
ҚОСЫМШАЛАР**

АҚЫНДАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

Файзолла Омаров – ақын, ұстаз. Шораяқтың Омары мен Қарасақал Ерімбеттің ұрпағы. Текті ортадан шыққан Файзолла он жасынан өлең жаза бастайды. Ә.Тәжібаев, З.Шүкіров секілді белгілі қаламгерлерді ұстаз тұтып, дәріс алады. «Оңтүстіктен ескен жел» (1963), «Сыр бойында» (1965), «Қазағым менің осындай» (2000) жыр жинақтарының авторы.

Әбілахат Жанәбілов – Қармақшы аудандық «Коммунизм шамшырағы» газетінің мәдениет бөлімінің меңгерушісі болып қызмет атқарған. Басқа дерек табылмады.

Хамидолла Қыдыров – 1927 жылы Батыс Қазақстан облысы, Ақжайық ауданының Шалқар ауылында дүниеге келген. 1947 жылы Орал педагогикалық училищесін бітіріп, облыстық «Екпінді құрылыс», «Орал өңірі» газеттерінде көп жылдар бойы жемісті еңбек еткен. «Лениншіл жас» газетінің Батыс Қазақстан өлкесіндегі меншікті тілшісі болып істеген. 1958 жылғы облыстық айтыста жүлделі орынға ие болып, бұл айтыс ақындар айтысының III томына (1966) енген. Әр жылдары «Қанатты жылдар», «Алаулы атырап» атты жыр жинақтары жарық көрген. Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі.

Хамит Әбілов – Батыс Қазақстан облысының (бұрынғы Орал) ақыны. Басқа мәліметтер сақталмаған.

Аманжол Әлжанов (1902-1981) – Ақмола облысы, Ерейментау ауданы, Елтай ауылында туған. Ақын. «Жер бөлісі», «Конфиске», «Байдың келініне», «Екпінді мен жалқаудың айтысы» деген өлеңдерінің авторы. Екінші дүниежүзілік соғысы жылдары Жезқазғанда жұмысшы болған. Көркемөнерпаздар үйірмесіне басшылық еткен, патриоттық өлең-жырлар шығарып айтты. Соғыстан кейін ақындар айтысына қатысқан. Бекболат Меркемелиденовпен (1958), Таубай Қирабаевпен (1961), Болман Қожабаевпен (1962), Желеу Жақыповпен (1965), Темірболат Байділдинмен (1966) айтысқан. «Күдіретті елім бар», «Елу жылда ел жаңа», «Ұлы женіс», «Сәкенді еске алу», «Әл-Фараби жерінде», «Сабан той» т.б. өлең-жырлары «Тың өлкесі», «Қызыл ту» газеттерінде жарияланды.

Бекболат Меркемелиденов (1891-1963) – Павлодар облысы, Баянауыл ауданы, Ерейментау станциясында туған. Халық ақыны. Бала кезінен Шығыс

классиктерінің шығармалары мен халық фольклорына қызығып өседі. 1916 жылы қазіргі Ерейментау ауданы аумағында өткен ұлт-азаттық көтеріліске қатысады. 1923 жылы Петропавлдағы мұғалімдер курсына оқып, 1924-1956 жылдары Қарағанды, Павлодар, Ақмола облыстарының мектептерінде сабақ берді. Айтыстарға қатысып, өлең жазып, терме шығарады. Қ.Төрегелдинов, А.Әлжанов секілді ақындармен айтысқан. Республика ақындар мәжілісінде (1961) өзінің арнау-өлеңін оқып, сөз сөйлеген. Бұл арнау-өлең «Ақындар жыры» (1963) жинағына енді. «Ереймен» атты өлеңі «Пернедегі термелер» (1965) жинағында жарияланды.

Бикен Сембаев пен Әкпар Жүсіпов – Ақмола облысы, Жарқайың (бұрынғы Баранкөл) ауданының ақындары. Басқа дерек табылмады.

Теміртек Мұқышев пен Жұмабай Сейдахметов – Қостанай облысының ақындары. Әуликөл (бұрынғы Семизер) және Алтынсарин (бұрынғы Обаған) аудандарының атынан сайысқа түскен. Басқа мәліметтер табылмады.

Мұса мен Құдыкен – Ақмола өңірінің ақындары болған. Басқа дерек кездеспеді.

Баймұқаш Қалабаев пен Шабал Бітебаев Солтүстік Қазақстан облысының ақындары. Басқа дерек табылмады.

Ержан Ахметов (1879-1967) – Шығыс Қазақстан облысы, Тарбағатай ауданы, Шілікті ауылында туған. Ақын, жыршы. Атақты ақын, әнші Әсет Найманбайұлынан тәлім алып, өз жанынан өлең, ән шығарған. 1920-1956 жылдары Қытайдың Тарбағатай өңірінде болып, туған жеріне оралған соң жыршылық өнерін жалғастырып, ел аузындағы жыр, дастандар мен киссаларды, аңыз, әңгімелерді жинаумен айналысқан. Әсет, Жанұзақ ақындардың шығармаларын насихаттады. “Мырзаш батыр” атты елінің бостандығы үшін күрескен қаһарман туралы көлемді дастан жазды. Ақын Әзмұхамбет Терлікбаевпен айтысы “Айтыс” жинағының 3-томында (1966) жарияланған. Батырлар жыры мен ақындар айтысын жинап қазіргі ұрпаққа жеткізуде көп еңбек сіңірді. Ол жырлаған “Арқалық батыр”, “Бердікожа батыр”, “Қабанбай батыр”, “Бозжігіт”, “Бактияр” және т.б. көптеген көлемді жырлар мен дастандар, Әсет пен Ырысжанның айтысы жинақтарға еніп, ғылыми айналымға түскен.

Әзмұхамбет Терлікбаев жайында деректер табылмады.

Кенен Әзірбаев (1884-1976) – қазақтың әйгілі халық ақыны, композитор. Қазақстанның еңбек сіңірген өнер қайраткері. Туып-өскен жері – Жамбыл облысының Қордай ауданындағы Мәтібұлақ деген өңір.

Ғасырға жуық ғұмыр кешкен Кененнің әнші, ақын, жырау, күйші ретіндегі алуан арналы шығармаларын өзі өмір сүрген заманының жанды шежіресі деуге болады. Ол өз ғұмырында жүзден аса ән шығарып, оның өлеңін де өзі туындатып, бұған қоса асқан шеберлікпен өзі орындаған біртуар дарын иесі. Сондай-ақ, екі жүздей лирикалық, дидактикалық арнаулар мен толғаулардың авторы. Оның репертуарында ондаған эпикалық жыр-дастан болған. Сол жыр-дастандарды таңды-таңға ұрып жырлап, тыңдаушысының құлақ құрышын қандырып, халықтың рухани ұйытқысы болған

тұлға. Ол ән мен жырдың кеніші атанған Жетісудың ғана емес, исі қазақтың әншілік-күйшілік, ақындық-жыршылық, сал-серілік дәстүрін терең игерген өнер тарланы.

Халима Өтеғалиева (1889-1984) – Батыс Қазақстан облысы, Жәнібек ауданында туған. Жастайынан той-жиында өлең айтып, «ақын келіншек» атанған. Өлеңдері 1938 жылдан бастап аудандық, облыстық баспасөз беттерінде жарияланған. Кенен, Есдәулет, Болман ақындармен өнер жарысына түскен. «Ақындар жыры» (1963), «Мақтанышым – өз елім» (1961), «Ана жыры» (1969), «Әже әлдиі» (1974) атты өлеңдер жинақтары шыққан. «Өзен тынысы», «Айтылмаған ән», «Даладағы шырақ», «Маңғыстау – мың жолдың торабы», «Құм-шағыл», «Бұлтты күндер», «Теңіз түбіндегі маржандар», «Жолдар мен адамдар», «Рақмет» секілді кітаптары жарық көрді. Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген мұнайшысы, КСРО-нің құрметті мұнайшысы. «Құрмет», «Қызыл Жұлдыз» ордендерімен, «Ерен еңбегі үшін» медалімен марапатталған.

Болман Қожабайұлы (1880-1972) – Қарағанды облысы, Ұлытау ауданында туған. Белгілі айтыс ақыны. 1961 жылы М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты ұйымдастырған халық ақындарының конференция негізінде өткен ақындар айтысында Болман жеңімпаз атанған. Ақынның өлеңдері «Айтыс» (3 т, 1966), «Қаһарлы сөз қамал бұзады» (1955) жинақтарында жарияланған.

Желеу Жақыпов (1904-1970) – ақын, әнші, жыршы. Оңтүстік Қазақстан облысы, Ащысай ауылында туған. Қаратаудың теріскейі мен күнгейін, Сыр бойын көп аралап, ел аузындағы жыр-дастандарды көп жырлаған. Нұралы Нысанбайұлы, Мұса Байзақов (Молда Мұса), Сұлтанбек Аққожаевтан көптеген эпостық шығармалар үйреніп, оны кейін қағазға түсіріп, М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының қолжазба қорына өткізген. Ол өткізген “Алпамыс батыр” жыры көптеген ғылыми жұмысқа негіз болды.

Сонымен қатар Болман Қожабаевпен (1961), Құлжабай Төлеуовпен (1949), Айнабек Нысановпен (1946, 1951), Мыңбай Сұлтанбековпен (1947) айтысқан.

Қалихан Алтынбаев (1927-2002) – айтыс ақыны. Республикалық айтыстардың жеңімпазы. «Дала-бесік» (1973), «Қиял канатында» (1985), «Қалбатау» (1997) жыр жинақтары жарық көрген. «Қойбағар», «Тепек», «Мамай батыр», «Барак шыққан бауырында», «Ақырғы айқас» т.б. тарихи дастандары бар.

Оның ұлттық мәдениет тарихы, Абай мен Мұхтар, белгілі ақындар мен жыраулар туралы, атбегілік, балуандық өнері туралы ғылыми-көпшілік, этнографиялық мақалалары облыстық, республикалық баспасөз бетінде жарияланған. Қ.Алтынбаевтың суырып салма ақындық өнеріне С.Мұқанов, Ғ.Мүсірепов, Е.Ысмайылов, М.Қаратаевтар жоғары баға берген.

1961 жылы тамыз айының 3-5 күндерінде ұйымдастырылған Халық ақындарының Республикалық Кеңесіндегі Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент мүшесі Е.Ысмайыловтың пікіріне ден қойсақ, Қалихан «жазып та шығаратын, қолма-қол суырып салып та (импровизациямен) айтатын», оның үстіне «ақындық өнер үлгісі Исаны еске түсіретін» талант деп жазады. (Ақындар жыры. Қазіргі халық поэзиясы. – Алматы, 1963, 42-бет).

Әбікен Сарыбаев – 1926 жылы Алматы облысы, Гвардия ауданы, Балғалы станциясында туған. Ақын. Жастайынан өлеңге құмартып, «Біржан мен Сара айтысын», Лияс Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасын жатқа айтқан. 1958 жылдан аудандық, облыстық, республикалық айтыстарға қатысқан. Қ.Алтынбаевпен («Ақындар жыры», 1963). К.Шәкеевпен («Жамбыл және қазіргі халық поэзиясы», 1975) айтысары жарияланған.

Таубай Қирабаев (1896-1967) – Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Авангард ауылында туған. Ақын. Сыр бойы ақындарының (Бұдабай, Базар жырау, Кете Жүсіп, т.б.) өлең-жырларын жаттап, таратушы. Бейбітшілік, еңбек тақырыбына арнап жыр-толғауларын шығарған. Әлжанов Аманжолмен, Шалқарбаев Дулатпен айтыстары сақталған. Айтыстары «Ақындар шықты айтысқа» (1960), «Ақындар жыры» (1963) кітаптарына енген.

Қалқа Жапсарбайұлы (1886-1976) – КСРО Жазушылар Одағының мүшесі, Қазақ ССР-інің халық ақыны. Жергілікті театрда, мәдени-үгіт бригадаларында қызмет істеген. Кенен, Үмбетәлі, Есдәулет, Иманжандармен өнер жарыстырған. «Орақ батыр», «Қарлығаш пен Дәуіт», «Тұрымбет туралы аңыз», «Мұсабек Сеңгірбаев» дейтін дастандарды туындатқан, сонымен қатар әндер шығарған.

Есдәулет Қандекөв (1887-1971) – ақын, жырау. Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Ақтерек ауылында туған. Есдәулет – Кенен Әзірбаев, Үмбетәлі Кәрібаев, Қалқа Жапсарбаев, Әбділдә Жүргенбаев, Рахмет Мәзқожаев тәрізді жүйріктермен сөз жарыстырған. 1916 жылы Жетісу өлкесінде Әли Нұрқожаұлы бастаған ұлт-азаттық көтерілісте жасақ жыршысы болған. Бұған «1916 жыл», «Тауда» деген дастандары айғақ. Патша жандармы Есдәулетті тұтқындап, жиырма жылға жер аударды.

Кеңес дәуірінің тынысын арқау еткен «Заманың туды, кедейлер» (1928), т.б. өлең-жырларын шығарды. Ұлы Отан соғысы жылдары ұстазы Жамбылға үн қосып, «Жеңіс үшін», «Жауынгерлер», «Жылы киім береміз», «Ерлер естен шыға ма», «Күн бүгін» деген өлең-толғауларын жырлап, елді жеңіске шақырады. Халық батырлары жайында «Жетіген батыр», «Күренбай батыр», «Шаян батыр» дастандарын шамырқанып жырласа, екі мәрте Социалистік Еңбек Ері Жазылбек Қуанышбаевтың ерен еңбегі мен өнегелі өмір жолы хақында «Қос жұлдызды Жазылбек» дейтін дастаны бар.

Ақынның шығармалары жергілікті баспасөзде, жинақтарда жарияланған. Өлеңдер жинағы 1964 жылы жеке кітап болып шықты. 1982 жылы «Жазушы» баспасынан «Тұлпар тұяғы» атты өлеңдері мен дастандары, айтыстары жеке кітап болып басылған.

Көкен Шәкеев (1924-2000) – Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Сарыадыр ауылында туған. Қазақстанның халық ақыны (1987), Қазақстанның ақын және жыршылар қоғамының президенті (1990), көптеген республикалық айтыстардың жүлдегері. 13 жасынан лирикалық және поэтикалық шығармашылықпен айналысып, айтыстарға қатысқан. Жергілікті Көкшетау ақындары мектебін басқарды. «Қабанбай батыр» және «Бөгембай батыр» эпосын айтып, таратушы, насихаттаушы, сақтаушы.

Мұқаш Байбатыров (1899-1980) – Жетісу өңірінде туып-өскен. 1936-61 жылдары қазіргі Абай атындағы Қазақтың мемлекеттік академиялық опера және балет театрында қызмет істеді. Ол көптеген ауыз әдебиеті мұраларын хатқа түсіріп, арнаулы қорларға тапсырған. Әнші ақынның орындауында 50 шақты халық әндері нотаға түсірілді. «Алпамыс» жыры грампластинкаға жазылды.

Молдабай Жолдыбаев (1900-1973) – Жамбылдың жыраулық-жыршылық, ақындық мектебінің өкілі. Жүнісбек Жолдиновпен айтысқан.

Манап Көкенов (1928-1992) – айтыс ақыны, Қазақстанның халық ақыны. Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Талап ауылында туған. Сыр өңірінің ақын-жыраулары Құлан, Нартай Бекежанов, Балқы Базар, Тұрмағамбет, Қ.Төлеуов шығармаларымен жасынан таныс болған. Ө.Қалдыбаев (1964), Қ.Төлеуов (1970), Ө.Қосбасаров (1972), А.Бұрбаев (1974) секілді ақындармен айтысқан. 1980 жылы өткен республикалық айтыстың бас жүлдегері. Көкеновтің орындауымен «Күріш алабына», «Еңбек ордендері», «Көктау шахтерлеріне», «Ақындарға» деген өз шығармалары, сондай-ақ, Балқы Базар, Құлан ақындардың термелері күйтабаққа жазылған. Көкенов туралы «Манап аға» атты деректі фильм түсірілген. Ол сонымен қатар, 10 мың жолдан астам өлең-жыр жазған ақын. Оның толғау, терме, арнау, мысал, шымшымалары ел арасына кең тараған.

Әсімхан Қосбасаров (1916-2005) – Қазақстанның халық ақыны. Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Шолақ Қарғалы ауылында туған. Жамбыл, Кенен, Үмбетәлі сияқты белгілі өнер тарландарынан тәлім алған. Ө.Қосбасаровтың айтыстары «Еңбек күйі» (1972), «Жамбыл және қазіргі халық поэзиясы» (1975), «Халық поэзиясы және бүгінгі өмір» (1976), «Шашу» (1977), т.б. жинақтарға енді. «Азамат» (1981), «Алатау аясында» (1989), «Ақсеңгірдің ақиығы» (1991), «Жамбылдан алып бағаны» (1991), «Ақиық» (2000) деп аталатын жеке жинақтары жарық көрді. «Ақжамал», «Қалипа-Жамал» атты бірнеше әні бар.

Мүтәліп Қыраубаев (1921-1987) – ақын, жыршы. Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Төменарық ауылында туған. Белгілі әнші-ақындар Нартай Бекежанов, Құтбай Дүрбаевтан тәлім алған. 1979 жылы облыстық ақындар айтысында бірінші, 1980 жылы республика айтыста үшінші орын алған. Қ.Әліқұлов, А.Бұрбаев, Н.Лушникова, М.Көкеновпен айтыстары жинақтарда басылған.

«Шаһнама», «Кеншімбай мен Ақсұлу», «Мансұр мен Дәме кыз» айтыстарын, Нартай, Тұрмағамбет, т.б. ақындардың жыр-дастандарын жатқа айтып, жыршылық-жыраулық дәстүрді дамытқан. М.Қыраубаевтың «Өмір туралы», «Балаларға», «Сақтанғанның майданнан хаты» т.б. туындылары «Жыр шашу» (1982), «Өсиет» (1989) кітаптарында жарияланған.

Қалдыбек Әліқұлов – Оңтүстік Қазақстан өңірінің ақыны. Басқа дерек табылмады.

Қасымхан Алдабергенов (1925) – әнші, ақын. Қостанай облысы, Камышин ауданы, Талдыкөл ауылында туған. Қостанай облыстық «Коммунизм таңы»

газетінің меншікті тілшісі болған. Сәлімжан Өмірзақов, Жүнісбек Салықов, Тұрсын Тасқожин т.б. ақындармен айтысқан. Халық ақыны Нұрхан Ахметбековтың шәкірті.

Ғалия Сейдеғалиева (1945 ж. т.) – айтыс ақыны. Қостанай облысы, Жанкелдин ауданы, Шилі ауылында туған. Облыста Балғабай Ақышев, Еренғайып Әбдіхалықов тәрізді ақындармен айтысқан.

Абай Асылбаев (1925) – жыршы, ақын. Алматы облысы, Ескелді ауданында туған. Облыстық, республикалық айтыстарға қатысқан. Халық ақыны Қалқа Жапсарбаевтың шәкірті.

Тілеумұрат Қожабеков (1948-2000) – журналист, ақын. Маңғыстау облысы, Форт-Шевченко қаласында туған. 1967-1972 жылдары ҚазМУ-нің журналистика факультетінде оқып, университеттің ұлт аспапар оркестрін басқарған. 1972-2000 жылдары Маңғыстауда аудандық газетте тілші, Форт-Шевченко қалалық мәдениет бөлімінде нұсқаушы, музыка мектебінің директоры, аудан әкімінің орынбасары қызметтерін атқарған. Халықтық ән-күйлерді жинап насихаттаушы. Республикалық ақындар айтысының жеңімпазы.

Қалидолла Зекенов (1951 ж. т. Атырау облысының Қызылқоға ауданы). Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетін бітірген. Ұстаз болып қызмет атқарған.

Жұмаш Оспанбекова (1947 ж. т. ҚХР, Құлжа қаласы) – айтыскер ақын. 1977 жылы ҚазМУ-нің журналистика факультетін бітірген. Алматы облысының Қапал ауданындағы Абай атындағы ұжымшарда клуб меңгерушісі, Қапал ауданы радиобабын тарату редакциясында, Республика теле-радио хабарлар тарату комитетінде, «Қазгидромет» орталығында қызмет атқарған. А.Шәйімов, Ә.Керімбаев, Т.Жарбасов, Е.Асқаров және т.б. ақындармен айтысқан.

Айтұған Шәйімов (1947 ж. т. Алматы облысының Күрті ауданы) – айтыс ақыны. Қазақ мемлекеттік университетінің журналистика факультетін бітірген. Н. Лушникова, Ж.Оспанбекова, Б.Құрашева, Н.Нәкеева секілді ақындармен айтысқан.

Шолпан Қыдырғиязова (1949 ж. т. Батыс Қазақстан облысы, Қаратөбе ауданы, Қаракөл ауылы) – айтыс ақыны. Қазақстанның еңбек сіңірген мәдениет қызметкері (1980). Алғаш рет 17 жасында айтысқа түскен. 1971 жылы Орал педагогикалық институтының филология факультетін бітірген. 1972 жылы Ж.Жабаевтың 125 жылдығына арналған республикалық айтыста Т.Рақымовпен айтысқан. 1980 жылы Қазақ КСР-інің 60 жылдық тойында белгілі халық ақыны Манап Көкеновпен сайысқа түсіп, 1-орынды жеңіп алды. Қаратөбе ауданында оның ақындық тәжірибесінен сабақ алған жас ақындар тобы қалыптасты.

Елеусіз Кенебаев (1942-2000) – ақын, журналист. Қызылорда облысы, Арал қаласында туған. ҚазМУ-нің журналистика факультетін бітірген (1967). Арал

аудандық мәдениет бөлімінде аға инспектор, аудандық «Толқын» газетінде әдеби қызметкер, радио ұйымдастырушы болып істеген. 1973 жылы Ақтөбе облысына қоныс аударып, «Октябрь туы», «Дала таңы», «Жұмысшы туы» газеттерінде басшылық қызметтер атқарған.

1972 жылы «Ақ айдын» өлеңдер жинағы шыққан. 1980 жылғы облыстық айтыстың жүлдегері. Көпшілікке танымал «Арал жастарының вальсі» әнінің сөзін жазған.

Надежда Лушникова (1940 ж. т. Алматы облысы, Қарасай ауданы, Шамалған ауылы) – ақын. Жастайынан домбыра тартып, жазба әрі суырып салма ақындығымен танылған.

ҚазҰПУ-ін бітірген (1969). 1962-1984 жылдары Қызылорда облысы, Сырдария ауданы комсомол комитетінің хатшысы, Қызылорда облыстық «Ленин жолы» газетінде әдеби қызметкер, «Жазушы» баспасында редактор, ауыл мектептерінде мұғалім болды. 1985 жылдан Алматы облысы, Жамбыл ауданындағы Үмбетәлі Кәрібаев мұражайының директоры.

Ақынның «Елім менің» (1962), «Көңіл қошы» (1970) атты жеке жыр жинақтары шыққан. Айтыстары «Жыр шашу», «Мәңгі көктем» (1988) жинақтарына енген. Республикалық айтыстарда М. Көкеновпен (1980), Ә. Манаповпен (1985) т.б. болған жыр сайыстарында дәстүрлі айтыс өнерінің жаңаша дамуына елеулі үлес қосты.

Қазақстан Жастар одағы сыйлығының лауреаты, ҚР еңбек сіңірген мәдениет қызметкері.

Бүркіт Бекмағамбетов (1950 ж. т. Солтүстік Қазақстан облысы, Есіл ауданы, Өркен ауылы) – ақын, журналист. ҚазМУ-нің тарих факультетін бітірген. Облыстық халық шығармашылығы үйінің қызметкері. Өлеңдері жергілікті газеттерде жарияланып тұрады.

Ақтан Нұрбаев (1926-1988) – айтыс ақыны, жыршы. Шығыс Қазақстан облысы, Катонқарағай ауданы, Берел ауылында дүниеге келген. Ақындақ таланты ерте танылып, ел арасында «ақын бала» атанады. 1960 жылдардан бастап өлеңдері газет-журналдарға басыла бастады. «Ағажай, Алтайдай жер қайда» атты жинаққа жыр жолдары енген. «Сырымды айтам» (1996), Айтып өткен ақында арман бар ма...» жыр жинақтарының авторы.

Көлмағамбет Нұрмағамбетов (1942 ж. т. Жезқазған облысы, Жаңарқа ауданы) – әнші, ақын. Оның орындауында Арқаның атақты ақындары мен әншілерінің мұрасынан бірқатар әндер, жыр-термелер дыбыс лентасына жазылып алынған. Аудандық, облыстық айтыстарға қатысқан.

Сара Токтарбаева (1931 ж. т. Шығыс Қазақстан облысы, Зайсан ауданы, Кендірлі ауылы) – әнші, ақын. Белгілі халық ақыны Рахметолла Токтарбаевтың қызы. Аудандық, облыстық айтыстарға қатысқан. 1972 жылы республикалық айтыста Павлодар облысының ақыны Қимадиден Нығымановпен өнер сайысына түскен. Бұл айтыс «Жамбыл және қазіргі халық поэзиясы» (1975) атты жинақта жарияланды.

Аяз Бетбаев (1942 ж. т. Жамбыл облысы, Шу ауданы, Алға ауылы) ақын, әнші. Халық композиторы К.Әзірбаевтан бата алған.

1970 жылдан Шу аудандық мәдениет бөлімінде автоклуб меңгерушісі болып жұмыс істеген. Облыстық айтыстарда Н.Дәутаев, А.Бұрбаев, Ш.Мамасеріковамен өнер жарысына түскен. «Ақ қайың», «Сағыныш», «Махаббат жұлдызы», «Жұлынған гүл» әндері кең тараған. «Жетісу әуендері» ән-жырлар жинағы, «Шу толқындары» кітабы жарық көрген. Мәскеуде өткен 2-ші Бүкілодақтық халық шығармашылығы фестивалінің лауреаты. Қазақстанның еңбегі сіңген мәдениет қызметкері.

Камал Ендібаев (1948-1989) – ақын, жыршы-термеші. Оңтүстік Қазақстан облысы, Шардара ауданы, Көксу ауылында туған. Белгілі халық ақыны Молда Мұса Жұманазарұлынан тәлім алған. Оңтүстіктің XIX және XX ғасырдың ба-сында өмір сүрген Майлықожа, Нұралы, Мәделіқожа, Құлыншақ, Молда Мұса, Тұрмағамбеттердің толғау-термелерін, өлең-жырларын насихаттаушы.

«Қобыланды», «Шәкір-Шәкірат» дастандарын жатқа айтқан. Өзі де жанынан көптеген жыр-термелер шығарған. 1980-1988 жылдары республикалық ақындар айтысына қатысқан.

Есенқұл Жақыпбеков (1953-2013) – ақын, композитор. Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Бірлік ауылында туған. Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі (1995). 1990 жылы ҚазМУ-ін бітірген. Суырып салма айтыскер. 1984 жылы респу-блика телевизиялық ақындар айтысының тұңғыш лауреаты атанды.

Е.Жақыпбековтің алғашқы өлендері 1984 жылы «Жалын» баспасынан шыққан «Қарлығаш» атты жинаққа енді. «Ағымнан жарыламын» (1986), «Біз екеуміз» (1990), «Жеріңе табын» (1994), «Жанқисса» (1996), «Есіл дүние-ай», «Біздің елдің жігіттері» (1999), «Бұл жаз да өтер» (2001) атты өлең жинақтары жарық көрген.

Ақынның шығарған ән-термелері де ел арасында кеңінен таралған. Соңғы жыл-дары Жамбыл ауданының «Атамекен» газетінің бас редакторы қызметін атқарды.

Көлбай Омаров (1929, Созақ ауданы, Сызған ауылы – 1989, Ташкент қаласы) – айтыс ақыны.

Шымкент қаласындағы М.Әуезов атындағы педагогикалық институтын бітірген (1950). Сол жылдан бастап, 40 жыл бойы Берен орта мектебінде өмірінің соңына дейін ұстаздық етті. Бұл мектеп қазір К.Омаров есімімен аталады. 1964 жылы Жам-был, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстарының ақындары қатысқан айтыста 1-орын алған. Көптеген айтыстардың жеңімпазы болды. Ол нағыз суырыпсалма ақын әрі асқақ үнді әнші еді. Тайжан, Нартай дәстүрін жалғастырып, сырнайға әсем үнін қосқан өнер иесі.

Әселхан Қалыбекова (1950 ж. т. Оңтүстік Қазақстан облысы, Шәуілдір ауы-лы) – айтыс ақыны. 1966 жылы М.Әуезов атындағы орта мектепті бітірген. 1970-1971 жылдары аудан мәдениет бөлімінде, аудандық газет редакциясында, 1971-1991 жылдары аудандық ауа райы мекемесінде әр түрлі жауапты қызметтер атқарған. 2001 жылдан аудандық мәдениет бөлімі жанынан ашылған ақындар мектебіне жетекшілік етеді. 1981 жылдан бастап ақындар айтысына қатыса бастады. Жам-

был атындағы сыйлықпен (1989), «Парасат» орденімен (2005) марапатталған. Қазақстанның халық ақыны (1990), Отырар ауданының «Құрметті азаматы».

Әсия Беркенова (1950 ж. т. Қостанай облысы, Әуликөл ауданы, Ноғайкөл ауылы) – айтыс ақыны. Қазақ қыздар педагогикалық институтын бітірген (1972). 1972-1997 жылдары Наурызым, Әуликөл аудандарында ұстаздық етті. Айтыс өнерін дамытуға үлес қосқан өнерпаз. Облыстық, аймақтық, республикалық айтыстарға қатысып, жүлде алған дарынды ақын.

Республикалық айтыста С.Тастанбекқызы атындағы жүлдені, К. Әзірбаевтың туғанына 100 жыл толуына арналған айтыста 1 орынды иемденді. А.Құнанбаевтың, А. Байтұрсынұлының мерейтойларында, Наурыз, Тәуелсіздік күндерінде өткен үлкен айтыстарда тамаша өнер көрсетіп, халық құрметіне бөленді. 1997 жылдан Қостанай қаласындағы мемлекеттік тілді жеделдете үйрету орталығында қызмет істейді. Қазақстанның халық ақыны (1990).

Ерік Асқаров (1959-2003) – ақын, аудармашы, драматург. Солтүстік Қазақстан облысы, Жұмабаев ауданы, Дүйсеке ауылында дүниеге келген.

Республикалық Қазақ телевизиясында режиссер, «Жазушы» баспасында редактор, Қазақстан Жазушылар одағы әдеби қорының директоры, Көкшетау, Астана қалаларында қызмет атқарған.

«Қарлығаш», «Жетіген», «Аққудың көгілдірі», «Қазақстан ғасыры», «Астана жұртын айналсам» жыр жинақтары мен «Біржан сал», «Петропавловск – қызылдардың қаласы» пьесаларының авторы.

Айтыскер ақын ретінде көптеген айтыстарға қатысып, жүлдегер атанған.

Қазақстан Жазушылар одағы М.Мақатаев атындағы сыйлығының (1988), Қазақстан Жастар одағы сыйлығының (1990) лауреаты.

Әзімбек Жанқұлиев (1962-2003) – айтыс ақыны. Жамбыл облысы, Байзақ ауданы, Шақан ауылында туған. Ауған соғысының ардагері. ҚазҰУ-ін бітірген. Ә.Жанқұлиев айтыскер ақын ретінде 1984 жылдан бастап танылды. Айтыс өнерінің дамуы мен қайта жандануына үлкен үлес қосып, өзіндік өрнегін салған арқалы ақын. Астарлы, көркем өлең құрауымен, айрықша әуенімен елдің есінде қалды. Көптеген айтыстардың жүлдегері.

Құдайберді Мырзабеков (1964 ж. т. Ақмола облысы, Зеренді ауданы, Ақан ауылы) – айтыс ақыны, жыршы. 1985 жылдан бастап айтыс сахнасына шыққан Қ. Мырзабеков – Қазақстанның халық ақыны Көкен Шәкеевтің шәкірті. Өзі де талапты жастарды айтыс өнеріне баулып жүрген ұстаз.

«Айрауық», «Қармыс атаның ұрпағы», «Ащылы-Жекебаяқ» атты өлең-прозалық еңбектердің авторы. Қазақстан Жазушылар одағының, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі. Бүгінде М.Ғабдуллин мұражайының директоры.

Тәушен Әбуова (1932-2004) – айтыс ақыны. Оңтүстік Қазақстан облысы, Отырар ауданы, Балтакөл ауылында туған. Аудандық мәдениет бөлімінде автоклуб меңгерушісі болып қызмет атқарған. Айтыс өнеріне кештеу араласса да, оны

дамытуға сүбелі үлес қосты. Ол айтыстарында өскен жерін, туған елін, оның болашағын жырлады. 1985-2004 жылдары Тәушен Әбуова бірнеше айтыстарға қатысты. Халық ақындары қызылордалық Манап Көкеновпен, көкшетаулық Көкен Шәкеевпен, Қырғызстанның халық ақыны Әмірәлі Айтаевпен, тағы басқа ақындармен сөз сайысына түсіп, облыстық, республикалық, халықараалық айтыстардың бірнеше дүркін жеңімпазы, жүлдегері болды, республикалық телесайыстың бас жүлдесін жеңіп алды. Ол Мәдениет министрлігінің 1-ші дәрежелі екі дипломымен марапатталған, «Достық» орденінің иегері. Ақын жайында екі деректі фильм түсірілген, екі кітап шығарылды.

Дүйсенбай Жұмасейітов – 1953 жылы Жезқазған (қазіргі Қарағанды) облысы, Жаңаарқа ауданында туған. 1989 жылы Алматы қаласында өткізілген Республикалық айтысқа Жезқазған облысының атынан қатысқан ақын.

Қонысбай Әбілов – 1954 жылы Қостанай облысы, Жангелдин ауданында туған. Ақын, журналист. «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш») газетінің Торғай, Целиноград облыстары бойынша меншікті тілшісі (1980-1985), облыстық «Торғай таңы» газеті редакторының орынбасары (1985), қалалық «Арқалық таңы» газетінің редакторы (1990), Торғай облыстық телерадио компаниясының төрағасы (1991-1995) болып қызмет істеген. Астана қаласы Тіл саясаты бөлімінің меңгерушісі қызметін атқарған.

Айтыс өнеріне сіңірген зор еңбегі үшін 1990 жылы «Қазақстанның халық ақыны» атағына ие болды. Көптеген айтыстардың жүлдегері. Арқалық қаласының Құрметті азаматы.

Серік Құсанбаев (1963 ж. т. Шығыс Қазақстан облысы, Зайсан қаласы) – айтыс ақыны. Ш.Құдайбердиев атындағы Семей педагогикалық институтының түлегі.

Ұзақ жылдар мәдениет саласында істеген. Павлодар облысы мәдениет департаментінде, Шығыс Қазақстан облыстық «Дидар» газетінде қызмет атқарған. Қазір Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінде оқытушы.

Көптеген республикалық айтыстардың жеңімпазы. Айтыспен қатар жазба поэзияға да ден қойған ақынның «Байғыз» (2000), «Жырлаумен өткен 20 жыл» (2011) жинақтары жарық көрді. Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері.

Мәлс Қосымбаев (1970 ж. т. Оңтүстік Қазақстан облысы, Жетісай ауданы, Жылысу ауылы) – ақын. Мектеп қабырғасынан аудандық, облыстық ақындар айтысына қатысқан. Орал педагогика институтын бітірген (1992).

Батыс Қазақстан университетінің оқытушысы, доценті (1992-2006). 2006 жылдан Маңғыстау облысының мәдениет басқармасында қызмет етеді. Республикалық және халықаралық айтыстардың жүлдегері (1988-2007). Қазақстанда алғаш өткізілген «Айтыс – Қазақстан» чемпионатының (2007) бас жүлдегері.

М. Қосымбаев – Абыл, Ақтан, Нұрым, Қашаған, тағы басқа ақын-жыраулардан жеткен маңғыстаулық сөз саптау, мақам үлгісін жалғастырушы, осы заманғы айтулы айтыс ақындарының бірі.

Филология ғылымының кандидаты (1999). Қазақстан Республикасының мәдениет қайраткері (2007).

Қуаныш Мақсұтов (1963 ж. т. Қарағанды облысы, Ақтоғай ауданы) – айтыс ақыны. ҚарМУ-нің филология факультетін бітірген (1988).

Республикалық «Жігер», Университеттердің Бүкілодақтық фестивальдерінің лауреаты. Көптеген айтыстардың жүлдегері.

«Мәңгілік мұңның әуені», «Тәкаппар мұңның кербез тамшылары» атты жыр жинақтары (2013) жарық көрген.

«Астана қаласының 10 жылдығы» мерекелік медалімен марапатталған.

Қарағанды облыстық телевизиясында аға редактор, облыстық «Қазақ тілі» қоғамы төрағасының бірінші орынбасары, Жезқазған облыстық Жастар ісі жөніндегі комитетінің төрағасы, Сәтбаев қаласы әкімінің орынбасары, «Қазтұтынуодағы» Жезқазған облыстық басқармасы төрағасының орынбасары, Қарағанды облыстық «Замандас-Современник» газетінің бас редакторы қызметтерін атқарған. Қазір «Сайгез» және «Маздау» қоғамдық қорларын басқарады.

Әбдікәрім Манапов – 1955 жылы Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Таппа ауылында туған. Ақын. Халық ақыны Манап Көкеновтың бел баласы.

Қазақстан Республикасы Мәдениет қайраткері, Түркістан қаласының Құрметті азаматы.

АЙТЫСТАР ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕР

Әбілахат пен Файзолла (1957).

Әбілахат Жанәділов Қармақшы ауданының, Файзолла Омаров Қазалы ауданының атынан сынға түскен. Айтысты қармақшылық ақын Шаймерден Ше-гебаев арнау өлеңмен ашқан. Материал «Айтыс» (Алматы, 1966, 400-416 беттер.) кітабы бойынша берілді.

Хамидолла мен Хамит (1957).

Хамидолла Қыдыров пен Хамит Әбілов айтыста бірі – Орал қаласының, екіншісі – Қаратөбе ауданының атынан өнер жарыстырған.

Айтыс «Айтыс» (Алматы, 1966, 417-415 беттер.) еңбегінен алынды.

Аманжол мен Бекболат (1957).

Аманжол Әлжанов пен Бекболат Меркемелденов Ақмола облысының (бұрынғы Целиноград) қарт ақындары. Бірі Аршалы ауданы (Вишнев), екіншісі Ерейментау ауданының (Еркіншілік) атынан айтысқан.

Материал «Айтыс» (Алматы, 1966, 451-461 беттер.) еңбегінен алынды.

Бикен мен Әкпар (1957).

Бикен Сембаева пен Әкпар Жүсіпов Ақмола облысы, Жарқайың (бұрынғы Баранкөл) ауданының ақындары.

Материал «Айтыс» (Алматы, 1966, 473-484 беттер.) жинағынан алынды.

Теміртек пен Жұмабай (1957).

Теміртек Мұқышев пен Жұмабай Сейдахметов Қостанай облысының ақындары. Әулиекөл (бұрынғы Семхозер) және Алтынсарин (бұрынғы Обаған) аудандарының атынан сайысқа түскен.

Мәтін «Айтыс» (Алматы, 1966, 513-521 беттер.) кітабы бойынша әзірленді.

Мұса мен Құдыкен (1957).

Ақмола өңірінің ақындарының сөз сайысы «Айтыс» (Алматы, 1966, 525-529 беттер.) жинағы бойынша берілді.

Баймұқаш пен Шабалы (1957).

Солтүстік Қазақстан облысының ақындарының сөз жарысы «Айтыс» (Алматы, 1966, 542-549 беттер.) жинағынан алынды.

Ержан мен Әзмұхамбет (1957).

Шығыс Қазақстан облысы ақындардың өнер бәсекесі «Айтыс» (Алматы, 1966, 549-553 беттер.) еңбегі бойынша әзірленді.

Кенен мен Халима (1961).

1961 жылы, тамыз айының 3-5 күндері Алматыда Қазақ ССР Ғылым академиясы М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты мен Қазақстан Жазушылар одағының ұйымдастыруымен республика халық ақындарының мәслихаты өткізілді. Бұл халқымыздың рухани өміріндегі 1943 жылғы ұлы Жамбыл бастаған ақындар бас қосуынан кейінгі елеулі оқиға еді. Мәслихатқа халық творчасының көрнекті қайраткерлері: импровизатор ақындар, әнші-композиторлар, жыршы-жыраулар, атап айтқанда, Кенен Әзірбаев, Қалқа Жапсарбаев, Майасар Жапақов, Болман Қожабаев, Құмар Жүсіпов, Нұрлыбек Баймұратов, Үмбетәлі Кәрібаев, Есдәулет Қандеков, Шәкір Әбенев, Қали Байжанов, Белгібай Бектұрғанов, Көшен Елеуов, Бекболат Меркемелиденов, Артық Жексенбаев, Халима Өтеғалиева сынды ел қадірлеген айыр көмей, жез таңдай өнерпаздар қатысты.

Қазақ халқының ауыз әдебиетінің асыл мұраларын, үздік үлгілерін сақтаушылар, тамаша жарқын дәстүрлерін жаңғыртып сабақтастырушылар, шешен тілді, тапқыр ойлы ақпа-төкпе ақындар өз өнерлерін ортаға салды. Болат құс – аспан кемесін, қара алтыны мен сары алтыны теңіздей толқыған кен ордасын, өндіріс ошақтарын, ерлік еңбекпен ерекшеленген сайып-қырандарын, олардың ер жігітке тән ірі мінез, ізгі, нұрлы қасиеттерін, ұлы шайқас күндерінде қаһармандықтың, батырлықтың үлгісін көрсеткен сарбаздарын асқақ шабытпен, терең сезіммен шалқыта жырлады. Қанатты ақын Қалқа Жапсарбаев Есдәулет Қандековпен айтысында:

Атанды Қазақстан алтын өлке,
Бақыттың базарындай артық өлке.
Жерінде мың бір түрлі жеміс бітіп,
Иісі қалампырдай аңқыды өлке, –

деп, өмірін жырға қосты. Сондай-ақ Кенен мен Халима, Болман мен Желеу, Артық пен Құмар, Қалихан мен Әбікен, Таубай мен Аманжол сөз сайысына түсті. Мәжілісте Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының сол кездегі бірінші хатшысы, академик-жазушы Ғабит Мүсірепов, М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының директоры Мүсілім Базарбаев, ақын Әбділда Тәжібаев сөз сөйледі. Қазақ ССР Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі Есмағамбет Ысмайылов қазақ фольклоры мен эпосының қымбат нұсқаларын жинап, жүйелеп, зерделеп тексеру жөнінде және сыншы Мұхаметжан Қаратаев халық ақындарының негізгі міндеттері турасында баяндамалар жасады.

Кенен Әзірбаев – Жамбыл облысының, Халима Өтеғалиева – Алматы облысының ақындары.

Екі ақын 1961 жылы тамыз айының 3-5 күндері Алматыда ұйымдастырылған Халық ақындарының Республикалық кеңесінде айтысқан. Материал «Ақындар жыры. Қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, 1963, 64-70 беттер.) кітабы бойынша әзірленді.

Болман мен Желеу (1961).

Болман Қожабаев – Қарағанды облысы, Желеу Жақыпов – Оңтүстік Қазақстан облысы атынан айтысқа шыққан.

Ақындар 1961 жылы тамыз айының 3-5 күндері Алматыда ұйымдастырылған Халық ақындарының Республикалық кеңесінде өнер жарыстырған. Айтыс «Ақындар жыры. Қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, 1963, 77-82 беттер.) еңбегі бойынша ұсынылды.

Қалихан мен Әбікен (1961).

Қос ақын 1961 жылы, тамыз айының 3-5 күндері Алматыда Қазақ ССР Ғылым академиясы М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты мен Қазақстан Жазушылар одағының ұйымдастыруымен республика халық ақындарының мәслихатында айтысқан. Қалихан Алтынбаев – Семей облысының, Әбікен Сарыбаев – Алматы облысының намысын қорғап айтысқа түскен.

Материал «Ақындар жыры. Қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, 1963, 83-94 беттер.) кітабы бойынша берілді.

Таубай мен Аманжол (1961).

Таубай Қирабаев – Қызылорда облысы, Аманжол Әлжанов – Ақмола (бұрынғы Целиноград) облысы атынан сынға түскен. Айтыс 1961 жылы, тамыз айының 3-5 күндері Алматыда Республика халық ақындарының мәслихатында болған.

Мәтін «Ақындар жыры. Қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, 1963, 95-103 беттер.) еңбегінен алынды.

Қалқа мен Есдәулет (1961).

Қалқа Жапсарбаев пен Есдәулет Қандеков Алматы және Жамбыл облыстарының атынан сынға түскен.

Айтыс «Ақындар жыры; Қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, 1963, 104-114 беттер.) жинағы бойынша ұсынылды.

Кенен мен Есдәулет (1963).

Кенен Әзірбаев пен Есдәулет Қандеков – 1963 жылы халық ақындарының Жамбыл облыстық айтысында кездескен. Айтыстың мәтіні 1964 жылы 1 ақпанда Жамбыл облыстық «Еңбек туы» (қазіргі Ақжол) газетінде жарияланған.

Антологиядағы айтыс Кенен Әзірбаевтың 1984 жылы шыққан Екі томдық таңдамалы шығармалар жинағының 2-томынан (Алматы, Жазушы, 47-53 беттер.) алынды.

Көкен мен Қалихан (1970).

Көкшетау облысының ақыны Көкен Шәкеев пен Семей облысының ақыны Қалихан Алтынбаев 1970 жылы В.И. Лениннің туғанына 100 жыл толуына және Қазақ ССР-інің 50 жылдығына арналған Республикалық айтыста сөз жарыстырған. Материал «Қазақтың қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, Ғылым, 1973. 208-212 беттер.) атты кітаптан алынды.

Мұқаш пен Молдабай (1970).

Ақындар В.И. Лениннің туғанына 100 жыл толуына, Қазақ ССР-інің 50 жылдығына арналған Республикалық айтыста өнер көрсеткен. Мұқаш Байбатыров – Алматы облысының, Молдабай Жолдыбаев – Жамбыл облысының атынан айтысқан.

Мәтін «Қазақтың қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, Ғылым, 1973. 200-208 беттер.) атты жинақ бойынша әзірленді.

Манап пен Әсімхан (1972).

Манап Көкенов – Қызылорда облысының, Әсімхан Қосбасаров – Алматы облысының ақындары. Екі ақын Ж.Жабаевтың 125 жылдық тойында Алматыда айтысқан. Мәтін «Жамбыл және қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, Ғылым, 1975, 97-115 беттер.) еңбегінен алынды.

Көкен мен Әбікен (1972).

Көкен Шәкеев пен Әбікен Сарыбаев Көкшетау және Талдықорған (қазіргі Алматы) облыстарының атынан сынға түскен. Ақындар Ж.Жабаевтың 125 жылдық тойында Алматыда кездескен. Материал «Жамбыл және қазіргі халық поэзиясы» (Алматы, Ғылым, 1975, 151-157 беттер.) кітабы бойынша дайындалды.

Мұқаш пен Әсімхан (1974).

Айтис халық композиторы, ақын Кенен Әзірбаевтың 90 жылдық мерейтойында болған. Мәтін «Халық поэзиясы және бүгінгі өмір» (Алматы, Ғылым, 1976, 29-36 беттер.) еңбегінен алынды. Мұқаш Байбатыров Талдықорған (1997 жылы таратылған) облысының, Әсімхан Қосбасаров Алматы облысының атынан сынға түскен.

Мүтәліп пен Қалдыбек (1980).

Ақындар Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне 1980 жылдың 11-12 маусымында Алматыда өткізілген айтыста өнер бәсекесіне түскен. Халық өнерінің бұл салтанатына 30 айтис ақынынан басқа, 29 жыршы-жырау, 19 әнші, 17 күйші, 3 қобызшы, 1 сыбызғышы, 3 биші қатысқан.

Мүтәліп Қыраубаев Қызылорда, Қалдыбек Әліқұлов Оңтүстік Қазақстан (бұрынғы Шымкент) облыстарының атынан айтысқан.

Мәтін «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағынан алынды.

Қасымхан мен Ғалия (1980).

Айтис Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне 1980 жылдың 11-12 маусымында Алматыда өткізілген.

Қасымхан Алдабергенов – Қостанай облысы, Ғалия Сейдеғалиева – Торғай (қазіргі Қостанай) облысы атынан айтысқан. Антологияға айтис «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағынан ұсынылды.

Абай мен Әсімхан (1980).

Айтис Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне 1980 жылдың 11-12 маусымында Алматыда өткізілген.

Абай Асылбаев – Талдықорған (қазіргі Алматы) облысы, Әсімхан Қосбасаров – Алматы облысының атынан сынға түскен. Мәтін «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағы бойынша берілді.

Тілеумұрат пен Қалидолла (1980).

Тілеумұрат Қожабеков Маңғыстау облысы, Қалидолла Земенов Атырау облысының ақындары. Екі ақын Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне 1980 жылдың 11-12 маусымында Алматыда өткізілген айтыста кездескен.

Айтыс «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағынан әзірленді.

Жұмаш пен Айтуған (1980).

Жұмаш Оспанбекова Талдықорған (қазіргі Алматы), Айтуған Шәйімов Алматы облысының ақындары. Антологияға айтыс «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағынан ұсынылды.

Шолпан мен Елеусіз (1980).

Шолпан Қыдырниязова Орал (қазіргі Батыс Қазақстан), Елеусіз Кенебаев Ақтөбе облысының атынан Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне арналған айтыста сынға түскен.

Мәтін «Бір қыз бен он алты ақын» /Құраст. А.Қыраубаева. – (Алматы: Жалын, 1985) жинағынан алынды.

Манап пен Надежда (1980). Манап Көкенов Қызылорда облысының, Надежда Лушникова Алматы облысының ақындары.

Айтыс «Бір қыз бен он алты ақын» /Құраст. А.Қыраубаева. – (Алматы: Жалын, 1985) жинағынан ұсынылды.

Көкен мен Бүркіт (1980).

Көкен Шәкеев – Көкшетау (қазіргі Ақмола), Бүркіт Бекмағамбетов – Солтүстік Қазақстан облысының ақыны. Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне арналған республикалық айтыста өнер жарыстырған.

Антологияға «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағы бойынша беріліп отыр.

Ақтан мен Көлмағамбет (1980).

Қос ақын Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне арналған республикалық айтыста сынға түскен. Ақтан Нұрбаев – Шығыс Қазақстан, Көлмағамбет Нұрмағамбетов – Жезқазған (қазіргі Қарағанды) облыстарының атынан айтысқан.

Мәтін «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағынан алынып ұсынылды.

Қалихан мен Сара (1980).

Айтыс Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне 1980 жылдың 11-12 маусымында

Алматыда өткізілген. Қалихан Алтынбаев – Шығыс Қазақстан, Сара Токтарбаева Семей (қазіргі Шығыс Қазақстан) облыстарының атынан сынға түскен.

Мәтін «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағы бойынша берілді.

Аяз бен Камал (1980).

Аяз Бетбаев – Жамбыл облысы, Камал Ендібаев Шымкент (қазіргі Оңтүстік Қазақстан) облысының ақындары. Екі ақын Қазақстанның 60 жылдығы құрметіне 1980 жылдың 11-12 маусымында Алматыда өткізілген айтыста өнер жарыстырған.

Мәтін «Жыр шашу» (Алматы, Жазушы, 1982, 168 бет.) жинағынан алынды.

Есенқұл мен Көпбай (1984).

Есенқұл Жақыпбеков – Алматы облысы, Көпбай Омаров Шымкент (қазіргі Оңтүстік Қазақстан) облыстарының ақындары. Екі ақын Қазақ телевизиясы ұйымдастырған айтыста үзенгі қағыстырған.

Мәтін «AITYSKER» Интернет порталынан алынды.

Есенқұл мен Әселхан (1984).

Есенқұл Жақыпбеков пен Әселхан Қалыбекова Алматы қаласында Қазақ телевизиясы ұйымдастырған республикалық айтыста сынға түскен.

Айтыс «AITYSKER» Интернет порталынан алынып ұсынылды.

Әсия мен Есенқұл (1984).

Әсия Беркенова – Қостанай, Есенқұл Жақыпбеков – Алматы облысының ақындары.

Бұл айтыс Қазақ телевизиясы ұйымдастырған «Жарасым» атты жыр сайысында өткен. Мәтін «Мәңгі көктем: Осы күнгі қыз бен жігіт айтысы». //Құраст. А.Бұлдыбаев (Алматы, Жалын, 1988, 7-17 беттер.) атты жинақ бойынша берілді.

Әсия мен Ерік (1984).

Айтыс Қазақ телевизиясы ұйымдастырған Солтүстік Қазақстан және Қостанай облысының ақындар айтысында Қарағанды қаласында өткен. «Мәңгі көктем: Осы күнгі қыз бен жігіт айтысы». //Құраст. А.Бұлдыбаев (Алматы, Жалын, 1988, 117-121 беттер.) атты жинақтан алынды.

Әзімбек пен Құдайберді (1987).

Әзімбек Жанқұлиев – Жамбыл облысының, Құдайберді Мырзабеков – Көкшетау облысының ақындары. Бұл айтыс 1987 жылдың 11 қарашасы күні Қызылорда қаласында Ғ.Мұратбаевтың құрметіне комсомол жастар арасында өткізілген.

Мәтін «Өнердің аққан жұлдызы» Ә. Жанқұлиев жайындағы эссе-естеліктер, өлеңдер мен айтыстар. //Құраст. Алтынбек Жанқұлиев. (Алматы: «Ол-Жас» баспасы, 2014. – 160 бет) кітабынан алынды.

Манап пен Тәушен (1987).

Бұл айтыс Қазақ телевизиясы ұйымдастырған Қызылорда және Шымкент (қазіргі Оңтүстік Қазақстан) облысының ақындар айтысында Павлодар қаласында өткен.

Мәтін «Мәңгі көктем: Осы күнгі қыз бен жігіт айтысы» //Құраст. А.Бұлдыбаев (Алматы, Жалын, 1988, 311-320 беттер.) атты жинақ бойынша берілді.

Әзімбек пен Әселхан (1989).

Қос ақын 1989 жылы 4-5 сәуірде Алматыда ұйымдастырылған Республикалық ақындар айтысында өнер жарыстырған.

Мәтін «Өнердің аққан жұлдызы» Ә. Жанкүлиев жайындағы эссе-естеліктер, өлеңдер мен айтыстар. //Құраст. Алтынбек Жанкүлиев. (Алматы: «Ол-Жас» баспасы, 2014. – 160 бет) кітабы бойынша ұсынылып отыр. Бұл айтыс «Алматы ақшамы» газетінің 1989 жылғы 15 сәуірдегі санында да жарияланған.

Дүйсенбай мен Әзімбек (1989).

Дүйсенбай Жұмасейітов – Жезқазған (қазіргі Қарағанды), Әзімбек Жанкүлиев Жамбыл облысының ақындары. Алматыда өткен Республикалық айтыста сынға түскен.

Мәтін «Өнердің аққан жұлдызы» Ә. Жанкүлиев жайындағы эссе-естеліктер, өлеңдер мен айтыстар. //Құраст. Алтынбек Жанкүлиев. (Алматы: «Ол-Жас» баспасы, 2014. – 160 бет) кітабы бойынша дайындалды.

Ерік пен Әселхан (1989).

Екі ақын Алматы қаласында республикалық айтыста өнер жарыстырған.

Мәтін Е.Асқаровтың «Жүрекжарды» жыр жинағы. (Астана, Фолиант, 2009. (217-223 беттер.) еңбегі бойынша беріліп отыр.

Қонысбай мен Ерік (1990).

Айтыс 1990 жылы 5 сәуірде Алматы қаласында болған.

Антологияға Е.Асқаровтың «Жүрекжарды» жыр жинағы. (Астана, Фолиант, 2009. (223-231 беттер.) еңбегі бойынша ұсынылып отыр.

Серік пен Мэлс (1990).

Серік Құсанбаев пен Мэлс Қосымбаев Алматы қаласында өткізілген Республикалық «Наурыз» айтысында сынға түскен.

Мәтін Құсанбаев.С. Жырлаумен өткен 20 жыл: Эссе-баян, айтыстар. (Астана, Фолиант, 2011. 229-238 беттер.) еңбегі бойынша әзірленді.

Серік пен Қуаныш (1990).

Айтыс 1990 жылы наурыз айында Алматы қаласында өткен.

Серік Құсанбаев – Шығыс Қазақстан, Қуаныш Максұтов – Қарағанды облысының ақындары.

Антологияға Құсанбаев.С. – «Байғыз». (Павлодар, «ЭКО» ҒӨФ, 2001 ж. – 147-154 беттер.) еңбегі бойынша ұсынылып отыр.

Әбдікерім мен Әселхан (1990).

Әбдікерім Манапов пен Әселхан Қалыбекованың айтысы Шымкент қаласында болған.

Мәтін Қалыбекова Ә. Ұлық Ием алғанда кеңдігіне. – (Алматы: 2011, 206-212 беттер.) кітабы бойынша әзірленді.

СӨЗДІК

«**Айман-Шолпан**» – лиро-эпостық жыр. Алғаш жазып алып, баспаға ұсынған Жүсіпбек Шайхысламұлы. 1896, 1898, 1901, 1906, 1910, 1913 жылдары Қазан баспасынан жеке кітап болып басылып шықты. Төңкерістен кейін де бірнеше қайтара басылды (1939, 1957).

«Айман-Шолпан» – реалистік мәнерде шығарылған, аса көркем жырлардың бірі. Мұхтар Әуезовтың «Айман-Шолпан» жыры бойынша жазған музыкалық драмасы (1934) Қазақтың мемлекеттік академиялық опера және балет театрының репертуарынан көп жылдар бойы түспей келді. 1960 жылдан драмалық театрлар сахналарында қойыла бастады.

Ақтабан – тәжірибелі, әбден машықтанып төселген адам.

Ақтүтек – ат құлағы көрінбейтін қарлы боран.

Алтайы – терісі бағалы қызыл түлкі.

Артель – шаруашылықты оңтайлы етіп ұйымдастыру үшін біріккен, тең құқылы адамдар ұйымы.

«**Арыстанды-Қарабас**» – желдің аты. Оңтүстік Қазақстан облысы Бәйдібек, Ордабасы аудандары аумағында байқалатын табиғат құбылысы. Қаратаудан бастау алатын Арыстанды өзенінің аңғарын бойлай соғады. Жылдамдығы 25 м/с-қа дейін жетеді.

Боздақ – ботаның жақ жүні немесе түйе түлеген соң жаңадан шығатын сирек, селдір, жұмсақ, ұпша жүн. Сонымен қатар төлдің алғашқы жылғы жүні де боздақ деп аталады. Ертеде қазақ емшілері тізесі, буыны ауырған адамның аяғына боздақ жүнді тұзды суға салып сорботқа тартқан.

Әйдік – үлкен, зор, дәу.

Әпкіш /иран/ – екі басына екі шелек іліп, су таситын ағаш, иінағаш.

Баршын – тың, күшті, асау мықты.

Бесжылдық – бесжылдық жоспар. КСРО-ның 1929 жылдан бастап әлеуметтік-экономикалық дамуын межелеген мерзімді жоспарларының жалпылама атауы.

Дардай – үп-үлкен, соқталдай.

Дөлеге – қазақтың дәстүрлі баспанасындағы сән үшін үшіктің шетін айналдыра бастыратын киізден жасалып өрнектелген шағын жапсарма бұйым.

Дөкірлік – дөрекілік, тұрпайылық.

Дүмбілез – шала піскен, толық пісіп жетілмеген.

Еділбай – Еділбай қойы. Ет-май өндіру үшін өсірілетін қылшық жүнді, құйрықты қазақы қой тұқымының бір түрі.

Жалбыр – Е.Г. Брусиловскийдің операсы. Либреттосын Б.Майлин жазған. Алғаш рет 1935 жылы 7 қарашада (қазіргі Қазақ акад. опера және балет театрында) қойылды.

Жамбақы – ұры, қарақшы.

Желқом – жауыр атқа салынатын ортасы ойылған тоқым.

Кебенек – ешкіде ғана болатын аса қатерлі, жұқпалы ауру.

Кежір – қысық, қыңыр, қияс, тоңмойын.

Кобзарь /укр/ – кобза мен бондураның сүйемелдеуімен дума және тарихи әндерді орындайтын украин халық әншісі.

Көпен – көкшіл түсті гүлі бар, көпжылдық шөптесін өсімдік.

Күшік күйеу – қалыңдығының ата-анасының қолына келіп кірген жігіт.

Қайта құру кезеңі – Кеңес одағының коммунистік партия билеушілерінің 1987-91 жылдардағы жүргізілген әлеуметтік-экономикалық саясатының жалпы атауы.

«Қапал-Арасан» – шипажай. Алматы облысы, Ақсу ауданындағы Бүйен өзені бөліп тұрған Қаракүңгей және Баянжүрек тауының аралығында, теңіз деңгейінен 975 м. биіктікте, Талдықорған қаласынан 100 км қашықтықта орналасқан. Емдік суының адам ағзасына шипалылығы 1848 ж. белгілі болған.

Қаракөл қойы – қозысының елтірісі өте бағалы болатын қой тұқымы. Қылшық жүнді қой тұқымдарының ішіндегі ең көп тарағаны. Қаракөл қойы негізінен Оңтүстік және Батыс Қазақстанда (Жамбыл, Қызылорда, Оңт. Қазақстан, Атырау, Маңғыстау, Батыс Қазақстан облыстары) өсіріледі. Қаракөл қойын сұрыптау жұмысымен Қазақ қаракөл шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты шұғылданады.

Қарқарадай – биік, еңселі, көркем.

Құмбыл – жинақы, нәзік.

Малта – кепкен қатты құртты ыстық суға салып, жібіткеннен кейінгі кішірейген қалдығы; ұлттық тағам.

Мәстек – тапал, кішкене бойлы жылқыға байланысты айтылады.

«Невада-Семей» – ядролық жарылысқа қарсы құрылған халықаралық қозғалыс, қоғамдық-саяси ұйым. 1989 жылы 26 ақпанда құрылып, қазан айында ресми тіркелген.

Панты – қымбат бағалы дәрі жасау үшін дайындалатын марал мен теңбіл бұғының қатаймаған жас мүйізі.

Пәтуа /араб/ – белгілі бір іс жөнінде бітім, келісім, уәде, нәтижелі тоқтам, шешім.

Піспек – саба, мес, күбі сияқты ыдыстардың ішіне салып қымыз, іркіт пісетін сабы бар құрал.

«Рүстем-Дастан» – парсы ақыны Ә.Фирдаусидың «Шаһнама» эпопеясы негізінде Т.Ізтілеуов жырлаған дастан. 1934 жылы Фирдаусидің 1000 жылдық мерейтойы тұсында «Шаһнаманы» қазақ тіліне аудару Ізтілеуұлына жүктелген. Әлемдік әдебиетте жоғары бағаланатын «Рүстем-Дастан» қазақ танымына мейлінше жақын етіп жырланған.

Саф /араб/ – қоспасыз, тап-таза.

Селеу – шөл далада өсетін бас жағы үлпілдеген селдіреуік ақ шөп.

Тайқазан – Түркістандағы қасиетті қазан. Оны Қарнақ қаласында 1399 ж. Тебриздік шебер Абд ул-Әзиз ибн Шараф әд-Дин 7 металл қоспасынан құйып жасаған. Алпыс шелек су сияды, салмағы 2 т. Қазан суы қасиетті су деп танылған. Түркістан тайқазаны 1935 ж. Санкт-Петербургтегі Эрмитаж басшыларының өтініші бойынша 3-халықаралық конгреске көрсету үшін әкетілген еді. Эрмитаждың төменгі қабатында 48-залда 54 жыл тұрып, Қазақстан үкіметінің талап етуі бойынша 1989 жылдың 18 қыркүйегінде қасиетті Т. Қожа Ахмет Яссауи кесенесіндегі өз орнына қойылды.

Тобарсы – аздап кебу, құрғау, дегду.

Тың игеру – КСРО-да астық өнімін арттыру мақсатымен 1954-64 жылдар аралығында жүзеге асырылған мемлекеттік іс-шара.

Ұрын – күйсуді айттырған қызға тойдан бұрын жеңгелеріне сыйлықтарын алып жөнелту салты.

Шаужай – аттың шылбыры мен тізгінінің түйіскен тұсы.

Шетен – суық пен қуаңшылыққа төзімді, биіктігі 15 метрге дейін жететін, қабағы қызыл қоңыр түсті ағаш.

Шоқыр – еті мен уылдырығы бағалы, тұмсығы семсер тәрізді бекіре тұқымдас балық.

Ясли /орыс/– үш жасқа дейінгі сәбилерді тәрбиелеу мекемесі.

ТАРИХИ ЕСІМДЕР

Әріп Тәңірбергенұлы (азан шақырып қойған аты Мұхамедғарип) – 1856 жылы Шығыс Қазақстан облысы, Жарма ауданы, Үшбиік ауылында туған. Абай дәстүрін бойына сіңірген ақындардың бірі. Араб, парсы, қытай тілдерін де жетік білген. 1924 жылы қайтыс болған.

Әміре Қашаубаев (1888-1934) – атақты әнші, актер әрі музыкант. 1925 жылы Парижде өткен Бүкіл дүние жүзі сән өнері көрмесінде «Ағаш аяқ», «Қанапия», «Үш дос», «Жалғыз арша», «Қосбалапан», т.б. әндерді орындап, күміс медаль алған. Оның әншілік қабілетін М.Әуезов, С.Сейфуллин, И.Байзақов, Ә.Марғұлан, Ж.Елебеков, Қ.Жандарбеков, А.Жұбановтар жоғары бағалаған.

Ғали Орманов (1907, Алматы облысы, Қапал ауданы, Қызыл жұлдыз ауылы – 1978, Алматы) – ақын. Жамбылдың әдеби хатшысы, Жазушылар одағының хатшысы, секция меңгерушісі қызметтерін атқарған.

Димаш, Дінмұхамед Ахметұлы Қонаев (1912-1993) – аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері, үш мәрте Социалистік еңбек ері, Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі, техника ғылымдарының докторы. 1960-1986 жылдары – Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің Бірінші хатшысы қызметін атқарды.

Дина Нұрпейіс келіні (1861-1955) – қазақтың әйгілі күйші композиторы.

Есенжол Жанұзақұлы – ақын. Торғай ақындық мектебінің өкілі.

Жазылбек Қуанышбаев (1896-1986) – шопан, малшы-селекционер, 2 мәрте Социалистік Еңбек Ері (1948), (1958). 100 саулықтан 147-152 қозы алған. Жамбыл облысы, Мойынқұм ауданы, Көктерек ауылында туған.

Жүрсін Молдашұлы Ерман – 1951 жылы 12 ақпанда Қарағанды облысы, Ұлытау ауданының Байқоңыр ауылында туған. Ақын, публицист. 1972-1980 жылдары ақындар айтысының теле нұсқасын жасау арқылы ата мұраны жаңғырту жолын бастады. 1984 жылдың наурыз айынан бері отыз жыл бойы айтыстың телеарналардан насихатталуына талмай еңбек етіп келеді. Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері (2005).

Қаныш Имантайұлы Сәтбаев (1899, Баянауыл ауданы, Павлодар облысы – 1964 жылы, Мәскеу) – қазақ және Кеңес Одағының геологі, қоғам қайраткері, Қазақ

КСР Ғылым академиясын ұйымдастырушы және оның тұңғыш президенті, Қазақ КСР академиясының академигі. Кеңес Одағының және Қазақстанның металлогения мектебінің негізін қалаушы, қазақтан шыққан тұңғыш академик.

Күрекең, Құрманғазы Сағырбаев (1818-1889) – қазақтың ұлы күйші-композиторы. Қазақтың аспапты музыка өнерінің классигі.

Мардан Келдібайұлы Байділдаев (1926, Қызылорда облысы, Жалағаш ауданы, Еңбек ауылы – 1994, Алматы) — қазақ ауыз әдебиетін жинаушы, зерттеуші. “Рүстем дастан” (1961), “Үш ғасыр жырлайды” (1965), “Бес ғасыр жырлайды” (1985) жинақтарын шығаруға қатысты. “Ақындар творчествосы”, “Ақын-жыраулар” атты зерттеу еңбектері бар.

Мөртай – ХХ ғасырдың басында өмір сүрген. Жетісу ақындық мектебінің өкілі, композитор Кенен Әзірбаев өзінің «Мөртай» деп аталатын әнін осы қызға ынтызарлықтан шығарған.

Мұхамеджан Қаратаев (1910-1995) – Қазіргі Қызылорда облысы, Сырдария ауданы, Телікөл ауылында туған. Әдебиет зерттеушісі, Қазақ КСР Халық жазушысы (1987), Қазақ КСР ҒА-ның академигі (1975). Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген қайраткері (1974), Абай атындағы Қаз ССР Мемлекеттік сыйлығының иегері (1974).

Мырзаға, Мырзабек Төлегенұлы Дүйсенов (1928-1988) – Қызылорда облысы, Сырдария ауданында туған. Филология ғылымдарының докторы (1968).

Нұрмолда Алдабергенов (1906-1967) – екі мәрте Социалистік Еңбек Ері (1948, 1958), қоғам қайраткері. Қазақстандағы колхоз құрылысын алғаш ұйымдастырушылардың бірі. Алматы облысы, Кербұлақ ауданы, Қарағаш ауылы, Желдіқора қыстауында туған.

Нұрым Шыршығұлұлы (1831, Атырау облысы, Қызылқоға ауданы – 1908, сонда) – ақын. Ол “Қырық батыр” дастанын Абыл ақыннан үйрене отырып, дамыта жырлады, Қашаған, Ақтан, Мұрын сияқты ақын-жырауларға ұластырды.

Ораз Қыйқымұлы Жандосов (1889, Алматы облысы, Қарасай ауданы, Қаскелең қаласы – 1938) – мемлекет қайраткері. 1928-1937 жылдары Қазақ АКСР ағарту халкомы болды. Ақын, композитор К.Әзірбаев тұтқынға алынған Жандосовпен өзінің қоштасқан сәті туралы “Оразжан” әнін шығарған.

Өмірхан Аймағамбетұлы Байқоңыров (1912-1980) – тау-кен инженері, ғалым, техника ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Қазақстанның еңбек сіңірген жоғары мектеп қызметкері.

Рақымжан Қошқарбаев (1924-1988) – Берлиндегі Рейхстагқа жеңіс туын тіккен қазақ азаматы, Халық Қаһарманы (1999).

Рысбай Хисметұлы Ғабдиев (1937-2004) – домбырашы, дирижер. Қазақстанның халық артисі. Оның шығармашылығының негізін күйтабақтарға жазылған қазақ халық композиторларының (Құрманғазы, Дина, Дәулеткерей, Абыл) күйлері құрайды. Домбыра тартуды үйрету жөніндегі көптеген кітаптардың авторы.

Сәду Шәкіров (1922-1977) – Кеңес Одағының Батыры (30.10. 1943).

Сырбай Мәуленов (1922, Қостанай облысы, Жанкелдин ауданы, Торғай поселкесі – 1993, Алматы) – ақын. Қырыққа жуық жыр жинақтарының авторы. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығына лауреаты (1970).

Талғат Жақыпбекұлы Бигелдинов – Авиация генерал-майоры, Кеңес

Одағының екі мәрте батыры, «Барыс» орденінің иегері. 1922 жылы Ақмола облысы, Майбалық ауылында туған.

Тайжан Қалмағамбетов (1878, Қарағанды облысы Ұлытау ауданы – 1938, сонда) – ақын. Жезқазған, Қарағанды, Қарсақбай сияқты өндіріс ошақтарына арнау елең-жырлар шығарған.

Тайыр Жароков (1908, Батыс Қазақстан облысы, Жәнібек ауданы, Жетібай ауылы –1965, Алматы) – ақын.1938-42 жылдары Жамбылдың әдеби хатшысы қызметін атқарды.

Темірбек Қараұлы Жүргенов (1898, Қызылорда облысы, Жалағаш ауданы, Жаңаталап а. – 25 ақпан 1938, Алматы) – мемлекет қайраткері. 1930-33 ж. Өзбекстан үкіметінің халық ағарту комиссары, 1933-37 ж. Қазақстан үкіметінің халық ағарту комиссары қызметтерін атқарды. Ол 1934 ж. Алматыда өткен Бүкілқазақстандық халық өнерпаздарының 1-слетін, 1936 ж. Мәскеудегі Қазақстан өнері мен әдебиетінің онкүндігін негізгі ұйымдастырушылардың бірі болды.

Шона Смаханұлы (1924, Жамбыл облысы, Талас ауданы, Ойық совхозы – 1988, Алматы) – ақын, тіл жанашыры.

Шығанақ Берсиев (1881-1944) – Ақтөбе облысының Ойыл ауданында туған. Тары өсірудің әйгілі шебері. Жазушы Ф.Мұстафиннің «Шығанақ» романы Берсиев өмірінен жазылған.

Ыбырай Жақаев (1891-1981) – екі мәрте Социалистік Еңбек Ері (1949, 1971), күріш өсіруші, егін шаруашылығының ардагері, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (1946). Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Қызылту ауылында туған.

ЖЕР-СУ АТАУЛАРЫ

Ақмола облысы – Қазақстан Республикасының орталығында орналасқан әкімшілік-аумақтық бөлініс. 1939 жылы құрылған. 1961-92 жылдары Целиноград облысы болып аталды. Орталығы Көкшетау қаласы.

Ақши – Айыр тауының солтүстігіндегі қоныс. Павлодар облысы, Баянауыл ауданында орналасқан.

Аңырақай – Жамбыл облысы Шу ауданы жеріндегі тау сілемі. Шу-Іле тауларының оңтүстік-шығыс бөлігіндегі тарихи жер аты.

Арал теңізі – Қазақстан мен Өзбекстан шекарасында орналасқан сутоған. Теңіз XX ғасырда ауданы жағынан (68 мың км²) әлемде төртінші орында болған болатын. 1960 жылдардан бастап теңіздің суы азайып келеді.

Асы – Іле Алатауының шығыс сілеміндегі биік таулы жайлау. Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданының жерінде орналасқан. Солтүстігінде Қараш тауы және Бақай тауларымен, оңтүстігінде Сарытаумен шектеседі.

Бажы – Қаратау жотасының солтүстік-батыс сілеміндегі асу. Оңтүстік Қазақстан облысы Созақ ауданында. Бажының солтүстік беткейінен Сүйіндік, оңтүстігінен Жамантас өзендері бастау алады.

Байжансай – Оңтүстік Қазақстан облысының Бәйдібек ауданындағы кент. Қаратаудың оңтүстік-батыс беткейінде орналасқан.

Балтатарак – Тарбағатай жотасының солтүстік-батыс сілемінде, Еспе және Борлы өзендері аралығында орналасқан тау. Шығыс Қазақстан облысының Аягөз ауданының жерінде.

Баранкөл (Балуанкөл) – Ақмола облысы, Жарқайың ауданындағы ауыл.

Бөке, Бөкі – Шығыс Қазақстан облысы, Жарма ауданындағы кент. Іргесі 1949 жылы қаланған.

Ертіс – Солтүстік Мұзды мұхит алабында жатқан өзен, Обь өзенінің сол жақ саласы. Қазақстан жерінде Шығыс Қазақстан, Павлодар облыстары арқылы ағады. Бастауын Алтай (Қытай) сілемдерінен (Бесбоғда тауынан) алады. Зайсан көліне дейінгі бөлігі – Қара Ертіс, көлден төмен қарай Ақ Ертіс немесе Ертіс деп аталады.

Еспе – Балқаш алабындағы өзен. Қарағанды облысының Ақтоғай ауданы жерінде.

Ешкюлмес – Жетісу (Жоңғар) Алатауының тұтас бір сілемі. Күреңбелдің күнгейін қыстап, қорек көрген ешкілер қыстан аман-есен шығып, төлдерімен өсіп

өнеді. Бұны көрген халық қандай қақаған аяз, жұттан ешкі өлмей қыстап шығатын «Ешкіөлмес жер» деп атап кеткен. Осы жотаның баурайындағы «Тоғыз құмалақ» мекенінде 1895 жылы Біржан сал мен ақын Сара Тастамбекқызының айтысы өткен.

Жаманты – Алматы облысы, Алакөл ауданындағы өзен. Бастауын Жетісу Алатауының солтүстік-шығыс сілемі Жабық және Күнгей жоталарынан алып, Көктұма ауылы тұсында Алакөлге құяды.

Жарма – Шығыс Қазақстан облысындағы аудан.

Жәйрем – Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданы Қаражал қалалық әкімшілігіне қарасты кент. 1951 жылы ашылып, 1976 жылдан өнім бере бастаған Жәйрем барит-полиметалл және темір-марганец кен орындарының игерілуіне байланысты пайда болды.

Жетіарал – Шығыс Қазақстан облысының Тарбағатай ауданындағы ауыл.

Келіншектау – Қаратаудың теріскей жағында, Таукент кентінің жоғарғы тұсындағы шатқалында тізбектеліп жатқан тау сілемдері. Ол жүк артқан көшке ұқсайды. Көштің алдыңғы жағында атқа мініп, түйе жетектеген келіншек бейнесін байқауға болады.

Күреңбел – Алматы облысы, Ақсу ауданындағы, Көшкентал ауылының оңтүстік-батысында орналасқан тау. Күреңбел туралы Ш.Уәлиханов «Бүкіл Орта Азияда бұған теңдес жер жоқ» деп толғанған.

Күрті – Іле алабындағы өзен. Алматы облысының Қарасай және Жамбыл аудандары жерімен ағады. Жиренайғыр, Ақсеңгір, Ұзынқарғалы өзендерінің қосылған жерінен бастап Күрті деп аталады.

Қалдығайты – Жайық алабындағы ұзындығы 243 км. өзен. Батыс Қазақстан облысының Шыңғырлау, Қаратөбе аудандары жерімен ағады.

Қандысу – Ертіс алабындағы өзен. Шығыс Қазақстан облысының Тарбағатай ауданында. Бастауын Сауыр жотасының солтүстігіндегі Шілікті аңғарындағы бұлақтардан алып, Бұқтырма бөгеніне құяды.

Қараөткел – Ақмола өңіріндегі сауда бекеті. Орта ғасырларда Түркістан мен Сібір хандығы арасында жүрген сауда қарым-қатынастарында Қараөткелдің аты аталады. Тарихшы Ж.Артықбаевтың айтуынша, Қараөткелде сауда 1851 жылға дейін де қайнап жатқан.

Қоғалы – Алтынемел жотасы мен Бұрымбай таулары арасындағы тауаралық аңғар. Алматы облысы, Кербұлақ ауданының Қоғалы өзенінің бойында.

Құсмұрын – Тобыл алабындағы көл. Қостанай облысының Қарасу, Әуликөл аудандары аумағында.

Құланөтпес – Теңіз көлі алабындағы өзен. Қарағанды облысының Нұра, Ақмола облысының Қорғалжын аудандары арқылы ағады.

Қызылқұм шөлі – Әмудария мен Сырдария аралығындағы құмды алқап. Ауданы 300 мың км² (оның 1/3 -інен астамы Қазақстан аумағында (Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстарында).

Лепсі – Балқаш алабындағы өзен. Алматы облысының Ақсу, Сарқант аудандары жерімен ағады.

Маңырақ – Сауыр жотасының батысындағы аласа жота. Шығыс Қазақстан облысындағы Тарбағатай және Зайсан аудандары жерінде.

Матай – Алматы облысы, Ақсу ауданындағы кент. Іргесі 1930 жылы Түркістан-Сібір темір жолын салуға байланысты қаланды.

Мәртөк – Ақтөбе облысындағы аудан орталығы. Іргесі Ташкент-Орынбор темір жолының салынуына байланысты қаланған.

Мендіқара – Қостанай облысының солтүстігінде орналасқан аудан. 1930 жылы ұйымдасып, 1963 жылы қаңтарда құрылған.

Мұқыр – Алматы облысы, Көксу ауданындағы ауыл.

Оңды – Маңғыстау облысы, Маңғыстау ауданындағы ауыл.

Өлеңті – Ертіс алабындағы өзен. Ақмола, Қарағанды, Павлодар облыстары жерімен ағады. Бастауын Ерейментаудың 500-550 метр биіктіктегі бұлақтарынан алып, Қаражар ауылының тұсында Әуликөлге құяды.

Сарытүбек – Солтүстік Қазақстан облысы Айыртау ауданындағы ауыл.

Саумалкөл – Қарағанды облысы, Қарқаралы ауданының солтүстік батыс бөлігіндегі көл.

Сілегі – Ертіс алабындағы өзен. Ақмола, Павлодар облыстары жерімен ағады.

Талдықөл – Қостанай облысы, Қамысты ауданындағы ауыл.

Талдықорған облысы – Қазақстанның оңтүстік-шығысындағы әкімшілік аумақ. 1944-1959 және 1967-1997 жылдар аралығында жеке облыс болған. Қазіргі кезде Алматы облысының құрамында.

Таушық – Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданындағы ауыл. Аумағында “Дәніспан”, “Итолы”, “Шақпақ Ата”, т.б. көпке танымал қорымдар мен тарихи ескерткіштер бар.

Теміртау – Қарағанды облысында Нұра өзенінің бойында орналасқан қала. Бұрынғы Самарқанд кентінің базасында 1945 жылы 1 қазанда құрылған.

Терісаққан – Есіл алабындағы өзен. Ақмола, Қарағанды, Қостанай облыстары жерімен ағып өтеді. Ұлытаудан басталып Есілге құяды.

Топар – Алматы облысы, Балқаш ауданындағы өзен. Аралтөбе елді-мекені тұсында тармақталып, Маңқысты кентінің тұсынан Балқашқа құяды.

Ұлытау – мыңдаған ғасырлық рухани аңызға айналған, ақындар жырлаған, сан ғасыр адамдарды баураған қазақ халқының құрметтейтін қасиетті жері. Қарағанды облысының аумағында орналасқан.

Форт-Шевченко – Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданының әкімшілік орталығы. Каспий теңізінің шығыс жағында, Ақтау қаласынан солтүстік-батысқа қарай 130 км жерде орналасқан.

Шайыр – Маңғыстау облысы, Маңғыстау ауданындағы ауыл. Ауылда ақын Қ.Күржыманұлы мұражайы, Құлбарақ батыр қорымы, Шерқала тарихи-археологиялық ескерткіші орналасқан.

Шалқия – Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданындағы кент. Елді мекенге таяу жерде Шалқия полиметалл кен орны бар.

Ырғайты – Алакөл алабындағы өзен. Алматы облысының Алакөл ауданы жерімен ағады. Бастауын Жетісу Алатауындағы мұздықтан алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

Айтыс. //Алғы сөзін жазған М.Әуезов. Құраст.: Ш.Ахметов, Б.Ысқақов, К.Сейдаханов. Т.3. – Алматы: Жазушы, 1966. – 619 бет.

Айтыс. //Алғы сөзін жазған С.Мұқанов. Құраст.: Ә.Алманов, С.Дәуітов, М.Жармұхамедов, Ғ.Мамутова, Ф.Оразаева. Т 1. – Алматы, Жазушы, 1988. – 288 бет.

Айтыс. //Алғы сөзін жазған М.Жармұхамедов. Құраст.: Ә.Алманов, С.Дәуітов, М.Жармұхамедов, Ғ.Мамутова, Ф.Оразаева. Т 2. – Алматы, Жазушы, 1988. – 352 бет.

Айтыстану: Ғылыми жинақ. – Астана: Жалғас-Print, 2013. – 420 бет.

Айтыстың даму жолдары. Жармұхамедов М. – Алматы: Ғылым, 1976.

Асанов Қ. Айтыс өнерінің публицистикалық сипаты. – Астана: Фолиант, 2010. – 400 бет.

Асқаров Е. Жүрекжарды: Жыр жинағы. – Астана: Фолиант, 2009. – 256 бет.

Әзірбаев К. Айтыстар, дастандар. Екі томдық. //Құраст.: Н.Төрехұлов, Б.Әзірбаев. – Алматы: Жазушы, 1984. – 352 бет.

Бір қыз бен он алты акын. //Құраст.: А.Қыраубаева. – Алматы: Жалын, 1985 жыл.

Дүйсенов М. Халық ақындары творчествосының көркемдік сипаты. – Алматы: Ғылым, 1982. – 180 б.

Жамбыл және қазіргі халық поэзиясы. //Құраст.: М.Байділдаев, С.Негимов. Алматы: Ғылым, 1975. – 271 бет.

Жыр шашу: Ақындардың республикалық екінші айтысы. – Алматы, Жазушы, 1982. – 168 бет.

Жүз жыл жырлаған жүрек. Жолдасбеков М. – Алматы: Жазушы, 1992.

Көкейкесті әдебиеттану. 3 кітап. //Құраст.: Р.Нұрғали. Қазіргі айтыс: Дәстүрі, келешегі. – Астана: Күлтегін, 2003. – 264 бет.

Қазақ сөздігі. (Қазақ тілінің біртөмдік үлкен түсіндірме сөздігі) //Құраст.: Н.Уәли, Ш.Құрманбайұлы, М.Малқаев, Р.Шойбеков және т.б. – Алматы: Дәуір, 2013. - 1488 бет.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 1 том. /Бас ред. Ә.Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 1998. – 720 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 2 том. /Бас ред. Ә.Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 1999. – 720 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 3-том. /Бас ред. Ә.Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2001. – 720 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 4 том. / Бас ред. Ә.Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2002. – 720 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 5 том. /Бас ред. Б.Аяған. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2003. –720 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 6 том. /Бас ред. Б.Аяған. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2004. –693 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 7 том. /Бас ред. Б.Аяған. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2005. –728 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 8 том. /Бас ред. Б.Аяған. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2006. –704 б.

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. 9 том. //Бас ред. Б.Аяған. – Алматы: Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы, 2007. – 688 б.

Қазақстан айтыс акындары: Анықтамалық жинақ. //Құраст.: Е.Қайназар. – Алматы: Ан-Арыс, 2013. – 280 бет.

Қалыбекова Ә. Ұлық Ием алғанда кеңдігіне. – Алматы: 2011. – 334 бет.

Құсанбаев С. Байғыз. – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2001 жыл.

Құсанбаев С. Жырлаумен өткен 20 жыл: Эссе-баян, айтыстар. – Астана: Фолиант, 2011. – 360 бет.

Мәңгі көктем. Осы күнгі қыз бен жігіт айтысы. //Құраст.: А.Бұлдыбаев. – Алматы: Жалын, 1988. – 328 бет.

Негимов С. Ақын-жыраулар поэзиясы. Генезис. Стилистика. Поэтика. – Алматы: Ғылым, 2001.

Өнердің аққан жұлдызы. Ә.Жанқұлиев жайындағы эссе-естеліктер, өлеңдер мен айтыстар. //Құраст.: А.Жанқұлиев. – Алматы: Ол-Жас, 2014. – 160 бет.

Сыдықов Қ. Ақын жыраулар. – Алматы: Ғылым, 1974. – 240 бет.

Токсанбайұлы Қ., Қожабайұлы Б. Бізге де сөйлер кез келер... Шығармалар жинағы. – Астана: Фолиант, 2008. – 392 бет.

Халық поэзиясы және бүгінгі өмір. //Жауапты шығарушы Н. Төрекұлов. – Алматы: Ғылым, 1976. – 174 бет.

Ысмайылов Е. Ақындар. – Алматы: Қазмемкөркемәдеббас., 1956. – 340 б.

«AITYSKER» Интернет порталы.

РЕЗЮМЕ

В IV том «Антологии казахского искусства» включены лучшие айтысы 1957 – 1991 годов.

В этих айтысах нашли отражение духовный подъем народа после победы во второй мировой войне, такие события, как: поднятие целинных земель, полет человека в космос, всеобщее социалистическое соревнование и как бы приближение призрачного коммунизма. Отличием айтысов советского периода является то, что каждый акын воспринимает достижения и недостатки коллектива как свои.

Если каждое произведение отражает как в зеркале свое время, то это правило применимо и к искусству айтыса тоже. В частности, воспевание труда советского человека, развития производственных очагов, технического прогресса, победы горняков, жизни народа в годы поднятия целины нашли широкое отражение в этих айтысах.

Конечно, айтысы тех лет тоже испытали влияние советской идеологии. Включенные в этот том материалы республиканского съезда народных акынов, организованного 1961 году, айтысов, посвященных 50-летию и 60-летию Казахской ССР подтверждают это наше мнение.

В этот том «Антологии казахского искусства» включены 43 айтыса, которые отобраны и разделены на три раздела. В хронологическом порядке в него включены также айтысы таких акынов, как Асельхан Калыбекова, Асия Беркенова, Есенкул Жакыпбеков, Ерик Аскараров, Азимбек Жанкулиев, стоявших у истоков обновления, новаций айтысов перестроенного периода и после декабрьского восстания молодежи.

Антология предназначена для преподавателей и студентов консерваторий, университетов искусств, и других высших учебных заведений, учителей и учеников музыкальных школ, исследователей жанра айтыс, также широкого круга людей, кого интересует казахское искусство.

RESUME

Volume IV of the «Anthology of Kazakh art» includes the best aityses of period 1957 – 1991.

In these aityses reflected spiritual wake up of people after the victory in the Second World War, events such as: lifting of virgin lands, human space flight, the universal socialist competition and how to approach the ghost of communism. The difference of aityses of Soviet period is that every bard perceives the achievements and shortcomings of the collective as their own.

If each work reflects as in a mirror the time, this rule applies to art aitys too. In particular, the glorification of the Soviet labor rights, the development of production homes, technical progress, winning the miners, the people's life in the years of Virgin Soil Upturned were widely reflected in these aityses.

Of course, Aityses also have been influenced by Soviet ideology those years. Included in this material is the Republican People's akyns meeting, organized in 1961, aityses, commemorating the 50 th anniversary and the 60 th anniversary of the Kazakh SSR confirm it is our opinion.

In this volume «Anthology of Kazakh art» included 43 aitys who are selected and divided into three sections. In chronological order, it also includes such Aitys akyns as Aselhan Kalybekova, Asia Berkenova, Esenkul Zhakypbek, Eric Askarov, Azimbek Zhankuliyev, who started the renovation, innovations of aityses of rebuilt period after the December uprising of youth.

Anthology is intended for teachers and students of conservatories, universities of the arts, and other higher education institutions, teachers and students of music schools, researchers of aitys genre, a wide range of people who are interested in Kazakh art.

МАЗМҰНЫ

БІРІНШІ БӨЛІМ (1957-1969)

Файзолла мен Әбілахат	4
Хамидолла мен Хамит	20
Аманжол мен Бекболат	28
Бикен мен Әкбар	38
Темірбек пен Жұмабай	49
Мұса мен Құдыкен	56
Баймұқаш пен Шабалы	60
Ержан мен Әзмұхамбет	65
Кенен мен Халима	68
Болман мен Желеу	72
Қалихан мен Әбікен	81
Таубай мен Аманжол	90
Қалқа мен Есдәулет	97
Кенен мен Есдәулет	104

ЕКІНШІ БӨЛІМ (1970-1980)

Көкен мен Қалихан	112
Мұқаш пен Молдабай	116
Манап пен Әсімхан	125
Көкен мен Әбікен	144
Мұқаш пен Әсімхан	150
Мүтәліп пен Қалдыбек	157
Қасымхан мен Ғалия	164
Абай мен Әсімхан	174
Тілеумұрат пен Қалидолла	185
Жұмаш пен Айтуған	196
Шолпан мен Елеусіз	204
Манап пен Надежда	222
Көкен мен Бүркіт	233
Ақтан мен Көлмағамбет	241
Қалихан мен Сара	259
Аяз бен Камал	274

ҮШІНШІ БӨЛІМ (1981-1991)

Есенкүл мен Көпбай	280
Есенкүл мен Әселхан	282
Әсия мен Есенкүл	288
Әсия мен Ерік	297

Әзімбек пен Құдайберді	301
Манап пен Тәушен	308
Әзімбек пен Әселхан	317
Дүйсенбай мен Әзімбек	325
Ерік пен Әселхан	330
Қонысбай мен Ерік	335
Серік пен Мәлс	342
Серік пен Қуаныш	347
Әбдікәрім мен Әселхан	357

ҒЫЛЫМИ ҚОСЫМШАЛАР

Ақындар туралы мәліметтер	364
Айтыстар туралы түсініктер	375
Сөздік	382
Тарихи есімдер	385
Жер-су атаулары	388
Пайдаланылған әдебиеттер	391
Резюме	393
Summary	394

ӘОЖ 821.512.122
КБЖ 84(5Қаз)-5
Қ 17

ISBN 978-601-7318-4-4 (Т. IV.)
ISBN 978-601-7318-40-6 (ортақ)

ҚАЗАҚ ӨНЕРІНІҢ АНТОЛОГИЯСЫ

АЙТЫС

IV ТОМ

Кітаптың шығуына жауапты *Ш. Қойлыбаев*

Редакторы *С. Негимов*

Дизайнері *Б. Жапаров*

Техникалық редакторы *С. Жапарова*

Беттеуші *Ә. Байзақова*

Корректоры *И. Майынова*

ISBN 978-601-7318-44-4

ИБ №004

Басуға 12.10.2014 қол қойылды. Пішімі 60x90/16. Офсеттік басылым.

Қағазы офсеттік. Шартты баспа табағы 25,0.

Шартты бояулы беттаңбасы 26,25.

Есептік баспа табағы 24.0 Таралымы 2000. Тапсырыс №